

**РЕСПУБЛИКАЛЫҚ
ҒЫЛЫМИ-ПРАКТИКАЛЫҚ
КОНФЕРЕНЦИЯНЫҢ
МАТЕРИАЛДАР ЖИНАҒЫ**

**СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ
РЕСПУБЛИКАНСКОЙ
НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКОЙ
КОНФЕРЕНЦИИ**

**«Қазіргі заманғы көптілді кеңістікте шетел тілдерін оқытудың
кіріктірілген әдісі»
тақырыбындағы Республикалық ғылыми-практикалық конференциясының
материалдар жинағы.**

Information package
of the Republican Scientific and Practical Conference
**"Integrated Method of Teaching Foreign Languages in
Modern Polylingual Space".**

Сборник материалов
Республиканской научно-практической конференции
**"Интегрированный метод обучения иностранных языков в современном
полиязычном пространстве"**

УДК 80/81 (063)

ББК 81.2

III 50

Конференцияның ұйымдастыру комитеті

Талтенов А.А. - Х.Досмұхамедов атындағы Атырау мемлекеттік университетінің ректоры, х.ғ.д., профессор

Идрисов С.Н. - Х.Досмұхамедов атындағы Атырау мемлекеттік университетінің ғылым жөніндегі проректоры, п.ғ.к., профессор

Султангубиева А.А. - Көптіліді білім беру факультетінің деканы, ф.ғ.к.

Абдол Э.Д. - Шетел тілін оқыту әдістемесі кафедрасының меңгерушісі, п.ғ.к.

Капакова А.Ж. - Шетел тілін оқыту әдістемесі кафедрасының доценті

Ұйымдастыру комитетінің мүшелері:

Кабошева А.Б. - Көптіліді білім беру факультетінің декан орынбасары, магистр

Хайржанова А.Х. - Аударма ісі және шетел тілдері кафедрасының меңгерушісі, ф.ғ.к.

Алекешова Л.Б. - Орыс филологиясы кафедрасының меңгерушісі, ф.ғ.к.

Елеуова А.С. - Қазақ тілі және әдебиеті кафедрасының меңгерушісі, ф.ғ.к.

Абдрахманова Ж.М. - Көптілдік дайындық кафедрасының меңгерушісі, ф.ғ.к.

Леонова А.И. - Шетел тілін оқыту әдістемесі кафедрасының ғылыми-зерттеу жұмыстарына жауапты, ф.ғ.к.

Туленова Г.А. - Шетел тілін оқыту әдістемесі кафедрасының студенттердің ғылыми-зерттеу жұмыстарына жауапты, магистр

Шетел тілі: екі шетел тілі мамандығының ашылғанына 25 жыл толуына арналған «Қазіргі заманғы көптілді кеңістікте шетел тілдерін оқытудың кіріктірілген әдісі» тақырыбындағы республикалық ғылыми-практикалық конференциясі (28 наурыз, 2018 жыл). – Атырау: Х.Досмұхамедов атындағы Атырау мемлекеттік университеті, 2018. - 298б.

ISBN 978-601-262-294-2

Х.Досмұхамедов атындағы Атырау мемлекеттік университеті, 2018

Талтенов А.А.

Х.Досмұхамедов атындағы Атырау
мемлекеттік университетінің ректоры,
химия ғылымдарының докторы, профессор

Құрметті конференцияға қатысушылар, әріптестер, қонақтар!

Қазақстан Республикасының Президенті Нұрсұлтан Назарбаев көптілді білім беру жүйесін дамытуға үлкен назар аударып: «Қазақстандағы адами капиталды дамытуда көп ұлттылық пен көптілділік - біздегі құндылықтардың бірі және біздің еліміздің басты артықшылығы болып табылады»- деп атап көрсеткен болатын.

Көптілділік мәселесі Қазақстан үшін ғана емес, бүкіл әлемнің алдында тұрған мәселелердің бірі, себебі жаһандану және киберкеңістікке шыққан заман тілдерді білуді талап етеді және бүгінгі жас ұрпақтың білім кеңістігінде еркін самғауына жол ашатын, әлемдік ғылым құпияларына үңіліп, өз қабілетін танытуына мүмкіндік беретін қажеттілік.

Біздің міндетіміз - заман талабына сай қоғамдағы, әлемдегі нарықтық бәсекелестікке қабілетті, өзін-өзі толық көрсете алатын, шығармашыл жеке тұлға - маман даярлау.

Тіл - соның ішінде сөйлеуші халқы бар тілдер –нағыз қарым-қатынас құралы. Егер білім алушы үш тілді жетік меңгеріп шықса және осы тілдерде еркін сөйлеу мүмкіндігіне ие болса, онда көп тілді меңгерген, болашағы берік тұлға болып саналады.

Қазіргі заманға сай білімді, шығармашылықпен жұмыс жасайтын, үш тілді меңгерген, жан-жақты дамыған жеке тұлғаны қалыптастыратын мына отырған сіздер. Сондықтан оқу үрдісінде әдіскер, педагог мамандардың ғылыми-шығармашылық ізденістері кезек күттірмейтін мәселе.

Бүгінгі конференцияның басты мақсаты - шетел тілдерін оқытуда жаңа әдістерді, инновациялық технологияларды пайдалана отырып, көптілді кеңістікте полимәдениетті жеке тұлғаны қалыптастыру туралы тәжірибе бөлісу.

«Қазіргі заманғы көптілді кеңістікте шетел тілдерін оқытудың кіріктірілген әдісі» тақырыбындағы республикалық ғылыми - практикалық конференция жұмысында осы мәселелер өз жалғасын табады деп сенемін. Конференцияға қатысушыларды тілдерді дамыту бағытындағы ойларын ортаға салуға, өзара еркін пікір алмасуға шақырамын.

Конференция жұмысына сәттілік тілеймін!

1 СЕКЦИЯ

ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ КӨПТІЛДІ КЕҢІСТІК, ПЕРСПЕКТИВАЛАР ЖӘНЕ МАҚСАТТАР

УДК 378:81'1

Utemissova E.K.

M.Utemissov West Kazakhstan State University

PECULIAR FEATURES OF MULTILINGUALISM IN KAZAKHSTAN

Keywords: *multilingual education, trinity of languages, international, communication, students, quality, bilinguals.*

Abstract. *The entry of Kazakhstan into the world educational actualizes the problems of the multilingual education. The most important strategic goals of education are: the preservation of the best Kazakhstan's educational traditions and the provision of graduates with international qualifications, the development of their linguistic consciousness, based on the mastering of state, native and foreign languages.*

The entry of Kazakhstan into the world educational space specially actualizes the problem of multilingual education. In this regard, there is an urgent need to bring in a uniform system of fragmented developed practice of multilingual education in certain universities and schools of the Republic of Kazakhstan, which will ensure the continuity of educational programs, determine the high quality efficiency formation multilingual identity as one of the essential factors in the development of intellectual potential of the country.

President of Kazakhstan Nursultan Nazarbayev has set an important goal in front of the domestic education. It should be competitive, high quality, so graduates of Kazakh schools could easily continue their studies in foreign universities. Thus, the most important strategic goal of education, on the one hand, preserving the best traditions of the Kazakh education, on the other hand, the provision of school leavers international qualification development of their language awareness based on - the skill of state, local and foreign languages. In this context, understanding the modern world, the role of languages with particular acuteness of teachers raises the question of the impact of language teaching and language training for children. Multilingualism - the basis of the formation of a multicultural identity.

The idea of the trinity of languages N.A. Nazarbayev first was announced in 2004. In October 2006, on the XII session of the Assembly of People of Kazakhstan President reiterated that the knowledge of at least three languages is important for the future of our children. And already in 2007 in his Message to the people of Kazakhstan "New Kazakhstan in the new world," N. Nazarbayev proposed to begin a phased implementation of the cultural project "Trinity of languages", according to which we need to develop three languages: Kazakh as the state language, Russian as the language of international communication and

English as the language of successful integration into the global economy [1]. From this moment the countdown of the new language policy of Kazakhstan begins.

The goals of multicultural and multilingual education were marked in the “Message of President to the people of Kazakhstan”:

1. Multicultural education, the formation of a competent child's personality, who is willing to socio-cultural interaction in the state and other languages.
2. The formation of person capable of active life in a multinational and multicultural environment, having a strong sense of understanding and respect for other cultures, the ability to live in peace and harmony with people of different nationalities, races and beliefs.

The state program of development of languages is carried out in three stages. In the first phase (2011-2013), carried out a series of measures aimed at improving the regulatory and methodological base for further functioning and development of languages. In the second phase (2014-2016) a set of practical measures was implemented for the implementation of new technologies and methods in the study and using the state language. In the third phase (2017-2020) the result will be secured by systematic monitoring of the degree of relevance of the state language in all spheres of public life, the quality of its proper application and the level of ownership in the further preservation of the positions of other languages.

This concept, considering multilingual education as an effective tool for training the younger generation to the ability to live in an interconnected and interdependent world, focuses on in-depth study of the state of the Kazakh language in harmonious interaction with learning Russian and English. Particular attention is paid to professionally oriented language training in order to prepare professionals who are fluent in three languages, which correspond to the Law on Languages of the Republic of Kazakhstan [2].

In general, since 2013 training in three languages - English, Kazakh and Russian - is carried out in 32 universities of Kazakhstan on teaching, natural sciences and technical disciplines. More than 5.5 thousand students study multilingual education programs.

In Kazakhstan's schools multilingual education is carried out in an experimental mode. Since 2007 on the base of the Decree of the Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan dated August 7, 2007 № 387 a new educational project to introduce training in three languages was launched in 31 specialized schools for gifted children.

A striking example of implementation of the trinity of languages is the creation of polylingual groups in the universities of Kazakhstan, including Zhangir Khan WKATU, as well as M.Utemissov WKSU.

Altynsarin National Academy of Education has analyzed the quality of the educational process in pilot organizations and made following conclusions:

1. The contingent of Kazakh-Russian bilinguals is around 50% of the total contingent of pupils of the pilot schools, and their number far exceeds the number of Kazakh-British and Russian-English bilinguals;
2. The number of Russian-English bilingual exceeds Kazakh-English bilinguals about 3%;
3. The number of trilingual children is increasing from year to year [5].

In other words, the emerging picture in pilot schools for the 7 years of the experiment reflects the overall situation, characteristic of the Kazakh community as a whole, is the observed increase in performance of multilingual pupils involved in the experiment, is subject to the general laws of language development in Kazakhstan. Consequently, it is difficult to judge the success of the experiment. The reasons lie primarily in the targeted resource (scientific-methodical, educational and organizational, personnel, etc.) to ensure that the educational process of the pilot schools.

From mentioned above, it follows that for the success of the implementation of multilingual education purposes it is necessary to strengthen the didactic component of the educational process.

Analysis of didactic materials allows ascertaining their abundance in three European languages (English, German and French). There are practically no textbooks and teaching aids for non-linguistic disciplines in which teaching is conducted in English.

Yet to create real conditions for the phased use in middle and senior school teaching materials on the Kazakh language, Kazakh literature, history of Kazakhstan and geography of Kazakhstan, developed and executed in the Kazakh language, taking into account that the mentality of students is quite different and learning of the foreign language will not be easy [6,p.5].

Thus, the introduction of multilingual education makes it necessary to develop a standard based on comparable level model of studying to the Kazakh, Russian and English languages, improve methods of integrated education subject and language, as well as training teachers of a new formation.

REFERENCES

1. Назарбаев Н.А. Новый Казахстан в новом мире // Казахстанская правда. — 2007. — 1 марта. — № 33 (25278).
2. Закон Республики Казахстан «О языках» от 11 июля 1997 года. — [ЭР]. Режим доступа: <http://adilet.zan.kz/rus/docs/Z970000>
3. Государственная программа развития образования в Республике Казахстан на 2011-2020 годы // ru.government.kz/resources/docs/doc18
4. Государственная программа развития языков в Республике Казахстан на 2011-2020 годы // edu.gov.kz
5. Концепция развития иноязычного образования Республики Казахстан. — Алматы: Казахский университет международных отношений и мировых языков имени Абылай хана, 2006 г.
6. Жетписбаева Б.А., Аязбаева С.С. Лингводидактический аспект учебно-методических комплексов в полиязычном образовании // Вестн. Караганд. ун-та. Сер. Педагогика. — 2011. — № 2 (62). — С. 4-8

Каваклы Мехмет

Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық
Қазақ-Түрік университеті, Түркістан қаласы

ОҚУШЫЛАРДЫҢ ТІЛГЕ ҚҰНДЫЛЫҚ БАҒДАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ТАНЫМДЫҚ МАҢЫЗЫ

Тірек сөздер: құндылықтық бағдар, ұлттық тіл, ұлттық мәдениет, рухани құндылық, материалдық құндылық, әдістеме, ұлттық болмыс, әдіс-тәсіл, әдістеме.

Аңдатпа. Мақалада оқушылардың тілге құндылық бағдарын қалыптастыру мәселесі қарастырылған. Құндылық әрқашанда адамның қажеттілігімен, мүддесімен айқындалады. Адам үшін құндылықтық бағдарлар жүйесі маңызды болып табылады. Құндылықтық бағдар адамның маңызды қажеттіліктерінің бірін көрсетеді. Мақалада ұлттық тілді – құндылық ретінде қарастырып, оқушылардың тілді үйренуге құлшынысын арттыру, тілге құндылық бағдарын қалыптастыру мәселесінің өзектілігін дәлелденеді. Мектеп оқушыларының тілге құндылықтық қатынасын қалыптастырудың бірқатар әдіс-тәсілдері қарастырылады. Құндылық - бұл объектінің жағымды және жағымсыз жақтарын білдіретін философиялық-социологиялық ұғым. Тіл адамзатпен байланысты рухани және әлеуметтік құбылыс болғандықтан ұлттық мәдениетпен және ұлттық болмыспен байланысты.

Ключевые слова: ценностная ориентация, национальный язык, национальная культура, духовные ценности, материальные ценности, методика, национальная идентичность, методы и приемы.

Аннотация. В статье рассмотрена проблема формирования ценностной ориентации у учащихся в процессе изучения языка. Ценность всегда определяется потребностями и интересами личности. Система ценностной ориентации очень важна для развития личности. Ценностная ориентация является одной из важнейших потребностей человека. В статье рассмотрена ценность национального языка и доказана актуальность проблемы повышения мотивации учащихся к изучению языка и формирования ценностной ориентации в процессе обучения языку. Также в статье представлены разные методы и приемы формирования ценностного отношения к языку у школьников. Ценность является философско-социологическим понятием, представляющим как положительные, так и отрицательные аспекты объекта. Язык связан с национальной культурой и национальностью, потому что это духовный и социальный феномен, связанный с человечеством.

Keywords: value orientation, national language, national culture, spiritual values, material values, methodology, national identity, methods and techniques

Abstract. The article considers the problem of formation of value orientation in students in the process of language learning. Value is always determined by the needs and interests of the individual. The system of value orientation is very important for the development of the individual. Value orientation is one of the most important human needs. The article considers the value of the national language and proves the relevance of the problem of increasing the motivation of students to learn the language and form a value orientation in the process of teaching the language. Also in the article are presented different methods and methods of formation of the value attitude to language in schoolchildren. Value is a philosophical and sociological concept that represents both positive and negative aspects of an object. Language is associated with national culture and nationality, because it is a spiritual and social phenomenon associated with humanity.

Құндылық бағдар – (француз тілінен orientation) – 1) субъектінің қоршаған шындық дүниені идеологиялық және онда бағдар алуы, бейімделуі;

2) индивидтің объектілерді олардың маңыздылығына жіктеу тәсілі. Құндылық бағдар әлеуметтік тәжірибені меңгеруде және мақсаттарда, мұрат -армандарда, сенімдерде, қызығушылықтарда байқалады. Адамның іс – әрекет құрылысында құндылық бағдар оның танымдық және еріктік жақтарымен тығыз байланысты.

Құндылық бағдар жүйесі оның шындық дүниеге қатынасының мазмұндық жағын қалыптастырады. Адамдардың топтағы қарым-қатынасын анықтайтын біріккен іс–әрекет процесінде топтың құндылық бағдары қалыптасады. Топ мүшелерінің маңызды құндылық бағдарының дәл келуі, оның ұйымшылдылығын қамтамасыз етеді.

Психологиялық сөздікте: «құндылық» түсінігі қоғам үшін әлеуметтік-тарихи маңызы бар, «жеке тұлға» өмірінің болмысын анықтайтын құбылыс деп анықтама берілген [1].

Тұлғаның құндылық бағдар жүйесі оның жеке басының маңызды мінездемелерінің бірі және оның жеке тұлғасының қалыптасуының негізгі критериясы болып табылады. Тұлғаның құндылық бағдарының даму дәрежесі тұлғаның дамуының деңгейін, оның тұтастығы мен тұрақтылығы жайында ой қорытындылауға мүмкіндік береді.

Құндылық бағдар жүйесі адамның барлық өмір барысында тәрбие мен әлеуметтену процесінде қалыптасады. Тұлғаның құндылық бағдар жүйесінен қандай да бір әрекеттерді орындауға қажет саналы негіздеме болып саналатын іс-әрекет мотивациясы шығады. Әрбір адам белгілі бір қоғамда өмір сүре отырып, өзінің рухани, материалды, әлеуметтік, физикалық қажеттіліктерін қанағаттандыруға тырысады [2].

Құндылық бағдар әрқашанда ғалымдарды толғандырған мәселе және қоғам дамуының түрлі кезеңдерінде философтар, социологтар, психологтар мен педагогтар бұл мәселеге оралып отырған. Мейірімділік пен зұлымдық, адалдық пен екіжүзділік, жақсы мен жаман жайлы алғашқы ой-пікірлер ежелгі философтар Теофраст, Платон, Сократ, Аристотель еңбектерінде айтылған. Кейін бұл мәселе жайында Р. Декарт, Ж.Ж. Руссо, А.К. Гельвеций, Дж. Вико, Г.Гегель, И.Кант, Э.Дюркгейм, т.б. ой қозғаған. Кеңес үкіметі кезінде тұлғаның құндылық бағдары проблемаларын зерттеуде С.Л.Рубинштейн, А.Н.Леонтьев, Г.М.Андреева, В.Г. Алексеева, Е.С. Кузьмин, Б.Г. Ананьев, Г.П. Предвечный, Ю.Л.Шерковин, М.Рокич, М.М.Бобнева, Е.В.Андриенко сияқты атақты психологтар айтарлықтай үлес қосты.

Ел ұлағатты ұрпағымен күшті мемлекет болмақ демекші, еліміздің ертеңі жастардың бойына сіңірген құндылықтарымен тығыз байланысты. Отан сүйгіштік, еңбеккорлық, жауапкершілік, мәдениеттілік пен инабаттылық қашанда жеке тұлғаның бетке ұстар адами қасиеттері болып табылады. Осы құндылықтарды күнделікті ұстанған адам өзінің жарасымды

қылықтарымен қоршаған ортасында беделге ие болып, көздеген мақсатына жете алады.

Қоғамдағы өзгерістерге сәйкес оқушыларға бүгінгі таңда тиянақты білім беріп, танымдық қабілетін дамыту, танымдық белсенділігін арттыру үшін олардың әр пәнге қызығушылығын, өздігінен даму дағдыларын қалыптастыру, ізденімпаздыққа, шығармашылыққа тәрбиелеу – мектептің басты міндеті. Танымдық белсенділік дегеніміз – оқушының оқуға, білімге деген ынта - ықыласының, құштарлығының ерекше көрінісі. Мысалы: мұғалімнің баяндап тұрған материалын түсіну үшін, оқушының оны зейін қойып тыңдауы, алған білімін кеңейтіп толықтыру үшін, өздігінен кітап оқуы, бақылау, тәжірибе жасау, жазу, сызу сияқты жұмыстар істеуі керек. Өйткені өтілген материалды саналы қайталауда, жаңадан білім алуда, оның жолдары мен дағдыларына үйренуде белсенділіксіз мүмкін емес. Яғни оқушылардың белсенділігі ауызша, жазбаша жұмыстарда, бақылау эксперименттер жүргізу жұмыстарында, бір сөзбен айтқанда, оқу үрдісінің барлық кезеңінде қажет.

Танымдық белсенділік көп түрлі тұлғалық қатынастардың қалыптасуымен тығыз байланысты. Танымдық әрекеттің белгілі бір ғылым саласымен таңдаулы қатынасы, танымдық әрекеті, оларға қатысу және қатысушылармен танымдық қарым - қатынасы маңызды келеді. Сонымен бірге, адамның барлық жоғарғы таным процестерінің өзінің даму деңгейінен белсендіруде танымдылық белсенділік тұлғаның шындықты қайта құру әрекеті нәтижесінде ұдайы ізденіске жетелейді.

Тіл – ең асыл құндылық. Тіл – бүкіл құндылықтың бастау көзі. Мәдениет пен тіл халықтың рухани дамуының түп негізі болып саналады. Тіл адамның дүниетанымының негізі, рухани әлемінің бастауы болып есептеледі. Сондықтан тілді оқытудағы басты мақсаттардың бірі - оқушыға тілдің ең жоғары құндылық екенін түсіндіру. Мектеп оқушысы ана тілін ұлттық мәдени құндылықтардың ажырамас бөлігі ретінде қабылдауы қажет. Қазақ тілі сабағында мұғалім оқушыға қазақ тілінің грамматикасы немесе лексикасы туралы мағлұмат бере отырып, оқушының логикалық ойлауын, дүниетанымын, ұлттық санасын қалыптастырады.

Оқу үрдісінде оқушының белсенділігі, негізінен екі түрлі сипатта болады: сыртқы және ішкі белсенділік. Сыртқы белсенділік дегеніміз – оқушы әрекетінің сыртқы көріністері (белсенді қимыл қозғалыстары, практикалық әрекеттері, мұғалімге зейін қойып қарауы, әрекеті т. б.) бірақ осы кезде ол басқа нәрсені ойлап отыруы да мүмкін.

Оқушының ішкі белсенділігіне оның белсенді түрде ойлау әрекеті жатады. Оқушы белсенділігі қандай болғанда да ой дербестігіне сүйенеді. Оқыту үрдісінде оқушылардың белсенділігін дамытуды мақсат еткен мұғалім сабақтың барлық кезеңдерінде олардың ой дербестігін дамытуға тырысады. Оқушыда белсенділік бір қалыпта болмайды, оның қарапайым және күрделі шығармашылық т. б. белсенділік түрлері болады.

Соңғысы оқушының логикалық ойлау қабілеті мен дербестігін керек етеді. Оқушыларда жас ерекшеліктеріне және психикалық даму дәрежесіне қарай белсенділіктің бірнеше түрі қалыптасып дамиды: қимыл, сөйлеу, ойлау, таным, өзін - өзі тәрбиелеу, қызығушылық, шығармашылық т. б. белсенділіктер. Мұғалімнің шығармашылық ізденісінің ең бастысы – оқушының ойлау қабілетін дамыту және оқуға деген ынтасын қалыптастыру.

Шығармашылық – бүкіл тіршіліктің көзі. Адам баласының сөйлей бастаған кезінен бастап, бүгінгі күнге дейін жеткен жетістіктері шығармашылықтың нәтижесі. Бұған бүкілхалықтық, жалпы және жеке адамның шығармашылығы арқылы келдік. Әр жаңа ұрпақ өзіне дейінгі ұрпақтың қол жеткен жетістіктерін меңгеріп қана қоймай, өз іс - әрекетінде сол жетістіктерді жаңа жағдайға бейімдей, жетілдіре отырып, барлық салада таңғажайып табыстарға қол жеткізеді.

Ғылыми зерттеулерге сүйенетін болсақ, оқушы шығармашылығын дамытуда «шығармашылық тапсырмалар» үлкен рөл атқарады. Шығармашылық тапсырма ретінде біз оқушыдан ұдайы тек ақпарат өндіру емес, шығармашылықты талап ететін тапсырмаларды қарастырамыз. Себебі тапсырмалар белгісіздіктің кіші және үлкен элементтерінен және бірнеше дұрыс жауаптардан тұруы мүмкін. Шығармашылық тапсырма кез - келген интерактивті әдістің мазмұны мен негізін құрайды. Оның айналасында жариялылық пен ізденімпаздықтың негізі пайда болады. Шығармашылық тапсырмалар оқу барысына үлкен мағына беріп, оқушыларды ынталандырады.

Шығармашылық тапсырма жеке дара күйінде мұғалімдер үшін де шығармашылық тапсырма болып қалады. Шығармашылық тапсырмалар мына төмендегі талапқа сай болуы керек:

- 1) Бір мағыналы және тым қарапайым жауабы немесе шешімі болмайды;
- 2) Оқушыларға тәжірибелік тұрғыдан пайдалы болып табылады;
- 3) Оқушылардың өмірімен байланыста болады;
- 4) Оқушылардың қызығушылығын тудырады;
- 5) Оқытудың мақсатына барынша сай келеді.

Оқушылардың оқу - танымдық іс - әрекеті белсенділігін қалыптастыруда олардың қабілеттерін дамытуға, танымдық жан қуаттарының оянуына ықпал етіп, ізденіс, талабын ұштауға білім деңгейін жетілдірудің маңызы ерекше. Оқушылардың оқу - танымдық іс - әрекеті – күрделі процесс. Ол іс - әрекет мақсатын, мазмұны мен қорытындысын, түрлері мен әдістерін, мотивтерін, деңгейлерін қамтиды.

Оқу үрдісі оқушылардың оқу - танымдық әрекеті негізінде жүзеге асады, ал оқу - танымдық әрекеті негізінде оқушылардың танымдық белсенділігі қалыптасады. Белсенділіктің ең жоғары көрінісі оқушылардың алған білімдерін өмірде пайдалана білуі болып табылады. Танымдық белсенділік оқушының оқуға, білуге деген ынта - ықыласының, құштарлығының ерекше көрінісі.

Сабақ барысында оқушының бойында танымдық белсенділік пайда болса, сонда оқушыларда ақыл - ой қабілеттерінің мынандай элементтері дамиды: зеректік, зейіндік, байқағыштық, ойлау мен сөйлеу дербестігі, қызығушылығы т. б.

Танымдық іс - әрекет оқушылардың негізгі іс - әрекеті болып табылатын күрделі үрдіс бола отырып, ол оқушы міндеттерінің шешіліп, мақсаткерлік, мотив, танымдық ақпаратты қабылдаудан бастап, күрделі шығармашылық үрдістің қалыптасуымен аяқталатын түрлі сезімдік көріністермен т. б. сипатталады.

Бұл қызыға оқыту мен тәрбиелеу нәтижесінде қалыптасады. Оны қалыптастырудың негізгі жағдайлары:

- оқытудың мазмұны, ғылым мен техниканың соңғы табыстары, бұрыннан білетін мағлұматтың жаңа қырынан ашылуы;
- оқушылардың таным әрекетін ұйымдастыру формалары, құралдарын және әдістерін жетілдіру.

Оқушылардың қазақ тілі пәнінде танымдық қызығушылығын арттырудың бір түрі – көркем әдебиетті үнемі оқып отыруға әдеттендіру. Сынып ішінде кітапхана ұйымдастыру және оқушылардың кітапты оқуын қадағалау және оқушыларға көптеген ертегі, әңгіме оқып беріп, сонан соң өздеріне ертегі немесе қысқа мәтіндер оқып келу ұсынылады және оларға хабарлама дайындау тапсырылады. Осылай оқушылардың қазақ тілі пәніне ықыласы артып, танымдық қызығушылығы қалыптасады. Сонымен қатар сабақ тақырыптарына байланысты мақал - мәтел, жұмбақ - жаңылтпаш пайдаланудың маңызы зор.

ПАЙДАЛАНҒАН ӘДЕБИЕТТЕР

1 Психологический словарь //Под общ. ред. А.В. Петровского, М. Г. Ярошевского. — 2-е изд., испр. и доп. — М.: Политиздат, — 494 с.

2 Радугин, А. А. Социальная психология [Текст]: учебное пособие для высших учебных заведений //А. А. Радугин, О. А. Радугина. - М.: Библионика, 2006.

ӘӨЖ 81 – 22

Mukhtarova S.K.
Kh. Dosmukhamedov Atyrau State
University, Atyrau

MULTILINGUAL EDUCATION IN KAZAKHSTAN AS THE INNOVATION PROCESS

Key words: *multilingual, bilingualism, implementation, high-quality, accustom, polyhedral, international.*

Аңдатпа. Бұл мақалада әлемнің жаһандану жағдайындағы көптілді оқыту – бүгінгі жас ұрпақтың білім кеңістігінде еркін самғауға жол ашатын, әлемдік ғылым құпияларына үңіліп, өз қабілетін танытуына мүмкіндік беретін қажеттілік екені туралы айтылады.

***Аннотация.** Данная статья о необходимости полиязычного образования для формирования конкурентно способного специалиста, способный к активной и эффективной жизнедеятельности.*

The leader of the State N.A. Nazarbayev has determined quite high objectives for national education. The Education must be competitive, high qualitative.

The introduction of teaching three languages in educational process is very important, because it is level of development of science and technology all over the world requires knowledge of foreign languages such as theoretical and practical units, skills and abilities. It promotes to improve communicative skills. The teaching in three languages is very difficult. It will promote to accustom to the culture and traditions of various countries.

Kazakhstan is the multinational country, there are more 130 nationalities living peacefully here. Nowadays contemporary Kazakhstan's society is social modernization and desire to provide global integration processes, where the leading position in the process is an innovative education. It is known that the society develops successfully and harmoniously entering to the group of leading countries of the world, which will be able to create worthy conditions to get high-quality and modern education for citizens.

Multilingualism is the usage of several languages within a certain social community; the use by an individual (group of people) of several languages each of which gets out according to a concrete communicative situation. Multilingualism is a basis of formation of the poly cultural personality.

Today it is impossible to imagine that somewhere else there are countries which people would know only one language. And in reality there are no civilized states where the nation would live alone only. Formation of bilingualism and multilingualism is very essential to normal functioning of any multinational state. About 70 per cent of population of all over the world possesses knowledge of two and more languages and this is the most peculiar to the regions in the territory inhabited by people of different nationalities.

Knowledge of native language and state language, learning foreign language widen students' outlook, contribute polyhedral development, form tolerance and form view of the world. This definition gives us an idea of what should be a new generation.

The experience of languages functioning in multinational countries proves bilingualism and multilingualism to be necessary and practically the only way of solving the problem of overcoming language barrier and ensuring communication of citizens of one and the same state formation speaking different languages. The bilingualism and multilingualism are important social realities especially in countries including many nationalities, for example there are hundreds of nations and nationalities' representatives of which living in Kazakhstan one should take this reality into consideration.

Kazakhstan advocates the development of multilingualism in the country: this is evidenced in the result of sociolinguistic research. The language policy of the

state implies the development of multilingualism and multilingual education in Kazakhstan.

Today English is the language of the world. About one billion people speak it as a mother tongue. The native speakers of English live in Great Britain, in the USA, Australia and New Zealand. English is the official language in the Irish Republic, Canada and South African Republic. Knowledge of English is the obligatory requirement for business communication and doing business in any point of the world.

On the whole, speaking about efficiency of educating to the languages, we must undertake steps on a systematic improvement of the situation. The search of innovative methods is needed. Language competence, along with others became the integral element of training of highly qualified, competitive medical specialists, mobile in the international educational space and labor market.

Multilingualism is used in many areas of life: trade, tourism, science, sport, technology, business and mass media; computer software, literature, education modern music and etc. The bilingualism and multilingualism are not unusual phenomena. It was known in the ancient society. Many outstanding scientists, public persons, writers of the Orient (Makhmud Kashgari, Alisheri, Al-Farabi, etc) created their works in native and other languages (Arabian, Persian). There are also many modern bilingual and multilingual figures of science and culture, writers.

Years of development of independent Kazakhstan show that the bilingualism and multilingualism in society creates all necessary conditions for its development and progress. But it depends on deep thought by the President Nazarbayev over language policy and ability of the national intellectuals to keep and develop culture, history and language of the Kazakh people.

The president of the Republic of Kazakhstan N. A. Nazarbayev sets a task of training of the competent expert knowing several languages for an education system. In the Message of the President "New Kazakhstan in the new world" implementation of the cultural project "Trinity of Languages according to which development of three languages is necessary: a state language Kazakh, Russian as language of international communication and English as language of successful integration into global economy.

We learn foreign language in order to find new friends abroad and get acquainted the cultures. There is no doubt that educated person, good specialist has to know foreign language because it absolutely necessary nowadays.

REFERENCES

1. Чан Динь Лам. Полиязычное образование - важнейшая стратегия развития Казахстана // Успехи современного естествознания.
2. Кондубаева М.Р. Научно-исторические основы формирования культуры речи двуязычного учителя-словесника: автореф. дис. ... д-ра пед. наук. – Алматы.
3. Абсатмаров Р.Б., Садыков Т.С. Воспитание культуры межнационального общения студентов. – Алматы.
4. Большая советская энциклопедия: Языкознание. – Алматы.

Габдешева А.Е.
М.Өтемісов атындағы БҚМУ,
Орал қаласы

КӨПТІЛДІЛІК ЖОҒАРЫ БІЛІМ БЕРУ КОНТЕКСТІНДЕ MULTILINGUALISM IN THE SPHERE OF HIGHER EDUCATION

Түйін сөздер: білімді жаңғырту, үштілділік, білім беру, қазіргі заманғы оқыту жүйесі, пәнаралық байланыс, кешенді сабақ.

Аңдатпа. Қазақстан Республикасының азаматын қалыптастыру, оның тез өзгеріп отыратын әлемде табысты білім алуға деген сұранысын жоғарлату, бәсекеге қабілетті ұрпақ тәрбиелеу және басты білім алушыларға қазіргі заманға сәйкес көптілді білім беру жөніндегі мәселелері қарастырылған.

Keywords: modernization of education, trilingualism, the modern system of education, teaching, interdisciplinary connection, integrated lessons.

Annotation. The article touches on the requirements to the knowledge, it is development in the progress of formation a new generation of the Republic of Kazakhstan. The basic goal in the achievement of the above mentioned factors is the receiving of successful education.

Қазіргі қазақ қоғамында болып жатқан ең маңызды аспектілердің бірі тіл саясаты болып табылады. Тілдердің үштұғырлылығы [1] – бұл біздің еліміздегі мемлекет басшысының бастамасымен бірегей жоба арқылы іске асырылып жатыр, өйткені мемлекеттік саясаттың осы бөлігі ұлт көшбасшысының назар аударуына өте лайық. Көптілді білім беру мен көптілді игеру қазіргі уақытта маңыздылығы және өзектілігі жоғары мәселе. Инновациялық үдеріс ғылым салаларының тоғысуы мен бірігуіне ғана емес, сонымен қатар тың ғылыми салалардың қалыптасуы мен дамуына да әсерін тигізуде. Тіл білімі ғылымы соңғы кездері көптеген жаңа бағыттарды қамтып, ғылыми-теориялық және практикалық жағынан кең өріс алып, қарыштап дамып келеді. Бұл бағыттардың пайда болып отырғаны қазіргі өмір талабы мен уақыт сұранысына сәйкес екені баршамызға белгілі нәрсе. Біз осы уақытқа дейін тек қазақ тілі мен орыс тілдеріне ғана көңіл бөліп келсек, қазір заман талабына сай жаңа салаға, жаңа бағытқа – когнитивтік лингвистикаға айрықша көңіл аударудамыз. Бұл сала қазақ, орыс, ағылшын тілдерін бір-бірімен салыстыра отырып үйрету принципіне негізделген.

Көптілділік мәселесі – Қазақстан үшін ғана емес, бүкіл әлемнің алдында тұрған көкейтесті мәселелердің бірі, себебі, жаһандандыру және кибер кеңестікке шыққан заман тілдерді білуді талап етеді. Қазір көптілді білім беру – мектептегі оқу пәндерін екі немесе одан да көп тілде оқыту, жас ұрпақтың білім кеңістігінде еркін самғауына жол ашатын, әлемдік ғылым құпияларына үңіліп, өз қабілетін танытуына мүмкіндік беретін қажеттілік. Көптілділік біздің қоғам үшін Елбасының «үш тұғырлы тіл» тұжырымдамасынан бастау алғаны мәлім.

Адам баласы жер бетінде өмір сүргеннен бастап, тілді қарым-қатынас құралы ретінде қолданып келеді. Тілмен бірге адам баласының сана сезімі

дамып менталитеті , ой өрісі мен дүниетанымдық көзқарасы қалыптасады. Адам қай тілде ата-анасынан тәрбие алып, мектеп қабырғасында білім алса, қоршаған ортасы оның қандай болса, дамып келе жатқан жас ұрпақта сондай көзқарас пен мәдениет қалыптасады, сол мәдениетпен бірге оның бойында адалдық, сүйіспеншілік, патриоттық сезім сіңіріледі. Бірақ, қазіргі таңда қазақ қоғамында тіл мәселесі ақсап тұр. Қазақстан халқының біраз халқы мемлекеттік тілді білмейді, ол қазақ қоғамы үшін бұл өкінішті жағдай.

Қазақстанда тұратын әрбір азамат мемлекеттік тіл қазақ тілін білу керек, сонымен қатар тағы бірнеше тілде сөйлеу керек. Көп тілді білу біздің білімділігіміз бен мәдениеттілігімізді көрсетеді. Біз қазақ жастары ертеңгі елдің болашағы, қазіргі ата-анамыздың үмітіміз. Бүгін университет қабырғасында студент болсақ, ертең мемлекеттік істерді атқарушылардың бірі боламыз. Сондықтан біз ерте бастан ертеңгі болашағымыз үшін елімізде көптілділікті дамытуымыз керек, сонымен қатар ұлттық құндылықтарымызды жоғалтпауымыз керек. Тіл байлығы - сөз байлығы. Ал сөз байлығы әр адамның лексикасындағы қолданылатын сөздердің санымен байланысты болғанымен, негізгі байлық – ой байлығы, сол сөздерді қиюластырып, әсем де әсерлі ой мұнарасын қалай білуде. Себебі сөзді көп біліп, бірақ оны орынды, ойлы, образды жұмсай алмасаң, одан не пайда? Ал сөзге көп мағына сыйғызып, әр сөздің парын, мән-мазмұнын, стильдік бояуын дөп басып беру ойлау қабілетімен, оның шығармашылық сипатымен ұштасып жатады. Ал ой байлығына жету үшін тіл дамуының кешегісі мен бүгінгісін, лексикалық қабаттын баю, толығу жолдарын, тілде пайда болған жаңа құбылыстардың өміршендігін, бір сөзбен айтқанда, тілдің ішкі, сыртқы мүмкіншілігін жақсы меңгеріп, оған қамқорлықпен, жанашыр көзбен қадағалап отыру керек.

Қазақстан Республикасы тәуелсіз мемлекеттер қатарына қосылғаннан бері қоғамды ақпараттандырудан туындаған өзгерістер оның барлық салаларымен қатар тілдерді кәсіби бағытта меңгерту деңгейіне, өндіріс пен әлеуметтік саладағы ғылымдардың жетістіктеріне және прогрессивті технологияны енгізу мерзімінің қысқартылуына қойылатын талаптар күшеюде.

Қазіргі зерттеулерде тіл фактілері адаммен, оның ойы, әлемді қабылдауы, танымдық қызметімен тығыз байланыста қарастырылуда. Бүгінде кеңес өкіметі кезіндегідей қатып қалған тәртіппен сөздерді бір қалыпта құйғандай қолданудан бөлек, сөйлеуші сөзді қалай қолданам десе де өз еркі. Сондықтан соңғы кездерде, әсіресе, бұқаралық ақпарат құралдарында сөз ойнату кең етек алып келеді. Жаңа Мәтін, жаңа сөз, ең кереметі, ескі, танымал мәтін сөз негізінде жасалып отыр. Тіл арқылы кез келген халықтың болмысын,, сана сезімін, дүниетанымын байқауға болады.

Бүгінгі күні бұл мәселені жан-жақты , арнайы қарастырудың маңызы ерекше екені сөзсіз. Әр саланың дербес мақсаты, өз зерттеу объектісі бар. Қазіргі кезде ұлттық тілге тек тілші ғалымдар ғана емес, сонымен қатар

этнографтар, психологтар, педагогтар, философтар және техника саласының мамандары айрықша көңіл бөліп келеді.

XX ғасырдың Абай атамyzдың «Тіл жүректің айтқанына көнсе, жалған шықпайды» деген нәрлі нақылын әрмен қарай «тіл игеру үшін тілек те керек, жүрек те керек» деп жалғастыруы тағы да тілдің мән-жайына үстірт қарамай, үңіле зерделеуді қажет етеді. «Өз тілің – бірлік үшін, өзге тіл – тірлік үшін» дегендей, көп тіл білетін адамның көп нәрсеге қол жеткізетіні, басқаларға қарағанда қалаған жерінде жұмыс істеуіне де мүмкіндігі мол екені, қай елге барса да алдынан жасыл жарық жағылып тұратыны белгілі жәйт. Жеті жұрттың тілін біліп, мемлекеттің мүддесін, ұлтың мен жұртыңның жай-күйін әлемге дауысың жететін мінберден асқақтата айтып тұратын күнге жетуіміз керек. Дегенмен, сол көптілділік іргетасы ана тілден қалануы керек. Мысалы, жапондар баласын қашан жапон тілінде дұрыс сөйлей білгенше өз тілінде оқытып, үйретіп, содан кейін ғана барып басқа тілді білуге ден қоя бастайтын көрінеді. Өркениетті елдердің осындай озық дәстүрлерінен неге үйренбеске? Біз де “Баланы – бастан” деген халықпыз.

Қазіргі заманғы мектептердің басты мақсаттарының бірі өсіп келе жатқан ұрпақты жанжақты, жаһандану құндылықтарына бейімдеу, балалар мен жеткіншектердің көрші елдер мәдениетінің өкілдерімен дүниежүзілік кеңістікте өзара әрекет жасасуына деген шеберліктерін қалыптастыру. Мемлекеттік тіл – қазақ тілі, халықаралық қарым-қатынас тілі – орыс тілімен қатар, шетел тілі де өзара қарым-қатынас жасасудың маңызды құралы болып табылады.

Адам өз халқының тілін, мәдениетін бала кезден бастап қалыптастырса, сонда ғана тұлға ретінде қалыптасады. Әлем және оның ішінде адам өзін түрлі белгілейді, өйткені халық мәдениетінің барлық қыр-сыры оның тілінде, себебі тіл теңдесі жоқ және айрықша құрал.

Тіл мәдениетпен өте тығыз байланысты: мәдениетпен қатар өседі, дамиды, көрініс табады. «Тіл-мәдениет көрсеткіші», - дейді А.А. Леонтьев. Осылайша тіл мен мәдениет тең құқылы, өзара келісілген, өзара ықпал етілген халықаралық ынтымақтастық білім берудегі объекісі арқылы байланысады. Мәдениет және тіл бір-бірімен диалогта қолданылады. Кейбір лингвистердің пікірі бойынша диалог әр мәдениет өкілдері арасында жеке тілдік фактор, ұлттық мәдени дәстүрлерді білмеу арқасында сәтсіздікке ұшырайды. Осы аталғанның бәрі көп мәдениеттілік тәрбие компоненті болып келеді.

Тілдің шығу тарихы адам өмірімен және қоғамның дамуымен байланысты, әлеуметтік жүйе бүгінгі күні жеке адам тұлғасының басты құндылығы жалпы адами мәдениет. Осы құндылықтар басқа халық мәдениетімен қарым- қатынасын қалыптастырады. Қазіргі уақытта қоғам алдындағы міндет көп мәдениетті жан-жақты білімді тәжірибелі, қабілетті маман дайындау. Осы айтылғанның бәрі білім мазмұнын және көп мәдениеттік тәрбие интеграциясының мүмкіндігін қайта қарастыруды қажет етеді [1].

Тіл сізді - айуан дейді. Тілі кедей елді - мәдениетсіз, анайы, надан халық деп санайды. Тіл адам баласының негізгі қасиеті болғандықтан - тіл байлығы елдің елдігін, жұртшылығын, ғылыми-әдебиетін, өнеркәсібін, мәдениетін, қоғам-құрылыстары мен салт-санасының, жауынгерлік дәстүрінің - мұрасының қай дәрежеде екенін көрсететін сөзсіз дәлелді мөлшері. Тілдің көмегімен өнер-білімге, мәдениет-ғылымға жетіп, өткен-кеткенмен әлемді танып, өзімізді жұртқа – әлемге танытамыз, сөйлейміз, оқимыз, жазамыз, өз басамызды, үй-ішімізді, қоғам-халықты, ел-жұртты, мемлекетті меңгереміз - сондықтан «өнер алды қызыл тіл» дегендейін, адам баласының байлығында тілден артық не бар [2].

Білімді адам ғана тарихи және мәдени дәстүрлерді ұстана алады. Ол өзінің белгілі бір қауымдастық пен халыққа қатыстылығын сезінеді, оның бойында мәдени қажеттіліктер: адамгершілікке, ойлы іс-әрекетке, сұлулыққа, жоғары-рухани бастауларға құлшыныс қалыптасады. Тұжырымдама білім берудің тағы бір талабы ретінде - өзге мәдениетті түсіну және қабылдай білуді айқындады. Этникалық-мәдени білім ұғымын ана тілі мен төл мәдениетті әлемдік мәдениеттің құндылықтарын қоса игеру арқылы тұлғаның этникалық-мәдени сәйкестілігін сақтауға бағыт-алған білім деп түсіндірді. Аталған идеяны жүзеге асырудың негізгі шарттары – жеке тұлға үшін ана тілі мен төл мәдениеттің сөзсіз басымдылығын тану және оны қамтамасыз ету, мемлекеттік біртұтас бағдарлама негізінде аталған проблема бойынша халықтың этникалық құрамының ерекшеліктері ескерілген аймақтық бағдарламалардың болуын талап етеді.

Көптілді оқыту білім берудің қоршаған әлемде болып жатқан үдемелі өзгерістерге бейімделгіштігін күшейтетін лингвистикалық біліктілігі жоғары дамыған, бәсекеге қабілетті жастардың қалыптасуына септігін тигізетін тұжырымдамалық тұрғыдан жаңа үлгісін құруды көздейді. Осы орайда үш тілде (қазақ, орыс, ағылшын) бірдей оқытуды білдіретін көптілді оқыту бағдарламасының бірегейлігін атап өту керек. Көпұлтты Қазақстан жағдайында «Тілдердің үш тұғырлығы» мәдени жобасы қоғамдық өзара келісімді нығайтатын маңызды фактор болып табылады. Тілдердің үш тұғырлы идеясы Қазақстанның бәсекеге қабілеттілігін құруға және дамытуға бағытталған ұлттық идеологияның бөлігі болып табылады. Кез-келген қоғамда азаматтық пен ұлтжандылыққа тәрбиелеудің негізгі факторлары өз елінің тіліне деген құрмет болып табылады.

Қазақстан – көп этносты ел, сондықтан да бұл елде үштілділік кең тараған құбылыс. «Үш тіл» мен «үштілділік»-екі басқа, – деп Б. Хасанұлы айтқандай: үш тіл деген:

- 1) Әр түрлі этностың үш түрлі төл туындысы;
- 2) Үш этносқа тән әлеуметтік тіршілік иесінің қатынас құралдары;
- 3) Сөйлермендері әлемді үш түрлі тілдік тұрғыдан бейнелейтін тілдер;
- 4) Мәдениетаралық тілдік қатынаста бір-бірін төзбейтін тілдер.

Ал «Үштілділік» жайлы Қазақстанның тұңғыш социолінгвист-ғалым Б. Хасанұлы мынадай анықтама берген: «Үштілділік» – үш тілдің тұтастығын

құрайтын бірінғай тілдік үдеріс. Бұл – әртүрлі тұлға, әлеуметтік топ не ұжым сөйлейтін үш тіл қолданысы емес, бір тұлға не бір әлеуметтік топ немесе бір ұжым, нақты бір қоғам сөйлейтін үшем сөйленім.

Көптілділік – заман талабы. Бір халықтың мәдениетін басқаларымен салыстыру арқылы ғана, әлем суретін әр алуан әрі тұтас көруге мүмкіндік беретін ұлттық мәдениеттің барлық ерекшеліктерін және құндылықтарын сезінуге болады.

Көптілділік адамдардың өзара түсінісуіне жол ашады. Ұғынысу тікелей жолмен емес, сырттай болуы да мүмкін, бәрібір адамның белгілі бір хабарды ұғып, соған қатысты іс-әрекет жасауына мүмкіндік туады. Алайда, көптілділік адамдардың бір-бірімен ұғынысуында, ойын еркін, толық жеткізуінде ерекше қызмет атқарады тақырыбына айналды [1].

Еліміздің тәуелсіздігі нығайып, қоғамдағы демократияның өрісі кеңейген шақта адамның қоғамдық та, тұлғалық та рөлі жаңа сипатқа ие болып отыр. Соған орай рухани құндылықтар жаңарып, адамның зияткерлік әлеуетін қалыптастырудағы білімнің маңыздылығы туралы қағидалар түбегейлі өзгерді. Жалпы білім беретін мектепте оқытылатын әрбір пән оқушы тұлғасын жетілдірумен қатар оның шығармашылық қабілеттерін дамытуды көздейді. Бүгінгі технология және жаһандану заманында өскелең ұрпақты көпмәдениеттілікке тәрбиелеу үдерісін іздестіру қарқынды жүргізіліп отырғанын байқауға болады. Қазіргі таңда өзара байланысы мен өзара тәуелділігі басым әлемде жас ұрпақты бәсекелестікке дайындаудың бірден бір жолы көптілділік болып табылады.

Жаһандануға бет бұрған заманда көптеген ұлттық айырмашылықтар азайып, олар үшін аға буын аталарымыздың адамгершілік тәжірибесі мәнін жоғалта бастады. Сондықтан тұлғаның алдында әр халықтың мәдени құндылықтарын, аға буынның барлық үздік тәжірибелерін пайдалану арқылы әлеуметтік белсенді тұлғаны қалыптастыруға мүмкіндік беретін қолайлы білімдік ортаны құру сияқты маңызды міндет тұр. Яғни, көпұлтты және көпмәдениетті ортада белсенді, әрі тиімді өмір сүруге мүмкіндігі мол, өзге мәдениеттерге түсіністік және құрметпен қарай алатын, бейбіт және ынтымақтастықта өмір сүруге бейім, бәсекеге қабілетті маман қалыптастыру үшін көптілді білім беру қажет

Көптілділік қоғамда да, өмірде де өзіндік орын алады. Көптілділік – тек адамзатқа

ғана тән әрекет; тек адамдар ғана тіл арқылы сөйлей алады, ұғыныса алады.

Көптілділік адамзаттың ойлау, пайымдау процесімен бірге жүзеге аса отырып, тілдік

қатынастың негізі, басты құралы болып табылады. Осы қарым-қатынас құралы болып табылатын көптілділікті ғалымдар әрқилы ерекшеліктеріне қарай жан-жақты зерттеп келеді. Көптілділік әлемдегі өркениет пен білім жүйесіне сәйкестыңдаушылардың сөйлеу мәдениетін қалыптастыратын, ой-пікірін дұрыс, сауатты жеткізуге ықпал ететін, адам мен адамның қай тілде

болса да түсінісуіне мүмкіндік беретін сала ретінде оқу жүйесіне енгізілді. Бұл сала қоғамдық әлеуметтік өмірді және ғылым мен білімді ұштастыра келіп, болашақ маманның дүниетанымын жетілдіріп, өзінше ой пікір түйіндеуге үйретеді.

Көптілді білім беру бағдарламасы аясында үштілді меңгеру тәжірибесін жинақтап, әлемдік деңгейде көтерілуіміз керек. Бұл оқушылардың халықаралық жобаларға қатысуын кеңейту, шетелдік әріптестермен ғылыми байланыстарын нығайтуға, шетел тілдеріндегі ақпарат көздеріне қол жеткізуіне мүмкіндік береді. Елдің ертеңі өресі биік, дүниетанымы кең, кемел ойлы азаматтарын өсіру үшін бүгінгі ұрпаққа ұлттық рухани қазынаны әлемдік озық ой пікірімен ұштастырған сапалы білім мен тәрбие берілуі қажет. Н.Ә.Назарбаев өзінің Қазақстан халқына жолдаған Үндеуінде: «Біздің болашағымыз білікті де, білімді жастардың қолында»- деп атап көрсетсе, сол жастарды мектеп табалдырығынан бастап дайындауға көш алдында болайық. «Тілі бірдің-тілегі бір», «Тіл тағдыры-ел тағдыры» екендігін жадымызда ұстай отырып, ел бірлігінің негізі- тіл бірлігіне қол жеткізу жолында қызмет ету парыз.

ПАЙДАЛАНҒАН ӘДЕБИЕТТЕР

1. Назарбаев Н.А. Жаңа әлемдегі Жаңа Қазақстан. № 33(25278). — 2007. — 1.03.
2. Сауханова, Ж.С. ,Абдрахманова, А.А. Вопросы полиязычного образования в вузах Казахстана //ЕНУ им. Л.Н. Гумилева.[Электронный ресурс] <http://www.assembly.kz/news/1/320/> (дата обращения: 13.06.2014).

ӘОЖ 373.1.02:372.8

Қожахметова Г. Б.

Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық
Қазақ-Түрік университеті,Түркістан қаласы

«ОҚУ МЕН ЖАЗУ АРҚЫЛЫ СЫН ТҰРҒЫСЫНАН ОЙЛАУДЫ ДАМУ» ТЕХНОЛОГИЯСЫНЫҢ ТИІМДІЛІГІ

Тірек сөздер: жаңа технология, сын тұрғысынан ойлауды дамыту, әдіс-тәсіл, шығармашылық, танымдық қабілет, білім беру

Аңдатпа. Мақалада «Оқу мен жазу арқылы сын тұрғысынан ойлауды дамыту» технологиясының тиімділігі қарастырылады. Сын тұрғысынан ойлауды дамытудың мәні, мақсаты, әдіс-тәсілдері және оларды тиімді қолдану жолдары көрсетіледі. «Оқу мен жазу арқылы сын тұрғысынан ойлауды дамыту» технологиясы оқу және жазу процесінде оқушылардың сыни ойлауын және ақпаратпен жұмыс істеуге дағдыларын қалыптастырудың кешенді жүйесі болып табылады. Бұл технология оқушылардың қызығушылығын арттырып, шығармашылық қабілетін арттыруға бағытталған

Ключевые слова: новые технологии, критическое мышление, методология, творчество, познавательные способности, образование.

Аннотация. В статье обсуждается эффективность технологии «Развития критического мышления через чтение и письмо». Подчеркивается сущность, цель, методология развития критического мышления и пути их эффективного использования. Технология развития критического мышления через чтение и письмо представляет

собой целостную систему, формирующую навыки работы с информацией в процессе чтения и письма. Технология направлена на то, чтобы заинтересовать ученика, то есть пробудить в нем творческую активность.

Keywords: new technologies, critical thinking, methodology, creativity, cognitive abilities, education.

Abstract. The article discusses the effectiveness of the technology "Development of critical thinking through reading and writing." The essence, purpose, methodology of development of critical thinking and ways of their effective use are underlined. The technology of developing critical thinking through reading and writing is an integral system that forms the skills of working with information in the process of reading and writing. Technology is designed to interest the student, that is, to awaken in him creative activity.

Қазіргі білім беру жүйесінде жас ұрпаққа, жас буынға жаңаша білім беру жолында түбегейлі өзгерістер жүріп жатыр. «Қазіргі заманда жастарға ақпараттық технологиямен байланысты әлемдік стандартқа сай мүдделі жаңа білім беру өте қажет»[1] — деген Н.Ә.Назарбаевтың ойын негіз ете отыра, қазіргі таңда білім беруді әлеуметтік құрылымы маңызды элементтердің біріне айналдырып келеміз. Дүние жүзінде білімнің рөлі артып, әр елдің өзіндік білім беру жүйесі тағайындалса да, ол әлем халықтарының білім берудегі тәжірибесімен, бағыт-бағдарымен деңгейлес болуы қажет. Бүгінде Қазақстан Республикасындағы үлкен өзгерістердің білім беру саласында қамтылуы маңызды іс-шара болып табылады. Бүгінгі ғылым мен техниканың қарыштап даму заманында мектепте дәстүрлі оқыту технологиясының оқушылардың ғылым негіздерін мемлекеттік стандарт деңгейінде толық меңгеруіне кепілдік бермей отырғандығы оқушылардың білім жетістіктерінің нәтижелерінен көрінуде. Сондықтан оқу-тәрбие үрдісін жандандырудың қазіргі педтехнологияларын жетілдіріп, оны пән сабақтарын оқытуда тиімді қолдану арқылы білім сапасын жоғарлату үшін басты бағыт-бағдар берілуде.

Бүгінгі таңда мектептерде оқу-тәрбие үрдісінде түрлі инновациялық педагогикалық технологиялардың қолданылып жүргені мәлім. Бұл технологиялардың бәрін бір пән сабақтарында қамту мүмкін емес. «Шеберліктің белгісі - түрлі әдісті болу» деп Ахмет Байтұрсынұлы айтқандай, пәнді ұтымды меңгертуде оқыту технологиясын таңдап, іріктеу және оны іс-әрекеттік тұрғыда жетілдіру арқылы оқушының әрекеті-технологияны қабылдауы, оған деген ынтасы, құштарлығын арттыру мұғалімнің шеберлігіне байланысты. Бір сабақтың әр кезеңдерінде түрлі әдістерді орнымен пайдалану арқылы көп нәтижеге жетуге болады.

Қазіргі инновациялық-озық технология туралы айтатын болсақ, технология грек сөзінен, яғни өнерпаздық, шеберлік, іскерлік деген ұғымды білдіреді. Ғалым–педагог, психологтар пайымдауына жүгінсек, В.Беспалько өзінің «Слагаемые педагогической технологий» деген еңбегінде оны «Оқу-тәрбие процесінің алдын ала жүйелі түрде жобалануы, оны тәжірибеде жүзеге асыру, яғни белгілі педагогикалық жүйенің тәжірибеде жүзеге асатын жобасы», - деп қарастырады.

Инновациялық (озық) білім беру деп - тұлғаның бағдарлы көзқарасты, білімдегі дәлдікті, шығармашылық бастауды, сонымен бірге жаңа технологиялық мағлұматтарды игеруін айтады.

Оқыту технологиясы оқу мазмұнын өңдеуге, көлемі мен мақсатын тұжырымдауға арналған әдістер мен құралдырдың жиынтығы болса, екінші жағынан, оқушының оқыту үрдісінде қажетті ақпараттық, техникалық құралдарды пайдаланып, оқушыға оң әсер ету әдістерін зерттейді. Демек, оқыту технологиясы – педагогикалық әрекеттерді ғылыми-әдістемелік, іс-тәжірибелік негізде нәтижелі болатындай етіп, жоспарлы түрде ұйымдастыру қажет. Қазіргі заманғы жаңа технологиялар мынадай міндеттерді көздейді:

- оқушыға ізгілік тұрғысынан қарау;
- оқыту мен тәрбиенің бірлігі;
- оқушының танымдық қабілетін қалыптастыру және дамыту;
- оқушыларды өз бетімен әрекеттену әдістерін меңгерту;
- оқушының шығармашылық белсенділігін арттыру т.б. [2]

Ғылыми-қолданбалы бағытта нақты педагогикалық идеялар мен тұжырымдарға негізделген жаңа педагогикалық технологиялар жобаланады; мұғалімдерге педагогикалық технологияларды оқытудың бірнеше түрлерін бөліп көрсетуге мүмкіндік береді. Қазіргі әдістемеде технологиялардың бірнеше түрлері бар. Солардың ішінде орта оқу орындарының оқу үрдісінде қолдануға ұсынылатын бірқатар технологиялар бар.

Сондай педагогикалық технологиялардың бірі «Оқу мен жазу арқылы сын тұрғысынан ойлауды дамыту». Сын тұрғысынан ойлау технологиясының негізгі мәні - шыңдалған ойлау, кез келген даму деңгейіне байланысты мәселелерге сын көзбен қарау; күрделі мәселелерді шешуге, аса маңызды, жауапты шешім қабылдауға құштарлық; үйрету мен үйрену бірлігінің, үйренудің қызығушылығынан тұратын, үйренушінің сеніміне негізделген құрылым.

Бұл бағдарламаның мақсаты барлық жастағы оқушыларының кез келген мазмұн, түсінікке сыни тұрғыдан қарап, екі ұйғарым бір пікірдің біреуін таңдауға сапалы шешім қабылдауды осы сабақтарда үйренеді. Сын тұрғысынан ойлау - сынау емес, шыңдалған, бірін - бірі толықтырған ойлау десек қателеспейміз. Сын тұрғысынан ойлау дегеніміз - ой қозғай отырып, оқушының өз ойымен өзгелердің ойына сыни қарап, естігенін, білгенін талдап, салыстырып, реттеп, сұрыптап, жүйелеп, білмегенін өзі зерттеп, дәлелдеп, тұжырым жасауға бағыттау, өз бетімен және бірлесіп шығармашылық жұмыс жасау[3]. Оқушылардың осындай қабілеттерін дамытуға әр түрлі әдіс - тәсілдерді қолдануға болады.

Білім берудің сапасын жақсарту мақсатында «Сын тұрғысынан ойлау» технологиясын өз сабақтарымда қолданып жүрмін. Сын тұрғысынан ойлау технологиясының мені қызықтырғаны баланың өзі ізденіп дәлелдеуі. Ол бұрын тек тыңдаушы болса, енді ізденуші, ойланушы, өз ойын дәлелдеуші, ал мұғалім осы әрекетте бағыттаушы, ұйымдастырушы. «Оқу мен жазу арқылы сын тұрғысынан ойлауды дамыту» технологиясымен жұмыс жасау

кезінде бұл сабақтар баланың танымдық белсенділігін арттыруға, өз бетінше білім алуға, шығармашылығын қалыптастыруға ықпал етеді, оқушылар - оқудың қызықты, ұжымды бірлесіп жұмыс жасауға үйрететіндігін, білімнің тереңдігі әрі тиянақтылығы артатындығын байқалады.

Бұл стратегияларды қолданудағы менің міндетім – баланың өзіне деген шығармашылық қабілетін дамыту, өзін тұлға ретінде сезінетіндей мүмкіндік ашу. Өзін тұлға ретінде сезінген бала әрқашан өмірде өз жолын таба алады. «Оқу мен жазу арқылы сын тұрғысынан ойлауды дамыту» қызығушылығын ояту, мағынаны тану, ой толғаныс кезеңдерінен түзіледі.

1 - кезең - Қызығушылықты ояту. Бұл үйрену үрдісі болып табылады. Үйрену процесі - бұрынғы білетін және жаңа білімді ұштастырудан тұрады. Үйренуші жаңа ұғымдарды, түсініктерді, өзінің бұрынғы білімін жаңа ақпаратпен толықтырады, кеңейте түседі. Сондықтан да, сабақта қарастырылғалы тұрған мәселе жайлы оқушы не біледі, не айта алатындығын анықтаудан басталады. Осы арқылы ойды қозғату, ояту, ми қыртысына тітіркенгіш арқылы әсер ету жүзеге асады. Оқушы өз білетінін еске түсіреді, қағазға жазады, көршісімен бөліседі, тобында талқылайды. Осы кезеңге қызмет ететін «Топтау», «Түртіп алу», «Ойлану», «Жұпта талқылау», «Болжау», «Әлемді шарлау» т. б. деген аттары бар стратегиялар жинақталған. Жеке басын құрметтей отырып, білім беру - қазіргі оқытудың негізгі талабы. Өйткені оқушылардың бәрінің ойлау қабілеті бірдей емес. Сондықтан бұл мәселеге психологиялық тұрғыдан қарап, педагогикалық әрекет, әдістемелік шеберлікпен келу керек.

Екінші кезең «Мағынаны ашу»

Кезеңнің мақсаты:

- жаңа ақпаратпен танысу;
- жаңа ақпараттармен өз білімімен ара - қатынас белгілеу.

Бұл кезеңде жаңа ақпараттармен, ойлармен танысады, тиісті тақырыпқа байланысты кино көру, дәріс, әңгіме, тыңдау немесе тәжірибе - эксперимент жасау, мультимедиялық құралдарды пайдаланады. Сабақта жұмыс дара және жұп, топ түрінде жүргізіледі. Оның өз бетімен жұмыс жасап, белсенділік көрсетуіне жағдай жасалады. Оқушылардың тақырып бойынша жұмыс жасауына көмектесетін оқыту стратегиялары бар. «Сын тұрғысынан ойлау стратегияларын» өз тәжірибемде қазақ тілі мен әдебиет сабақтарында жиі қолданамын.

Жаңа сабақты өз бетінше меңгеру немесе мағынаны тану кезінде түртіп алу немесе INSERT стратегиясын пайдаланамын. INSERT – оқығанын түсінуге, өз ойына басшылық етуге, ойын білдіруге үйрететін ұтымды құрал. Ол бойынша оқушыға оқу, тақырыппен танысу барысында V - «білемін», - - «мен үшін түсініксіз», + - «мен үшін жаңа ақпарат»? - «мені таң қалдырады» белгілерін қойып отырып оқу тапсырылады. Бір әңгіменің соңына тез жету, оқығанды есте сақтау, мәнін жете түсіну - күрделі жұмыс. Оқушылар арасында оқуға жеңіл - желпі қарау салдарынан түсіне алмау, өмірмен

ұштастыра алмау жиі кездеседі. Бұл кезеңінде үйренушілер білетіндерін анықтап, білмейтіндерін белгілеп сұрауға әзірленеді.

Іс әрекет:

1 - қадам. Түртіп алудың түсініктемесін тақтаға жазған дұрыс. Сонан соң оқуға уақыт беру керек.

2 - қадам. Оқып болған соң, түртіп алу кестесін толтырады - тақтаға сызу керек, дәптерлеріне сызып алу үшін уақыт беру керек. Алдыңғы қойған белгілеріне сәйкес, кестені өз беттерімен толтырады.

3 - қадам. Кестелерін жұпта талқылайды.

4 - қадам. Кестені топтарында талқылайды. Сыныптың жалпы кестесіне не енгізу керектігін таңдайды.

5 - қадам. Сыныптың жалпы кестесін тақтаға толтырады. Мәтіннің барлық даулы жақтарын анықтайды, сондай – ақ сұрақтарға жауап іздейді. Не сәйкес келеді, егер сәйкес келмесе неге? Алғашқы жазған тізімдерімен салыстырады. Кестедегі сияқты тізімдегі айқындалмаған пікірталастар мен қалған сұрақтар - әрі қарай іздену үшін қалады - жұмыстың әртүрлі нысандарын анықтауға болады.

Бұл тәсіл оқушылардың назарын оқылатын тақырыпқа аударуға, сабақ жоспарын жасауға мүмкіндік береді.

«Ирек» стратегиясы. Оқушылардың танып білу қызметін арттыру үшін қолданылады. Мұғалім алдын ала мәтінді мағынасына қарай бөліктерге бөліп тастайды. Бүкіл сыныптағы оқушыларды топқа бөліп, әр топқа мәтін үзінділерін береді. Әр топ сынып оқушыларға, өздеріне берілген мәтіндерін түсіндіріп шығады. Мұндағы басты мақсат - әр оқушы осы тақырыпты түгелдей қамтуында. Осы орайда «Бұлар қайдан шығады?» тақырыбын топ бойынша бөліктерге бөліп тастап және интерактивті тақтадан жайлаудың суретін көрсету арқылы мәтін құрастыруына жол сілтейді.

«Болжам» стратегиясы. Оқиға мазмұны арқылы баланы қиялдату, ойын, сыни көзқарасын дамыту, проблемалық мәселе туғызу.

Үшінші кезең «Ой толғау»

Кезеңнің мақсаты:

- қабылданған жаңа және ескі түсініктердің ара қатынасын ашу.
- оқылған материалды талдау және қорытындылау.
- тақырыпты мұнан әрі меңгеру бағытын анықтау.
- Мағынаны тану кезеңінде білімге сүйене отырып, бұрын және сабақ барысында не үйренгенін салыстырады.
- Қарастырған тақырыптың мәнін толық түсіну және өзіне қойылған мақсатты іске асыру үшін жаңа тақырыпты талдайды, қажеттісін іріктеп алады.
- өзіне қойған сұрақтарға мағыналы жауап алғандарын бағалайды.
- Алған білімдерін өмірмен байланыстырады, қорытынды нәтиже шығарады, өз бетімен жаңа идеяларды ойластырады.
- кластер құру

- әртүрлі кезеңдегі ақпараттардың өзара қатынасын сипаттайтын кестелер толтырады.
- түйін сөздерге қайта оралу.
- дұрыс және дұрыс емесін мақұлдауға қайта оралу.
- рефлексивті сұрақтар
- пікір алмасу.
- шығармашылық жұмыстар жазу (эссе) және т. б.

Ой толғаныс бағдарламаның үшінші кезеңі. Күнделікті оқыту процесінде оқушының толғанысын ұйымдастыру, өзіне, басқаға сын көзбен қарап, баға беруге үйретеді. Оқушылар өз ойларын, өздері байқаған ақпараттарды өз сөздерімен айта алады. Бұл сатыда оқушылар бір - бірімен әсерлі түрде ой алмастыру, ой түйістіреді. Ой қозғау стратегиясында «Бұл туралы не білетін едік, есімізге түсірейікші?» — деп 2 - 3 минут оқушыларды ойлана білуге бағыттаймын.

Ой - толғанысында оқушылар өтілген мәтіннен не әсер еткенін, қандай ой түйгенін жазуға үйренеді. Алғашқыда оқушылар мәтіннің мазмұнын қысқаша жазып келіп жүрді. Бірте - бірте мәтіндегі өзін толғандырған нәрсені де айта алатындай болды.

«ДЖИКСО» әдісінде мәтінді топқа бөліп оқу оқушылардың жауапкершілігін арттырады. Өз тобына келгенде оқығанын айтып беру үшін әлсіз оқушылар да әрбір сөйлемге мән беріп оқитын болды. Мұның өзі жауапкершілік.

Бұл үйрену сатысы – ойды қайта түйіп, жаңа өзгерістер жасайтын кезең болып табылады. Осы кезеңді тиімді етуге лайықталған «Бес жолды өлең», «Венн диаграммасы», «Еркін жазу», «Семантикалық карта», «Т кестесі сияқты стратегиялар әр сабақтың ерекшелігіне, ауыр – жеңілдігіне лайықтыла қолданылады.

Дәстүрлі сабақ пен сын тұрғысынан ойлау технологиясы арқылы өткізілген сабақты салыстыра отырып, мынадай қорытынды жасауға болады: Дәстүрлі сабақта:

- күнделікті қолданылатын әдіс-тәсілдерден оқушылар жалығады, қызығушылығы төмендейді;
- оқушылар бірден кірісіп кете алмайды, шулап кетеді;
- оқушылардың белсенділігі орташа деңгейде болады;
- оқушының жеке жауапкершілігі төмен;
- кейде берілген тапсырмаларды жасауға үлгере алмайды.

Сын тұрғысынан ойлауды дамыту сабақтарында:

- сын тұрғысынан ойлау - жеке тұлғаның танымдық процестеріне, еріктік процестеріне, сезімдеріне, эмоцияларына әсер етеді.
- бір - бірінің пікірін тыңдау, сыйлауға ынтымақты қарым – қатынастың негізі қаланды;
- мұғаліммен еркін сөйлесіп, пікір алмастыруға үйренеді;
- өзін - өзі, бірін - бірі бағалауға;
- өз ойын ашық, еркін айтуға, пікір алмасуға, достарының ойын тыңдай

отырып, проблеманы шешу жолдарын іздей отырып, қиындықты шешуге көмектесуге дағдыланады;

- өзін жеке дара тұлға ретінде тануға жол ашуға;
- белсенді шығармашылықты ойлауға негіз қаланды.

Жеке басын құрметтей отырып, білім беру - қазіргі оқытудың негізгі талабы. Өйткені оқушылардың бәрінің ойлау қабілеті бірдей емес. Сондықтан бұл мәселеге психологиялық тұрғыдан қарап, педагогикалық әрекет, әдістемелік шеберлікпен келу керек. Шәкірттердің сыни тұрғыдан ойлау қабілеттерін дамытуға арналған оқытудың әдіс – тәсілдері білім алушыларға құбылыстардың себептерін толық ұғынуға, ережелер мен заңдылықтардың сырларын терең түсінуге, олардың ғылыми білімдегі орнын аңғаруға қолайлы жағдай жасайды. Нәтижесінде оқушылардың белсенділігі артып, жан – жақты дамиды, пәнге деген қызығушылықтары арта түседі.

ПАЙДАЛАНҒАН ӘДЕБИЕТТЕР

- 1 «Қазақстан – 2050» Стратегиясы: қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты: ҚР Президентінің Н.Ә.Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы // [ЭР]. Қолжетімділік тәртібі: <http://www.inform.kz/kaz/article/2518877>
- 2 Қабдықайырұлы Қ. Оқытудың педагогикалық жаңа технологиясы: Оқу құралы. – Алматы: РБК, 1999.
- 3 Ташенова А. Сын тұрғысынан ойлауды оқу мен жазу арқылы дамыту //Білім-Образование .-2006. -№2.15-18

ӘӨЖ 398.91

Доукариева Ұ.Қ., Төреғали К.Е.
БҚИТУ, Тілдер және менеджмент факультеті, Орал қ.

ТІЛ БІЛІМІНІҢ ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫ: ЖАҢА ДАМУ ҮРДІСІНДЕГІ БІЛІМ БЕРУДІҢ ЖАҢА ТӘСІЛДЕРІ

Кілт сөздер: тіл ғылымы, тілдік үдеріс, академиялық стиль, үштілдік идея, терминологиялық қор, мазмұндық жүйелілік, ұлттық модем, білім дағдылары, ақпараттық технология, инновациялық іс – әрекет.

Ключевые слова: языковая наука, лингвистический процесс, академический стиль, идея трехязычия, терминологический фонд, последовательность контента, национальный модем, навыки знаний, информационные технологии, инновационная деятельность.

Key words: language science, linguistic process, academic style, the idea of trilingualism, terminological fund, content sequence, national modem, knowledge skills, information technology, innovation activity.

Аннотация. This article examines the main changes in the process of globalization, including the field of education. Requirements for modern teacher training in trilingual education are considered in a new format in primary and secondary schools. The innovative activity of the teacher is the continuous introduction of new technologies into his everyday work experience.

Еліміз тәуелсіздік алғаннан кейінгі тіл білімінің дамуы ерекше қарқын мен жаңа сипат алды. Бұл ең алдымен қазақ тілінің Қазақстан Республикасы

мемлекет құрушы ұлтының тілі ретінде мемлекеттік мәртебе алуымен – саяси фактормен, осы мәртебесінің қоғамдық өмірдің барлық салаларында заңды түрде бекітілуімен – құқықтық фактормен, қазақ тілінің қолданыс аясынан, кеңеюімен қатар қолдану мәдениеті сапасының артуымен – әлеуметтік лингвистикалық фактормен, қазақ халқының ұлттық бірегейлігінің көркеюі, тарихи санасының жаңғыруымен – тарихи фактормен, сол сияқты басқа да қазақ тілді қоғам үшін тың факторлармен байланысты болды. Осы факторлар негізінде қазақ тілінің дамуында тың әрі қарқынды даму үрдістері белең алды. Қазіргі тіл білімінде қоғамдық санадағы, қоғамдық болмыстағы осы өзгерістердің тілдегі рефлексиясына талдау жасау, тілдің даму болашағын айқындау, тілдегі кейбір үдерістердің бағытын тілдік жүйенің іргелі, қоғам сұранысына тиімді жауап беретіндей болуы үшін дұрыс арнаға бұру мақсатында дәстүрлі ғана емес бейдәстүрлі – антропоцентристік бағыттағы әлемдік тіл ғылымы салалары бойынша да күрделі зерттеулер жүзеге асырылды.

Әрине, тілді жаңғырта дамыту ісі сапалы сөздік түзумен тәмамдалмайды. Тіл саласында жүргізілген сапалы зерттемелердің негізінде жазылатын жақсы оқу құралдары қажет. Қазіргі кезеңде қазақ тілі бойынша түрлі авторлардың қаламынан шыққан оқу құралдары пайдаланылып келеді. Олардың арасында ой-пікір қайшылығы орын алатын жағдайлар да бар. Сол себепті қазақ тіл біліміндегі соңғы жаңалықтарды зерделей отырып, академиялық стильде жазылатын көптомдық еңбектің қажеттілігі айқындалып отыр. Соңғы жылдары қазақ тілінің жазу-сызуы мәселесіне, әсіресе орфографияға қатысты біраз сын айтылып келеді. Дәл осындай әңгімелер терминологияға қатысты да айтылып жүрген болатын. Енді, міне, мемлекеттік тілдің жазуын латын қарпіне көшіру туралы тарихи шешімнің қабылдануына байланысты, әліпбиді өзгертумен бірге жоғарыда аталған мәселелерді оңтайлы шешіп алуға, негізгі түркі тілдеріне ортақ қаріптерді таңдау жолымен ұқсас әліпби жасауға, кірме терминдерді қабылдаудың ортақ жүйесіне көшу арқылы ортақ түркілік терминологиялық қор жасауға тарихи мүмкіндік туып отыр. Себебі жаңа әліпбиді қабылдау ісі осы негізде жаңа орфографиялық ережелерді жасаумен, ғылым мен техника салаларындағы кірме терминдерді қабылдаудың және қай саладағы терминдерді қай тілден қабылдаудың жөн-жосығын айқындаумен, оның жаңаша тәртібін енгізумен, жаңадан орфографиялық, орфоэпиялық, түсіндірме, аударма, терминологиялық сөздіктер түзумен, басқа да лингвистикалық іс-шаралар жүйесімен бірге атқарылады.

Қазақстан Республикасының Президенті Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаев Қазақстан халықтары Ассамблеясының 12 сессиясында: «Қазақстандықтардың жас ұрпағы кем дегенде үш тілді білулері тиіс: қазақ, орыс, ағылшын тілдерін еркін меңгерулері қажет» - деп, Еуропадағы мектеп түлектері мен студенттерінің өзара бірнеше тілде еркін сөйлесулері қалыпты жағдайға айналғандығын атап өтті. Елбасы үш тілдік идеяны ұсынғанда балаларымыз бәсекеге қабілетті болумен қатар, жаңалықтарды

түпнұсқасында оқи алатындай дәрежеге жеткенін мақсат еткен болатын. Осы тұрғыдан алғанда латын қарпіне көшу жастардың, өскелең ұрпақ балалардың ағылшын тілін игеруіне әлдеқайда жеңілдетеді. Себебі, бүгінде техника, технология туралы ақпараттың 70%-ы, электрондық ақпараттың 80 пайызы ағылшын тілінде шығады. Қытай, орыс, жапон, француз, тағы басқа тілдер де осы ақпараттың тек 20 пайызы ғана жарияланады. Көптеген саланың мамандары осындай жағдайдан кейін ағылшын тілін игеріп, оны өзінің кәсіби мамандығының тілі деп біледі. Мысалы ұшқыштар, дәрігерлер, жаңа материал жасау мамандары, химиктер, ақпараттық технология мамандары өз саласындағы негізгі тіл деп ағылшын тілін айтады. Бұл үрдіс барған сайын басқа мамандықтарға да кеңінен етек жайып барады.

Қазіргі кезеңде білім берудің ұлттық модеміне өту оқыту мен тәрбиелеудің соңғы әдіс-тәсілдері мен инновациялық педагогикалық технологияларды игерген, технологиялық-педагогикалық диагностиканы қабылдай алатын, педагогикалық жұмыста қалыптасқан, бұрынғы ескі сүрлеуден тез арада арылуға қабілетті және нақты тәжірибелік іс-әрекет үстінде өзіндік даңғыл жол салуға икемді, шығармашылық педагог-зерттеуші, ойшыл мұғалім, зерделі оқытушы болуын қажет етеді. Өйткені еліміздегі дүбірлі өзгерістер, қайта жаңғырулар білім беру жүйесіне де айтулы реформалар мен мақсаттар әкелді. Білім стандартының жасалынуы, төл оқулықтарымыздың жазылуы, жаппай компьютерлендіру, инновациялық технологиядағы іздену, білім мазмұнын байыту, әлемдік білім кеңістігіне ену мақсатындағы жұмыстар сол өзгерістердің куәсі.

Біріккен ұлттар ұйымының шешімімен «XXI ғасыр – ақпараттандыру ғасыры» деп аталады. Қоғамды ақпараттандыру – экономиканың, ғылымның, мәдениеттің дамуының негізгі шарттарының бірі. Сондықтан тіл үйретуде ақпараттық технологияларды қолданудың тиімді жақтары мен жаңа ақпараттық технология құралдары (жаңа типті компьютерлер, телекоммуникациялар, виртуальды орта және мультимедия, интерактивті құрылғылар) оқу үрдісіне көптеп енгізілуде.

Оқытушының инновациялық іс-әрекеті - өз қызметіне жаңа технологияларды енгізу. Білім беру жүйесінде қазір технологиялардың сан алуан түрлері бар. Осыған байланысты деңгейлік тапсырмалар беруде оқытушы ең алдымен тапсырмалардың мазмұндық жүйелілігіне аса назар аударуы қажет. Жаңа инновациялық технологияны жүзеге асыруда оқытушы белсенділігі, шығармашылық ізденісі артып, өз мамандығына деген сүйіспеншілігі, студенттерін жеке тұлға ретінде бағалауы орын алады.

Дәстүрлі оқытуда оқытушы дайын, толық ақпаратты берген болса, оқушы тек соны тыңдап, ақпаратты оқытушы арқылы қабылдап отыратын. Сабақта көбіне репродуктивті әдістер, лекция, баяндау, әңгімелеу, мазмұндау және т.б. қолданылды. Егер дәстүрлі оқытуда оқу тәрбие үрдісінде басты рольді оқытушы атқарса, технологияның көптеген түрлері қамтылған қазіргі жағдайда белсенді қызметті оқушы атқарады, яғни өзі ізденеді, өзі оқып, өзі үйренеді. Ал оқытушы сабақты ұйымдастырушы, кеңес, бағыт-бағдар

беруші. Әрбір студенттің жеке мүмкіндіктеріне байланысты қызығушылықтарын арттырып, берілген тапсырмалар олардың қабілеттерін ашуға бағытталады. Олардың жұмысы көптеген тұлғалық қасиеттеріне қарай бағаланады (интеллектуалды дамуы, тіл мәдениеті, дербестігі, инициативасы, жауапкершілігі).

Студенттерді қажетті білім дағдыларымен қамтамасыз ету үшін оқытушы әр сабақта жүйелі жұмыс жүргізуі керек. Ол үшін тіл үйретушінің әдіскерлік шеберлігі, теориялық білімі, ұйымдастырушылық қасиетінің жоғары деңгейде болуымен қатар, құнды жасалған көрнекілік, электрондық оқулық, аудио, бейнетаспалардың болуы да қажет.

Түйіндей айтсақ, ақпараттық технологияның кез-келген түрінің бүгінгі күні қарқындап өсуі, оның тиімділігі сапалы білім берудің бірден-бір қайнар көзі екендігі және оны әсіресе тіл үйретуде пайдалану – тіл үйренушінің ең басты құралы болып отырғандығы шындық. Ендеше келер ұрпаққа қоғам талабына сай тәрбие мен білім беруде оқытушының инновациялық іс-әрекеттің ғылыми-педагогикалық негіздерін меңгеруі сапалы білімнің жемісі болмақ. Сондықтан қазақ және ағылшын тілдерін оқытуда дайын өнімдердің жетістіктерін есепке ала отырып, мультимедиялық технологияларды қолданып, ақпараттық оқыту бағдарламаларды әзірлеудің теориялық, әдістемелік мәселелерін терең саралау арқылы оны жетілдіре түсу біздің басты мақсатымыз болмақ.

ПАЙДАЛАНҒАН ӘДЕБИЕТТЕР

1. Soltawuli I. Zaman talabi-kop tilde bolu. // Akikat. 26.11.2012.
2. Zhaminova R.Zh. Moduldik okitu texnologiasin koldana balalardin tildik kyzirettiligini kaliptastiru. // Mugalimnin kasiby damui: dasturi men ozgerister. II kalikaralik gilimi-tazhybelir konferensia II tom. Astana-2012 (Жаминова Р.Ж. Модульдік оқыту технологиясын қолдана балалардың тілдік құзыреттілігін қалыптастыру. // Мұғалімнің кәсіби дамуы: дәстүрлері мен өзгерістер. II халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция. II том. Астана-2012 ж.)
3. Nazarbaev N.A. “Kazakhstan-2030”. El Prezidentinin Kazakhstan xalkina zholdau. Almati. «Bilim baspasi», 1998. (Назарбаев Н.Ә. «Қазақстан – 2030». Ел Президентінің Қазақстан халқына жолдауы. - Алматы. «Білім баспасы», 1998.)
4. Zhanpeisova M.M. modeldik okitu texnologiasini okushini damitu kyrali retinde – Almati. 2002. (Жанпейісова М.М. Модульдік оқыту технологиясы оқушыны дамыту құралы ретінде. - Алматы, 2002.)
5. Passov E.Y. Kommunikativni metod oduchenie inoyazichnomu govorenyiy. 2-e izd. M: prosviewenye. 1991. (Пассов Е.И. Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению, 2-е изд. — М.: Просвещение, 2001.)
6. Erzhanova A. Bilim berude akparattik texnologiyilardi koldanu. Almati. 2005. Ержанова А. Білім беруде ақпараттық технологияларды қолдану. –Алматы. 2005.
7. Zhalpy orta bilimdi akparattandiru memlekettik bagdarlamasi – Astana. 2007. Жалпы орта білімді ақпараттандыру мемлекеттік бағдарламасы. –Астана. 2007.
8. Kazak tilin okitu: zhetistikter men zgana damu bagittary. Respublikalik gilimu-adistemelik konferensia. - Almati, 2011. (Қазақ тілін оқыту: жетістіктер мен жаңа даму бағыттары. Республикалық ғылыми-әдістемелік конференция. – Алматы, 2011.)

ПОЛИЯЗЫЧНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ, КАК ДЕЙСТВЕННЫЙ ИНСТРУМЕНТ ПОДГОТОВКИ МОЛОДОГО ПОКОЛЕНИЯ К ЖИЗНЕДЕЯТЕЛЬНОСТИ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

КӨПТІЛДІ БІЛІМ БЕРУ ЖАҒАНДАҢ ЖАҒДАЙЫНДА ЖАС ҰРПАҚТЫ ӨМІР СҮРУГЕ БЕЙІМДЕП ДАЯРЛАУДЫҢ МАҢЫЗДЫ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ

Ключевые слова: полиязычное образование, формирование поликультурной личности, многоязычие, формирование конкурентоспособного поколения, инновационная полиязычная модель образования.

Түйін сөздер: көптілді білім беру, жеке тұлғаны қалыптастыру, көп тілді, бәсекеге қабілетті ұрпақ қалыптастыру, білім берудің инновациялық көптілді моделі.

Аннотация. Статья посвящена проблемам полиязычного образования. Полиязычное образование дает большие перспективы вузам и особенно обучающимся в реализации своего потенциала. Полиязычная личность способна применить свои знания и умения для улучшения собственного благосостояния и благосостояния своей страны.

Мақалада көптілділік білім беру мәселелері талқыланады. Көптілді білім беру жоғары оқу орындарына, әсіресе, білім алушыларға өз әлеуетін іске асыруға үлкен үміт беретінін көрсетеді. Көптілді тұлға білімі мен дағдысын қолдана отырып өзінің және өз елінің ал-ауқатын жақсартуға үлес қосады.

В начале третьего тысячелетия становится все более очевидным, что человечество развивается по пути расширения взаимосвязи и взаимозависимости различных стран, народов и их культур. Многонациональность населения Земли, большинства государств и регионов, интенсификация экономических, политических и духовных отношений народов протекает в полиэтнической и поликультурной среде и усиливает связи людей разных национальностей и конфессий. Усиливающиеся интеграционные процессы межкультурного взаимодействия стран и народов, «этнический ренессанс», перспективы разрешения глобальных проблем, увеличение количества конфликтов на этнической и религиозной почве определяют актуальность введения полиязычного и поликультурного образования в мировую педагогическую практику.

В связи с этим появляется потребность в организации целенаправленной работы по формированию поликультурной личности, сочетающей в себе системные знания в области национальной культуры, гармоничное национальное самосознание, ориентацию на этнокультурные духовные ценности, толерантность и способность к межкультурному и межкультурному диалогу. Это своеобразный социальный заказ эпохи, настоятельно требующий освоения подрастающим поколением общечеловеческих ценностей, приобщения к культуре других народов, сохранения многовековых традиций, создания необходимых условий для их дальнейшего развития.

В ежегодном Послании Президента Республики Казахстан Нурсултана Назарбаева говорится, что «молодежь Казахстана, состоявшегося государства должна стать полиязычной, поскольку знание языков предполагает формирование нового казахстанского патриотизма и открытие новых возможностей для молодого поколения. Ответственная языковая политика является одним из главных консолидирующих факторов казахской нации» [1].

Территория Казахстана полиэтнический регион, на протяжении длительного исторического развития здесь складывалась полиэтническая система на основе тюркских, славянских народов. Ее уникальность в сложности взаимодействия и взаимовлияния многочисленных этносов, имеющих разное происхождение и этнокультурное прошлое, отличающихся по вероисповеданию и языку. Казахстан сегодня – это страна многонациональная, где в дружбе и согласии проживает более 130 народностей и национальностей.

По мнению Президента Н.Назарбаева "...Казахстан уникален и силен своей многонациональностью. На его земле сформировалось уникальное поликультурное пространство... Поликультурность Казахстана - это прогрессивный фактор развития общества. Евразийские корни народов Казахстана позволяют соединить восточные, азиатские, западные, европейские потоки и создать уникальный казахстанский вариант развития поликультурности» [1].

Многоязычие, как отмечает Э.Д. Сулейменова, является неоспоримой и существенной характеристикой языковой ситуации Казахстана. Оно создается активным участием в нем казахского, русского, английского и других языков. Казахская, русская и английская языковые компетенции являются естественным отражением потребности практического и профессионального владения несколькими языками для получения реальных шансов занять в обществе более престижное социальное и профессиональное положение [2,с.117].

В соответствии с задачами, поставленными Президентом РК в Государственной программе развития образования Республики Казахстан на 2011-2020 гг., Государственной программе функционирования и развития языков на 2011-2020 гг. и культурной программе “Триединство языков” к 2020 году все казахстанцы должны овладеть казахским, 95% – русским и 25% – английским языками [3; 4]. Реализация полиязычного образования требует расширения образовательного пространства, обмена опытом, увеличения лингвистических знаний казахстанцев и формирования поликультурной личности, эффективно функционирующей в условиях интернационализации в сфере образования и глобализации мира.

Понимание роли языков в современном мире с особой остротой ставит перед нами вопрос о результативности обучения языкам и повышении уровня языковой подготовки обучающихся. Концепция развития образования в Республике Казахстан направлена на качественное обновление форм и

методов подготовки профессиональных кадров, квалификационно отвечающей общемировым стандартам. Большое внимание при этом уделяется полиязычному образованию, которое рассматривается как действенный инструмент подготовки молодого поколения к жизнедеятельности в условиях взаимосвязанного и взаимозависимого мира. Одной из задач педагогов является приобщение подрастающего поколения к универсальным, глобальным ценностям, формирование у обучающихся умений общаться и взаимодействовать с представителями разных культур и в мировом пространстве. Наряду с казахским языком, имеющим статус государственного, и русским – языком межнационального общения, важным средством общения выступает иностранный язык. Главная цель, стоящая перед педагогами, – это развитие поликультурной личности, способной на социальное и профессиональное самоопределение, знающей историю и традиции своего народа, владеющей несколькими языками, способной осуществлять коммуникативно-деятельностные операции на трех языках во всех ситуациях и стремящейся к саморазвитию и самосовершенствованию.

Полиязычие – основа формирования поликультурной личности. Полиязычный человек – это не только человек, который может говорить и понимать иностранную речь, но и умеющий в различных ситуациях общения пользоваться иностранными языками.

Полиязычное образование – это целенаправленный, организуемый, нормируемый триединый процесс обучения, воспитания и развития индивида как полиязыковой личности на основе одновременного овладения несколькими языками как «фрагментом» социально значимого опыта человечества, воплощенного в языковых знаниях и умениях, языковой и речевой деятельности, а также в эмоционально-ценностном отношении к языкам и культурам. Внедрение полиязычного образования дает большие перспективы вузам и особенно обучающимся в реализации своего потенциала, в применении своих знаний и умений для улучшения собственного благосостояния и благосостояния своей страны.

На сегодняшний день для казахстанцев открыты двери почти во все страны мира. Для молодежи есть возможность обучаться, стажироваться в зарубежных вузах посредством различных программ обучения и академической мобильности. Знание языков дает возможность увидеть мир, перенять опыт и быть востребованным специалистом не только в своем регионе и стране, но и также далеко за его пределами. Внедрение принципов Болонского процесса непосредственно связано с полиязычным обучением. Совместные образовательные программы, академическая мобильность не представляется возможным без знания иностранного языка.

Что представляет собой инновационная полиязычная модель образования? – Это целенаправленный, организуемый, нормируемый триединый процесс обучения, воспитания и развития индивида как полиязыковой личности на основе одновременного овладения несколькими

языками как «фрагментом» социально значимого опыта человечества, воплощенного в языковых знаниях и умениях, языковой и речевой деятельности.

На сегодняшний день полиязычие в образовательной среде Казахстана является одним из основных аспектов работы всех учебных заведений страны. Программа полиязычного обучения предусматривает создание новой модели образования, способствующей формированию конкурентоспособного поколения в условиях интернационализации, владеющего языковой культурой.

Любые реформы, нововведения в образовании сталкиваются в первую очередь с определёнными проблемами и противоречиями. В настоящее время все еще стоит проблема в разработке нормативно-правовых и теоретических вопросов полиязычного обучения, его научного, учебно-методологического и организационного обеспечения. Проблема состоит в количественном, а также качественном составе ППС, ведущих занятия на трех языках, а также в повышении квалификации ППС в соответствии с требованиями полиязычного образования. Для того чтобы обеспечить качественное полиязычное обучение преподавательскими кадрами во всех вузах Казахстана планируется их участие в программах международной и внутриреспубликанской академической мобильности, на семинарах и тренингах по полиязычному обучению. Организовано издание учебников, учебных пособий, словарей на трех языках. Приглашаются для проведения лекций и мастер-классов зарубежные и казахстанские специалисты в области полиязычия. Все эти проблемы требуют не только правильного организационного и методического подхода, но и не малых финансовых затрат. Естественно с проблемами с аналогичными проблемами столкнулся и наш университет.

Целевыми индикаторами дальнейшей реализации Программы полиязычного образования в нашем вузе являются:

- обеспечение условий для развития профессиональных компетенции обучающихся посредством реализации полиязычного образования;
- внедрение уровневой модели изучения языков;
- разработка компетентностно-языковой модели образовательных программ;
- повсеместное внедрение трехязычного обучения в университете;
- разработка и внедрение новых элективных курсов на трех языках в соответствии с международными стандартами;
- разработка инновационных методик полиязычного образования на основе изучения передового опыта зарубежных стран;
- увеличение числа ППС для прохождения стажировок в рамках обмена за рубежом;
- увеличение числа обучающихся университета в конкурсах, программах и грантах мировых университетов

- разработка программы издания учебной, учебно-методической и научной литературы в соответствии с учетом полиязычного обучения.

Внедрение в учебно-воспитательный процесс полиязычного обучения – это, безусловно, значительный шаг в реализации поставленных задач. Полиязычие дает студентам ключ к мировым рынкам, науке и новым технологиям, создает условия для формирования нового мировоззрения и приобщения к культурам различных народов.

Владение казахским, русским и иностранным языками становится в современном обществе неотъемлемым компонентом личной и профессиональной деятельности человека. Практика взаимосвязанного овладения родным и иностранным языками свидетельствует о взаимообогащении и о положительном влиянии языков на всестороннее развитие личности обучаемых. Формирование полилингвальной личности осуществляется не только через приобщение к иной культуре, истории, географии, литературе, искусству, науке, но и через осознание родного языка и культуры как составляющих единой мировой культуры.

Полиязычное образование – это формирование поликультурной многоязычной личности, обладающей информационными, коммуникативными и интеллектуальными потребностями, способностями и компетенциями, которые позволят выпускникам вузов успешно действовать в условиях межкультурного общения и профессионально-языковой деятельности в роли субъекта иноязычного познания, иноязычного общения и иноязычного творчества. Всё это в целом дает реальные шансы занять в обществе более престижное как в социальном, так и в профессиональном отношении положение и быть коммуникативно-адаптированными в любой среде.

ЛИТЕРАТУРА

1. Послание Президента Республики Казахстан Н.Назарбаева народу Казахстана от 17 января 2014 г. «Казахстанский путь – 2050: Единая цель, единые интересы, единое будущее» // www.akorda.kz
2. Сулейменова Э.Д. Языковые процессы и политика. – Алматы: Казахский университет, 2011. – 117с.
3. Государственная программа развития образования Республики Казахстан на 2011-2020 гг.
4. Государственная программа функционирования и развития языков на 2011-2020 гг.

УДК 371:81

Камелова С.И.

Атырауский государственный университет им.Х.Досмухамедова
Х. Досмұхамедов атындағы Атырау мемлекеттік университеті

**ПОЛИЯЗЫЧНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ – ВЕЛЕНИЕ ВРЕМЕНИ
КӨПТІЛДІ БІЛІМ БЕРУ– УАҚЫТ ТАЛАБЫ**

POLYLINGUAL EDUCATION IS THE DICTATES OF TIME

Ключевые слова: язык, обучение, триединство языков, полиязычное и поликультурное образование.

Аннотация. Статья посвящена вопросам полиязычного образования в Казахстане. Особое внимание обращается на роль гармоничного развития триединства языков: казахского, русского, английского. На основе небольшого анализа определяется степень важности обучения на трёх языках, которое откроет для нашей молодежи дополнительные перспективы интеллектуального, профессионального и карьерного роста.

Тірек сөздер: тіл, оқыту, білім беру, үш тұғырлы тіл, көптілді және көпмәдениетті білім беру.

Андампа. Мақалада Қазақстандағы көптілді білім беру мәселелері қараластырылады. Үш тұғырлы тіл саясатының үйлесімді дамуына баса назар аударылған. Шағын сараптауда біздің жастарымыздың зияткерлік кәсіби және мансаптық өсуіне жаңа перспективалар ашу үшін үш тілде оқытудың маңыздылық дәрежесі анықталады.

Keywords: language, training, trinity of languages, polylingual and polycultural education.

Abstract. The article is devoted to questions of polylingual education in Kazakhstan. Special attention is given to a role of harmonious development of trinity of languages: Kazakh, Russian and English. On the basis of the small analysis the degree of importance of training at three languages which will offer the additional prospects of intellectual, professional and career development for our youth is defined.

Язык – ключ к знаниям. Мы хорошо понимаем справедливость этих слов.

Еще в 18 веке французский философ Ф. Вольтер говорил, что «знать много языков – значит иметь много ключей к одному замку» [1, с.3].

Нельсон Мандела отмечал: «Если вы разговариваете с человеком на языке, который он понимает, вы обращаетесь к его разуму. Если вы разговариваете с ним на его языке, вы обращаетесь к его сердцу» [2, с.7]. И это верно.

Бережное отношение ко всем языкам, их гармоничное развитие – залог духовного роста и единения всех живущих в мире представителей разных наций и народностей.

Современный Казахстан как полиэтническое и поликонфессиональное государство развивается в условиях полиязычия, обусловленного особенностями исторического развития. Это актуализирует изучение языков в качестве одного из главных индикаторов адаптации к новым социально-политическим и социально-культурным реалиям.

В рамках реализации идеи Главы государства Нурсултана Назарбаева о триединстве языков в образовательных учреждениях Казахстана внедряется преподавание на казахском, русском и английском языках [3, с.18].

В программе нашей республики правильно подчеркивается, что Казахстану нужны и другие языки, в том числе русский, и что стоит сохранять уровень знания этого языка и поднимать уровень английского как

международного. Только тогда мы можем уверенно констатировать факт, что триязычие служит сплочению людей, живущих в мире и согласии [4, с.16].

Триязычие дает возможность студентам быть коммуникативно – адаптированными в любой среде, так как владение тремя языками становится в современном обществе неотъемлемым компонентом личной и профессиональной деятельности человека. Знание нескольких языков дают реальные шансы занять в обществе более престижное как в социальном, так и в профессиональном отношении положение. Знание родного, государственного, русского и иностранного языков расширяет кругозор человека, содействует его всестороннему развитию.

Казахский язык является государственным. Интерес к изучению казахского языка проявляют не только казахи, но и русские, а также представители других национальностей. В условиях нашей страны казахский язык можно восстановить и сделать языком суверенного Казахстана. Надо дать понять не только казахам, но и представителям других этносов, что казахский язык не должен подаваться исключительно как язык коренного населения Казахстана, их предков. Он должен быть главным языком современного казахстанского общества, на котором наряду с английским и русским пишут смс-сообщения и общаются в Интернете.

Обучение русскому языку имеет давние традиции. Этот язык продолжает оставаться в значительной мере основным языком для всех национальностей, проживающих в республике, делающим доступным информационные, научные и культурные ценности. В условиях перехода Казахстана к рыночной экономике мировой русский язык - рабочий язык ООН не утратил своего значения, а наоборот, интерес к его изучению повысился в кругах зарубежных бизнесменов, заинтересованных в установлении деловых отношений с казахстанскими учреждениями и предприятиями. Через русский язык они имеют возможность изучать казахский. И это благодаря кириллице.

Сегодня на мировом английском языке говорят более миллиарда человек в нескольких десятках стран. Это язык не только англичан, но и жителей США, Ирландии, Канады, Мальты, Австралии, Новой Зеландии. Он используется в качестве официального в некоторых государствах Азии и Африки. Английский язык наряду с русским является рабочим языком ООН. Английский язык превалирует в иностранных компаниях.

Иностранный язык - это средство общения при контактах иностранных туристов с обслуживающим персоналом на всех континентах, играет важную роль в таких сферах человеческой деятельности как наука, техника, экономика, торговля, спорт, туризм. Английский язык стал международным языком в авиации и судоходстве. Без знания иностранного языка в современном мире не обойтись ни одному человеку. Английский язык в наши дни является общепризнанным языком международного общения.

В эпоху ускоренного развития информационной технологии и рыночной экономики Глава государства поставил высокую планку перед

отечественным образованием. Оно должно стать конкурентоспособным, высококачественным, таким, чтобы выпускники казахстанской школы могли легко продолжать обучение в зарубежных вузах. Поэтому важнейшей стратегической задачей образования является, с одной стороны сохранение лучших казахстанских образовательных традиций, с другой стороны, обеспечение выпускников школ международными квалификационными качествами, развитие их лингвистического сознания, в основе которого — овладение государственным, родным, и иностранными языками. В этой связи понимание роли языков в современном мире с особой остротой ставит перед преподавателями вопрос о результативности обучения языкам и повышении уровня языковой подготовки студентов [5, с.15].

Нурсултан Назарбаев стремится дать новому поколению казахстанцев возможность владеть тремя языками: у всех языков одна цель — коммуникация, однако, они достигают этой цели разными способами.

Главная цель, стоящая перед студентами — это развитие поликультурной личности, способной на социальное и профессиональное самоопределение, владеющей несколькими языками, способной осуществлять коммуникативно-деятельностные операции на трех языках во всех ситуациях.

Полиязычие в Казахстане — это веление времени, это основа формирования поликультурной личности, это неотъемлемая часть развития нашего общества на современном этапе.

Полиязычное образование в независимом Казахстане — это концепция, направленная на дальнейшее укрепление государства, его потенциала. «Народ будет мудр в воспитании потомства, заботясь о его здоровье, образовании и мировоззрении... Будет одинаково хорошо владеть казахским, русским и английским языками... Он будет патриотом своей страны, известной и уважаемой во всем мире», — сказал наш Президент Н.А.Назарбаев [6, с.1].

Таким образом, целями полиязычного и поликультурного образования являются:

1. воспитание поликультурной, формирование компетентной личности студента, готового к социокультурному взаимодействию на государственном казахском, русском и английском языках;
2. формирование человека, способного к активной жизнедеятельности в многонациональной и поликультурной среде, обладающего развитым чувством понимания и уважения других культур, умением жить в мире и согласии с людьми разных национальностей, рас и верований.

Из этих целей вытекают следующие задачи:

1. Создание условий для овладения навыками общения студентов на казахском языке как государственном, на русском — как языке межнационального общения, на английском языке как языке международного общения и успешной интеграции в глобальную экономику.

2. Обучение студентов разнообразным способам речевого общения и развитие навыков социокультурного взаимодействия.

Обучение на трех языках, и как следствие, владение ими практически в совершенстве, будет способствовать приобщению студентов к культуре и традициям разных народов и откроет для нашей молодежи дополнительные перспективы интеллектуального, профессионального и карьерного роста.

В условиях многоязычия значительно расширяются языковые горизонты людей. Усвоение государственного языка, мировых языков (английского, русского), родного (материнского) языка делает человека конкурентноспособным и обеспечивает высокое профессиональное качество, требуемое на рынке труда в XXI веке.

ЛИТЕРАТУРА

1. Нельсон Мандела. Цитаты. Высказывания. Афоризмы, 1997.
2. Ф.Вольтер. Цитаты о языке, 1996.
3. Н.А.Назарбаев Новый Казахстан в новом мире // Казахстанская правда. — № 33(25278). — 2007. — 1 марта.
4. Государственная программа развития образования в Республике Казахстан на 2011-2020 годы // ru.government.kz/resources/docs/doc18.
5. Государственная программа развития языков в Республике Казахстан на 2011-2020 годы // edu.gov.kz
6. Н.А.Назарбаев // Выступление, 23 апреля 2015.

УДК:81'246:3.374.7

Толемысова К. М.

м.п.н., преподаватель кафедры русской филологии
ГУ имени Шакарима г. Семей
kuralai_muratovna@mail.ru

Смаилова Ботагоз Казытаевна,

м.п.н., преподаватель кафедры русской филологии
ГУ имени Шакарима г. Семей
korpeteva94@mail.ru

ПОЛИЯЗЫЧИЕ КАК ОДИН ИЗ ПРИОРИТЕТОВ СОВРЕМЕННОГО ОБРАЗОВАНИЯ КАЗАХСТАНА

Ключевые слова: поликультурная личность, полиязычие, вуз, «трехязычие», поликультурное пространство, язык.

Аннотация. В статье рассматривается актуальная на сегодняшний день проблема развития полиязычия как одного из приоритетов современного образования. Авторы отмечают, что полиязычие и полиязычное образование играют важную роль в сфере образования.

Кілт сөздер: көпмәдениетті тұлға, көптілділік, жоғары оқу орны, «үштілділік», көпмәдениетті орта, тіл.

Аңдатпа. Берілген мақалада қазіргі таңда басымдылық алып отырған көптілділік мәселесі қарастырылған. Мақалада авторлар Қазақстандағы білім беру жүйесіндегі көптілділік пен көптілділік білім берудің маңызы жайлы атап өтеді.

Keywords: *multicultural personality, multilingualism, higher education institution, "trilingualism", multicultural space, language.*

Abstract. *The article considers the actual problem of the development of multilingualism as one of the priorities of modern education. The authors note that multilingualism and multilingual education play an important role in the field of education.*

Важнейшим фактором развития современного казахстанского образования является полиязычие. Это - закономерный процесс, обусловленный коренными изменениями в экономике, политике, культуре, в том числе и образовании. Именно через образование наиболее значимо и продуктивно проявляет себя диалог культур, целью которой является формирование поликультурной личности, обладающей национальным самосознанием.

В своих выступлениях и обращениях народу глава государства Н.А.Назарбаев неоднократно отмечал значимость полиязычного образования для нашего многонационального государства. Впервые идею триединства Н.А. Назарбаев озвучил в 2004 году, а уже в 2007 году в Послании народу Казахстана «Новый Казахстан в новом мире» предложил начать реализацию программы «Триединство языков»[1].

Программа полиязычного образования является уникальной и подразумевает, в отличие от западных аналогов, параллельное и одновременное обучение на трех языках. Известный лингвист Э.Д. Сулейменова считает, что что многоязычие является неоспоримой и существенной характеристикой языковой ситуации Казахстана. Оно создается активным участием в нем казахского, русского, английского и других языков. Казахская, русская и английская языковые компетенции являются естественным отражением потребности практического и профессионального владения несколькими языками для получения реальных шансов занять в обществе более престижное социальное и профессиональное положение [2, с. 48]. Полиязычие – основа формирования поликультурной личности. В нашем понимании, поликультурная личность – это человек, который владеет несколькими языками и представляет интересы определенной культурной группы и в то же время является патриотом своей страны. Следовательно, такая личность способна рассматривать свою этнокультуру во взаимосвязи с другими этническими культурами в качестве фундамента дальнейшего развития. Можно сказать, что это – идеал, к которому нужно стремиться в процессе полиязычного образования.

Основным этапом в процессе формирования и развития поликультурной личности, этапом, когда осознанно формируются важные ценности и жизненные принципы является вуз. Современный выпускник высшего учебного образования - это специалист, осуществляющий профессиональную деятельность на высоком уровне. Полиязычие и полиязычное образование – это веление нового времени, поскольку весь мир полилингвистичен и полиэтичен. Разумное и правильное внедрение

полиязычия даст возможность быть выпускникам коммуникативно-адаптированными в любой среде [3].

Поликультурное образование дает возможность глубже изучить и осознать многообразие народов, населяющих мир. Культурные различия, которые определяют принадлежность человека к той или иной группе, являются наиболее очевидным проявлением разнообразия ценностей и точек зрения. Важным фактором самореализации языковой личности студента является поликультурное образовательное пространство. Следовательно, вуз играет важную роль, как в обучении, так и в воспитании. В настоящее время во многих вузах Казахстана внедрена программа трехязычного образования. Образовательную деятельность осуществляется на трех языках: на языке обучения (казахский или русский), на втором языке (русские группы изучают казахский язык, казахские группы – русский язык), на английском языке (такие дисциплины, как «Информационные-коммуникационные технологии» и др.). Наш вуз, Государственный университет имени Шакарима не является исключением, поскольку данная программа активно реализуется: проводится системное многоуровневое обучение казахскому, русскому и иностранному языкам, направленное на приобретение студентами межкультурной коммуникативной компетенции, умения соотносить языковые средства с конкретными сферами, ситуациями, условиями и задачами общения.

Следует отметить, что преподаватель языковых дисциплин, в том числе преподаватель русского языка, в настоящее время выполняет роль конструктора новых педагогических ситуаций. Так, русский язык способствует расширению не только филологического, но и общего кругозора учащихся. На занятиях русского языка в казахских группах преподавателями используются тексты по различным отраслям знания (по специальностям) для выявления содержательных и композиционно-структурных закономерностей и отбора оптимальных способов их репрезентации в профессиональной образовательной среде. Это обусловлено тем, что учебная коммуникация осуществляется на русском языке в устной и письменной формах. Русский язык в вузе считается средством обучения всем остальным специальным дисциплинам. Таким образом, именно посредством русского языка уже на протяжении многих веков казахстанцы обретают дополнительные знания, расширяют свой кругозор и круг общения как внутри страны, так и за ее пределами.

Как известно, преподаватель должен помочь студентам осознать, что в мире существует множество ценностей, которые отличаются от их собственных. Любые ценности коренятся в традициях того или иного народа и являются для него закономерным плодом его исторического развития. Через диалог другой культурой можно достигнуть определенного уровня самопознания, так как при диалогической встрече двух культур каждая сохраняет свое единство и открытую целостность, одновременно обогащая другую.

Основной целью обучения в вузе английскому языку является развитие поликультурной личности, способной осуществлять коммуникативно-деятельностные операции на трех языках во всех ситуациях, стремящейся к саморазвитию и самосовершенствованию. Бесспорно, использование преподавателями инновационных методов, методов формирования интереса к обучению (познавательные игры, учебные дискуссии, создание проблемных ситуаций и др.), методов формирования долга и ответственности в обучении (поощрение, одобрение, порицание и др.); внедрение в образовательный процесс преподавателями и студентами новых технологий (презентаций учебного материала, электронных пособий, аудио- и видеоматериалов и пр.), активизируют процесс языкового обучения и способствуют эффективности усвоения казахского, русского и иностранных языков.

На наш взгляд, преподавание некоторых предметов на английском языке повышает уровень владения языком студента. Но это не ущемляет достоинства и права казахского и русского языков, не отодвигает их в сторону, а наоборот создает все условия для его развития. Как известно, истинный масштаб любых достижений, познается только в сравнении. Ведь владеть иностранным языком – это значит не только использовать его, но и ознакомиться с его бытом, культурой и традицией. Только при сравнении с другими языками, мы можем увидеть красоту своего родного языка, почувствовать его ценность. По мнению профессора Жетписбаевой Б.А., полиязычное образование – это целенаправленно организованный процесс формирования полиязыковой личности на основе параллельного овладения тремя и более языками [4, 125].

Таким образом, можно сделать вывод о том, что для формирования конкурентоспособного специалиста, коммуникабельной позитивной личности, способной к активной и эффективной жизнедеятельности в многонациональной и поликультурной среде, обладающей развитым пониманием и чувством уважения других культур, умением жить в мире и согласии необходимо поликультурное и полиязычное образование. Так, полиязычие – это не только путь в будущее и выход на международную арену, но и основа дружбы народов Казахстана, которые зависят от глубоко продуманной языковой политики Президента нашей страны.

ЛИТЕРАТУРА

1. Послание Президента Республики Казахстан Н.А. Назарбаева «Социально-экономическая модернизация- главный вектор развития Казахстана».- Астана, 2012.
2. Сулейменова Э.Д. Языковые процессы и политика. Алматы: Казахский университет, 2011. – 117 с.
3. «Становление полиязычной личности – носителя языка и культуры своей страны» // [Электронный ресурс] Режим доступа: <https://infourok.ru/doklad-na-temu-poliyazichiya-1068103.html>.
4. Жетписбаева Б. А. Полиязычное образование: теория и методология. – Алматы: Білім, 2011. – 343с.

Алекешова Л. Б.

Кандидат педагогических наук, ассоциированный профессор
Атырауский государственный университет им. Х. Досмухамедова

Жалмуханова З. Т.

Старший преподаватель
Атырауский государственный университет им. Х. Досмухамедова

Кабдулова Г. М.

Магистр гуманитарных наук, старший преподаватель
Атырауский государственный университет им. Х. Досмухамедова

ОСОБЕННОСТИ ТЕРМИНОЛОГИЧЕСКОГО ДВУЯЗЫЧИЯ В ПРЕПОДАВАНИИ РУССКОГО ЯЗЫКА

Ключевые слова: *двуязычие, заимствование, терминоведение, терминология, терминосистемы языков, экономическая лексика, сопоставительный анализ.*

Аннотация. *В настоящей статье рассматривается терминологическая лексика современного русского и казахского языков, ее структурно-семантическая парадигма на материале терминов, функционирующих в области рыночной экономики.*

Keywords: *belinguism, borrowing, terminology, terminological systems of languages, economic vocabulary, comparative analysis.*

Abstract. *The article considers terminological vocabulary of the modern Russian and Kazakh languages, its structural-semantic paradigm on the material of terms functioning in the sphere of market economy.*

XXI век представляет собой новый этап развития современного общества. Большинство политико-экономических и социально-культурных изменений последних лет неразрывно связаны со стремлением стран (включая Казахстан) к открытому обществу и интеграции в европейское культурно-образовательное пространство.

Важнейшей стратегической задачей образования Казахстана является, с одной стороны, сохранение лучших казахстанских образовательных традиций, с другой, - обеспечение выпускников школ международными квалификационными качествами, развитие их лингвистического сознания, в основе которого – овладение государственным, родным и иностранными языками.

Сейчас в Казахстане двуязычие утвердилось в целом как важнейшее направление культуры межнационального общения. Человек, владеющий, кроме родного языка, языком другого народа, получает возможность общаться с большим количеством людей, а также ближе и глубже знакомиться с его историей, культурой.

Казахский язык изучается в образовательных, государственных учреждениях, на предприятиях и т.д. В последнее время появляются различные (русско-казахские, казахско-русские) словари: архитектурно-строительной терминологии, астрономической терминологии, словарь для работников экономических органов, лесохозяйственная терминология, словарь политических, экономических, юридических терминов,

сельскохозяйственных терминов, русско-казахско-английский предметно-тематический словарь и т.д.

Однако русский язык в Казахстане сохраняет свою информационную ценность и коммуникативную комфортность и в новых условиях, когда, в соответствии с Законом «О языках в Республике Казахстан», казахский язык выступает в качестве государственного. Самые объективные и взвешенные прогнозы показывают, что еще довольно долго роль обоих языков во всех сферах жизни будет оставаться сбалансированной. Это следует признать нормальным уже потому, что русский язык, литература и культура стали неотъемлемой частью духовной жизни всего казахстанского общества.

В Казахстане за годы независимости изменился «коллектив» носителей русского языка. С 1979 года на 10% уменьшилось русскоязычное население, однако русскоговорящих в Республике по-прежнему подавляющее большинство. Хочется отметить, что сейчас идет процесс активного использования трех языков. Если раньше функционировал один язык во всем СНГ, то теперь идет использование казахского как государственного, русского как официального, английского языка - востребованного глобализацией мировой экономики и повсеместной информатизации, которые диктует нам время.

Теперь мы говорим о начальном этапе развития трехязычия. На трех языках мы наблюдаем:

а) наружную визуальную рекламу; нужно отметить, что здесь английские варианты смело входят не только в русскую, но также и в казахскую лексику: *бутик, шоп, бакалавриат* и т.д.;

б) обязательные атрибуты: на этикетках, упаковках при оформлении товаров;

в) использование трех языков одновременно в образовании, медицине, культуре, спортивных играх, транспорте, печати и т.д.

Происходящие в общественной жизни события наиболее наглядно отражаются в лексике языка. Изменяющаяся действительность, требуя новых наименований, активизирует, в свою очередь, отдельные звенья лексической системы языка. Научные достижения конца XX – начала XXI вв. наложили отпечаток, в первую очередь, на терминологию, как на наиболее интенсивно развивающийся пласт лексического состава языка, подвергшегося существенному влиянию эксталингвистических факторов. В последние десятилетия стали появляться специальные терминологические системы, объединяющие слова той или иной области знаний, а в 80-е годы XX века появляется новая самостоятельная область знания – терминоведение – комплексная научная дисциплина, изучающая специальную лексику.

В аспекте распространения русского языка особо выделяется проблема терминологического двуязычия. Термины любой отрасли знания образуют на русском и на национальном языке свои системы с внутренней упорядоченностью компонентов. Найти оптимальное соответствие обеих систем - задача первостепенной важности [3, с.248].

Русской терминологией необходимо заниматься в различных планах для самых разнообразных нужд науки и практики:

- для развития отдельных отраслей знания, науки и техники – общение внутриотраслевое;
- для русской науки в целом – общение межотраслевое;
- для межнациональных научных связей – общение в странах содружества;
- для международной работы в области специальных знаний – общение международное;
- для общего теоретического языкознания – специальное научное изучение словообразовательных и иных возможностей русского языка в связи с определенными задачами.

В настоящей статье рассматривается терминологическая лексика современного русского и казахского языков, ее структурно-семантическая парадигма на материале терминов, функционирующих в таких новых и обновляющихся для казахстанского общества областях, как рыночная экономика.

Необходимость в наименовании понятий и новых терминов, отсутствие подобных слов в казахском языке привели к заимствованиям интернациональной лексики из уже стандартизированной и сложившейся в международном употреблении системы терминологии. Следует отметить, что интерес к казахской терминосистеме был вызван потребностями практики. Особенности развития терминосистемы казахского языка связаны с изменениями в социально-политической жизни нашей страны. Наблюдается тенденция к усилению внимания казахских ученых-языковедов к проблемам упорядочения имеющейся отраслевой экономической терминологии.

На современном этапе русский язык выступает основным языком – посредником для притока слов из европейских языков, большинство из них являются интернационализмами. Эти заимствования оказали огромное влияние на развитие казахского языка, его лексической структуры, которая располагает значительным количеством арабо-персидских и русских лексем, включая западноевропейские лексемы интернационального характера.

В настоящее время нет полного научно обоснованного описания термосистем русского и казахского языков во взаимосвязи, с характеристикой прагматических и синтагматических связей. Можно согласиться с точкой зрения Н.М. Шанского: «Чтобы добиться положительных результатов, необходимо проанализировать каждый элемент и его эквивалент или аналог отдельно, особо «поштучно» [4, с.239].

Специфика сопоставления терминологической лексики состоит в том, что его основным направлением является анализ отдельных конкретных терминологических единиц русского языка и коррелятов в данном случае в казахском языке. В ходе сопоставительного анализа была выделена большая группа терминов, общих для экономической терминологии русского и

казахских языков. Например: *актив, акциз, акция, бонд, дебентура, роялти, резидент, процент, тариф, преференция, протекционизм, аудит, аудитор, демпинг, дефляция, дивиденд* и др. Ознакомление с аналогами русских терминов показало, что определенная часть казахской экономической терминологии создана по образцу русских терминологических единиц в виде заимствований и калек. Это такие термины-слова, которым соответствуют такие же однокомпонентные по структуре термины: *евробона – еуробона, евродоллар – еуродоллар, квотирование – квоталау, лицензирование – лицензиялау, дисконтирование – дисконттау, акцептирование – акцептеу* и др.

Отдельную группу составляют термины-слова, которым в казахском языке соответствуют неоднословные (или неоднородные) выражения: *списание – есептен шығару, доплата – қосымша төлем, недропользователь – жер қойнауын пайдаланушылар*.

В следующую группу включены простые составные термины, аналогами которых в казахском языке являются соотносительные по компонентному составу терминологические единицы. Это такие структурно и семантически эквивалентные термины: *автоматический стабилизатор – автоматты тұрақтандырғыш, адвалорный налог – адворлық салық, активный доход – активті табыс*.

Сопоставление экономических терминов данных языков показало различия, обусловленные спецификой синтаксического строя казахского языка. Прежде всего, это различие в порядке главного и зависимого слов. Если в русском языке главное слово предшествует зависимому, то в казахском языке – зависимое слово предшествует главному, к примеру: *анализ выгоды – олжаны талдау, базис выручки – түсім базисі, биржа труда – еңбек биржасы*. Большая часть русских терминосочетаний по структуре короче, чем их аналоги в казахском языке. Так, примерами могут служить случаи, когда предложным сочетаниям из трех слов-терминов в казахском языке им соответствуют многокомпонентные сочетания из четырех и пяти слов-терминов. Сравните: *аккордное освобождение от уплаты – салық төлеуден көтеріңкі жеңілдікпен босату, внешнеторговые пошлины – сыртқы сауда баж салығы*.

Более сложную группу представляют словосочетания линейной структуры с предложным управлением. Как известно, предложные конструкции в русском языке многочисленны и разнообразны.

По нашим наблюдениям, самой высокой степенью заполнения обладает модель с предлогом *на*, семантический план которой представляет объектные отношения с ограничительным оттенком. Это такие терминологические единицы, как *налог на добавленную стоимость, наложение ареста на имущество, пошлина на дарение* и т.п. Аналогами терминов данного типа в казахском языке являются усложненные конструкции и описательные выражения. Сравните: *налог на добавленную стоимость – қосылған құнға салынатын салық* (буквально «налог, взимаемый с добавленной стоимости»)

или наложение ареста на имущество – *мүлікке тыйым салу* (буквально «арест, наложенный на имущество»).

В рассматриваемой терминосистеме русского языка употребительны синтагмы с предлогом *по*, несущие определительно - ограничительные отношения (*международный союз по публикации таможенных тарифов, меры по взысканию подлежащих уплате налогов*). В подобных конструкциях зависимые компоненты своими значениями подчеркивают сферу распространения главных компонентов. В казахском языке им соответствуют словосочетания с послелогом и модальными словами, такими, как: *жәніндегі, алу, бойынша*. Сравните: *задолженность по основному долгу – негізгі борыш бойынша берешек*.

Кроме того, нами выделена модель с предлогом *с*, семантический план которой представляет объектные отношения. К ней относятся такие примеры, как: *налог с оборота- айналым салығы, налог с продаж – сату салығы и т.д.*

Многочисленную группу составляют термины, характеризующиеся линейной структурой без предлогов и выражающие определительные отношения. Сюда можно отнести термины, которым при структурно-семантическом тождестве свойственна различная морфологическая оформленность компонентов. Общеизвестно, что функция носителя признака в субстантивном окружении характерна как для русских, так и казахских имен прилагательных. Однако адъектив в казахском языке неизменяем, поэтому он связывается с именем существительным посредством примыкания, а не согласования, как это принято в русском языке. Это обстоятельство обуславливает различие в составе морфологических категорий сопоставляемых терминов. В казахском языке это объясняется особенностями системы именного склонения, отсутствием категории рода. Сравним:

*активн-ый и пассивн-ый налог – актив және пассив табыс;
базисн-ая льгота – базистік жеңілдік;
кадастров-ая рента – кадастрлық рента;
квотативн-ые налоги – квоталық салық;
лицензионн-ый сбор – лицензиялық алым;
импортн-ые пошлины – импорттық баждар;
патентн-ая пошлина – патенттік баж салығы.*

Отличительной особенностью терминосистемы казахского языка является отсутствие предложных конструкций в терминосо сочетаниях, так как казахский язык относится к агглютинативному типу, грамматическому строю которого характерен аналитизм.

Чаще всего в позиции главного стержневого компонента в терминосо сочетаниях обоих языков выступают имена существительные, которые связаны атрибутивными или присубстантивными отношениями между компонентами словосочетания. К примеру, русским терминосо сочетаниям с главным компонентом именем существительным

(аккордные ставки, аккордный вычет и др.) соответствуют такие же казахские терминосочетания (*көтеріңкі ставкалар, көтеріңкі шегеріс*).

При сопоставлении способов образования терминосистем в русском и казахском языках обнаружены следующие особенности:

- отсутствие префиксального и префиксально-суффиксального образования терминов в казахском языке;
- полное соответствие по способу аббревиации;
- наблюдается полное соответствие по способу сложения основ (*евробона- еуробона*);
- преобладает суффиксальный способ образования в казахском языке (*гарантия – кепілдік, квотирование - үлестеу*);
- в казахском языке по сравнению с русским языком наблюдается преобладание терминов-словосочетаний.

Следует отметить, что часть терминов-слов в казахском языке являются полными заимствованиями из русского языка с сохранением при этом собственно терминологического значения. Кроме того, ряд терминов русского языка, заимствованных из европейских языков, в казахском языке являются не до конца освоенными в семантическом плане. Это наглядно видно на примере одновременного употребления двух слов – терминов в качестве синонимов. Сравним: русский термин *квота* в казахском языке, наряду с термином *квота*, имеет синоним *үлес* (буквально «вклад, доля»), термин доход в казахском языке допускает два синонима: *кіріс* и *табыс* при предпочтении второго *табыс*.

Сопоставительный анализ показывает, что между русскими и казахскими терминологическими единицами можно наблюдать все те качественные типы семантико-структурных отношений, что и внутри каждого отдельного языка, с тем, однако различием, что вместо прямого материального тождества компонентов и структуры имеет место косвенная идентичность. Описанные расхождения между терминологическими единицами русского и казахского языков связаны с их типологическим различием, с особенностями отдельной лексико-семантической системы, в частности терминологической подсистемы грамматического строя.

ЛИТЕРАТУРА

1. Кабдулова Г.М. Семантико - грамматические особенности терминологической лексики в современном русском языке (магистерская диссертация). Уральск, 2014.
2. Послание Главы государства Нурсултана Назарбаева народу Казахстана. 17.01.2014. - [Электронный ресурс].
3. Суперанская А.В., Подольская Н.В., Васильева Н.В. Общая терминология: Вопросы теории - М., 2012. - 248 с.
4. Шанский Н.М. Русское языкознание и лингводидактика. М., 1985. - 239 с.

ҮШТҰҒЫРЛЫ ТІЛ ЗАМАН ТАЛАБЫ

Тірек сөздер: Тіл, үштілділік, білім, елбасы, ұлт, тәуелсіздік, ғылым, шығармашылық, болашақ, әдіс.

Аңдатпа. Қазақстанның тілдер саясатындағы басты бағыт – тілдердің үштұғырлылығы. Үштұғырлы тіл -Қазақстан жастары болашақ білімінің кепілі. Әлемдегі жоғары дамыған елдердің санатына енді көздеген еліміздің бүгінгі күндегі басты мақсаты сауатты, саналы ұрпақ тәрбиелеу ісі болып отыр. Қазақстан халқының рухани дамуымен қатар, бұл идея ішкі саясатымыздың жеке бағыты болып отыр. Қазақстан халқы әлемге үш тілді пайдаланатын мәдениетті ел ретінде танылуға тиіс.

Ключевые слова: Язык, трехязычие, знание, президент, нация, независимость, наука, творчество, будущее, метод.

Резюме. Триединство языков-залог успешного образования молодежи Казахстана, его надежный оплот. Мы должны добиться предоставления качественных образовательных услуг по всей стране на уровне мировых стандартов. На сегодняшний день, знание нескольких языков является необходимым навыком и требованием современности. Такой феномен объясняется усилением глобализации, развитием международных отношений. Говоря о развитии трехязычия в Казахстане следует отметить, что поставленная цель, имеет не только культурный и образовательный характер, но и политический. Трехязычие послужит укреплению конкурентоспособности Казахстана и усилению межэтнического согласия.

Keywords: Language, trilingual, education, the president, nation, independence, the science, creation, future, method.

Тіл – қай ұлтта, қай елде болса да қастерлі, құдіретті ұғым. Бүгінгі нарық заманы бәсекеге қабілеттілікті, дамыған отыз елдің қатарынан көріну үшін білімді де озық ойлы азаматтарды тәрбиелеуді талап етеді. Әлемдегі жоғары дамыған елдердің санатына енді көздеген еліміздің басты мақсаты сауатты, саналы ұрпақ тәрбиелеу болып отыр. Бұл дегеніміз- өз ана тілінде еркін сөйлей алатын, оның салт-дәстүрлері мен тарихын терең терең меңгерген ұрпақ. Ал, осы үрдістерден шыға білмейінше, шын мәніндегі мәдениетті, сауатты адам бола алмайсың. Бүгінгі күннің басты талабы мемлекеттік тілмен қатар басқа тілдерді де үйрену арқылы ұрпағымыздың ұлттық және әлемдік мәдениет пен әдебиетті игеруіне, басқа халықтардың дәстүрлері мен мәдениетін зерттеуіне және қабылдауына жағдай жасау, яғни полимәдениетті тұлға қалыптастыру болып отыр.

Еліміз тәуелсіздікке қол жеткізіп, егемендік алған азды-көпті уақыт аралығында әлемнің көптеген дамыған елдерімен мәдени, экономикалық, саяси және әлеуметтік жағынан байланыс орнатты. Қазірде жаһанданған, ақпараттың дамыған ғасырында болып жатқан түрлі өзгерістер мен жаңашылдықтар еліміздің экономика саласына да, білім беру жүйесіне де тың ізденістер енгізіп отыр. Бұл қатынастардың оң нәтижелі болуы, ел мен

елдің, халық пен халықтың өзара ынтымақтастығы, өзара түсіністігі тіл арқылы жүзеге асырылуда. Тәуелсіздіктің тегеурінді екпіні басты құндылығымыз-тіліміздің тынысын ашып берді.

Тілдердің үш тұғырлығы туралы ойды Елбасымыз Н.Ә.Назарбаев алғаш рет 2006 жылдың қазанында өткен Қазақстан халқы ассамблеясының XII құрылтайында жария етті. Ал, 2007 жылғы «Жаңа әлемдегі жаңа Қазақстан» атты халыққа жолдауында Елбасы «Тілдердің үштұғырлығы» мәдени жобасын кезең-кезеңімен біртіндеп іске асыру идеясын ұсынған болатын. Қазақстан халқының рухани дамуымен қатар, бұл идея ішкі саясатымыздың жеке бағыты болып белгіленгенінін, Қазақстан халқы әлемге үш тілді пайдаланатын мәдениетті ел ретінде танылуға тиістігін баса айтып өтті. Бұлар — қазақ тілі — мемлекеттік тіл, орыс тілі — ұлтаралық қатынас тілі және ағылшын тілі — жаһандық экономикаға ойдағыдай кіру тілі” деген салиқалы үндеуінде айтқандай, әлемдік кеңістікке енуде ағылшын тілінің маңызы зор. [2, 4].

Ағылшын тілі — әлемдік бизнес тілі, оны меңгеру – жастарға әлемді танудың кілті болмақ. Ағылшын тілін білу біздің жастарға шексіз мүмкіндіктер ашады. Ол – жаһанданудың кепілі. «Ақпараттық технология дамыған қазіргі дәуірде күн сайын дерлік ағылшын тілі дүние жүзі халықтарының тілдеріне жаңа сөздер мен ұғымдар арқылы батыл ену үстінде. Бұл үдерістен біз де тыс қалмауымыз керек» [3, 49].

«Үштілділік — нақты тұлға, ұжым, халықтың белгілі бір қоғамда қарым-қатынас үдерісінде қажет болған жағдайда үш түрлі тілді алма-кезек қолдану құбылысы», -Б.Хасанұлы анықтама бергендей [4, 4], бүгінде оны қолдануға жан-жақты күш салынуда.

Осы орайда құрылған «Тілдерді қолдану мен дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасының» басты мақсаты мыналар:

- қазақ тілінің мәртебесін көтеру;
- мемлекеттік мекемелерде іс-қағаздарды қазақ тілінде жүргізу;
- ағылшын тілін меңгерту;
- орыс тілін жетік білу;
- әр ұлттың тілдерін дамыту, оларды сақтап қалуға мүмкіндік жасау;
- тілдер гармониясының бірлігіне жол ашу.

Елбасының үштұғырлы саясаты аясында шетел тілін үйрену, оның қолданыс аясын кеңейту бүгінде кезек күттірмейтін басты мәселелердің бірі болып отыр. Алайда, «Ана тілің арың бұл, ұятың боп тұр бетте. Өзге тілдің бәрін біл, өз тіліңді құрметте», -деп Қадыр ақын жырлағандай, өз тілінде еркін сөйлеп, өз тілін құрметтейтін тұлғаны баули отырып, оған өзге тілді үйренудің оңай жолдарын көрсете аларымыз сөзсіз. Елбасы Н.Ә.Назарбаев «Қазақстан-2050» стратегиясында ұстаздарға сенім арта отырып, білім алушы жастарымыздан үміттенеді. «Болашақта еңбек етіп, өмір сүретіндер – бүгінгі мектеп оқушылары, мұғалім оларды қалай тәрбиелесе, Қазақстан да сол деңгейде болады. Сондықтан да ұстазға жүктелетін міндет ауыр»- делінгендей [3,3], білім алушы жастарды сауатты баулысақ болашағымыздың

жарқын болатыны белгілі. «Мен сөзімді, әсіресе, жастарымызға арнағым келеді. Мен сіздерге – жаңа буын қазақстандықтарға сенім артамын. Сіздер Жаңа бағыттың қозғаушы күшіне айналуға тиіссіздер. Ал кейінгі толқын жастарға айтарым: Сендер – болашаққа деген үкілі үмітіміздің тірегісіңдер», - деген жолдарда жастарымызға деген үлкен үміт пен зор сенім жатыр. [5,57].

Сондықтан да жастарымыздың болашағы үшін әлемдік деңгейдегі зияткерлік мектептер мен кәсіптік-техникалық колледждер ашылып, «Болашақ» бағдарламасының негізінде олардың шетелге шығып білім алуына жан-жақты жол ашылған. Үштілділіктің маңызын түсіне білген жанның еліміз үшін болашақтағы алары да, берері де мол. «Біз ағылшын тілін игеруде серпіліс жасауымыз керек. Қазіргі әлемнің осы «лингва франкасын» меңгеру біздің еліміздің әрбір азаматына өмірдегі шексіз жаңа мүмкіндіктерді ашады» [5,51].

Осынау мүмкіндіктерді игеру мақсатында бүгінгі білім ордалары үштілділікті енгізудің, оны тиімді жүргізудің тың жолдарына ізденіс жасауда. Жоғары оқу орындарында мамандықтарда бағдарламаға сай білім беруде мемлекеттік тілмен қатар орыс тілі, ағылшын тілі пәндерін бірлікте алу оқытушының шеберлігіне байланысты жүргізіліп жүр. Заман талабына сай үштілді меңгерту барысында ақпараттық технологияны тәжірибеге енгізу негізінде «бейнекөрсетілім», «бейнебаян», «сөздікпен жұмыс», «аударма жұмысы», интерактивті – мультимедиялық әдістері тілді үйретудегі тиімді әдістердің бірі.

Бұл жерде өтіліп отырған бағдарламаға сәйкес үш пәнді бірлікте ала отырып, пәнаралық байланысты жүзеге асыруға мүмкіндік мол. Алайда дәстүрлі оқытуда тек аударма жасату және сөздік пайдаланумен ғана шектеліп қоймай, қазіргі оқыту технологиясында түрлі шығармашылық бағыттағы тапсырмалар бере отырып, білім алушының ізденісіне басты назар аударып, жеке тұлғаның әрекетін дамытуды мақсат етудеміз.

Қорыта айтқанда, осынау әдістер арқылы мемлекеттік тілді дамытып оқыта отырып, орыс тілін қолданамыз және ағылшын тілін үйренеміз.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР

1. Жарықбаев Қ. Аталы сөз.— Алматы: Жалын, 1980.
2. Ақиқат. 2011жыл, №5. «Қазақ тілін білу — әншейін бір ұран емес», Н.Ә.Назарбаевтың Қазақстан халқы ассамблеясының ХҮІІ сессиясында сөйлеген сөзі
3. Назарбаев Н.Ә. (Қазақстан халқына жолдауы). Жаңа әлемдегі жаңа Қазақстан. – Астана, 2007
4. Хасанұлы Б. Тілдік қатынас негіздері, А, 2008ж.
5. Ақиқат. 2013 жыл, №1. «Қазақстан – 2050» стратегиясы – қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаевтың Қазақстан халқына жолдауы

Бердиклышова А.С.

М.Өтемісұлы атындағы Батыс Қазақстан мемлекеттік
университеті, “шет тілі: екі шет тілі” мамандығының 4 курс студенті

Насимуллина А.Б.

Ғылыми жетекші: педагогика ғылымдарының
магистрі, аға оқытушы
Орал қаласы

“ҮШ ТҰҒЫРЛЫ ТІЛ” БАҒДАРЛАМАСЫ БОЙЫНША МЕКТЕПТЕ АҒЫЛШЫН ТІЛІН ОҚЫТУДЫҢ МАҢЫЗЫ МЕН ЖОЛДАРЫ

Тірек сөздер: үш тұғырлы тіл, заманауи, мәдениет, өскелең ұрпақ, тұлға, жаһандық, амбебап.

Аңдатпа. Бұл мақалада “Үш тұғырлы тіл” саясатының мектептерде жүзеге асыру жолдары талқыланады. Шет тілін үйренудің қазірде маңызы мен мақсаты. Мақалада оқуға қабілеттілікті қалыптастыру және білім беру қызметінің компоненттері қарастырылады.

Ключевые слова: the trinity of languages, modern, culture, young generation, individual, civilization, universal.

Аннотация. Триединство языков, современный, культура, нынешнее поколение, личность, глобальный, универсальный.

Қазіргі қазақ қоғамы әлеуметтік модернизациямен сипатталатын білім беруді жаңғырту үдерісінде жетекші орын алатын әлемдік интеграциялық үдерістерге ұмтылуда. Бәрімізге мәлім, өз азаматтарына заманауи және сапалы білім беруде барлық жағдайды жасай алатын, қоғам қалыптастыра білген, әлемнің бірқатар жетекші елдері табысты даму үстінде. Көп мәдениетті және көптілді білім берудің негізгі себебі, көпұлтты және көп мәдениетті ортада белсенді өмір сүруге қабілетті, басқа мәдениеттерді түсіну және құрметтеу, әртүрлі ұлттартарға, нәсілдерге мен сенімдеріне қарамастан, бейбітшілік пен келісімде өмір сүре алатын азамат тәрбиелеу. Жалпы білім беретін мектептегі оқу үдерісінде үштілді оқытуды енгізу Қазақстанның білім беруді дамыту тұжырымдамасын жүзеге асыруда маңызды қадам болып табылады. Бұл тұжырымдамада айтылған Қазіргі заманғы мектеп бітірушілері шет тілін білу - өмірлік қажеттілік, әлемдегі ғылым мен техниканың дамуы шет тілін еркін меңгеруді талап етеді, теориялық және тәжірибелік дағдыларды меңгеру үшін шет тілін білу аса маңызды. Елбасымыз Н.Ә.Назарбаев ұсынған “Үш тұғырлы тіл” саясаты мектептерде сәтті жүзеге асырылуда, білім беру қазақ, орыс және ағылшын тілдерінде жүргізілуде. Үштілді оқыту және оның нәтижесі бұл тілдерді жетік меңгеру, өскелең ұрпаққа әртүрлі халықтардың мәдениеті мен дәстүрлерімен танысуға көмегін тигізеді.

В.Гумбольдттың айтуынша, тіл адамның беті - бейнесі және сурет ретінде сақталған мәдени қоғамдастық айнасы. Жалпы компоненттермен “концептуалдық шындық алаңы” әр түрлі тілдерде және мәдениеттерде

әртүрлі көрініс береді. Сондықтан, адамдарды тану арқылы, әсіресе шет тілін жетік меңгеру арқылы, әр ұлттың тарихта алған орнын, әлемде алатын маңызын, мәдени құндылықтарын сезініп, тереңірек түсіне алады.

Көп тілді меңгерген тұлға бірнеше тілдердің белсенді спикері болып табылады, ол: сөйлеу дағдылары мен бірнеше тілде сөйлеуге мүмкіндік беретін психо-физиологиялық қасиеттер кешенін бар, әртүрлі лингвистикалық қоғам мен мәдениетті дәріптейтін жан.

Көп тіл меңгерген жеке сананың дамуы; - сөйлеу алгоритмінің дамуы; ақыл-ой, ауызша - жазбаша; қарым-қатынас аспектілерінің дамуы. Сөздің дамуы - ойдың дамуы. Ауызша орта: сөз - сөздік - тіл құрылымы: тіл дамуы - қарым-қатынас - риторика: сөйлеу мәдениеті. Осылайша, тілдік деңгейлік жүйе: лексикалық - сөздік - грамматикалық. Қазақ, орыс және шет тілдерін білу қазіргі заманғы қоғам адамзаттың жеке және кәсіптік қызметінің ажырамас бөлігі болып табылады. Мұның бәрі - іс жүзінде және кәсіптік түрде көптеген адамдарға қажет және қоғамда беделді орынға ие болуға және өз орнын табуға көмегін тигізеді. Білім беру мазмұнын жаңартуға, оқушылар және жеке тұлғаның шығармашылық әлеуетін дамыту үшін жағдай жасау, тереңдетілген білім беру, соның ішінде тілдерді кеңейтуге ерекше көңіл бөлінуде. Кез келген білім беру мекемесі жас ұрпақты әмбебап жаһандық құндылықтармен таныстырады, балалар мен жасөспірімдерді қарым-қатынас жасауға және өзге ұлт өкілдерімен мәдениеттерін қадірлеуге үйретеді. Мемлекеттік тіл - қазақ тілімен қатар, орыс тілі және ағылшын тілі, бұл жағдайда маңызды құрал. Шет тілін оқушылардың тілдік білім берудегі рөлін ескеру қажет.

Бұл оқушылар кемінде бір шет тілін үйренбесе немесе үзіліс болса нәтижесі өте нашар болады. Мұндай мектеп түлектері «гуманитарлық және лингвистикалық кемістіктің кешені» болады.

Көп мәдениетті этногеографиялық қоғамда халықтың елеулі бөлігі кем дегенде екі тілде сөйлейді. Қозғалыс феномені арқасында белгілі, шет тілін, ана тілі мен орыс тілін ынталандыратын күрделі өзара әрекеттестікке кіреді, немесе, керісінше, жаңа тілді меңгеру үрдісін тоқтатады. Үш тілді салыстыру - бұл қиындықтарды алдын ала анықтау, типтік қателіктерді қамтамасыз ету және ескеру, қатенің сипаты мен себептерін түсіну, тілдік материалды сериялық зерттеу тәртібін белгілеу. Сонымен бірге тәжірибе көрсеткендей, мысалы, әлеуметтік жүктеме әдетте түсіп қалатын ауыл мектептерінде ана тілінде, шет тіліндегі материалды саналы меңгеру сәтті болуы мүмкін егер оқыту ана тілін қолдану арқылы жүзеге асырылады. Мемлекеттік тілді оқыту, орыс тілі - халықаралық қатынас тілі.

Даму тұжырымдамасымен анықталған стратегиялық мақсаттардың бірі ретінде бір шет тілін 2015 жылға дейін білім беруге енгізу, білім беру мақсаттарына қол жеткізуді кепілдендіреді түрлі мәдениет, тарих, география, әдебиет, өнер, ғылым. Бұл білімді тереңдету үшін жасалады олардың біртұтас әлемдік мәдениеттің бөлігі ретінде туған мәдениеті, сондай-ақ саналы және терең шеберлігі ана тілі.

Тілдік және шет тілдерін өзара байланыстыратын оқытудың тәжірибесіне, тілдердің толық дамуына оң әсерін тигізетін - жеке тұлға. Осыған байланысты 2-сыныптан шет тілін меңгеру ғылыми тұрғыдан дәлелденді және заңды түрде жүзеге асуда.

Оқуға қабілеттілікті қалыптастыру - барлық студенттерді толық игеру білім беру қызметінің компоненттері:

1) мотивация (ойын, білім беру және оқыту);

2) оқыту мақсаты;

3) оқыту тапсырмасы;

4) оқыту іс-шаралары (бағдарлау, материалды,

мониторинг және бағалау). Осылайша, әмбебап білім беру іс-шараларын қалыптастыру кіші мектеп оқушыларының білім беру қызметінің негізгі компоненттерін қалыптастыру шет тілін сөйлеу қызметі.

Әмбебап білім беру іс-әрекет тұжырымдамасына сәйкес төрт блок бар:

1. жеке тұлға

2. нормативтік-құқықтық акт

3. танымдық

4. коммуникативтік

Оқушылармен жеке жұмыс жасау маңызды болып табылады, өйткені олар бағалау және мағыналы, адамгершілік және

жасөспірімдердің әлеуметтік дағдыларын қалыптастырады. Сондай-ақ шет тілінде сөйлеу арқылы жеке тұлғаның өзін-өзі тануда, маңызды рөл атқарады, оқу барысында моральдық-этикалық құндылықтарын білім беру жүйесінде қатар қолдана алады.

Оқушылармен жеке жұмыс жасау білім беру қызметін ұйымдастыруды қамтамасыз етеді. Мақсатты орнату әрекеттері - білімге негізделген (коммуникативтік, когнитивтік, ойын) студенттің қазірдің өзінде білетін және әлі білмейтін нәрсесін меңгере алады.

Мұндай іс-шаралар мынадай міндеттерді орындау арқылы қалыптасады:

- берілген тапсырмаға және суретке қараңыз осы арқылы бүгін өтетін сабақты біле аласыз

- үйге берілген жаттығуларға қарап, үйде не үйренетіндігіңізді айтыңыз адам саудасы

- сюжеттің тақырыбын қарап, не талқылайтынымды айтыңыз.

- тарихтың соңғы тармағын оқып, басты кейіпкермен не болғанын білуге тырысыңыз.

- әңгіме соңында тыңдаңыз және ойланыңыз.

Әрекеттер тыңдау, сөйлеу, оқу және жазу қабілеттерінің деңгейін анықтайды,

«Еуропалық тіл портфолиосы» инновациялық технологияларды қолдану арқылы қалыптасты. Когнитивті әмбебап әрекеттер төмендегі әрекеттерге азаяды:

- өзін-өзі оқшаулау және когнитивтік тапсырмаларды қалыптастыру жөніндегі іс-шаралар.

- қажетті ақпаратты іздестіру және бөлу.
- өзін-өзі тану және ауызша жазу арқылы сөздерді құруға байланысты әрекеттер.

- тілді таңдаудағы әрекеттер.
- көрініспен байланысты әрекеттер.

Коммуникативті әрекет әлеуметтік өзара іс-қимылды қамтамасыз етеді, оның ішінде бухгалтерлік есеп тұрғысынан диалогқа немесе қызметке серіктестердің позициясы; диалогты тыңдау және сөйлеу қабілеті;

проблемаларды ұжымдық талқылауға қатысады; топтағы құрбыларын біріктіріп, олармен ынтымақтасуға тырысады.

Оқушылардың әмбебап білім беру қызметін қалыптастыру - бұл ең тиімді

оқушыны оқытудың пәні ретінде дамыту жолдары.

Жас ұрпақты әмбебап, жаһандық деңгейде таныстыру мақсаттарының бірі

күндылығы - жасөспірімнің қарым-қатынас қабілеттерін қалыптастыру және өзара көрші мәдениеттермен ынтымақтастық орнату.

Білікті мамандар қалыптастыру үшін көп тілді оқытуға көп көңіл бөлінеді,

ол жас ұрпақтың өзара ықпалдасқан және тиімді оқытудағы тиімді құралы ретінде қарастырылады өзара тәуелді әлем. Сондықтан қазіргі әлемдегі тілдердің рөлін түсіну бізді тіл үйрету және оқушыларға арналған тренингтер деңгейін көтеру маңыздылығын айқындайды. Ағылшын тілін үйрену тек қана ағылшын тілінде сөйлейтін елдердің мәдениетін ғана танып қоймай, басқа елдердің мәдениетіне жол ашады.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР

- 1.Бондаревская Е.В. Ростов-на-Дону, «Студенттік орталықтандырылған білімнің құндылық негіздері»,2000 ж.
2. Ең жаңа психологиялық сөздік .Шапар В.Б. Ростов-на-Дону: Феникс, 2005. Collegiate Dictionary. Түймебаев З.К. Астана: 2008 ж
3. Зимняя И.А. Сахарова Т.Е., «Ағылшын тілін оқытудың жобалау әдістері. Шет тілдері мектепте». 1991 ж. №3 С.9-15
- 4.Никишина И.В. Қазіргі заманғы педагогтың инновациялық қызметі. Волгоград; Мұғалім 2007.
- 5.Қазақстанның оқу орындарында білім берудің жалпы білім беру бағдарламасы 2006-2011 жж. - Алматы: заңгер, 2007 ж
- 6.Полат Е.С., Бухаркина М.Ж., Моисеева М.В., Петров А.Е. Жаңа педагогикалық технологиялар білім беру жүйесінде. М .: Академия 2000.

ИННОВАЦИОННЫЙ ПОДХОД В ПРЕПОДАВАНИИ ЮРИДИЧЕСКИХ ДИСЦИПЛИН

INNOVATIVE APPROACH IN THE TEACHING OF LEGAL DISCIPLINES

Ключевые слова: инновационные технологии, профессиональное образование, лекционные, семинарские занятия, человеческий капитал, методы обучения.

Аннотация. В статье автор, описывая преимущества и недостатки традиционных форм обучения, среди различных инновационных методик предлагает эффективные формы преподавания лекционных, семинарских занятий на юридических специальностях. Для повышения эффективности профессионального образования автор считает важным создание таких психолого-педагогических условий, в которых студент может занять активную личностную позицию и в полной мере проявить себя как субъект учебной деятельности.

Keywords: innovative technologies, vocational education, lecture, seminar classes, human capital, education, jurisprudence, teaching methods.

Annotation. In the article the author reporting the advantages and disadvantages of traditional forms of education, among the various innovative methods, offers effective forms of teaching lectures and seminars on legal specialties. For increasing the effectiveness of professional education, the author considers it important to create such psychological and pedagogical conditions in which a student can take an active personal position and fully manifest himself as a subject of educational activity.

На сегодняшний день, всем известны предстоящие цели Казахстана, взгляды в будущее, главные стратегические задачи. В своем Послании народу Казахстана «Новые возможности развития в условиях четвертой промышленной революции» Президент страны Н. Назарбаев особое внимание уделил вопросам обеспечения нового качества человеческого капитала[1]. Глава государства выстраивает целостную политику, направленную на повышение человеческого капитала страны через развитие сферы образования. В Послании отмечено, что все уровни системы образования должны отвечать современным реалиям и потребностям экономики. Ключевым приоритетом образовательных программ должно стать развитие способности к постоянной адаптации к изменениям и усвоению новых знаний. Для этого нужно ускорить создание собственной передовой системы образования, охватывающей граждан всех возрастов. Данная программа конкретных практических дел, несомненно, касается всех казахстанцев, и, в первую очередь, нас, педагогов.

Традиционная подготовка по юридическим специальностям, ориентированная на формирование знаний, умений и навыков в предметной области, всё больше отстаёт от современных требований. Основой образования должны стать не столько учебные дисциплины, сколько способы

мышления и деятельности. Реализации этих приоритетных требований способствуют педагогические инновации.

Все методы обучения имеют свои сильные и слабые стороны, и поэтому в зависимости от целей, условий, имеющегося времени необходимо их оптимально сочетать. Качество обучения может быть достигнуто только в результате обеспечения эффективности каждой ступени обучения. То есть, весь процесс обучения строится по схеме: воспринять - осмыслить - запомнить - применить - проверить. Чтобы добиться качества обучения, необходимо последовательно пройти через все эти ступени познавательной деятельности. Использование разнообразных форм и методов в процессе обучения способствует повышению качества обучения.

Основные формы и методы обучения, способствующие повышению качества обучения - это: ролевые игры, деловые игры, конференции, диспуты, диалоги, проблемное обучение, самостоятельная работа, защита рефератов, индивидуальная работа, творческие сочинения, доклады, сообщения; тестирование, программированный контроль, исследовательская работа и др. Все перечисленные технологии обучения способствуют решению проблемы качества обучения[2]. Однако надо помнить, что методика обучения праву - это не только наука, но и целое искусство, так как никакие теоретические исследования или практические рекомендации никогда не заменят того многообразия методических приемов, которое рождается стихийно-эмпирическим путем у преподавателей. Тем не менее, доказано, что максимально результативный опыт создается именно на основе знаний науки, а не вопреки им.

На сегодняшний день вопрос о необходимости изменения ситуации в ВУЗах стоит достаточно остро. В первую очередь акцент делается на формировании определенных практических навыков: важно не только сформулировать полученные знания, но и уметь их успешно применять на практике. В правовых дисциплинах, как и во многих других, знание теории и практические способности тесно переплетены. Если студент не способен применять теорию на практике, значит, первая остается невостребованной. Поэтому образования сложно достигнуть без использования новых способов подачи информации, а также новых подходов к содержанию учебных программ.

Одним из эффективных методов обучения в преподавании юридических дисциплин является метод решения проблем (проблемное обучение), поскольку осмысление большого массива нормативного правового материала требуется именно для решения того или иного практического казуса. Вместо того чтобы «транслировать» обучающимся факты и их взаимосвязь, можно предложить им проанализировать ситуацию (проблему) и осуществить правовой анализ и поиск ее решения.

Если в традиционной лекции используются преимущественно разъяснение, иллюстрация, описание, приведение примеров, то в проблемной - всесторонний анализ явлений, научный поиск истины. Проблемная лекция

опирается, на логику последовательно моделируемых проблемных ситуаций путем постановки проблемных вопросов или предъявления проблемных задач. Проблемная ситуация - это сложная противоречивая обстановка, создаваемая за занятиях путем постановки проблемных вопросов (вводных), требующая активной познавательной деятельности обучающихся для ее правильной оценки и разрешения. Проблемный вопрос содержит в себе диалектическое противоречие и требует для разрешения не воспроизведения известных знаний, а размышления, сравнения, поиска, приобретения новых знаний или применения полученных ранее. Проблемная задача, в отличие от проблемного вопроса, содержит дополнительную вводную информацию и при необходимости некоторые ориентиры поиска для ее решения.

Большую роль в правовом образовании играют дискуссионные методы[3]. Дискуссия позволяет развивать самостоятельность студентов в высказывании своей точки зрения на проблему. Важно научить студентов доказывать свою позицию конкретными примерами, юридическими правилами. Студенты должны понять, что нельзя отстаивать свою точку зрения без аргументации, а потому значимость знаний в таких условиях еще более возрастает.

К сожалению, не всегда студенты готовы к дискуссии или пассивны. В таких случаях лектор отказывается от мысли вести дискуссию и возвращается к классическим методам (к проверке домашнего задания, объяснению нового материала, вопросам по изученным темам и т. д.). Важным вопросом в данной методике является структурирование и регулирование дискуссии. Правильно проведенная дискуссия, в отличие от других методов, позволит видеть, что каждое утверждение может быть истолковано по-разному; его можно рассмотреть с разных точек зрения. Вместо повторения одинаково сформулированных параграфов в дискуссии появляются собственные примеры из жизни, актуальные случаи применения или недостаточного использования прав человека в современном обществе..

Семинар — внешне простая форма обучения, а по существу одна из сложных, поскольку она обязывает преподавателя так организовать это занятие, чтобы включить обучающихся в активный мыслительный процесс, заинтересовать их обсуждаемой проблемой и вовлечь в дискуссию. Это требует от преподавателя умения дирижировать учебной группой, создать в ней живое общение, обеспечить возможность каждому высказаться, обменяться мнениями. Вопросы, обсуждаемые на семинаре, не повторяют лекционные, а развивают их и направляют в практическую плоскость.

На семинарских занятиях целесообразно рассмотрение казусов (случаев), основанные на письменных заключениях судов; ситуации, содержащие конфликты и дилеммы; ситуации, имевшие место в жизни, взятые из газет, журналов, книг и других источников. Такая информация должна быть представлена в письменном виде либо выражена аудиовизуальными средствами (фильмом например).

Существуют множество форм использования этого приема: описание фактов, предъявление проблемы, поставленной данным казусом, ссылка на аргументы или разного рода позиции, которые могут существовать при разрешении этого спорного вопроса, решение, принятое по представленной проблеме, и объяснение причин вынесения именно такого решения.

Изучение казусов способствует научиться учащимся применять теорию права к реальным жизненным ситуациям. Поскольку студентам не дается ясного юридического правила или нормы, которые нужно применить для решения той или иной проблемы, им приходится вырабатывать свои собственные идеи и заключения.

Например, на семинарских занятиях по курсу «Гражданское процессуальное право» использования этой технологии помогает пробудить у студентов интерес и развить у них логику, навыки независимого анализа, критического мышления и принятия решения по конкретному гражданскому делу. Особенно такая практика эффективна в случаях рассмотрения казусных материалов дела, где были поданы апелляционные и кассационные жалобы. Предметом правового спора является вопрос о норме права, на которой основывается решение по делу. Спорное правоотношение должно быть проанализировано.

Во многих случаях готового решения не дается и студенты должны вынести свое собственное решение. Например, они должны сказать, какое решение и почему они вынесли бы по данному судебному делу. После того как студенты пришли к своим собственным заключениям, преподаватель может сказать им, какое решение было действительно принято в данном случае. Таким образом, студенты смогут сравнить свои решения с реальным решением суда.

На занятиях по «Судебной риторике» часто автором предлагаются обсуждение обвинительных заключений, взятые из материалов уголовных дел. Основой обсуждения являются факты, содержащиеся в казусе. Следовательно, процесс исследования должен начинаться с тщательного изучения и прояснения всех фактов. Студенты должны уметь правильно составить аргументы обвинения и защиты. При подготовке вопросов для судебного следствия студенты должны вырабатывать и обсуждать те доводы, которые могли бы быть «за» и «против» и которые отражали бы весь спектр взглядов. В процессе обсуждения они могут рассматривать такие вопросы, как:

Каковы доводы «за» или «против» каждой точки зрения?

Какие доводы наиболее убедительны? Наименее убедительны? Почему?

Какими могут быть последствия каждого способа разрешения проблемы?

Также важно умение преподавателя научить студента не только формировать навыки юридического анализа ситуации, но и находить необходимую правовую информацию, а также уметь работать с определенными справочно-поисковыми системами. Существуют множество

сайтов государственных органов, которые студенты не только должны знать, но и уметь их использовать.

На сегодняшний день можно смело сказать, что отказаться от использования компьютера в системе образования невозможно. Это произошло благодаря интенсивному развитию и совершенствованию интернет-технологий. В своей практике для осуществления наиболее оптимального контроля знаний нами используются различные тематические тесты, а также тестирующие программы (в режиме off-line или в режиме on-line). Они помогают оценить уровень подготовки студентов, а также представляют собой некий интернет-тренажер.

Среди инновационных методов обучения будущих юристов важная роль отводится играм. Отличаются от других форм практической подготовки тем, что в ней наилучшим образом воспроизводится реальная профессиональная обстановка и деятельность специалистов в комплексе условий и особенностей (моделируется характер деятельности). Это достигается имитацией в учебно-воспитательном процессе различных динамично протекающих служебных, производственных и других профессиональных (управленческих) ситуаций. Например, в учебном зале судебных заседаний студенты разыгрывают судебные процессы по уголовным и гражданским делам, в криминалистическом полигоне производят осмотр места происшествия и т.д.

Любая игра (деловые, ролевые, операционные, организационно-деятельностные) способствует не только практическому обучению, но и развитию ее участников, особенно интеллекта, профессионального мышления, его творческих начал, находчивости, уверенности в своих возможностях, скорости ориентировки в обстановке и ее изменениях и др. Игра обуславливает специфический профессиональный тип общения ее участников, который близок к реальному, и развивает профессиональную общительность.

Таким образом, инновационные технологии обучения, отражающие суть будущей профессии юристов, формируют профессиональные качества специалиста, являются своеобразным полигоном, на котором студенты могут отрабатывать профессиональные навыки в условиях приближенным к реальным. Успешность профессиональной деятельности юриста во многом зависит от его готовности к данной деятельности, от уровня сформированности профессиональных умений. Но какие бы методы обучения ни применялись для повышения эффективности профессионального образования, важно создать такие психолого-педагогические условия, в которых студент может занять активную личностную позицию и в полной мере проявить себя как субъект учебной деятельности.

ЛИТЕРАТУРА

1. Послание Президента Республики Казахстан Н. Назарбаева народу Казахстана. «Новые возможности развития в условиях четвертой промышленной революции» 10 января 2018 г //Официальный сайт Президента РК <http://www.akorda.kz/ru>
2. Основы методики преподавания юридических дисциплин - textarchive.ru
3. Понятие, цели и значение семинарских (практических) занятий - mylektsii.ru

УДК 378.1

К.Т.Байниева

к.ф.н., и.о.доцента кафедры
переводческого дела и иностранных языков
Атырауский государственный университет им.Х.Досмухамедова
moidoki.1516@mail.ru

ПРИМЕНЕНИЕ ИНФОРМАЦИОННО-КОММУНИКАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ПОЛИЯЗЫЧНОМ ОБРАЗОВАНИИ

Кілт сөздер: көптілдік білім беру, ақпараттық - коммуникациялық технологиялар.

Аңдатпа. Көптілдік білім беру Қазақстан қоғамының қазіргі даму кезеңінде үлкен сұранысқа ие. Осыған орай мақалада тілдік емес мамандықтар студенттеріне ағылшын тілін жетістікпен меңгерту үшін ақпараттық - коммуникациялық технологияларды пайдаланудың кейбір мәселелері қарастырылған.

Ключевые слова: полиязычное образование, информационно-коммуникационные технологии.

Аннотация. Тренд полиязычного образования является наиболее востребованным на данном этапе развития казахстанского общества. В связи с этим в статье рассматриваются некоторые проблемы применения информационно-коммуникационных технологий для успешного преподавания английского языка студентам нелингвистических специальностей.

Key words: polylingual education, information and communication technologies.

Annotation. The trend of polylingual education is the most requested at this stage of development of Kazakhstani society. In this regard, the article shows some problems of applying information and communication technologies for the successful teaching of English to students of non-linguistic specialties.

Ускоренное развитие полиязычного образования в Казахстане потребовало внедрения наиболее эффективных способов обучения в повседневную педагогическую практику. С появлением компьютерных сетей и других, аналогичных им средств, образование вступило в новую фазу, связанную, в первую очередь, с возможностью оперативно получать необходимую информацию из любой точки мира. В глобальной сети Интернет возможен мгновенный доступ к мировым информационным ресурсам (электронным библиотекам, базам данных, хранилищам файлов, и т.д.). В сети распространены и другие средства ИКТ, к числу которых относятся электронная почта, списки рассылки, группы новостей, чат и др..

Действительно, информационно-коммуникационные технологии значительно расширяют поле человеческого общения, возможности обучающей и изучающей деятельности. С помощью ИКТ становится доступной «отдаленная» учебно-методическая и научная литература, организация оперативной консультационной помощи, моделирование научно-исследовательской деятельности, проведение виртуальных учебных занятий (семинаров, лекций) в реальном режиме времени. Данные технологии обеспечивают взаимодействие преподавателя и обучаемого в современной системе дистанционного образования. В связи с этим, современный преподаватель должен обладать соответствующими навыками для применения ИКТ в профессиональной деятельности.

В широком смысле, информационно-коммуникационные технологии, или ИКТ - это совокупность знаний о способах и средствах работы с информационными ресурсами, и способ сбора, обработки и передачи информации для получения новых сведений об изучаемом объекте.[1] Применяя ИКТ в учебном процессе, можно добиться усвоения большего количества материала, организовать самостоятельную работу и осуществлять эффективный контроль, что соответствует основным целям обучения английскому языку: формированию и развитию коммуникативной культуры и обучению практическому владению языком.

С появлением новых алгоритмов сжатия данных доступное для передачи по компьютерной сети качество звука значительно улучшилось и стало приближаться к качеству звука в обычных телефонных сетях. В результате, активно стало развиваться Интернет-телефония. С помощью специального оборудования и программного обеспечения через Интернет можно проводить аудио и видеоконференции, видеосессии в режиме реального времени. Конкретным примером широкого использования ИКТ стал проект “JSSF”, проведенный British Council с 19 по 26 ноября 2018 года для преподавателей вузов Казахстана и Киргизии. Все инструкции рассылались по электронной почте, видеосессия на английском языке с представителями вузов была организована при помощи специальной программы. Собранные материалы представлялись в виде аудиозаписей, видеофайлов и отсылались по электронной почте. Для сохранения файлов синхронизации их использования рекомендовалось применять DropBox. Был задействован широкий спектр современной коммуникации: WhatsApp, Facebook и др.

Необходимо отметить, что основными видами информационных и телекоммуникационных технологий, значимых с точки зрения их использования в обучающем процессе являются видеозаписи и телевидение. Телевидение, как одна из наиболее распространенных ИКТ, давно занимает большую роль в жизни людей: практически в каждой рядовой семье есть хотя бы один телевизор. Обучающие телепрограммы широко используются по всему миру с XX века и представляют собой яркий пример дистанционного обучения. Благодаря телевидению, появляется возможность транслировать лекции для широкой аудитории в целях повышения общего

развития данной аудитории без последующего контроля усвоения знаний, а также возможность впоследствии проверять знания при помощи специальных тестов и экзаменов.

Современной технологией, позволяющей обеспечивать надежное сохранение и передачу основного контента изучаемого материала, являются образовательные электронные издания, распространяемые в компьютерных сетях, или записанные на CD-ROM. Индивидуальная работа с ними способствует глубокому усвоению и пониманию учебного материала. Данные технологии позволяют, при соответствующей доработке, приспособить существующие курсы к индивидуальному пользованию, предоставляют возможности для самообучения и самопроверки полученных знаний. В отличие от традиционной книги, образовательные электронные издания позволяют подавать материал в динамичной графической форме.

Использование ИКТ изменил подход к оснащению типичной учебной аудитории. Важнейшим современным устройствами ИКТ являются компьютер, снабженный соответствующим программным обеспечением и средства телекоммуникаций вместе с размещенной на них информацией. Без наличия проектора, компьютера, экрана обучение воспринимается устаревшим. Надо отметить, что при отсутствии вышеперечисленных средств у современного преподавателя имеется возможность использовать в обучающих целях личные мобильные устройства учащихся для передачи текста, аудиозаписи, видеофайла и т.д.

Процесс технической модернизации образования происходит достаточно быстро. Еще в 2014 году использование личных мобильных устройств связывалось, в основном, с развитием дистанционного обучения. «Зарубежные эксперты в основных тенденциях дистанционного образования отмечают следующее. В университетах будет расти роль преподавателя, владеющего всеми возможностями информационных и дистанционных технологий, которые надо уметь использовать с отдачей для ученика. Интенсивный рост рынка информационных технологий, высокие темпы развития промышленности, нехватка квалифицированных кадров и рост потребностей специалистов в постоянном повышении квалификации и получении дополнительного образования позволяют предположить: эволюция дистанционного образования в системе высшего образования продолжится в сторону мобильности и доступности в любой точке, без привязки к конкретному рабочему месту. И в краткосрочной перспективе для получения новых знаний станут использоваться мобильные устройства, включая телефоны, смартфоны и планшеты, что приблизит самостоятельный доступ к материалам курсов»[2].

Мотивационный потенциал использования ИКТ в полиязычных группах студентов нелингвистических специальностей достаточно высок. В последние годы отношение к изучению английского языка у студентов нелингвистических специальностей изменилось. Конечно, это связано с введением трехязычия в Казахстане, определенными политическими и

экономическими реалиями. Решение целого ряда дидактических задач, таких как индивидуальный принцип обучения, повышение продуктивности самоподготовки учащихся, тиражирование учебной литературы, доступ к инновационным достижениям педагогической практики, активизация исследовательской деятельности студентов при помощи ИКТ существенно облегчается.

Наряду с целым рядом неоспоримых преимуществ имеются и негативные последствия воздействия средств ИКТ на обучающегося в числе которых можно отметить факторы психолого-педагогического характера.

Исследователи отмечают, что живое диалогическое общение участников образовательного процесса - преподавателей и студентов, студентов между собой – свертывается и заменяется “диалогом с компьютером” при выполнении упражнений или тестов. Безмолвное потребление информации, изъятие устных экзаменов из текущего учебного процесса ведет к тому, что студент не получает достаточной практики диалогического общения, формирования и формулирования мысли на профессиональном языке. Без диалогического общения не формируются навыки монологического общения.

Использование информационных ресурсов сети Интернет часто приводит к прямому заимствованию из сети Интернет готовых проектов, рефератов, докладов, дипломных работ, что не способствует эффективности обучения и контроля. Более того, возможность получения готовых ответов вместо поиска собственного решения ведет к необъективному оцениванию, нивелирует знания, лишает мотивационной составляющей. В связи с этим, необходимо однократное использование контрольных заданий, постоянная их сменяемость или подготовка индивидуальных заданий. Преподаватели могут предлагать такие задания, при выполнении которых можно выявить степень самостоятельности выполнения их обучающимся. Преподаватель может создать и собственный текст с оригинальными заданиями. В этом случае, использование сотовых телефонов становится бессмысленным. Естественно, что подобный подход потребует определенных усилий со стороны составителя.

Таким образом, внедрение ИКТ ускоряет процесс передачи знаний от преподавателя к обучаемому, способствует активной модернизации учебного процесса, удовлетворяет потребностям развития полиязычного образования.

ЛИТЕРАТУРА

1. Захарова И.Г. Информационные технологии в образовании: Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений. — М.: Издательский центр «Академия», 2003. — 192 с.
2. <https://www.zakon.kz/4616092-distancionnoe-obuchenie-mozhet-stat.html> от 11 апреля 2014, 13:05

УДК 371.81

Усербаева М. К.
Филология ғылымдарының магистрі

ҮШ ТІЛДІ МЕНГЕРУ – ЖАРҚЫН БОЛАШАҚТЫҢ КЕПІЛІ

УСВОЕНИЕ ТРЕХЯЗЫЧИЕ – ГАРАНТИЯ ПРОЦВЕТЕНИЯ КАЗАХСТАНА

***Түйіндеме.** Мақалада заман талабына сай үш тілді меңгеру жайы қарастырылады.*

***Аннотация.** В статье рассматриваются о усвоение и внедрении трехязычие.*

2006 жылы өткен Қазақстан халқы ассамблеясының XII құрылтайында Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаев «Үштұғырлы тіл» туралы идеясын алғаш жариялаған болатын. Ал 2007 жылғы «Жаңа әлемдегі жаңа Қазақстан» атты халыққа жолдауында «Тілдердің үштұғырлылығы» атты мәдени жобаны кезең-кезеңмен іске асыруды ұсынды. «Үш тілді меңгеру – біздің еліміздің әрбір азаматына өмірдегі шексіз жаңа мүмкіндіктерді ашады. Қазақстанды әлем халқы үш тілді бірдей пайдаланатын жоғары білімді мемлекет ретінде тануы керек», - деген болатын. Міне, содан бері Елбасы жыл сайынғы Жолдауында «Үштілділік мәселесін» назардан тыс қалдырған жоқ. Осының дәлелі ретінде биылғы 2018 жылдың 10 қаңтарындағы «Төртінші өнеркәсіптік революция жағдайындағы дамудың жаңа мүмкіндіктері» атты Жолдауында да: «Жоғары білім беру ісінде жасанды интеллектпен және «үлкен деректермен» жұмыс істеу үшін ақпараттық технологиялар бойынша білім алған түлектер санын көбейту керек», - деп атап көрсетті. Елбасы заман талабына сай, жоғарғы оқу орындарында металлургия, мұнай-газ химиясы, агроөнеркәсіп кешені, био және IT-технологиялар салаларын зерттеу ісінде басымдық беретін ғылымды дамыту керек екенін баса айта келе, бүгінгі таңда жоғарғы оқу орындарының шетелдік университеттермен, ғылыми орталықтармен, ірі кәсіпорындармен, трансұлттық корпорациялармен бірлесе отырып, әр түрлі деңгейдегі жобаларды жүзеге асыруға белсене қатысуын, осыған орай, қолданбалы ғылыми – зерттеу жұмыстарын ағылшын тіліне көшіруді жүзеге асырудың маңыздылығын нақты айтып өтті. Жас ғалымдарға қолдау көрсету, оқытушыларды қайта даярлықтан өткізу, шетелдік менеджерлерді тартып, әлемдік университеттердің кампустарын ашу қажеттіліктері де бүгінгі күннің басты мәселесіне айналып отырғанын және осы мәселелердің шешімі көптілді меңгерген, бәсекеге қабілетті мамандар екенін нақты жеткізді.

«Өзінің тарихын, тілін, мәдениетін білетін, сондай-ақ заманына лайық, шетел тілдерін меңгерген, озық әрі жаһандық көзқарасы бар қазақстандық біздің қоғамымыздың идеалына айналуға тиіс», - деді. Жаһандану кезеңінде ел болашағының өркендеуі – көптілді меңгерген тұлғаның қолында екені түсінікті. Экономикасы озық дамыған елдердің ақпарат алмасуы, ғылымдағы тың жаңалықтар мен идеялардың, алдыңғы қатарлы техниканың пайда болуы және оларды қолдану аясының барлық ақпараты ағылшын тілде шығатынын

ескерсек, қазіргі әлемнің осы «лингва франкасын» меңгеру біздің еліміздің әрбір азаматына өмірдегі шексіз жаңа мүмкіндіктерді ашатыны белгілі.

Ағылшын тілі әлемдегі ең кең тараған тіл екені белгілі. Шамамен бұл тілде жер бетінде бір миллиардтан астам адам сөйлейді. Әлемдегі барлық аударма шығармалардың, ақпараттардың 33%-ы ағылшын тілінен аударылады. Міне, ағылшын тілін меңгерудің қаншалықты маңызды екенін, ақпарат пен білімнің жаңалықтарымен уақытында танысудың басымдылығы және ағылшын тілін меңгерген адамның жер жүзінде бір миллиард адаммен еркін байланысқа түсе алатынының кепілі.

«Үш жұрттың тілін білген өзгелерден оқ бойы озық тұрар» деп қазақтың заңғар тұлғасы А.Байтұрсынов осыдан бір ғасырға жуық уақыт бұрын айтты. Тіл меңгерудің адамзат үшін маңызды екенін, бүгінгі таңда көріп отырмыз. Атап айтатын болсақ, Тәуелсіздік алғаннан бері экономикамызды дамыту үшін шетел мамандарына тәуелді болып отырмыз. Мысалы, мұнай өндіруде, жаңа буын зауыттар мен жаңа технологиялы фабрикаларды ашуда, оларды іске қосуда шетелдің білікті мамандарына жүгіндік. Оларға бірнеше есе көбейтілген жалақы төленеді. Олар білгендерін біздің елдің адамдарына үйретпейді. Міне, сондықтан да қазіргі білім саласының алдына Елбасы осы мәселенің шешімін міндеттеп отыр. Бүгінгі студент – ертеңгі еліміздің иесі. Ата – бабаның маңдай терімен, қасықтай қанымен келген байлығымыздың сақтаушысы. Алпауыт елдердің талан – таражына түсіп қалмау үшін, әлемдік экономикада ойып тұрып өз орнын алу үшін, елдігіміз бен егемендігімізді мәңгілік ету үшін еңбек ететін бүгінгі жастарымыз, замануи білімді меңгеруде бүкіл әлемнің алдыңғы сапындағы білімді де білікті жастарымен тең түсіп, әлемдік деңгейде бәсекеге қабілеттілігін арттыруды мақсат етуі керек. Шегінетін жер жоқ екенін қазір халық түсінді, өйткені жалақысы жоғары жұмысқа тұру үшін ағылшын тілін білу керек. Шетелге оқуға бару үшін ағылшын тілін білу керек. Озық техниканы меңгеру үшін де ағылшын тілін білу керек. Бұл – заман талабы. Енжарлықты көтермейтін нарықтық экономика және күн санап қарыштап дамып келе жатқан жаңа ақпараттық технологиялар дәуірінде, мемлекеттік тіл ретінде қазақ тілін, ұлтаралық қатынас тілі ретінде орыс тілін және әлемдік экономикаға үйлесімді кірігу тілі ретінде ағылшын тілін дамытудың қажеттілігі өте маңызды. Бірнеше тілде еркін сөйлей де, жаза да білетін қазақстандықтар өз елінде де, шетелдерде де бәсекеге қабілетті тұлғаға айналады. Ең бастысы - ұлттық сананы, ұлттық намысты жоғары қойып, өз ана тіліміз – қазақ тілінің мәртебесін арттырып, ата – бабадан қалған асыл аманатымызды қастерлеп, қадірлеу парызымыз, өйткені қазақ тілі – қазақ ұлтының жаны, дауға салса алмастай қиған, сезімге салса қырандай қалқыған, өмірдің кез келген орайында әрі қару, әрі қалқан болған, әрі байырғы, әрі мәңгі жас, отты да ойнақы ана тілінен ардақты қазақ үшін бұл дүниеде қымбат не бар екен?!»-деп, елбасымыз Н.Ә.Назарбаев айтқандай, ана тіліміз-тіршілігіміздің айғағы, ертеңгі атар таңның жарығы, болашақтың рухани қаруы, жас ұрпаққа жол көрсететін қасиетті де, құдіретті күш иесі, елдің, жердің мәңгілік киесі –

қазақ тілі мемлекеттік тіл ретінде Қазақстан Республикасының әрбір азаматының қазынасына айналуы керек. Орыс тілі – көп ұлтты, толерантты, 136 ұлт пен ұлысқа мәңгілік мекен болған қазақ жерінде тұратын өзге ұлт өкілдерімен қарым – қатынас жасау үшін, көршілес жатқан Ресей мемлекетімен және ТМД елдерімен достық байланыста болу үшін қажет.

Ағылшын тілін мәдениетаралық байланыс құралы ретінде оқыту, өз бойына төл мәдениеті мен бөгде мәдениетті дарытқан мәдениетаралық қарым-қатынасқа түсуге дайын тұлғаны қалыптастыру қазіргі заманғы қоғамның жаңа әлеуметтік тапсырысы болып айқындалуы ағылшын тілінің оқу пәні ретінде статусының өзгеруіне өз ықпалын тигізуде: Қазақстандағы шетел тілі кәсіби мамандық ретінде оқытылмайтын біршама оқу орындарында ағылшын тілін жалпы білім беру тобынан біраз арнайы пәндерді ағылшын тілінде оқыту мақсатымен базалық пәндер тобына енгізу орын алуда.

Оқу орындарында оқытылатын ағылшын тілі кәсіби бағыттағы сипатқа ие болғандықтан, оның міндеттері белгілі мамандықтар бойынша даярланатын маман кадрларының коммуникативтік және танымдық қажеттіліктерімен анықтала келіп, мынадай құрамдас бөліктерден тұратыны белгілі:

- коммуникативтік іс-әрекет салалары, тақырыптар және шетел тіліндегі тілдесім жағдаяттары;
- тілдесім құралдары (лексикалық бірліктер, грамматикалық тұлғалар және құрылымдар, тілдесім орамдары);
- әлеуметтік-мәдени және лингвисттану білім негізі бар жанр, стиль, мазмұны жағынан әртүрлі сипаттағы мәтіндер және кәсіби білімнің кейбір элементтері;
- сөйлеу әрекетінің ауызекі және жазба түрлеріндегі тіл материалдарын тыңдап түсіну және қолдану;
- болашақ маманның қызмет саласы бойынша шетел тілінде ауызша және жазбаша тілдесе білуі.

Ағылшын тілін меңгеру жеке мақсат емес, қазіргі заманғы мамандық кәсіби негізде даярлаудың және оның болашақ қызметінің табысты болуының бірден-бір кепілі болып табылады. Біраз пәндер ағылшын тілінде оқытылатын, бірақ тіл мамандық ретінде рәсімделмеген оқу орындарында ағылшын тілі курсын оқыту мақсаты - жалпы коммуникативтік құзіреттілікті қалыптастыра отырып, кәсіби құзіреттілікті дамыту, дәлірек айтсақ, мәдениетаралық кәсіби қарым-қатынас жағдайында ағылшын тілінде сұхбаттаса білу қабілетін жетілдіру төмендегі міндеттерді шешумен анықталады:

- психологиялық және тәжірибелік тұрғыдан қарастырғанда студенттерді ағылшын тілін сыртқы ақпарат дерек көзі және тілдесім құралы ретінде ғана қарастырмай оларды ағылшын тілін өз ой-көзқарасын білдіру және басқа адамдарды түсіну мақсатында меңгеріп, пайдалана білуге баулу;

нақты мамандық саласында ағылшын тілін кәсіби негізде пайдаланудың шынайы мүмкіндіктерін көрсете білу;

- студенттерді шетел тілінде ауызша және жазбаша тілдесімге машықтандыру;

- студенттерді ағылшын тілін мамандық бойынша жүйелі білім алу, оны толықтыру, тереңдету және өз бетімен кәсіби біліктілігін жетілдіру құралы ретінде пайдалануға үйрету;

- тілдік, лингвисттану және әлеуметтік-мәдени құзыреттілікті дамытудың негізі ретінде студенттер алдында ағылшын тілінің ішкі әлеуетін айқындап беру;

айталым мен тыңдалым әрекетінде:

- сөз әдебін сақтай отыра сұрақтардың әр түрін қоя білу;

- репродуктивтік және продуктивтік сипаттағы бір-бірімен логикалық байланысы бар оралымдар құрастыру, соның ішінде алынған ақпаратқа байланысты өз көзқарасын негіздей білу;

- мамандығы бойынша хабарлар мен баяндамалар жасай білу;

- іскер сұхбаттың мазмұнына түсініктеме және түйіндеме жасай білу;

- әртүрлі сипаттағы өңделген мәтіндерді түзе білу;

- телефон келіссөздерде сөз әдебін сақтай отыра телефон арқылы әңгімелесе білу;

- сөйлеу білігінің монолог түріндегі негізгі логикалық және сезім-күйді білдіретін ақпаратты, соның ішінде бұқаралық ақпарат құралдары арқылы берілген ақпаратты түсініп, оның мазмұнын баяндап бере білу;

- іскер сипаттағы келіссөздер жүргізуге байланысты өткен тіл материалдарын қолдана білу;

- серіктестің ұлттық мәдени ерекшеліктерін ескере отыра бейресми түрде әңгімелесе білу, соның ішінде бірнеше адам қамтылған әңгімеге араласа білу, әңгіме желісін реттей білу, әңгімені дер кезінде тоқтата білу, үзіліп кеткен бейресми әңгімені жалғастыра білу;

- тыңдарман қауыммен бетпе-бет жүздесуде кәсіби тақырып аясында иландыратын сөз құралдарын қолдана білу;

- дәлелдерді келтіре отыра екі немесе көпжақты іскерлік негіздегі сұхбатты жүргізе білу;

- бейресми әңгімедегі сезім-күйге қанық ақпаратты түсіне білу;

- топ алдында сөйленген сөзді, оның ішінде ақпарат жеткізудің қазіргі заманғы құралдарының көмегімен берілген мәліметтерді түсіне білу,

- монолог және диалог түрінде берілген хабарламалардағы жасырын ақпаратты сұрыптай білу.

оқылым және жазылым біліктер саласында:

- мамандық бойынша әдебиетті оқып түсіне білу;

- ресми және бейресми хаттарды жаза білу;

- факс, жедел хат, нұсқау, келісімшарт, жоспар, түйіндеме, тапсырыс, реферат, аннотацияларды құрастыра білу;

- сауалнама, декларацияларды толтыра білу;

- белгілі мәселе бойынша өз пікірін дәлелдермен негіздеп жеткізе білу;
- жазбаша түрде фактілерді шығармашылық негізде талдап, оларды қорытындылай білу.

аударма саласында:

- іскерлік хаттарды ағылшын тілінен ана тіліне, ана тілінен ағылшын тіліне аудару білу;
- кәсіби тақырыптағы мақалалар, құжаттар және т.б. материалдарды аннотация және қысқаша конспект түрінде ағылшын тілінен ана тіліне, ана тілінен ағылшын тіліне аудару білу.

ақпараттық талдау-синтетикалық жұмыс саласында:

- таңдап алған мамандық аясында ағылшын тілінде оқылатын дәрістерді түсіне білу;
- теледидар және радио арқылы берілген ақпарат мәліметтерді түсіне білу;
- баспасөз және Интернет торабынан алынған ақпараттық мәліметтерді (Global understanding) сұрыптай білу;
- басылымдар мен электрондық дерек көздерінен алынған ақпаратты талдау-синтетикалық тұрғыдан өңдей білу.

Кәсіби-коммуникативтік құзіреттілікті қалыптастыру студенттердің жалпы құзіреттілігін дамытуды қамтамасыз етеді:

- әлеуметтік-тұлғалық - әртүрлі салалардағы кәсіби қарым-қатынасты белгілі бір дәрежеде жүзеге асыра білу қабілеті, сөйлеу мәнеріне жауапкершілік, бөгде мәдениеттің ерекшеліктеріне, тіл иелерінің құндылық қасиеттеріне құрметпен қарау;

- жалпы ғылыми - ойлау мәдениетін, шетел тіліндегі әлеуметтік-мәдени ақпаратты іздеу, талдау және өңдеу әдіс-тәсілдерін және медиа мәдениетті (ағылшын тіліндегі анықтама әдебиетті және басқа ақпараттық ресурстарды: сөздіктер, анықтамалар, энциклопедиялар, Интернет тораптарын пайдалану) меңгеру;

- ғылыми әдістемелік — кәсіби іс-әрекетте шетел тіліндегі материалды игерудің және оны іс жүзінде қолданудың әдіс-тәсілдерін меңгере білу қабілеті;

- өз білімін жетілдіру - тілдік дайындықта міндетті білім беру бағдарламасынан тыс шетел тіліндегі кәсіби-коммуникативтік құзыреттілікті жетілдіру қабілетін жүзеге асыру.

«Ел болам десең- бесігіңді түзе», - деп ұлы жазушы М. Әуезов айтқандай, ана сүтімен дарыған ана тілінің рухын асқақтатын, заман табына сай орыс, ағылшын тілінде жетік сөйлейтін жас ұрпақ – ертеңгі еліміздің қарқынды дамуына өз үлестерін қосатын азаматтар. Міне, осындай алғыр да батыл, қабілетті де дарынды жастарды тәрбиелеу – бүгінгі тәрбиешілер мен ұстаздар қауымына жүктелген үлкен міндет.

«Мен 2050 жылғы қазақстандықтар – үш тілде сөйлейтін білімді, еркін адамдардың қоғамы екеніне толық сенімдімін. Олар – әлемнің азаматтары. Олар саяхаттап жүреді. Олар жаңа білім меңгеруге құштар. Олар

еңбексүйгіш. Олар – өз елінің патриоттары». Елбасының бұл қанатты сөздері біз үшін Темірқазық іспетті адастырмас бағдаршам, нақты тапсырма, биік меже.

ПАЙДАЛАНҒАН ӘДЕБИЕТТЕР

1. Н.Ә.Назарбаев. 2007 жылғы «Жаңа әлемдегі жаңа Қазақстан» атты халыққа Жолдауы;
2. Н.Ә.Назарбаев. 2018 жыл 10 қаңтар. «Төртінші өнеркәсіптік революция жағдайындағы дамудың жаңа мүмкіндіктері» атты Жолдауы;
3. «Қазақ тілі» Алматы «Мектеп» 2001 ж. С. Аманжолов, Ә. Хасенов
4. «Қазақ тілі» Алматы «Мектеп» 2004 ж. С. Аманжолов, А. Аманжолов, Г. Қосымова
5. «Қазақ тілі сабақтарында тіл дамыту» Ә. Қалықова, Л. Әбішева, Н. Бөбетаева.
6. «Великое наследие русского языка» Москва «Наука» 2001г. Горин Н.

Амирова А. И.

Атырау мемлекеттік
аграрлы-техникалық колледжі,
Атырау қаласы

«КӨПТІЛДІЛІК – ЗАМАН ТАЛАБЫ»

*Еліміздің ертеңі бүгінгі жас ұрпақтың қолында,
ал жас ұрпақтың тағдыры – ұстаздардың қолында.*

Н.Ә.Назарбаев.

Аңдатпа. Көп тілді білу – өмірлік қажеттіліктен туындаған құбылыс. Қай заманда болсын, бірнеше тілді меңгерген мемлекеттер мен халықтар өзінің коммуникациялық және интеграциялық қабілетін кеңейтіп отырған. Халықтың рухани, мәдени құндылығымен сусындау үшін ана тілін білу керек. Әрбір адамның өз тілінде сөйлеп, білім алып, азамат болып қалыптасуы маңызға ие.

Аннотация. Много знаний является жизненной необходимостью. Свободно владеет несколькими языками, государства и народы всех времен, является ли расширить возможности его общения и интеграции. Для того, чтобы задействовать духовные и культурные ценности народа должны знать свой родной язык. Каждый человек говорит на их родном языке, образование и формирование гражданина имеет первостепенное значение.

Abstract. A lot of knowledge is a vital necessity. Fluent multiple languages, States and peoples of all time, whether expand the possibilities of its communication and integration. In order to use the spiritual and cultural values of the people should know their native language. Each person speaks in their native language, education and the formation of a citizen is of paramount importance.

Ал бүгінгі таңда мемлекетімізде көп тілділік мәселесін нақты іс түрінде жүзеге асыру керек пе? Әрине, керек. Еліміз бен жерімізге ие болатын жастар көп тілді де қатар меңгеруі тиіс. Бірақ бұл көп тілдің тұғыры бірдей деген сөз емес. Қазақстанда бір ғана тұғырлы тіл бар, ол мемлекеттік тіл - қазақ

тілі. Тұғыр сөзі дінгек, қазық деген мағынада қолданылады. Бір шаңырақты көтеру үшін көп дінгек керек емес. Бір дінгекпен көтерген шаңырақтың жан-жағынан уықтар қадалып, оның беріктігін қамтамасыз етеді. Біздің алтын дінгегіміз, тұғырымыз – қазақ тілі, ал жан-жағынан өзге тілдер мемлекеттік тілді қолдап уық секілді қадалады. Дегенмен де кейбіріміз көптілділік үдерісі жөнінде басқаша көзқарас танытып жатамыз. Мұның себебі осы бір сөздің мағынасын түсінбеуден келіп шығады. Бірқатары осы бағытты ұсынуға оң көзбен қарап, құптаса, енді бірі өз қарсылықтарын білдіруде. Алайда қанша қарсылық танытсақ та көп тіл біліп, ғылым мен техниканы білген ұрпақ шетел тілдеріндегі ақпарат көздеріне қол жеткізуіне мүмкіндік алады.

Көптілділіктің, шын мәнінде, мемлекеттік тілге мүлде зияны жоқ. Бұл жерде мәселе сол стратегияны, сол саясатты дұрыс жүргізуде, жарқын болашақта нәтижесінің оң болуын қамтамасыз етуде болып отыр. Мәселен, Орыс тілі мен ағылшын тілін оқытатын мұғалімдер міндетті түрде қазақ тілін, яғни мемлекеттік тілді өте жақсы білуі тиіс. Жоғары оқу орнында да ағылшын мен орыс тілін қазақ тілімен біріктіріліп ғана оқытылуы керек. Көптілдідікті тек мәдениетаралық қатынас негізінде қарап, ақпарат алмасу, білім үйрену, тәжірибе жинау үшін үйретіледі. Көптілділік саясатын дамыту үшін қазақ тілін, яғни мемлекеттік тілді мемлекет тарапынан ең бірінші орынға қойылып жатқаны да көзі ашық адамдарға шындық. Соңғы санақ бойынша, Қазақстан халқының 93,5 пайызы өз ұлтының тілін - ана тілі деп санайды. Ал, 74 пайызы қазақ тілінде ауызша сөйлей алады, түсінеді. Сонымен қатар 94,5 пайызы орыс тілді болса, 15,4 пайызы ағылшын тілін толық меңгергендер. Демек, 130-дан астам ұлт пен ұлысқа қызмет етіп отырған еліміздегі орыс тілінің қазығы әлі де мықты. Бұл статистикаға қарап, «Көптілділік» саясатын жүргізудің нақты уақыты екенін, яғни темірді қызған кезінде басатын кез екенін атап өту керек. Егер, көптілділік саясатын кейінге қалдырсақ, онда дамудан тоқтап қаламыз.

Мен жұмыс жасап отырған Атырау аграрлы-техникалық колледжі студенттерге жоғары деңгейде шет тілін оқып үйренуге ықпал жасап жүреді. Әрдайым жас ұрпақтың білім кеңістігінде еркін самғауына жол ашып, өз қабілетін танытуына мүмкіндік беретін қажеттіліктерді қалыптастырып отырады. Үш тілде оқыту-заман талабы десек, оның негізгі мақсаты: бірнеше тілді меңгерген, әлеуметтік және кәсіптік бағдарға қабілетті, мәдениетті тұлғаны дамыту және қалыптастыру. Жас оқытушы ретінде көптілді білім беру бағдарламасы аясында үш тілді меңгеру тәжірибелерін жинақтап, тіл тақырыбына байланысты өткізілетін фестиваль, конференция және семинарларды назарымнан тыс қалдырмаймын. Республикалық ғылыми тәжірибелік конференцияға қатысып отырғандағы мақсатым қарқынды дамып келе жатқан заманның талабына орай кәсіби білім мен тәрбие берудегі тиімді әдіс-тәсілдерді зерделеп, тәжірибе алмасқым келді.

Көптілді білім – көп мәдениетті тұлғаны қалыптастырудың өзегі болғандықтан, кемел ойлы ұрпақ өсіру үшін сапалы білім мен тәрбие қажет. Бүгінгі таңда өресі биік, дүниетанымы кең, озық ой-пікірі бар жастарымыз аз

емес. Мен сабақ беретін студент Губерт Элизабеттің ұлты неміс болғанымен қазақ, орыс және ағылшын тілінде еркін сөйлейді. Ол өз сөзінде: «Мен қазақ мектебін бітірдім. Мектепте қазақ тілі мен әдебиетінен сабақ берген мұғалімнің сөз саптауына таңғалып жүрдім, өзгелерден бөлек, тілдің бояуын келтіріп сөйлейді. Ішімнен оның сөз саптауын ұмытпауға тырысып, сөйлегенде өзім де пайдаланып отырдым. Кітаптар оқимын, маған көбіне ақын-жазушылардың шығармашылығы ұнайды. Шіркін, Оралхан Бөкеевтің, Шерхан Мұртазаның әңгімелерін оқығанда тіл жұмағына барып келгендей әсерде боламын. Дегенмен, күнделікті тірліктегі сөз қолданысымызда қазақ тілінің құнарына, керемет бояуына мән бере бермейміз» – дейді.

«Ұрпағы білімді халықтың болашағы бұлыңғыр болмайды» дегендей, жас ұрпаққа саналы, мағыналы, өнегелі тәрбие мен білім беру бүгінгі күннің талабы. Тілдің адам өміріндегі ең шешуші рөл атқаратыны әркімге де түсінікті. Көп тіл білу біздің мемлекетіміздің халықаралық байланыстарын дамытуға мүмкіндік беретін тұлғааралық және мәдениаралық қарым-қатынастардың аса маңызды құралы болып табылады. Елбасымыз білім беру жүйесінде мемлекеттік тіл ретінде қазақ тілін, ұлтаралық қатынас тілі ретінде орыс тілін және әлемдік экономикаға үйлесімді тіл ретінде ағылшын тілін меңгерген бәсекеге қабілетті маман даярлауға оқу орындарына жаңа міндеттер, жаңа талап, жаңа мақсаттар қойып отыр. Тек қана жоғары оқу орындарында ғана емес, сонымен бірге, мектептерде де көптілді білім беру үшін тілді терең меңгерген мұғалімдер дайындау жұмысы да дұрыс шешілуі тиіс.

Көптілділік идеясының құрамдас бөлігі – ағылшын тілін үйрену. Бүгінгі таңда ағылшын тілін меңгеру дегеніміз – ғаламдық ақпараттар мен инновациялардың ағынына ілесу деген сөз. Оған қоса ағылшын тілін білсең – әлемдегі ең үздік, ең жоғары оқу орындарында білім алуға мүмкіндігің мол.

Қазіргі бала-кешегі заманның баласы емес. Оларды барша әлемнен оқшаулап, бүркеп ұстай алмайсың. Бүгінгі біздің буын қазақ-орыс тілін қатар алып жүруді қиынсынып жүрген жоқ, ал олардың балалары, үш тілді де бірдей меңгеріп, техниканы оңай игереді. Өскелең ұрпақтың үш тілді: қазақ тілін – мемлекеттік тіл, орыс тілін ұлтаралық қатынас тілі және ағылшын тілін халықаралық тіл ретінде оқып-үйренуге ұмтылыс жасауы – заман талабы, болашақ ұрпаққа қажеттіліктен туындап отыр. Бүкіл өркениеттің кілті ағылшын тіліндегі оқулықтарда десек, бұл тілді қазақ халқы үшін де жақсы білудің маңызы зор. Мемлекет басшысы Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаевтың қазақтың баласы өркениет игілігіне қол созсын, білімді жұрттың қатарында болсын деген ниетін бәріміз біліп, орындалуына атсалысуымыз керек.

Президентіміздің айтқандарына назар салатын болсақ, расында, мемлекеттік тіл – қазақ тілі көп тілдің бірі болып қалмайды, ағылшын мен орыс тілін өзінің көлеңкесінде ұстап, ығына ығыстырып, үш тұғырдың ең үстінде тұрады. Демек, қазақ тілінің болашағына қауіптенетіндер алаңдамаса да болады. Себебі, мемлекеттік тіліміздің ары қарай дамуына

президентіміздің, елбасымыз Нұрсұлтан Назарбаевтың өзі кепілдік беріп отыр.

Қорыта айтқанда, көптілді білім беру бағдарламасы аясында үш тілді меңгеру тәжірибесін жинақтап, әлемдік деңгейге көтерілуіміз керек. Қанша қарсылық танытсақ та, қазіргі заманда үш тіл білудің қажеттігін жоққа шығара алмаймыз. Біз әлемдегі көшбасшы отыз елдің қатарына енуді мақсат етіп қойғандықтан, басқалармен тереземіз тең болуды ойлауымыз керек.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР

1. Білім әлемінде журналы, №3 саны, 2016ж;
2. «Егемен Қазақстан» газетінің 2016 жылғы шығарылымдары.
3. «Ұлағат» республикалық ғылыми психологиялық және педагогикалық басылым, №2 саны, 2016ж;
4. Колледж: кәсіби білім беру журналы, №2, 3 саны, 2016ж;

УДК 811.1

Ж.М.Қырықбаева

Х. Досмұхамедов атындағы АтМУ Қазақ тілі және әдебиеті кафедрасының аға оқытушысы

ОҚЫЛЫМ ӘРЕКЕТІ АРҚЫЛЫ ТІЛ ДАМУЫ

Тірек сөздер: әуен, сазына келтіріп айту, дауыс ырғағымен сөйлеу, интонация арқылы, жан- дүниесімен, көркем сөз, қосымша деректер, ойдың дәлелі, фразеологиялық және идиомалық тіркестер, синонимдер, сөз құдіреті, сөйлеу мәдениеті, шешендік сөздер, мақал-мәтелдер.

Андатпа. Бұл мақалада мәнерлеп оқудың ерекшеліктері мен мазмұны тәсілдері, тетіктері жайында дауыс ырғағы, сөйлеу тілі, сөйлеу мәнері, дауыс сазы туралы айтылады.

Сөйлеу - оқытушының негізгі құралы. Оқытушы өзінің мазмұнды, анық, түсінікті сөзімен студенттеріне әсер етеді. Оқытушының сөзін ешбір оқулықпен теңестіруге немесе басқа нәрсемен айырбастауға болмайтындығы түсінікті өйткені, оқытушы қандай пән болса да өз атынан сөйлеп түсіндіреді. Сондықтан оқытушы ойын мазмұнды етіп құрумен қатар, әрбір сөйлемді өз әуенімен түрлендіріп, сазына келтіріп айта білуі қажет. Студент оқытушының не сөйлегенінен гөрі қалай сөйлегеніне көңіл аударады. Демек, мәнерлеп, тиісті дауыс ырғағымен сөйлеу, оқу-оқытушы үшін маңызды іс-әрекет. Бұл барлық мұғалім атаулыға тән қасиет болуы керек. Онсыз қандай пәнді болса да оқыту да, түсіндіру де қиын, өйткені оқытушының ойын студенттер толық қабылдай алмайды.

А.С.Макаренко мұғалімнің өз даусын игере білуіне қатты көңіл бөлген. Жақсы дауыс оның негізгі құралы деп есептеген. «Мен мында кел» деген сөзді оқушыға 15-20 түрлі реңмен айта алатын болғанымда ғана өз ісімнің нағыз шеберімін деп есептедім», - деген. Демек, «мында кел» сөз тіркесін әр интонацияда қайталаған сайын әрқайсысының өз мақсаты, өз әсері

болғандығы сөзсіз. Оқушы мұғалімнің сөйлеу мәнеріне қарай оның ойын толық түсінген еді. Сондықтан А.М.Пешковский: «біз өз сезімімізді сөзден де бетер интонация арқылы түсіндіреміз», -десе, В.Н.Всеволодский-Гернгросс та «адамның жан-дүниесінің қанша құбылысы болса, соның бәрін интонация арқылы беруге болады», -деп көрсетеді. Демек, оқытушының сөзі мәнерлі дауыс ырғағымен айтылғанда ғана студенттің құлағына жағымды тиіп, оның сол сабаққа деген ынтасын оятып, қабілетін күшейте түсетіндігі белгілі нәрсе.

Проф. Құдайберген Жұбанов - Қазақ тіліндегі сөйлем сазына тоқтай отырып, адамның көңілінің түрлі күйіне сөздің түрлі әні сәйкес келеді. «Адам көңілінің қобалжауының түрі көп, ұшы-қиыры жоқ десек те болады. Бұларды білдіруге арналған амалдың-дауыс сазының да түрі көп»-деген болатын.

Мәнерлеп оқитын кісінің дауысы ашық, дикциясы анық, әрбір сөзді өз әуенімен айтатын, әдеби тілде дұрыс сөйлей білетін болуы керек. Бұған қосымша оқитын материалды жақсы түсініп, оның идеясын, мазмұнын толық меңгерумен қатар, оны мұғалім барлық жан-дүниесімен, сезімімен (қуанып та, қиналып та, тебіреніп те, қобалжып та) айта алатын болуы керек. Қазіргі кезде сөзге талап күшейді, өйткені мәдениетті сөйлеу бұрынғыдай бірлі-жарым кісінің ғана құралы болып қалмай, жалпы қалың бұқараның маңызды құралына айналды. Қазір әрбір малшы да, металлург те, жұмысшы да, ақын мен жазушылар сияқты үлкен жиындарда сөйлейді, өйткені олар өз мамандықтары бойынша қолы жеткен жетістіктері мен жаңалықтарын ортаға салады, пікір алмасады. Мәнерлеп оқу, оқылым әрекетінің мақсаты-дұрыс, тез, көркем оқуға үйрету, сөйлеу тілінің мәдениетін көтеру, оқушының тіліндегі әр түрлі кемшіліктерді болдырмау, дем алу аппаратын, дауысын жолға қою, дұрыс, анық сөйлеуге үйрету. Мәнерлеп оқуда көркем әдебиеттің ролі зор екендігі белгілі. Әдеби шығармаларды мәнерлеп оқу арқылы баланың эстетикалық талғамы артады, тілі байиды, ғылыми мәліметтерді үйренеді. Тілдік тапсырмаларды орындауда фонетикалық (артикуляциялық гимнастикалар, айтылуы қиын кейбір дыбыстарға көңіл аудару, лексикалық сөз байлығын көбейту-омоним, синоним, модаль сөздерді, қолдану тәсілдеріне жаттығулар), морфологиялық, синтаксистік тәсілдерге үнемі көңіл аудару керек.

Қазақ халқы қай заманда да терең ойлы, көркем тілді, ауыздыға сөз, аяқтыға жол бермейтін дүлдүл шешендердің есімін көздің қарашығындай қастерлеп, біздің дәуірімізге жеткізген. Кезінде қағазға жазылып сақталмаса да, аталы сөздердің қиқымын түсірмей құлағына құйып, жадына сақтап келгенін көреміз, Жиренше шешен, Сырым, Қазыбек, Қараби Төле би, Абылай хан т.б., шешендік сөздері халықтың арманы мен тілегіне мақсат-мүддесіне сай келген, өйткені олар бас кесілсе де, тіл кесілмейтінін жақсы түсініп, өз бастарын оққа да, отқа да имеген. Олардың сөздерінің әділеттік пен ақиқаттықты та, шеберлік пен шешендікті де табамыз. Толғанып, тебіренген жүректер ата сөздерінен ләззат алып рухтанады, қиналғанда жол табуға, қысылғанда ой табуға жәрдем береді. Қазіргі кезде де ол сөздер өз құнын жоғалтқан жоқ, қайта жасара, жаңғыра түсті! Сондықтан да қазақтың

шешендік, тапқырлық, нақыл сөздері қаз қалпында біздің дәуірімізге келіп жеткен. Қазақ халқы табиғатынан әнді, әсерлі, сұлу сөзді қадірлеу мен қатар оны майын тамызып айта да білген. Сондықтан да көптеген шетел саяхатшылары «Әрбір екінші қазақ өлең шығарады, немесе жыр жырлайды, өлең айтады» деп таң қалған. Шындығында да, Әміре Қашаубаев ән салғанда, адам түгіл аспандағы боз торғайлар да ұша алмай қалықтап тыңдап тұратын болған. А.В.Затаевич 1931-жылы өзінің «500 ән» деген жинағының алғы сөзінде: «Қашаубаев-шетелде өлең айтқан қазақ жыршыларынан ол бірінші болып есептеледі. Ол 1925 жылдың жазында Парижде бір жылдан кейін Майнедегі Франкфуртте де өлең айтты»-деп жазды. Ие, Әміре даусының күші мен сұлулығы француздар мен немістерді таң қалдырған.

Сұлтанмахмұт Торайғыров «Өнерлі тілдің үлгісін бізге Абай берді. Абайдан үйренейік. Онан соң сынаптай таза, күмістей кіршіксіз қазақтың ауыз әдебиетінен бұрынғы сөз тапқыр шешен сөздерден үйренейік», - деп орынды айтқан. Сұлтанмахмұттың «Өнерлі тіл» деп отырғаны тілдің сан қырлы функциясы. Сұлтанмахмұт көркем сөзді қастерлей білумен қатар, оның айтылуына да аса көп көңіл аударған. Ол өзінің «Өлең һәм айтушылар» деген мақаласында өлең-жырдың халыққа тигізетін әсерін былай суреттейді:

«Көңілді түзейтін машина өлең, жыр дедік. Ол машинаның тетігін біліп сайратып, есіткендердің аузынан суын ағызып, көңліндегі уын шығаратындар кімдер?! Ол неше түрлі әуез білетін әншілер, жыршылар. Халықтың көңілі машинаның тетігін білетін әнге ұста адамдар. Сайраса жібиді. Қысқасы: сырнай яки домбыраны тарта білмей құр перне басып барқылдату қандай сүйкімсіз болса, әнімен айтылмаған өлеңдер де сондай сүйкімсіз болады». Бұл пікір тек өлең, жырға ғана тиісті емес, ол көркем қара сөзге де, жалпы сөз атаулының бәріне де тиісті. Өйткені, сөйлеуші өзі мен өзі сөйлеспейді, екінші біреуге қарата сөйлейді, әсер етеді.

«Желдірмелерін» желдей естірген шабытты әнші, дарынды композитор, қазақ театрының қара шаңырағын көтеріскен айтулы артист те, әдебиеттің насихатшысы да болған Иса Байзақов тоғыз жасынан талант бәйгесіне түскен жыр дүлдүлі болып саналады. Иса Байзақов табанда өлең мен тіл қататын күні бойы жыр сапыруға шаршамай, өлеңді топан суындай қапдатқан ақын болған.

Мұхтар Әуезов Жазушылар Одағында Иса Байзақовты еске алған бір жиында: «Бір күні Исаға тұтқиылдан қасақана тиісіп, түйілмесі бар ма! Осы сен өр көкіректеніп, өзеуреп, «Мен!» деп неге кеуде кересің? Неге бұлданасың, бәлденесің? Кәні, мықты болсаң, көрейін сені! Айталық, мен дүние салған екенмін. Сол тұрасында жоқтау айтшы, кәне, қолма-қол осы арада... -АЙТАРЫҢНЫҢ СӨЗІ ДЕ, САЗЫ ДА ЖАҢА, СОНЫ БОЛСЫН», - дедім. Шиыршық атып, алабұртты. Мойны келтелеу, жылдар ізінен қара қоңырланып жылтырланған кәрі серік домбырасы шанағының бет тақтайын ортан қолмен тарс-тұрс ұрып жіберіп, шырқап кетті дейсің! «Иманым қасым болды, қара жер теңселіп, тұңғиық аспан төңкеріліп бара жатқандай. Жер үстінің наза-паласы соның ғана көкірегін кергендей». Азалы әуен, қара

жамылған қам келіншектердей тірі сөздер! Төбе құйқам шымырлап кетті. Өттең, әсем әні де, әдемі жыры да сол жерде қалды. Ол кезде қазіргідей магнитофон, диктофон бар ма еді?- деп,ұлы жазушы өкіне сөйлеген.

Бұл Исадағы ақындықпен қатар тыңдаған жүректі тебіренерлік әдемі жыр мен әсем әннің әсерінің куәсы болып есептеледі.

Проф.Балақаев М.Б. Сәбит Мұқановтан «Көркем сөзді жақсы оқиды деп мақтайтын кім бар?» деп сұрағанда:

«Баяғы Иса марқұм әндетіп өлең оқығанда, айызың қанатын. Сол сияқты болмағанмен, өз өлеңдерін бірқос тәуір оқитын ақындар-Х.Ерғалиев, А.Тоқмағамбетов, Ғ.Қайырбеков болар», - депті. Сонымен қатар Тайыр Жароковтың «Өлең оқығанда, бір-екі бұлқынып алады да, асқақтаған қайратты дауыспен жеке сөзді созғылап, өршелене түседі. Бұлай ету Тайырдың өзіне жарасымды. Оның оқуында үлкен шабыт, қажырлы қайрат,жалынды жастық лебі сезіледі.

Демек, ақын өз жазғанын өзі оқуы-тамаша қасиет. Өйткені өлең-оның сезімінен туған өз туындысы. Сырбай Мәуленов: «Қасым -өзіндік үлкен мектебі бар ақын. Қазіргі Ғафу Қайырбеков, Қабыкен Мұқышев,

Сағи Жиенбаев, Мақсұт Байсейітов секілді бірқатар ақындарымыздың өлең екпіндерінде, жырдың музыкалық сазында, еркелік назында, сөз өрнектерінде, әсерлі бейнелерінде Қасым поэзиясының үлкен ықпалы, игі шапағаты барлығы даусыз»- деген болатын.

Сонау байлық, мал-дүние сөйлеп тұрған заманда да тілі мен жағына сүйенген жарлы да сорлы екенмін деп сөзден тартынбаған, сөз жүйесін тапса,мал иесін табатынын жақсы түсінген.

Мәнерлеп ырғағына түсіріп айтып немесе оқып берудегі негізі шарттың бірі-оның мазмұны. Оқытушы немесе дауыстап оқитын студент баяндалатын мәтіннің мазмұнын егжей-тегжейіне дейін толық меңгерген болуы керек. Сол тақырыпқа байланысты қосымша деректермен де танысып, өзінің ойын студентке терең, толық, сенімді етіп түсіндіруді ойластырғаны жөн. Оқытушының мәліметтерді жан-жақты білуі студентке әсер етеді, оның сол пәнге деген қызығушылығын арттырады, оның мамандық таңдауына ой салады. Бастарын қырау шалса да, «Менің мұғалімім керемет күшті еді», «көп біледі», деп құрметпен атайды, көбінесе олардың өз пәнін көп білетіндігін тебіріне сөйлейді, еске түсіреді, ризашылығын білдіреді.

Демек,мәнерлеп оқу үшін, сол тақырыпты жақсы білу, түсіну керек. Олай болмаса,жалаң,кұрғақ-сылдыр сөз қанша ырғағымен айтылса да,ешкімге әсер етпейді.Өйткені оның түйіп алар түгі жоқ,құлаққа қонбайды.Ал,көркем әдебиеттен өтілетін материалдарды түсіндіре келіп,кейбір әсер етерліктей жерлерін оқып беруге тура келеді.Бұндай материал алдын ала дайындалып,ырғағына түсіріліп,оқылып шыққан болу керек.Өйткені таңдалып алынған үзінді өзінің мазмұны,көркемдігі жағынан тыңдаушысының сезіміне дәл тиіп,түсіндірген ойының дәлелі сияқты болып көрінеді.Әлбетте,бұндай жағдайда мәнерлеп оқу мазмұнды тереңдете түседі,оның экспрессивтігін арттыра түседі.

Сөйлемдегі сөздердің дұрыс қолданылуы, өз орнымен орналасуының да маңызы күшті. Қазақ тіліндегі қара сөз жүйесінің белгілі орын тәртібі бар. Олардың орнын ретсіз өзгертсең, буынсыз жерге пышақ ұрғандай үйлесімсіз болып шыға келеді. Ондай сөйлемнің айтылуы да құлаққа қонымды болмайды.

Ең алдымен мұғалімнің тілі бай болсын, ол оқушыдан да осыны талап етуі керек.

Мұхтар Әуезов тіл мәселесінің әсіресе сөздік қорына айрықша көңіл аударған. Ғабит Мүсірепов сөздің дұрыс, орнымен қолданылуын қатты талап етеді. «Сөз сөзге жарығын да түсіріп тұрады, көлеңкесін де түсіріп тұрады. Біріне бірі жарығын түсіріп тұратын сөздерден құралған сөйлем айтайын деген ойыңды оқушыға дәл жеткізеді. Бұл арада ерекше ескеретін бір нәрсе-әр сөздің ой мен сезімге дәл тиіп жатуы, ең үлкен арман осында. Біріне-бірі көлеңкесін түсіріп тұратын сөздер өз мағынасын дәл баспай, екі оқты болып, ауытқып шығады. Жазба сөз-бір өңкей әскер легі емес, қой-сырлы аралас шұбаған көш те емес, теңіз толқыны да емес, жайнап тұрған бақша да емес, өмірге түгел ортақ ой-сезімді дәлірек те толығырақ бере алатын тіл байлығы. Бұл байлықты қалай болса солай пайдалану болашақ үшін үлкен қиянат»-дейді. Ғ. Мүсіреповтің бұл сөздері кімді болса да ойландырады, өйткені ол өзіне де, өзгеге де осы талапты қоя білген, оның ұстаханасынан шыққан сөз иі қанып, пісіп шығады, оны сондықтан да сөз зергері деп атайды. Бұл сөздің дұрыстығы Ғабит Мүсірепов шығармаларын оқығанда байқалады. Бұл қағидаттардың әсіресе оқытушылар мен студенттер үшін маңызы зор.

Демек, сөздердің синонимдерін жақсы білу, орнымен әр түрлі фразеологиялық және идиомалық тіркестерді қолдану, жалпы сөз қорының көп болуы-негізгі мәселенің бірі. «Абай тілі сөздігін» оқығанда ұлы Абайдың сөз байлығының мол екендігі кімге болса да үлгі болады. Абай «ғашықтық»-сөзін өз орнымен «сүйіспеншілік-ынтызарлық-құмарлық, жақсы көру-ұнату-жарату-жақтыру түрінде қолданған. Сол сияқты «дарынды»-деген сөзді қайта-қайта қолдана бергеннен гөрі «ұғымтал-зерек-алғыр» сияқты синонимдерін қолданған жөн. Осындай сөздердің синонимін пайдалана алмаса, бір сөзді бірнеше рет қайталайды да, «көңілдегі көрікті ойдың ауыздан шыққанда өңі қашады» болып шығады. Бұндай жағдайда жақсы мазмұн күңгірттеніп, көлеңкеде қалып қоюы ықтимал.

Ойды өткір, көркем, дәлелді, мазмұны етіп түсіндіруде фразеологиялық сөз тізбектерін пайдаланудың маңызы зор. Өйткені фразеологиялық сөз тізбектері-ғасырлар бойы сұрыпталып қалыптасқан сөз маржандары. Оның түрі де көп, көркемдігі де күшті, фразеологиялық тіркес дәл, орнымен қолданылса, сөзді (ойды) күшейте түседі: "тыңдамау" дей салудан гөрі "құлақ аспау", "қорқу" - "жүрегі жарылып кете жаздау", "өлу" - "көзі жұмылу", "қыдыру" - "бой жазу", "ұялу", "жүзі шыдамау", "үндемеу" - "тіс жарып ештеме айтпау", "жуас" - "қой аузынынан шөп алмау", "даңқы жер жару", "күйзелу" - "жер соғып қалу", "көңілсіздік" - "сіркесі су көтермеу", "әділдік" - "қара қылды

қақ жару","тікелей айтпау"- "қызым саған айтам,келінім сен тыңда"деген сөз тіркестері әлдеқайда түсінікті және тыңдаушысына әсері де күшті екені белгілі.Қазақ тілінде бұндай фразеологиялық тіркестер сан алуан."Екі көзі төрт болу","тырнақ астынан кір іздету","сыныққа сылтау табу","жүрегі тас төбесіне шығу","төбесі көкке жету","көзге ыстық көріну","көзінің қырын салу","желкенің шұқырын көрмеу","жұмған аузын ашпау","мұртын балта кеспеу","аза бойы тік тұру","қой аузынан шөп алмау","жарғақ құлағы жастыққа тимеу","ат-тонын ала қашу","сабақты жібіне қол сұқпау","салы суға кету","қоярға жер таппау","бір шыбықпен айдау","беті бүлік етпеу"т.б.

Бұндай сөз тіркестерінің көпшілігі өзінің бұрынғы лексикалық мағынасын өзгертіп,басқа мағынада қолданылса да,көпшілікке түсінікті,өйткені олар айтайын деген пікірді анықтап,тыңдаушының назарын өзіне аударуға жәрдемдеседі.

Мақал-мәтелдер де аз сөзбен көп мағына андататын сөз қаймағы,өмірдің өзі сияқты өте күрделі. Оны өз орнымен қолдану сөзді шырайландырып, тыңдаушысын қызықтыра түседі.

Сөздің күдіретін дәлелдейтін мақал-мәтелдерді алайық:"Оқ жарасы бітер,сөз жарасы бітпес","сөз сүйектен өтеді,таяқ еттен өтеді","қаһарлы сөз-қамал бұзар","көз жетпеген жерге сөз жетеді","піл көтермегенді,тіл көтереді","Жақсы асың болмаса,жақсы сөзің жоқ па!"т.б.Бұлар орында айтылғанда досына өсиет,дұшпанына оқ болып тиетінін анық көрсетеді.

Анық,айқын,көркем сөйлеудегі қоғам қайраткерлерінің -

Тұрар Рысқұлов,Ғани Мұратбаев,Бауыржан Момышұлы,Әбиш Кекілбаев, Мұхтар Шаханов т.б. халық алдында сөйлеген жалынды сөздері,сезімді терең мазмұнмен,көркем әуенмен сөйлей білу шеберлігі,қазақ сахнасының майталмандары Қалыбек Қуанышбаевтың,Елубай Өмірзақовтың, Қапан Бадыровтың,Серке Қожамқұловтың,Шәкен Аймановтың, Қадидша Бөкееваның,Сабира Майқановалардың дикциясы,сөзді дұрыс,анық,көркем айтудағы тәсілдері тыңдаушысын баурап алады.

Қазақ жазушылары мен ақындары Сұлтанмахмұт Торайғыров, Сәбит Мұқанов,Жамбыл Жабаев,Иса Байзақов,Тайыр Жароковтардың көркем сөздің халық алдында айтылуына қойған талаптары,бұлардың суырып салма ақындығы мен әншілігі-тіл тазалығын, сөйлеу мәдениетін дәріптейді Мұхтар Әуезов,Сәкен Сейфуллин,Ғабит Мүсрепов, Ғабиден Мұстафин т.б.сөз өнерін саптай білген сөзді қастерлей білген,оның мәнерлі айталуына аса көңіл бөлген. Қазақтың шешендік,тапқырлық,нақыл сөздері,шешендік толғау сөздері,шешендік дау сөздері,шешендік терминінің сан түрлі мағынананы қамтуы,мазмұны,көркемдігі,дауыс ырғағының сайкелуі-қазақ халқының Жиренше шешен,Қаракөзайым,Сырым,қаз дауысты Қазбек,Қарабилердің, халықтың арманы мен тілегіне,мүддесіне, салт-дәстүріне сай айтқан пікірлерінен көрініс табады.

Мәнерлеп оқу арқылы көркем әдебиеттің тақырыптық мәтіндердің,идеялық мазмұнын,эстетикалық көркемдік жақтарын

тыңдаушыға жеткізіп қоймай, әдеби тілдің заңына сай дұрыс айта білу қағидаларын сақтау керек.

Тіл дамыту жұмыстарында мәнерлеп оқыту техникасына қойылатын шарттар:

Белгілі бір мәтінді оқуда шығарманың мазмұнына қарап мәнерлеп оқудың әр түрлі тәсілдерін қолдану, диалогтарда әрбір кейіпкердің тіл өзгешелігін, табиғатты суреттеу немесе кейіпкерлердің сыртқы дүниесін, мінез-құлқын, ішкі көңіл-күйін көрсету тәсілдеріне көңіл аудару;

Өлең мен қара сөзді оқу техникасына үйрену. Кітаптан оқу, мәтінді жаттау. Олардың оқылу, айтылу тәсілдері. Автор мен кейіпкердің сөздерін оқу. Мәнерлеп оқудағы интонацияның ролі, әр түрлі әрекеттер: бет пішінің өзгеруі, қол қимылдары т.б.;

Драмалық шығармаларды оқуға көңіл аудару. Драмалық шығарманы бір адам оқудың өзгешелігі, рольдерге бөліп оқыту;

Дикцияның дұрыс жолға қойылуына арналған жаттығулар, артикуляциялық гимнастикалар. Дауысты, дауыссыз дыбыстардың дәл айтылуына арналған жаттығулар жасау;

Оқушының сөз байылығын байыту тәсілдері. Сөздердің синоним, антоним талдауға жаттықтыру;

Эмоциональді сөйлемдердің жасалу тәсілдері: а) лексикалық тәсілдері - қуанышты, өкінішті, күмәнді, таңдануды т.б. кісі сезімін дәл көрсететін модаль сөздерді пайдалану, ә) морфологиялық тәсілдер - түбір сөзге жалғанған әр түрлі аффикстердің беретін қосымша мағынасының болуы, б) синтаксистік тәсілдер - сөйлемде сөздердің орналасу тәртібі; оны өзгертудің стильдік, көркемдік әсері, инверсия, интонацияның сан түрлі функциясы;

Тыңдалымға берілген мәтіндерді оқушыларға тыңдату, жақсы дикциялы оқушылардың өздерін сөйлетіп немесе белгілі мәтіндерді оқытып, магнитофон ленталарына жазып алу, соңынан тыңдату, студенттермен талдау.

Қорыта айтқанда, сөйлеу тілін дамытуда мәнерлеп оқу маңызды рөл атқарады, өйткені оқылым әрекеті - сөйлеу тетіктерінің бірі болып есептеледі. Тіл дамыту - тілдің байлығын, көркемділігі мен үнділігін, сан-сырлы мағынасы мен өткірлігін, эмоциональды болуы мен экспрессивті қызметін жан-жақты меңгеру арқылы айтайын дегенді дәлме-дәл, ашық, айқын және әсерлі түрде жеткізіп, сөйлеуге дағдыландыру болып табылады.

ҚОЛДАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР

1. Сламбекова Н. Тіл дамыту бағарламасы мен әдістемелік нұсқаулар - Алматы, Аруна, 2007
2. Уәли Н., Қыдырбаев Ө. Қазақ тілі. Сөз мәдениеті - Алматы, Мектеп 2006ж
3. Рахметова С., Қабатаева Б., Жаманқұлова П. Ана тілін оқыту әдістемесі - Алматы, 1998
4. Смағұлова Г. Мағыналас фразеологизмдер сөздігі - Алматы, 1999ж
5. Сыздықова Р. Сөз күдіреті - Алматы, 1994ж

КӨПТІЛДІ БІЛІМ -ЗАМАН ТАЛАБЫ

***Аңдатпа.** Шет тілдерін үйрену міндеттермен тығыз байланысты өзінің дамуының осы немесе басқа кезеңдерінде қоғамның алдына қояды. Қазіргі уақытта әрбір адамның білім алуында маңызды болып табылатын, шет тілдерінің мәнін күшейтуді ұсынатын, әртүрлі қоғамдық салалардағы халықаралық ынтымақтастық және интеграцияның өсуі байқалады. Шет тілдерін үйренудегі жалпы қажеттілік аталған оқу пәніне оқыту жүйесінің барлық компоненттерін саналық жаңарту және шын мәнінде қайта қарауды талап етеді.*

Оқу жағдайындағы шет тілін меңгеру өзіне тән жағдайды қалыптастырады. Өзге тілдік сөйлеу қызметін дамыту тек алдын ала қалыптасқан тілдік білім мен дағдылар негізінде болуы мүмкін. Сонымен қатар тілдік автоматтандыруды қалыптастыру саналы деңгейде іске асырылады [1. 35 б.].

Адамзаттың пайда болғанынан бастап, саналыда мүдделі мақсат бала тәрбиелеу. Білім мен тәрбиені қатар беріп, дарынды дамытатын, талантты танытатын білімді де білікті ұстаздар шоғырланған қасиетті мекен-мектепсіз тәрбие мен білімнің берілуі тіптен мүмкін емес. Ия, бала кезден бойтұмар қып, жанындай сүйсең, соның қыр-сырын үйреніп, өмір бойғы ажырамас серігіңе айналса, адам үшін қай мамандық та қадірлі. «Қыран түлегіне қайтпас қайрат сыйлайды, ұстаз шәкіртіне талмас талап сыйлайды» демекші ұстаз қай кезде де мектептің жүрегі, қоғамның тірегі. Қоғам тұлғаны қаншалықты жетілдірсе, жетілген тұлға қоғамды соншалықты дәрежеде дамытады. Сондықтан қоғам дамуында білім берудің ең маңызды болып табылуы басты мәселе. Жиырма бес жылдық тарихында еліміздің мемлекеттілігін нығайтуда ұстаз еңбегінің өлшеусіз үлесі бар екенін көреміз.

Ұстаздық- қоғамдағы ең құрметті де қадірлі мамандықтың бірі. Өйткені, адами қасиеттерді бойына сіңірген мұғалім өз шәкіртінің бойындағы білімге деген құштарлықты және Отанына деген сүйіспеншілікті оятады. Бәсекеге қабілетті болу мен оны арттырудың басты құралы-білім. Бұл педагогтар қауымының алдында тұрған үлкен жауапкершілік.

Елбасы өзінің «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» мақаласында табысты болудың ең іргелі, басты факторы білім екенін атап көрсетеді.

Елбасы аталған мақаласында «Табысты болудың ең іргелі, басты факторы білім екенін әркім терең түсінуі керек. Жастарымыз басымдық беретін межелердің қатарында білім әрдайым бірінші орында тұруы шарт. Себебі, құндылықтар жүйесінде білімді бәрінен биік қоятын ұлт қана табысқа мен елдің, халық пен халықтың өзара ынтымақтастығы, өзара түсіністігі, жетеді»-деп атады [2. 46-47 б.б.].

Әлемдік жоғары дамыған елдердің санатына енуді көздеген халықтың басты мақсаты салауатты ұрпақ тәрбиелеу. Салауатты ұрпақ тәрбиелеу дегеніміз өз ана тілінде еркін сөйлей алатын, оны терең меңгерген ұрпақ. Ал сауатты ұрпақты тәрбиелеу ұстаздар қауымының еншісінде. «Елу жылда ел жаңа» дегендей, еліміз тәуелсіздікке қол жеткізгеннен бері әлемнің көптеген дамыған елдерімен мәдени, экономикалық, саяси және әлеуметтік жағынан байланыс жасап келеді. Бұл қатынастардың оң нәтижелі болуы, ел яғни тіл білуінен.

Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаев Қазақстандағы тілдердің үш тұғырлылығы туралы ойды алғаш рет 2006 жылы Қазақстан халқының Ассамблеясында айтқан. 2007 жылғы «Жаңа әлемдегі жаңа Қазақстан» жолдауында Елбасы «Тілдердің үш тұғырлылығы» «Триединство языков» мәдени жобасын кезеңдеп іске асыруды ұсынды.

Тілдердің үш тұғырлылығы идеясында Елбасы оған нақты анықтамасын берген, қазақ тілі-мемлекеттік тіл, орыс тілі-ұлтаралық қатынас тілі, ал ағылшын тілі-жаһандық экономикадағы ойдағыдай кірігу тілі.

Елбасының 2011 жылғы «Болашақтың іргетасын бірге қалаймыз» атты жолдауында 2020 жылға дейінгі еліміздің әлеуметтік экономикалық дамуының нақты жоспарын айқындап берді.

Президентіміз тек экономиканы ғана емес, сонымен қатар ғылым мен білім, денсаулық сақтау салаларын барынша дамытуға көп көңіл бөлетіндігін ерекше атап өтті. Осы жолда білім мен ғылымды жаңғыртуды жалғастыру қажеттілігін меңзеді.

Сонымен қатар Нұрсұлтан Әбішұлы: «Мектептерге ағылшын тілінен шетелдік оқытушыларды тарту қажет. Кез-келген ортанқол мектептің балаларға ең жоғары деңгейде шетел тілін оқып үйренуіне жағдай жасайтындай дәрежеге қол жеткізуіміз міндетті»-деп ерекше атап көрсеткен.

Білім министрі 2019 жылға дейін елімізде үш тілді білім беруге көшуде еш кедергі болмауы керек деп санайды. 2019 жылға дейін жоғары сыныптарды осы жүйеге көшіретінін айтты. Бір айта кететіні, мектепте жоғары сыныптарға техникалық мамандықтар пәнін (химия, физика, биология, информатика) ағылшын тілінде өткізе отырып, оқушының әлемдік оқудағы үдерістерге ықпалдасуға жағдай жасайтынын тілге тиек етті.

Ал еліміздегі орыс мектептеріндегі «Қазақстан тарихы» пәні қазақ тілінде және қазақ мектептеріндегі «Дүниежүзі тарихы» пәнінің орыс тілінде жүргізілетінін айтып өткен болатын. Бұл Қазақстанның барлық мектептерінде де осылай жүретінін меңзеген болатын. Осылайша еліміздің білім алушы әр перзенті үш тілді еркін меңгеретін болады.

«Бұндай ықпалдасу оқушы үшін міндетті. Осылайша, ол жоғары оқу орындарында да ағылшын тілінде оқытылатын техникалық пәндерге бейімделе бастайды», - деген болатын министр Е. Сағадиев.

Ағылшын тілі- бүгінгі заманымыздың кілті, ақпараттық технологияның компьютер технологиясының кілті деуге болады.

Қазіргі заманда ағылшын тілі «21 ғасырдың» халықаралық бизнес, қазіргі ғылым мен технологиялар тілі мәртебесіне ие болды.

Қазіргі уақытта, ағылшын тілін меңгерудің талабы жоғары болғандықтан, ағылшын тілін тереңдетіп үйренуге арналған арнайы мектептер, гимназиялар, колледждер көптеп ашылуда.

Үштілді оқыту-жас ұрпақтың білім кеңістігінде еркін самғауына жол ашатын, әлемдік ғылым құпияларына үңіліп, өз қабілетін танытуына мүмкіншілік беретін бүгінгі күнгі ең басты қажеттілік.

Қарапайым тілмен айтқанда, қазақ тілді дамыту керек, орыс тілін қолданамыз және ағылшын тілін үйренеміз [3. 82-83 б.б.].

Жалпы адам неғұрлым көп тілдерді білген сайын, соғұрлым мүмкіндіктері де арта түседі. Өз ана тілінен басқа бір шет тілді меңгерген адамның келесі тілдерді меңгеруі әлдеқайда жеңіл болатынын психолог мамандар дәлелдеген. «Қандай да болмасын бір өзге тілді білетін адамға екінші тілді меңгеру біріншіге қарағанда айтарлықтай жеңіл және тез болады. Себебі, бірінші өзге тілді меңгергенде, адамда ана тіліне қосымша үйренуші тіл тізімі қалыптасады, сонымен қатар, жалпы тіл ерекшеліктерін айыра білу қабілеті дамиды, осы қабілеттің арқасында адам тек қана үйренетін тілдің емес, жалпы тілдердің арасындағы ерекшеліктерді айыра алады».

Тілдік пәндерді оқу барысында оқушылар әр ұлт пен әр елдің өзіне тән ерекшеліктерімен танысып, әр тілдің ұлттық нормаларының көптүрлілігіне, оларды бағалауға немесе салыстыруға болмайтынына көз жеткізеді және тілдерге тән бұл ерекшеліктерге түсіністікпен қарай отырып, әр азамат өз бойында басқа ұлттарға деген құрметтеушілік сезімді қалыптастырудың маңыздылығын түсінеді.

Тіл саясаты саласындағы әлеуметтік зерттеу көрсеткіштері және Үкімет тарапынан іске асырылып жатқан шаралар, мәселен, іс жүргізуді кезең-кезеңімен мемлекеттік тілде жүргізуге көшіру, мемлекеттік қызметшілерге және ересек халыққа арналған қазақ тілін үйрету курстарын ұйымдастыру, қазақ тіліндегі мектептер мен балабақшалар, жоғары оқу орындарындағы қазақша оқитын топтар санын арттыру, қазақ тіліне инновациялық технологияларды енгізу және тағы басқа да маңызды шаралар-бұл саладағы жағдайдың жақсарып келе жатқанын көрсетіп отыр.

Өскелең ұрпақтың үш тілді: қазақ тілін-мемлекеттік тіл, орыс тілін ұлттаралық қатынас тілі және ағылшын тілін халықаралық тіл ретінде оқып үйренуге ұмтылыс жасауы-заман талабы, болашақ ұрпаққа қажеттіліктен туындап отыр. Бүгінгі таңда көп тілді оқыту-жас ұрпақтың білім кеңістігінде еркін самғауына жол ашатын, әлемдік ғылым құпияларына үңіліп, өз қабілетін танытуына мүмкіндік беретін қажеттілік. Үш тілде оқыту-заман талабы десек, оның негізгі мақсаты: бірнеше тілді меңгерген, әлеуметтік

және кәсіптік тұлғаны дамыту және қалыптастыру. Көптілді болу-уақыт талабы. Тіл арқылы өсіп келе жатқан ұрпақты әмбебап, жаһандық құндылықтарға қосу, әлемдік кеңістік пен көршілес мәдениеттер өкілдерімен қарым-қатынас жасап, сөйлесе білу дағдыларын қалыптастыруға болады. Көптілділік қазіргі әлемнің басты мәселесі-адамдар арасындағы келісім мен өзара түсінушілікті шешуге көмектеседі. Қазіргі заманда әсіресе ағылшын тілін пайдалану қажеттілігі туып отыр: онсыз халықаралық қарым-қатынас, жаңа технологияларды меңгеру мүмкін емес.

Педагог-ел тұтқасын жасаушы. Оның қызметі-адамды қалыптастыруға, оның алдағы өмірін қалыптастыруына, белсенділігін арттыруына жұмыс жасау. Болашаққа жарамды адамды тәрбиелеу үшін, оларды жан-жақты жетілген азамат етіп тәрбиелеу қажет, тек сонда ғана тәрбиеленуші өз ортасында өмір сүре алатын белсенді мүше бола алады.

Қазақстанның бүгіні мен ертеңі жас ұрпақтың еншісінде. Ал жас ұрпақты жан-жақты, білімді етіп қалыптастырудың бірден-бір жолы оларға білімді терең игертудің тиімді әдіс-тәсілдерін іздестіру, шығармашылыққа жетелеу. Бұл жағдайда мұғалімнің біліктілігі қажет. Қазіргі заман талабына сай ойшыл, ғылыми-әдістемелік біліммен терең қаруланған, педагогика мен психо-логияны жетік меңгерген шебер мұғалім керек [4. 73-74 б.б.].

Қорыта айтқанда ақын Қадір Мырза Әли өзінің қанатты жыр жолдарында «Өзге тілдің бәрін біл, Өз тіліңді құрметте!» деп тілге деген жанашырлығын өлеңмен өрнектеп жеткізе білген. Яғни, «Өзге тілді білсең, - өрге шығасың. Өз тіліңді білсең, төрге шығасың. Орыс тілі әр елге, ағылшын тілі әлемге есік ашады» деген бар. Сондықтан өз ана тіліңді білумен қатар өзге тілді де қоса меңгеру жаңа заман талабына сай озық ойлы ұстаз болудың басты негізі.

БИБЛИОГРАФИЯЛЫҚ ТІЗІМ

1. Г. А. Ахметжанова. Қазақстанның жоғары мектебі Высшая школа Казахстана // №4 2017 (20)
2. Фатима Әлиақпарова. Қазақстан мектебі // №2, 2018 ақпан.
3. Құралай Куразова. Современное образование // 3. (107) 2017.
4. Заурбекова Н.Д., Дарханова А.Ж., Куткельдиева Э.О. Қазақстанның жоғары мектебі Высшая школа Казахстана // №1. 2017 (17)

2 СЕКЦИЯ

ПӘНДІК-ТІЛДІК КІРІКТІРІЛГЕН ОҚЫТУ: ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТІ ДАМУДАҒЫ ЖАҢА ҚАДАМ

УДК 81:372.881

Уразаев Э.У., Кожаметова А.С.
Академия ПС КНБ Республики Казахстан, Алматы

ОБУЧЕНИЕ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ С УЧЕТОМ НАЦИОНАЛЬНО- КУЛЬТУРНОГО КОМПОНЕНТА

TEACHING FOREIGN LANGUAGE WITH THE HELP OF THE NATIONAL CULTURAL COMPONENT

Ключевые слова: высшее учебное заведение, иностранный язык, культура, национально-культурный компонент, обучение.

Аннотация. В данной статье рассмотрены некоторые аспекты национально-культурного компонента при обучении иностранному языку в ВУЗах Республики Казахстан, а также представлены пути его внедрения на занятиях по иностранному языку.

Key words: higher education institution, foreign language, culture, national cultural component, education.

Abstract. This article investigates some aspects of the national and cultural component in teaching foreign languages in higher education institutions of the Republic of Kazakhstan, as well as the ways of its implementation in the classroom in a foreign language.

На современном этапе развития образования и науки обучение иностранному языку в неязыковом вузе определяется как обязательный компонент профессиональной подготовки специалиста любого профиля, а успешное овладение иностранным языком как один из показателей уровня образованности современного человека.

Любое обучение, как известно, есть передача молодому поколению культуры, накопленной человечеством. В современном обществе сформировался запрос на воспитание чувства любви к Отечеству, и вопрос патриотического воспитания стоит наиболее остро в настоящее время и национально-культурный компонент необходим как основной элемент нравственного, эстетического воспитания.

Государственные обязательные требования к уровню подготовки выпускника позволяют определить такие компоненты результата изучения иностранного языка: фонетика, грамматика, лексика, устное и письменное владение и т.д. Среди них важное место занимает национально-культурный компонент.

Одной из главных функций национально-культурного компонента является подбор материала в соответствии с государственным стандартом и обеспечение качества образования. Ученые полагают, что технология

разработки ценностной составляющей обучения в структуре дисциплины должна основываться на следующих принципах:

- государственность и этнологичность учебно-воспитательного процесса;
- историко-культурная направленность организации учебно – воспитательного процесса;
- гуманистически-ориентированное построение содержания образования;
- гуманистическая направленность содержания образования, его ориентированность на свободное развитие личности как носителя черт гражданина РК и мира;
- формирование социально-значимых ценностей, принятых в демократическом обществе;
- единство образовательного пространства многонационального Казахстана, раскрываемое как единство многообразных национальных образовательных систем [1].

Вышеприведенные принципы основываются на тенденции современной подготовки специалистов к гуманизации и демократизации, поэтому могут быть взяты за основу при разработке содержания дисциплины «Иностранный язык». Этнокультурный подход реализуемый в рабочих учебных программах по обучению иностранному языку является одним из приоритетных, поскольку в Казахстане проживает немало представителей разных национальностей. Данный подход позволяет выявить общие и национальные особенности в культуре носителей других языков.

Основной задачей этнокультурного образования является воспитание поликультурной личности, знающей родной, государственный и иностранный языки, которые, по мнению ученого С.С. Кунанбаевой, являются:

- средством межкультурного общения;
- средством познания чужой и своей национальной культуры, своего и других языков;
- инструментом свободной ориентации и жизнедеятельности в современном поликультурном и мультилингвальном мире;
- ценностной базой для ориентации и выбора коммуникативного поведения и невербальных норм взаимодействия с учетом специфики развития и состояния стран, регионов, мировой цивилизации [2].

Принять эту идею – значит создать национальную основу обучения и воспитания, в которой бы сочетались мировой уровень технической и информационной оснащенности обучения и традиционные культурные ценности, значит признать и обеспечить безусловный приоритет для личности родного языка и культуры, это и непрерывность учебной и воспитательной деятельности, направленной на реализацию этнокультурного образования личности учителя, особенно учителя-словесника. В документе совершенно справедливо подчеркивается, что крупномасштабная реформа

системы образования не может быть эффективной без серьезных и качественных научных исследований и конкретных рекомендаций относительно форм и методов обучения языку в высшей школе [3].

Дисциплины, преподаваемые в ВУЗах Республики Казахстан подразделяются на *профилирующие, общеобразовательные* и *обязательные*. «Иностранный язык» как учебная дисциплина в этой системе занимает особое место. Отличительной особенностью иностранного языка является то, что в ходе его изучения приобретаются не знания основ науки, а формируется коммуникативная культура посредством получения новой информации.

Региональный компонент в обучении иностранным языкам – это сложная и методологическая категория, лингвистический аспект которого включает в себя:

- ✓ знания о регионе;
- ✓ языковые явления, отображающие специфику региона
- ✓ специальные тексты по региональной проблематике (статьи, газетные публикации, художественные тексты и др.). Тексты как способ отражения регионального содержания тематики должны выражать:
 - регионально-ориентированные речевые ситуации.
 - визуально-текстовые материалы (кинофильмы, видеоролики, прагматические материалы и др.).

Организация обучения по формированию межкультурного общения является методологическим аспектом регионального компонента, который направлен на обучение приемам учебной деятельности, ведущим к формированию умений успешного использования регионального материала в целях общения. Овладение приемами обучения связано с развитием следующих умений:

- ✓ самостоятельного усвоения необходимой региональной информации;
- ✓ работы со справочной литературой;
- ✓ ведения словарной тетради с лексическими единицами, отражающими культурное своеобразие региона;
- ✓ отбора аутентичных прагматических материалов;
- ✓ составления схем, диаграмм;
- ✓ изучения иноязычного общества с целью выявления сходств и различий культур [4].

В настоящее время цель преподавания иностранного языка состоит в развитии коммуникативной компетенции, а также в обновлении содержания обучения иностранному языку за счет овладения определенным объемом национально-культурных знаний. Данная цель может быть достигнута путем включения информации из разных (предметных областей истории, географии, литературы, искусства) в программу изучения иностранного языка.

На занятиях по иностранному языку фрагментарно вводится интересный краеведческий материал, который помогает обучающимся ближе познакомиться с культурой, историей, литературой, традициями и обычаями Республики Казахстан.

Образование в рамках национально-культурного компонента осуществляется через:

- ✓ формирование знаний об истории, культуре, реалиях и традициях своего народа и носителей языка;
- ✓ понимание важности владения английским языком как средством общения в современном мире;
- ✓ толерантного отношения к другой культуре;
- ✓ ценностного отношения к себе, другим и миру;
- ✓ активной жизненной позиции.

Для обучающихся старших курсов характерен повышенный интерес к обсуждению различных политических, нравственных и этических проблем, поэтому применение таких способов работы как пресс-конференция, брифинги, проекты позволяет значительно расширить кругозор и повысить мотивацию к изучению иностранного языка.

В целях избежания однообразия в построении занятий с использованием национально-культурного компонента, нами по возможности широко используются пословицы и поговорки, которые наиболее ярко раскрывают народную мудрость и отражают характер народа, при этом неся в себе воспитательный характер.

Таким образом, нами была рассмотрена актуальность национально-культурного компонента в обучении иностранному языку. Было определено какими средствами национально-культурный компонент возможно вносить в тему занятия, при этом не нарушая целостности занятия. На наш взгляд, дальнейшее внедрение рассмотренного феномена в учебный процесс будет стимулировать к изучению иностранного языка, воспитанию толерантного отношения к себе и окружающим на современном этапе развития общества, способствовать развитию чувства патриотизма, гордости за свою. Обучение национально-культурному компоненту знаниям можно адаптировать в соответствии с профилем любого учебного заведения. Главное, чтобы любая модель содействовала закреплению положительной мотивации изучения и совершенствованию знаний по иностранному языку.

ЛИТЕРАТУРА

1. Калкеева К.Р. Теоретико-методологические основы систематизации и конструирования содержания истории педагогики и образования Казахстана: дис. д-ра пед. наук. - Караганда, 2010, С.197
2. Кунанбаева С.С. Современное иноязычное образование: методология и теории.- Алматы, 2005.- С.112-114
3. Концепция гуманитарного образования. Алматы, 1994.
4. Глумова Е.П. Методика обучения организации межкультурного общения на материале регионального компонента (немецкий язык, языковой вуз). - дис. канд. пед. наук.- Нижний Новгород, 2006.

Мұратбекқызы Н.

М.Өтемісов атындағы Батыс Қазақстан Мелекеттік
Университеті Филология факультеті, шет тілі: екі шет тілі
мамандығының 4 курс студенті

Лысенко Н.К.

аға оқытушы, магистр. Орал қаласы

МЕКТЕПТЕРДЕГІ CLIL ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ

Тірек сөздер: CLIL, эксперимент, модель, жаратылыстану, биология, ағылшын тілі, жоба.

Аңдатпа. Бұл мақалада шет тілін үйретудің жаңа әдісі қолдану мәселесі талқыланады. Пәндік-тілдік кіріктіріп оқыту мектептерде жақсы нәтижеге жеткізетін әдіс ретінде қолданылады. Мақалада шет тілі мен өзге пәндердің байланысы қарастырылады. Жаңа бағыттың мүмкіндіктері анықталады.

«Қазақстан Республикасында білімді және ғылымды дамытудың 2016-2019 жылдарға мемлекеттік бағдарламасының» басты мақсаттарының бірі жалпы орта білім берудің мазмұнын жаңарту болып табылады. Бұл оқытудың құзыреттілікке бағдарланған оқыту моделіне біртіндеп өтуге жағдай жасайтын білім беру жүйесін дамыту бағдарламасын әзірлеуді және жүзеге асыруды талап етеді. Мұндай бағдарламалардың бірі - «Үш тілде білім беруді дамытудың 2015-2020 жылдарға арналған жол картасы». Аталған бағдарламаны орындаудың негізгі жолдарының бірі пәнді (информатика, физика, химия, биология, жаратылыстану) және тілді кіріктіріп оқыту бойынша оқу-әдістемелік құрал әзірлеу болып саналады.

Пәндік-тілдік кіріктіріп оқыту ұстанымын қолдану шет тілін оқуға бөлінген уақыт мөлшерінің аздығынан және оны меңгеру деңгейіне қойылған талаптардың жоғарлауынан пайда болып отыр.

Бұл тәсіл бір мезетте екі пәнді бірдей оқытуды жүзеге асыруға мүмкіндік береді, алайда негізгі назар тілге де, тілдік емес пәнге аударылуы мүмкін. Кіріктіріп оқыту әдісі жалпы барлық дидактика тәрізді, қазіргі кезде қиын кезеңнен өтуде. Жалпы орта білім берудің мақсаттары өзгерді, жаңа оқу жоспарлары және пәндерді кіріктіріп оқытудың жаңа тәсілдері әзірленуде. Ал білім беру мазмұнын жаңарту оқытуды ұйымдастырудың дәстүрлі емес әдістері мен түрлерін, сондай-ақ түрлі пәндерді кіріктіріп оқыту сабақтарын қолдануды талап етеді. Сол себепті де білім берудің жаңа технологиялары пайда болуда, олардың бірі – CLIL пәндік-тілдік кіріктіріп оқыту технологиясы.

CLIL технологиялары шет тілін басқа пәндерді оқытуда оқудың қажетті құрал ретінде қарастырады. Яғни тілді үйрену кез-келген пән саласы арқылы жүргізіледі, демек CLIL шет тілі сабағы емес, шет тілінде өтетін пән сабағы.

Сонымен бірге оқушылардың тілдік қарым-қатынастағы қажеттілігі мен мүмкіндіктерін ана тілінде ойлануларына жағдай жасайды.

Жоғарыда айтылғандар, оқу материалының мазмұнына сәйкес жаңа оқу ақпаратын құруды, жаңа технологиялармен оқу-әдістемелік қамтамасыз етуді талап ететін оқытудағы кіріктіру мәселесінің өзектілігін айқындайды.

Ұсынылып отырған оқу-әдістемелік құралдың мақсаты – CLIL технологиясы негізінде жаратылыстану-математика бағытындағы (информатика, физика, химия, биология, жаратылыстану) пәндер мен ағылшын тілін кіріктіріп оқыту әдістемесін әзірлеу.

Аталған мақсат келесі міндеттердің шешімін табуды қарастырады:

- «Информатика», «Физика», «Химия», «Биология», «Жаратылыстану» пәндерінің «Ағылшын тілі» пәні мазмұны мен түйісу шегін анықтау;
- ағылшын тілі пәнімен ЖМБ пәндерін кіріктіріп оқытудың ұстанымдары мен әдістеріне сипаттама беру;
- кіріктіріп оқытуды ұйымдастыру түрлерінің ерекшелігін белгілеу;
- ЖМБ пәндердің мазмұнын кіріктіру негізінде ағылшын тіліне кіріктіріп оқытудың педагогикалық технологияның мәнін ашу;
- ЖМБ пәндерді және ағылшын тілін кіріктіріп оқытуды ескере отырып тілдік құзыреттілікті бағалаудың ерекшеліктерін баяндау.

CLIL ағылшын тілін оқытуда жаңа бағыт болып табылады, онда мектеп пәндері шет тілдерінде оқытылады. Термин «Content and Language Integrated Learning» деп анықталады және «пәндік-тілдік интеграцияланған оқыту» деп аударылады[1].

CLIL екі мақсатты көздейді, яғни пәнді шет тілі арқылы үйрету және шет тілін пән арқылы оқыту. Олай болса, оқушыларды өз ана тілінде және шет тілінде оқыту бір мақсатты құрайды. Математика, жаратылыстану ғылымдары, биология, химия, экономика, информатика, өнертану, география, философия, классикалық әдебиет және басқа да көптеген пәндер ағылшын тілінің көмегімен оқытылады.

CLIL әдіснамасының негіздері «Лондон Экспресс» мектептерінде:

- тіл білімі пәннің мазмұнын зерттеудің құралы болып табылады;
- сабақтар қызықты түрде жүргізіледі, оқушылар ғылыми тәжірибелер жасайды және түрлі эксперименттер жүргізеді;
- тіл жалпы білім беру бағдарламасына біріктірілген;
- қызықты тақырыптарды талқылау үшін тілді үйренуді ынталандыру;
- сыныптар тілді кортаға түсуге негізделген;
- қажетті дағдылар – шет тіліндегі мәтіндерді оқу.

Тапсырмаларды құрастырған кезде, оқушылардың дайындық деңгейі мен оқу мақсаттары ескерілуі қажет. Мысалы, мынадай келесі тапсырмаларды пайдалануға болады: кесте, карта немесе диаграмманы құрастыру немесе толтыру, т.б. толтыру, нақты ақпаратты іздеу (күні, уақыты және орны), дұрыс ретпен тармақтарды орнату, іс-әрекеттің барысын анықтау (мысалы, нұсқаулық), мәтіндегі бос жерлерді толтыру; мәселені анықтау: сұрақ-жауап, термин анықтама, толық немесе бүтін; нақты ақпаратты іздеу бойынша міндеттер; сөздерді табу ойыны, онда ойындар, сыныптық сауалнама, мәтін бойынша 20 сұрақ қою, бұл жағдайда түрлі сұрақ

коюдың анық схемасы бар, бейне материалдар мен бекітілген жұмыстың ауызша презентациясы. Мәтіндер тек пән бойынша болуы тиіс сонда ғана пәндік-тілдік құзіреттіліктің дамуы артады [2].

Мұғалім нен жүйелі жоспарлау, оқыту, бақылау және бағалау талап етіледі.

CLIL басты артықшылықтары:

- Тіл біліктілігін және өзіне деген сенімділікті арттырады
- мұғалім мен студенттердің немесе оқушылардың ынтасын көтереді
- тәуелсіздікті және жеке пікірді ынталандырады және жігерлендіреді
- ана тілінің және шет тілінің сауаттылығы жақсарады
- Оқу дағдыларын, зейінін дамытады
- гендерлік мәселелерге оң көзқарас
- Ойлау дағдыларын дамытады
- мәдениет пен мәдениетаралық білімді дамытады
- сөздік қорды көбейтеді

CLIL сабақтарында оқытушылар мен оқушылар оқу тілімен таныс болуы керек. Оқушылар тақырыпты түсініп және өз идеяларымен бөлісіп, қарым-қатынас мүмкіндігіне ие болу үшін, пәнді (сөздік, грамматикалық құрылымдарды) түсіндіріліп жатқан тілді білу тиіс. Мысалға, географияға сай, студенттер картаны сипаттау үшін және картадағы көрсеткіштерді түсіндіру үшін арнайы сөздікке ие болуы керек. Олар пәннің оқу материалын оқып-үйрену барысында грамматикалық құрылымдарды қалай қолдануға болатынын білуі мүмкін. Оқушылар әдетте тілді ағылшын тілінде үйренеді. Мысалы сыныпта картаны үйренген кезде, өзен маршрутын сипаттау үшін студенттер «ағады» немесе «тасиды» деген негізгі етістіктерді пайдалана алады. Олар сондай-ақ себептері мен әсерін білдіру үшін шартты нысанын пайдалана алады.

Бүгінгі күні көптеген елдер CLIL әдіснамасын іс жүзінде табысты пайдаланды. Мәселен, Венгрияда көптілділік мектептері көп жылдан бері жұмыс істеп келеді, онда академиялық пәндер шет тілінде оқытылады. Болгарияда CLIL әдіснамасын пайдалану шамамен 50 жыл бойы жүргізіліп келеді және осы салада жұмыс істейтін мамандар үшін үлкен қызығушылық тудырады[3].

CLIL, бұл біздің елімізде Мемлекет Басшысының бастамасымен жүзеге асырылған бірегей жобаны жүзеге асырудың тамаша мүмкіндігі, тілдердің үш есебі және ең мұқият зерделеуге және талдауға лайық әдіс болып табылады[1].

ПАЙДАЛАНҒАН ӘДЕБИЕТТЕР

1. Ағылшын тілін және Жаратылыстану-Математика бағытындағы пәндерді (информатика, физика, химия, биология, жаратылыстану) кіріктіріп оқыту оқу әдістемелік құрал (Астана 2016)
2. <https://multiurok.ru/index.php/files/priedmietno-iazykovoie-intieghrirovannoie-obuchieniie-clil.html>
3. <https://www.pygmalion.lv/ru/start-all/2-uncategorised/69-lil.html>

ӨОЖ 37.016:802.0

Қыпшақбай Н. К.

Қорқыт Ата атындағы Қызылорда
мемлекеттік университеті. Қызылорда қ.

ЖАҢАРТЫЛҒАН МАЗМҰНДЫ ОҚУ БАҒДАРЛАМАСЫНДАҒЫ ДИАЛОГТІК ОҚЫТУДЫҢ МАҢЫЗЫ

Түйінді сөздер: жаңартылған мазмұн, диалогтік оқыту, әңгіме-дебат, Блум таксономиясы, рефлексия, оқу пирамидасы, әдіс-тәсіл.

Аннотация. Бұл мақалада педагогикалық білім мазмұнына енген жаңартылған оқу бағдарламасы және әрбір жаңа білім беру әдістерінің оңтайлы тұстары қарастырылады. Сонымен қатар, осы жаңа бағдарламаны өз тәжірибемізде қолданып, оны толықтай танып, түсіну кәсіби шеберлігімізді шыңдайтындығы туралы айтылады.

Key words: updated content, dialogue, debate, Bloom's taxonomy, reflection, reading pyramid, method.

Annotation. This article reviews an updated curriculum that is included in the content of pedagogical education and the optimal aspects of each new educational approach. It also describes how to use this new program in our experience, as well as fully understand and use it in improving our professional skills.

Елбасымыз Н.Ә. Назарбаев өз жолдауында: «Жаңартылған мазмұн дегеніміз - халықаралық стандарттарға сай келетін және Назарбаев зияткерлік мектептерінде бейімделуден өткен заманауи оқу бағдарламалары» деп атап өтті. Мен де педагогикалық білім мазмұнына енген осындай жаңартылған оқу бағдарламасын қолдаймын. Жаңа технология күн санап емес, сағат санап өсіп отырған мына инновация заманында көшке ілесіп отыруымыз қажет.

Біз, университет оқытушылары, болашақ педагогтарды дайындаймыз. Сондықтан да жаңартылған бағдарламаны толықтай танып, түсіну кәсіби шеберлігімізді шыңдауға үлкен септігін тигізеді. Әрине, әрбір жаңа өзгеріс енген бастапқы уақытта қиындықтар туындайтыны сөзсіз. Дегенмен де біз, оқытушылар, әрбір жаңа білім беру әдістерінің оңтайлы тұстарын қарастырып, өз тәжірибемізде қолдана білуіміз қажет.

Бағдарламаның негізгі идеясына тоқталар болсақ, оқытушы студентті өзін және өзгені бағалауға, сын тұрғысынан ойлауға және де өз тәжірибесімен бөлісіп, өзгелерді оқытуға үйретеді.

Оқытудың жаңа форматының тиімді жақтары:

- Курс барысында бізге сабақ өтіледі. Біз өзімізді студенттің орнына қойып көре аламыз. Сондықтан да жаңартылған бағдарламаны игеру бізге оңайырақ. Өз тәжірибеміз арқылы оқытушының нені игере алатындығын және қандай жетістікке қол жеткізе алатындығын түсіне аламыз.

- Әрбір сабағымызда оқыту мен оқудағы жаңа әдіс - тәсілдерді қолдана отырып, студентті рефлексия және кері байланыс жасауға бейімдейміз.

- Оқу пирамидасынан байқағанымыздай, дәстүрлі оқу кезінде студент дәрістен 0% нәтиже көрсетсе, жаңа бағдарлама бойынша біреуге үйрету арқылы 90% көрсеткішке қол жеткізе алады және де өзі мен өзгенің қателіктері арқылы үйренеді.

Қалай оқыту керектігін үйретуде метатаным, студенттің өзін - өзі реттеп отыруы, танымдық және әлеуметтік дағдыларын қалыптастыруы өте маңызды.

Студент кез - келген тақырыпта диалогтік оқытудың түрлері: әңгіме – дебат, зерттеушілік әңгіме және кумулятивті әңгімені қолданып, сұрақ қою әдістері: түрткі болу, сынақтан өткізу және басқаға бағыттау арқылы ситуацияны талқылауды өрбіте алады.

Блум таксономиясы мен алты ойлау шляпасын сын тұрғысынан ойлаудың әдіс - тәсілдері ретінде қарастырамыз.

Сабақ барысында студенттің зейінін шоғырландыру үшін логикалық тапсырмалар және сергіту жаттығулары жасалады.

Диалогтік оқыту механикалық әңгіме, жауап алу, түсіндіру және талқылау сияқты әңгімелесуге үйретудің барынша дәстүрлі түрлерімен тығыз байланысты. Ол дегеніміз - сабақ барысында танымдық және бәсекелестік өзара қарым-қатынас қалыптастыратын стратегиялар жиынтығы. Александердің пайымдауынша (2004), диалогтік оқыту негізгі бес қағидатқа негізделеді:

1. Ұжымдық: оқытушы мен студенттер тапсырманы топпен немесе бүкіл сынып болып бірге зерделейді.

2. Өзара: оқытушы мен студенттер бір-бірін тыңдайды, идеялармен бөліседі және балама көзқарастарды қарастырады.

3. Жиынтық: оқытушы мен студенттер жеке өздерінің идеяларына және бір-бірінің идеяларына негізделіп, оларды бір тізбекке біріктіреді.

4. Қолдаушы: студенттер өз идеяларын анық жеткізеді, дұрыс болмай қала ма деп қорықпастан өз ойларын еркін айтады, олар өзара түсіністікке қол жеткізуге көмектеседі.

5. Мақсаты: оқытушылар белгілі бір білім беру мақсаты бар әңгімені жоспарлайды және реттеп отырады.

Диалогтік оқыту - оқыту мен оқудағы әңгіменің рөлі туралы ертеден келе жатқан дәстүрлі теориялық және эмпирикалық жұмысқа негізделіп, Сократтан бастау алады. Соңғы жылдары психолінгвистер Халлидей, Уэллс, социолінгвист Барнс, оқу үдерісін зерттеушілер Мерсер, Галтон, Александер, пікірталас сарапшылары Синклер, Култхард, Диллон, когнитивтік және мәдени психологтар Выготский, Брюнер және Ресейдегі Бахтин мен Америкадағы балаларға арналған философияның негізін қалаушы Мэтью Липменді қоса алғанда философтар диалогтің рөлін зерттеумен көп айналысқан. Сонымен қатар, Выготский студенттер өздерінің «Жақын арадағы даму аймағында» (ЖАДА) жұмыс істесе, танымдық дамудың

жақсаратындығын атап көрсеткен. ЖАДА студент дамытатын дағды мен қабілеттер, өз бетімен жұмыс жасай алмайтын тапсырмалар көлемін айқындайды. Бұл тапсырмаларды орындауда, студентке жаңаны үйренуде тірек болатын ересектердің көмегі мен қолдауы керек [3.97-99бб].

Өз тәжірибемде диалогтік оқытуға қатысты өткізілген сабақ мазмұнына сипаттама, талдау жасар болсам. Диалогтік оқыту аудиториядағы әңгіменің негізгі үш түрінен басталады:

1. Механикалық (оқытушы-топ): қайталау арқылы фактілер мен идеяларды зерделеу. Ағылшын тілі сабағында әрбір жаңа сабақ түсіндірілместен алдын тақырыпқа қатысты жаңа сөздер түсіндірмесі немесе аудармасы арқылы беріледі. Оқытушы сөздерді айтып түсіндіреді, студенттер қайталайды. Мысалы: тағамға, жұмысқа және жұлдызнама белгілеріне қатысты жаңа сөздер.

2. Ауызша жауап алу (оқытушы-студент немесе оқытушы-топ): бұған дейін өтілген материалды тексеру немесе оны қайталауды ынталандыру үшін; сұрақтардағы ишаралар арқылы студенттерді дұрыс бағытқа бағыттау үшін дайындалған сұрақтар арқылы білімі мен түсінуін тереңдету. Мен сабақ барысында өтілген грамматиканы қайталауға байланысты түрткі сұрақ, саяхаттау және т.б. әдістерді қолдана отырып, өтілген сабақты қайталап, жаңа сабақ тақырыбымен байланыстырып отырдым. Мысалы: сын есімнің салыстырмалы және күшейтпелі шырайлары; Present Perfect шағына қатысты «Саяхаттау» әдісі қолданылды.

3. Нұсқаулық\түсінік беру (мұғалім-сынып, мұғалім-топ немесе мұғалім-оқушы): оқушыға не істеу қажеттігін түсіндіру және ақпарат беру, фактілерді, қағидаларды немесе рәсімдерді түсіндіру. Сабақ барысында мәтінмен жұмыс, тыңдалым немесе суретпен жүргізуге байланысты алдынала түсініктеме беріп отырдым. Мысалы: Мәтінмен жұмыс барысында Cough anecdote, True\False, Yes\No, Fill in gaps әдістерін қолдану арқылы жұмыс жүргіздім.

Сабақ барысында жүргізілетін бірлескен сұхбаттың үлкен пайда келтіретіндігін көрсететін дәлелдер жеткілікті: студенттер тақырып бойынша өз ойларын білдіре алады, басқаларда да түрлі идея болатындығын түсінуіне көмектеседі, өз идеяларын дәлелдей алады, оқытушыларға студенттерді оқыту барысында студенттердің білімінің қай дәрежеде екендігін түсінуге көмектеседі.

Мерсердің зерттеуіне сәйкес, әңгімелесу студенттердің оқуының ажырамас бөлшегі болып табылады, әңгімені үш түрге бөледі:

1. Әңгіме-дебат барысында ой-пікірлерде үлкен алшақтық болады және әрқайсысы өз шешімдерінде қалады; ресурстарды біріктіруге бағытталған аздаған талпыныс жасалады; қарым-қатынас көбіне «иә, бұл солай» немесе «жоқ, олай емес» деген бағытта жүзеге асады; орта бірлесуден гөрі, көбіне бәсекелестікке бағытталған.

2. Кумулятивтік әңгіме барысында мына жайттар байқалады: айтылған пікірлермен тыңдаушылардың әрқайсысы механикалық түрде

келісе береді; әңгіме білім алмасу мақсатында жүргізілгенімен, оған қатысушылардың өзгелер ұсынған қандай да болсын идеяларды төзімділікпен тыңдайды; идея қайталанады және жасалынады, бірақ үнемі мұқият бағалана бермейді.

3. Зерттеушілік әңгіме жүргізілу барысында әркім ақылға қонымды мәлімет ұсынады; әркімнің идеясы пайдалы деп саналғанымен, мұқият бағаланады; қатысушылар бір-біріне сұрақ қояды; қатысушылар сұрақ қояды және айтқандарын дәлелдейді, осылайша әңгімеде дәлелдеме «көрінеді»; топтағы қатысушылар келісімге жетуге тырысады (олар келісімге келуі де, келмеуі де мүмкін, ең бастысы-келісімге ұмтылу).

Жоғарыда келтірілген Мерсердің зерттеуімен өз сабағымды байланыстырар болсам. Тәжірибелік сабақтар өткізбес бұрын сабағымда кумулятивтік әңгіменің басымырақ қолданғандығымды байқадым. Көбіне, оқытушы рөлі үстемдік алып, студенттер менің ойымды қолдаумен болған екен. Ал тәжірибе барысында әңгіме дебатты барынша тиімді пайдалануға тырыстым; ол өз нәтижесін берді. Студенттер өз ойларын ашық айта алатын болды және өз көзқарастарын дәлелдеп, бәсекелестікке қабілетті екендіктерін байқатты. Сұрақ қою маңызды дағдылардың бірі болып табылады, себебі, сұрақ дұрыс қойылған жағдайда оқытудың тиімді құралына айналады және де студенттердің оқуына қолдау көрсетіп, оны жақсарта алады. Студенттердің тақырыпты түсінуіне қол жеткізу үшін оқытушылар сұрақтың екі түрін: төмен дәрежелі және жоғары дәрежелі сұрақтарды кең қолданады деген пікір бар. Кей кездері төмен дәрежелі сұрақтарды жабық немесе дұрыс емес сұрақтар деп атайды. Бұл жаттап алуға бағытталған және де оған берілген жауап дұрыс немесе дұрыс емес деп бағаланатын сұрақтар. Ал жоғары дәрежелі сұрақтар қойылғанда студенттер ақпаратты белгілі бір жолдармен қолдануға, қайта құруға, кеңейтуге, бағалауға және талдауға тиіс болады. Тиімді педагогика аясында сұрақтың бұл екі түрі де қолданылады, тек қойылатын сұрақтың түрі оның мақсатына орай өзгеріп отырады. Оның үстіне, сұрақтарды студенттердің білім алу қажеттіліктеріне сәйкес құру қажет. Түрлі мүмкіндіктерге және түрлі студенттерге қарай сұрақтарды саралауға болады. Студенттің білім алуын қолдау үшін сұрақ қоюдың әртүрлі тәсілдерін пайдалануға болады.

1. Түрткі болу: түрткі болуға арналған сұрақтар бірінші жауап алу үшін және студенттің жауабын түзетуге көмектесу үшін қажет, айталық, сұрақты қарапайым етіп қою, өткен материалға оралу, ойға салу, дұрысын қабылдау және толығырақ жауап беруге итермелеу.

2. Сынақтан өткізу: сынақтан өткізуге арналған сұрақтар студенттерге анағұрлым толық жауап беруге, өз ойларын анық білдіруге, өз идеяларын дамытуға көмектесетіндей етіп құрылуы қажет, сондай-ақ «Сіз мысал келтіре аласыз ба?» деген сияқты сұрақтар тапсырманы орындау барысында студентке бағдар беріп отырады.

3. Басқаға бағыттау: сұрақты басқа студенттерге қайта бағыттау, мысалы, «Көмектесе алатындар бар ма?».

Сұрақ қоюдың осы түрлерін пайдалана отырып, «Жұлдызнама болжамына сенесің бе? 100% сәйкес келе ме? Жұлдызнама белгісінің қайсысын таңдар едіңіз?» деген топтық сұрақтарды қоя отырып, студенттерімнен жақсы өзгерістер байқадым. Олар тақырып бойынша сындарлы сөйлеуге ынталанып, білімге құштарлығы артып, әрбір сұрақты зерттеуге ынталанып, сын тұрғысынан ойланып, бір-бірінен үйренуге бейімделе бастады. Кедергі келтіретін қиындықтар мен түсінбестіктерді анықтап, әрбір мәселені ой елегінен өткізіп, ойын жинақтауға дағдылана бастады.

Өз ойымды қорытындылай келе, алдағы уақытта диалогтік оқытудың мына қырларына көбірек мән беруді жоспарлаймын.

1. Студенттерімді кез-келген сала бойынша ақпарат немесе түсініктеме іздеуге ынталандыруға байланысты әдіс-тәсілдерді тиімді пайдалану.

2. Харгривс пен Гэлтонның тұжырымынан түйген ойым, студент жауабын күтудің уақытын үштен жеті секундқа дейін созу. Өйткені, көбірек уақыт берсек, студенттер ұзағырақ жауап береді, ерікті жауап берушілердің саны артады, өз жауаптарын түзетіп, нақты дұрыс жауап беруге мүмкіндік туындайды.

3. Студенттердің бірін-бірі тыңдап, балама көзқарастарға зерек болып, уақыт беріп, сыни тұрғыдан ойлануға дағдыландырығым келеді.

«Білімге жұмсалған ақша - сақталған ақша» демекші, қазіргі таңда елімізде білім саласын барынша қаржыландырып, үлкен мән беріп, қолдау көрсетіп отырғандығы мені қатты қуантады.

Қорыта келе, біздің де үлкен өзгерістерге ілесіп, IQ мен EQ-і қатар дамыған болашақ ұрпақтарымызды, Қазақстан азаматтарын, заман талабына сай етіп тәрбиелеп, оқыта алатындығымызға сендіргім келеді.

ҚОЛДАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР

1. Жоғары оқу орнындағы тәжірибе кезеңінде орындауға арналған тапсырмалар. «Назарбаев зияткерлік мектептері» ДББҰ, 2015.
2. Студентке арналған нұсқаулық. «Назарбаев зияткерлік мектептері» ДББҰ, 2015.
3. Үлестірме материалдар. Бірінші апта. Бірінші бетпе-бет кезеңі. «Назарбаев зияткерлік мектептері» ДББҰ, 2015.
4. Үлестірме материалдар. Екінші апта. Бірінші бетпе-бет кезеңі. «Назарбаев зияткерлік мектептері» ДББҰ, 2015.

Султангубиева А. - ф.ғ.к.,
Көптілді білім беру факультетінің деканы,
Х.Досмұхамедов атындағы Атырау
мемлекеттік университеті,
Атырау, Қазақстан, aigul_sultan@mail.ru

**THE ASPECTS OF “STRONG, COURAGE, HEARTED, HEROIC, INSPIRATION” IN
THE CONCEPT OF *HEART* (ON THE MATERIALS OF KAZAKH, RUSSIAN AND
ENGLISH LANGUAGES)**

Keywords: *concept, lexical-semantic groups, idioms, phraseological words, language picture of world.*

Abstract. *It is considered the similar and peculiarities of concept heart in the language picture of world and the language units are divided into the following lexical-semantic groups, such as “strong, courage, hearted, heroic, inspiration” in Kazakh, Russian and English languages. Concept heart is confirmed the existence and a certain relationship between these concepts in a linguistic cultures. The research of concept heart, as images of culture, forming the basis of the Kazakh, Russian and English national picture of the world and is one of the fundamental cultural concepts, helps to identify the ethnic peculiarities of thinking and spiritual life of these people.*

The lexical-semantic group of linguistic sciences is rich in history of research. The theory of lexical-semantic group began to use with its different views and linguistic knowledge from the beginning of the twentieth century. However, it has not been regarded as a lexical-semantic group.

The theory of the lexical-semantic group involves a wide range of considerations, which discuss the common idea fully based on the definition of meaningful relationships between words in one language. [1, 34].

The study of the research explores the various emotional aspects of heart concept. There is no doubt that in three languages, the heart is a symbol of emotion and feeling. Emotions and feelings are reflected in the heart and also formed in the heart. As demonstrated by the materials, there are three general, common heart features. Each language-specific feature also shows differences of its settings.

They include:

1. Heart condition.
2. Heart structure and quality.
3. Heart temperature.
- 4 Heart activity.
5. The distance to the heart.
6. The heart's place.

They are considered separately as in below:

1. Heart condition. Emotions and feelings affect the heart in three languages. Unpleasant emotions change the shape of the heart, and positive emotions restore the heart well. The heart is honest heart.

2. Heart structure and quality. The heart may be hard and soft. Soft heart shows positive aspects of emotions and feelings, but strong heart, on the contrary, shows the negative side. At the same time, the heart may be “gold”, “heavy”, “light”.

3. Heart temperature. The power of emotions and feelings leads to increased heart rate: “cold heart” is perceived negatively, “warm heart” is pleasant, if the heart starts to heat up, it is the highest degree of emotion and expression.

4. Heart activity. Either negative, or positive emotion and feeling disturbances of the normal heart. At that time, the heart is “shaking”, “scared”, “hiding in the mouth” and so on.

5. The distance to the heart. If you are close to the heart, it is a heart attack. The closeness to the heart depicts the feelings and emotions, both positive and negative.

6. The heart's place. Moving from normal position to heart is a very susceptible factor. The heart moves, shakes, vibrates, and so on.

Heart is recognized as the center of mystic literature, religious research and poetry of all peoples. Although the heart is primarily a member of the body's sense of belonging, it is different from the religious point of view.

Also, not only the feeling of heart, emotions, but also regulates the various activities of human knowledge, such as reflection, self-determination, feeling of love, appearance of love, honor and dignity.

The heart concept, which is a figurative thinking that gives information about the linguistic image of the world, enriches the lexical fund of any language. That is why many conceptual, proverbs and sayings have been developed in the Kazakh, Russian and English languages and have increased the art of the language.

Linguistic units in the concept of heart and the linguistic picture of the world in Kazakh and Russian English are "fear", "sorrow, pain", "joy", "feeling", "love", "mood", "kindness" are divided into lexical and semantic groups, and it is considered their similarities and features.

For example, in three languages the "strong, courage, hearted, heroic, inspiration" of the heart concept can be traced in terms of harmony and similarity in the context of the linguistic picture of the world. In the Kazakh language: [1, 613].

The heart is not merely an expression of emotion, but it also means "strong, stubbornness, heroic, courage, and inspiration". For example: in Kazakh:

ер жүрек «батыл, қайсар кісі туралы айтылады». Мысалы: Еспембеттей *ер жүрек*, қолмен бірге келеді, топ «шу» десе, Аңбөрте, артына шаңды боратып (Д. Бабатайұлы). *жау жүрек* «батыр, батыл, қайсар». Мысалы: Масғұтқа келді әлгі шал көзін тігіп, көрсе бастан ағып тұр қан дірдектеп. Мұның қарызын мен де өтеп кетейінші, жігіт қой ер көкірек, *жау жүрек* деп (Абай).

от жүрек «қайсар, қайтпас». Мысалы: Уайс сұлтан өзі секілді кілең *от жүрек* жігіттерді жинап алып, Монғолстанның шетінде, Қашқарияда біраз уақыт аламандық құрып жүрді де, Түркістанға келген (І. Есенберлин).

өр жүрек «батыл; асқақ, қайсар деген мағынада». Мысалы: Өзінен-өзі ақ боран бұрқыратып тұрған эпикаға субъектінің ыстық қаны, *өр жүрегі* араласқанда социализм жырының ерекше шырай, көрік тапқанын көреміз (Ө. Тәжібаев).

арыстан жүректі «қаймықпайтын, тайсалмайтын, өжет» Мысалы: (Ана тілі). Кәркиден пілдей қуатты, тағы *арыстан жүректі*, Аплатон, Сократ ақылды, қаһарман, Ғали білекті (Абай).

қасқыр жүректі «беті ештеңеден қайтпайтын батыл, қайсар, жүрек жұтқан». Мысалы: Қазақтың *жүректісі* айтқанына тұрғыш, бойын жамандықтан тез жиып алғыш, көптің соңынан итше ере бермей, адасқан

көптің атының басын бұрып алуға жараған жүректі емес, *қасқыр жүректі* деген сөз (Абай) [1, 214-218 бб.].

жүрегінің түгі бар (шыққан) «ер, батыр, батыл кісі, еш нәрседен таймайтын, қаймықпайтын, бетіне айтатын адам». Мысалы: Сөзге шешен би болса да, *жүрегінің түгі шыққан* батыр болса да, төтеп беру керек (М. Әуезов). *Түгі бар жүрегінде* кере қарыс, жасынан кеудесінде жанған намыс. Ер болды Аманкелді айдыны асқан, жігіттің бір сырттаны жас жолбарыс (О. Ш.).

жүрек жұтқан «еш нәрседен қорықпайтын батыл, ер-азамат». Мысалы: «Тап солай» десіп, шұлғи-шұлғи иланып еді. Осымен қатар, Құнанбайдың *жүрек жұтқан* ерлігі, айла-тәсілі өзінен-өзі атамай-ақ, әйгіленіп жатты (М. Әуезов).

It was inspired by the heart in the Russian language:

усердие «жүректің орналасуы, жан-тәнімен берілу, жолын ұстаушылық; қатты талпыну, қызғану» (сөзбе-сөз аудармасы: ынта);

усердно «талпыну» (сөзбе-сөз аудармасы: ынтамен).

The given structure of the concept shows the presence of the heart clearly. If heart fails to do something, you can not do anything - either interest, flexibility, passion, love or trust. [2, 612 б.].

That is why the heart represents “excitement”, “enthusiasm”, “conviction”, “flexibility”, “perseverance”, “zeal”, “devotion”:

For example: *He лежало к этим людям сердце его*, стал он смотреть, как бы подобру-поздорову да прочь от них.

Antony Metropolit Surozhsky describes the heart's relationship with religion and its significance: “For our will to be strong, it is not enough to solve your own life, to do it regularly, to train yourself, to discipline yourself; it is necessary to move forward with a limited purpose in order to have a good heart, so that nobody and nothing can stop us”. [3, 361 б.].

In the world of the English language the heart is inspired by the heart:

hearten «көңіл көтерту, дем беру, сергіту» (сөзбе-сөз аудармасы: осердечить);

give heart to smb (put heart into smb) «мақұлдау, қабылдау, қабыл алу; көңіл көтерту, дем беру, сергіту; біреуге моральдық тұрғыдан қолдау көрсету» (сөзбе-сөз аудармасы: жүрегін беру);

shut one's heart to (steel one's heart against) fear (pity, etc.) «қорқыныш, үрей болдыртпауға тырысу (аяу, жаны ашу); қорқыныш, үрейді білмеу» (сөзбе-сөз аудармасы: жүректің қорқынышын жабу);

find in one's heart (to do smth) «көзін жеткізу, өзін-өзі мәжбүрлеу, шешім қабылдау» (сөзбе-сөз аудармасы: өзіне жүрек іздеу);

have the heart (to do, say smth) «шешім қабылдау, батыл, табанды немесе мейірімсіздік, тасбауырлық (бірнәрсені істеу үшін немесе бірдеңе айту үшін)» (сөзбе-сөз аудармасы: жүректі болу);

keep a good heart (keep up heart) «еңсенді түсірмеу, өз-өзіңе мықты болу» (сөзбе-сөз аудармасы: жақсы нәрселердің бәрін жүректе сақтау);

pluck up heart «рухын шыңдау, батылдығын жігерлендіру»;

take heart «ер жүректену, қайраттану, рухы көтерілу» (сөзбе-сөз аудармасы: жүрегін алу); мысалы: ... *take heart*, – you're a brave fellow... I wish in my heart you were safe through (Н. Stowe, «Uncle Tom's Cabin») [4, 536 б.], сөзбе-сөз аудармасы: – ... сен өте мейірімді адамсың, рухыңды түсірме...Саған бар көңіліммен тілейтінім берік бол (сөзбе-сөз аудармасы: жүрегіңді ұста...).

nothing is impossible to a willing heart (мақал) «егер әуестік болса, онда мүмкіндік табылады» (сөзбе-сөз аудармасы: өзі қалаған жүрекке ештеңе кедергі жасай алмайды).

You can also help a person with genuine, heartfelt empathy. If it is necessary to keep it carefully, there is nothing impossible. A person who is deprived of heart, also deprived of power:

dishearten «уайымдау, көңілін суыту» (сөзбе-сөз аудармасы: жүректен айырлу);

take the heart out of smb (tire smb's heart out) «қинау; жанын алу (жазғыру)» (сөзбе-сөз аудармасы: жүрегін суырып алу);

loose heart «рухын түсіру; қайғыру, ер жүректілігін жоғалту; еңсесі түсу» (сөзбе-сөз аудармасы: жүрегін жоғалту);

not to have the heart (to do, say smth) «рухына жетіспейді» (сөзбе-сөз аудармасы: жүректі болдырмау);

out of heart «уайым, көңіл-күйдің түсуі» (сөзбе-сөз аудармасы: жүректен тыс).

Example: He seemed to lose heart in the business after that (J.K. Jerome, «Three Men in a boat») [4, 535 б.], сөзбе-сөз аудармасы: – Ол бұдан кейін жұмысқа деген сенімін жоғалтты (сөзбе-сөз аудармасы: жүрегін жоғалту).

The concept of heart concept related to a particular activity:

with heart and hand «шын көңілмен, ынтамен, қайраттылықпен» (сөзбе-сөз аудармасы: жүрегімен және қолымен);

have one's heart in one's work «жұмыс бастылық; жанын салып жұмыс істеу» (сөзбе-сөз аудармасы: жұмыста жүрегімен болу);

go with all one's heart and soul into smth «бір нәрсеге бар жанын, қайратын салу» (сөзбе-сөз аудармасы: бір нәрсеге жүрегімен және жанымен кіру);

have no heart – зауқы соқпау (сөзбе-сөз аудармасы: жүрексіз болу);

have one's heart in smth «бір нәрсемен жақсы айналысып, соған жанын, жігерін салу» (сөзбе-сөз аудармасы: бір нәрсеге жүрегінің болуы);

heart and soul «барлық жан-тәнімен, барлық күш-қуатымен» (сөзбе-сөз аудармасы: жүрегімен-жанымен);

with half a heart «ықылассыз, көңілсіз» (жүрегінің жартысы).

He had so little heart in the affair that at last he dropped it altogether [4, 537 б.], сөзбе-сөз аудармасы: – Ол бұл жұмысқа қызығушылығы болмады, сондықтан оны мүлдем тастап кетті (сөзбе-сөз аудармасы: жүрегінде аз ғана болды...).

At this point, the heart needs to be clean and pure.

We also believe that the word describes national axiological attitudes in the notion of any nation, which includes heart. The general axiological behavior of a human being is derived from the value given to his moral qualities.

And we have seen examples above in the three languages (Kazakh, Russian, English), also we can see that the basic concepts that define the inner self-mastery of any nation are related to the heart and are in line with that word.

LITERATURE

- 1 Қазақ тілінің түсіндірме сөздігі / Бас ред. Ысқақов. – Алматы, 1986. – Т.4. – 626 б.
- 2 Фасмер М. Этимологический словарь русского языка / Под. ред. и с предисловием проф. Б.А. Ларине. Издание второе, стереотипное; в 4-х томах. – М: Прогресс, 1986. – 654 с.
- 3 Митрополит Сурожский Антоний. Человек перед Богом. – М.: Паломник. – 2000. – 382 с.
- 4 Кунин А.В. Англо-русский фразеологический словарь. – М.: 1956. – 1453 с.
5. S.Wehmeier. Oxford advanced learner's dictionary. – Oxford, 2000. – 1539 p.

УДК 37.012

Нургалиева М.М.

кандидат филологических наук,

Утеова А.Б.

магистр педагогических наук

Атырауский государственный университет

им. Х. Досмухамедова город Атырау

О ПРОБЛЕМЕ ОБУЧЕНИЯ ВТОРОМУ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ В ШКОЛЕ

Ключевые слова: *востребованность нескольких иностранных языков, массовый отток учителей иностранных языков в иностранные компании, многовариантные формы и типы иноязычного образования, условия контактирования трех языков.*

Аннотация. *В настоящей статье рассматривается проблема обучения второму языку в школе Атырауской области в свете современных требований. Посредством углубленного рассмотрения современного состояния иноязычного образования выдвигаются практические предложения по реализации регулирования методики преподавания немецкого языка как второго иностранного в школе.*

Современное состояние иноязычного образования в школах нашего региона характеризуется слабой мотивацией к выбору педагогической профессии, хотя за последние годы значительно вырос социальный статус учителя, появились рычаги стимулирования труда учителя, выросла учебно-ресурсная и материальная база школ. Тем не менее, мы не защищены от массового оттока учительских кадров иностранных языков в зарубежные представительства, компании, частные структуры.

В настоящее время немецкий язык все больше вытесняется английским языком как первым иностранным и обретает статус второго иностранного

языка. Мы полагаем, что настало время целевого мониторинга, управления и регулирования востребованностью нескольких иностранных языков в школах и кадровым обеспечением планируемого реформой расширения временных границ, многовариантных форм и типов иноязычного образования.

Необходимы серьезные преобразования в методологической, технологической, содержательной основах иноязычного образования. Давно созрела потребность в создании единого, структурно и содержательно унифицированного иноязычного пространства для всех уровней системы образования. Педагогическая профессия в высшей степени творческая, нацелена на совершенствование методов и приемов, форм и средств обучения.

Предлагаем форму введения немецкого языка во всех типах общеобразовательных учреждений: школах с базовым курсом обучения, школах с углубленным изучением ИЯ 1, гимназиях разного профиля, колледжах, лицеях.

Курс немецкого языка как второго иностранного языка может выступать. Возможны примеры более позднего введения второго иностранного языка – в 8-10 классах. При раннем начале обучения первого иностранного языка и в школах с углубленным изучением первого иностранного языка начало обучения второго иностранного варьирует в зависимости от местных условий.

Настоящего учителя характеризует постоянная неудовлетворенность достигнутыми результатами, как поиск эффективных инноваций. Как сохранить интерес учащихся к иностранному языку на всем протяжении его изучения. При этом очень важно учитывать психолингвистические закономерности процесса обучения. Овладение вторым иностранным языком в условиях контактирования 3-х языков – родного, первого и второго иностранных языков – порождает две закономерности:

1) возникают проблемы интерференции (отрицательного воздействия) не только со стороны родного языка, как при овладении первого иностранного, но и стороны второго иностранного языка;

2) возникают большие возможности для положительного переноса.

Интерференция охватывает все уровни языка (фонетический, лексический, грамматический, орфографический), но в разной степени, и не может не влиять в целом на развитие речевой деятельности на второй иностранный язык (продуктивной и рецептивной), а также может сказываться на внеречевом поведении [1, с. 19].

Положительный перенос может иметь место на 4-х уровнях:

1) на уровне речемыслительной деятельности: чем большим количеством языков человек владеет, тем более развиты его речемыслительные механизмы;

2) на уровне языка: сходные лингвистические явления в родном языке и в первом иностранном языке переносятся на второй иностранный язык и облегчают тем самым их усвоение;

3) на уровне учебных умений, которым обучающийся овладел в процессе изучения родного языка, и особенно первого иностранного языка, и которые переносятся им на овладение второго иностранного языка и тем самым также облегчают процесс усвоения;

4) на социокультурном уровне: социокультурные знания, приобретенные в процессе изучения первого иностранного языка, и на этой основе новые социокультурные поведенческие навыки могут быть объектами переноса, особенно при наличии близости западноевропейских культур.

Частотность возникновения явлений интерференции и переноса зависит от трех факторов:

1) уровня речевого развития в родном языке и осознанного владения им;

2) уровня владения первым иностранным языком: чем лучше обучающийся владеет первым иностранным языком, тем меньше явлений интерференции у него возникает и тем больше появляется возможностей для положительного переноса (но это означает также, что низкий уровень владения первым иностранным может оказывать тормозящее воздействие на овладение второго иностранного языка);

3) величины промежутка времени, который отделяет изучение второго иностранного языка от изучения первого иностранного: чем меньше промежуток, тем больше воздействие первого иностранного на овладение вторым иностранным языком.

Влияние первого иностранного на изучение второго иностранного сильнее, чем влияние родного языка.

При ознакомлении учащихся с языковыми средствами второго иностранного языка необходим контрастивный подход, помогающий выявить как черты сходства между языками, так и их различия. Необходимо побуждать учащихся к сравнению / сопоставлению языковых средств контактирующих языков во всех тех случаях, когда это поможет предотвратить интерференцию и осуществить перенос [2, с.115].

Этот вопрос широко обсуждается в методической литературе последних лет. Мы считаем, что к содержательно- методологическим причинам, обуславливающим отмеченные недостатки в организации и управлении иноязычным образованием относится:

- предметное содержание ИЯ не переориентировано полностью на формирование межкультурно-коммуникативных компетенций;

- объектом обучения по-прежнему определяется « иностранный язык » вне социокультурного содержательного фундамента;

- модель учебного процесса избирается эталонно- процессный, регламентирующий учебный процесс, в то время как смена образовательной парадигмы диктует переход на интерактивно- коммуникативную платформу организации учебного процесса;

- принципы обучения по-прежнему остаются организационно-управляющим учебным процессом, мотивирующие и стимулирующие коммуникативное взаимодействие участников общения;

- оценка конечных результатов ориентирована по-прежнему на контроль усвоения предметного содержания по этапам обучения, а не на измерение уровней обученности иностранному языку по единой контрольно-оценочному инструментарию [3, с.15].

Следствием этих содержательно- методологических несоответствий современным требованиям к уровню подготовки по иностранным языкам явилось:

- потеря унифицированного содержания иноязычного образования;
- стихийность выбора вариантов иноязычного образования, не ориентированного на стандартизованный конечный результат;
- отсутствие критериев уровня обученности ИЯ учащихся различных школ и форм обучения;
- серьезные сбои в обеспечении непрерывности иноязычного образования.

Поэтому мерами по преодолению вышеперечисленных следствий считаем:

- необходимость разработки и внедрения единой методологической платформы;
- введение дифференцированной подготовки учителей иностранных языков для всех уровней иноязычного образования;
- создание и отбор учебно- методических комплексов, обязательных для каждого уровня иноязычного образования;

Не стоит забывать еще и о такой проблеме: в процессе появления многообразия школ таится опасность углубления социального расслоения общества, т.к. постепенно складывается ситуация разделения образования на массовое и элитарное [4, с.40].

Полагаем, что со временем выравнивание требований снимет указанное противоречие. Авторский коллектив под руководством С.С. Кунанбаевой предложил проект Концепции развития иноязычного образования в РК, в котором отражены вышеизложенные чаяния нескольких поколений педагогов. В своей Концепции они представили шесть уровней владения по модели « Общеευропейских компетенций », где рекомендованы ступени национальной системы образования:

- стартовая программа для начальных классов (2-4 кл.);
- основная ступень (5-10 кл.) уровни A1, A2;
- среднее иностранное образование (11-12 кл.) профильные классы уровень B1;
- для специализированных школ 4 уровень (B2).
- Таким образом, уровни компетенции «Общеευропейских компетенций» Означает:

- A1 – уровень выживания;
- A2 – предпороговый уровень;
- B1 – пороговый уровень;
- B2 – пороговый продвинутый уровень;
- C1 – уровень профессионального владения;
- C2 – уровень владения в совершенстве.

В вузах уже перешли на эти уровни компетенций, но переход в школах потребует, как считают авторы проекта, большой подготовительной работы, но надеемся, что этот процесс пойдет и решит очень много проблем [5, с.21].

Следовательно, глобализационные процессы, формирование глобального пространства, беспрецедентное развитие международного взаимодействия во всех сферах жизнедеятельности стран, доминирующая роль языка и как действенного инструмента межкультурного взаимодействия, и как выразителя и транслятора национально-культурной идентичности народов при взаимодействии и коммуникации различных лингвосоцимов выдвинули «межкультурную коммуникацию» как новую научно-образовательную объектную область с базовой категорией - лингвокультурой, синтезирующей в органичное целое «язык - культуру - личность», как отражение материально-духовной самобытности лингвоэтносов, позволяющей субъекту межкультурной коммуникации эффективно взаимодействовать в глобальном общемировом жизненном пространстве, используя знание языка и культуры партнеров по общению как основу взаимопонимания и сотрудничества, в то же время сохраняясь при этом как национально-этническая самоидентифицированная личность, отражающая национально-культурную ментальность своего народа, как обобщенный носитель этой культуры и языка, так как онтогенетически структура личности формировалась в процессе самореализации человека в собственной лингвокультуре [6, с. 95].

Соответственно, если объективным проявлением социализации личности является его приобщение, ментальное отражение и овладение таким органичным единством как язык и культура определенного этноса, которое имеет базовую и закрепленную форму мышления на основе родной лингвокультуры, то правомерно определять категорию «**лингвокультуры**» и в качестве методологической основы конкретной научной области - теории иноязычного образования, способной в интегрированном преломлении обеспечить познание и изучение специфических закономерностей взаимодействия как целого «языка - культуры - личности». А образование как один из важнейших социальных институтов призвано отражать современный уровень усложнения структур понятийных категорий, как показатель необходимости вскрытия многоаспектных, взаимозависимых, глубинных сущностей явлений, полновесное изучение которых возможно при привлечении современных достижений многих «стыковых» наук.

Следовательно, современный уровень научного развития, объективный ход развития общества, проявление таких процессов как глобализация и чисто образовательные издержки от изолированного изучения и

лингводидактического препарирования такого объекта исследования как «иностраный язык» в отрыве от его такого социализирующего фундамента как «культура», целостность которых обуславливает сегодня необходимость определения этого единства понятием «лингвокультура» как сложной категории в качестве методологического стержня уже не теории обучения иностранному языку, а более многомерного понятия «образования», имеющего в данном случае специфическую направленность - «иноязычного образования» - все эти факторы в совокупности обуславливают необходимость значительных переориентаций в теории обучения иностранным языкам, начиная с изменения содержания понятийных объемов таких категорий или соотносимых рядов как «иностраный язык» - «иноязычное образование», «язык» - «лингвокультура», «образование» - «языковое образование», «языковое образование» - «иноязычное образование», «межкультурная коммуникация» - «межкультурная компетенция» и др. [7, с.255].

ЛИТЕРАТУРА

- 1.Н.М. Гез, М.В. Ляховицкий, А.А. Миролубов. Методика обучения иностранным языкам в средней школе.- М.: Высшая школа, 1982, с.19.
2. П.В. Сысоев. Когнитивные аспекты овладения культурой. « Вестник МГУ» сер. 19. Лингвистика и межкультурная коммуникация. № 4, 2003. с. 110-119.
- 3.Халеева И.И. Основы теории обучения пониманию иноязычной речи (подготовка переводчиков) –М., 1989, с. 162.
- 4.В.З. Демьянов. Когнитивизм, когниция, язык и лингвистическая теория // Язык и структура представлений знаний. М., 1982. с. 29-77.
- 5.О.Н. Селиверстова. Когнитивная семантика на фоне общего развития лингвистической науки. Ж. вопросы языкознания, № 6, 2002. с.12-26.
- 6.Кулибаева Д.Н. Инновационная модель формирования международно- стандартных уровней владения иностранным языком в условиях школ международного типа. Алматы, 2002, -216с.
- 7.С.С. Кунанбаева Современное иноязычное образование: методология и теория. Алматы, 2005. - 264с.
- 8.Н.Д. Гальскова, Н.И. Гез, Теория обучения иностранным языкам. Лингводидактика и методика: Учебное пособие – М. : Изд. Центр « Академия », 2004. – с.69.

ӘӨЖ 811. 512. 122

Аташев С. М.

Х.Досмұхамедов атындағы Атырау
мемлекеттік университеті, Атырау қаласы

СӨЙЛЕМНІҢ МАЗМҰНДЫҚ ҚҰРЫЛЫМЫНДАҒЫ МОРФЕМАЛАР

Тірек сөздер: синтаксис, Прага мектебі, коммуникативтік синтаксис, психолингвистика, глоссематика, тема, референция, рема, актуальды мүшелер, менталингвистика, контекст, интердепенденция, интерпретация, лингвопрагматика.

Аннотация. В статье рассматриваются вопросы синтаксических морфем, которые используются для обозначения синтаксических значений на уровне актуального членения предложения. При этом проблемы теоретического обоснования

коммуникативного перспектива предложения и модели порождения речи выдвигается на первый план.

***Annotation.** The article deals with questions of syntactic morpheme that is used to describe the syntax of values at the level of the actual division of the sentence. If this is the problem of theoretical justification of communicative and offers the prospect of a model porozhneiya voice comes to the fore.*

Мазмұндық түзілімнің лингвистикалық тұрғыдан зерттелуін актуальды мүшелеумен байланыстырсақ, ал ол синтаксистің мазмұндық түзілімінде ең алғаш рет жүйелі қарастырылған мәселе, XX ғасырдың 20-60 жылдарын көрсетуге болады.

Алғашқы кезеңдерде кезеңдерде “психологиялық субъект” пен “психологиялық предикат”, қазіргі түсініктегі тема мен рема, сөйлеуші санасындағы көрініс-түсініктерге байланысты болып, оның ойлау, айтылу ыңғайына қарай қалыптасады деп түсінілген. Содан актуальды мүшелеуге психологизм, субъективизм тұрғысынан келген түсіндірмелер басым болып, осы мәселенің өзі лингвистиканың объектісінен тыс деп есептелінді де, тілтанушылардың арнайы зерттеу объектісіне айналмады. О. А. Крылова актуальды мүшелеу мен жалпы коммуникативтік синтаксистің зерттелу тарихын бес кезеңге бөліп қарастырады [1, 6-7].

В. Матезиус актуальды мүшелеуді тіл білімінің өз зерттеу объектісіне айналдырды, оның шәкірттері және осы көзқарасты қолдаушылар ішінен бастапқы ғылыми кезеңдегі еңбектерінде актуальды мүшелеу тілтану тұрғысынан тереңдей зерттеле бастады, теориялық мәселелері жолға қойылды, синтаксистің негізгі зерттеу объектілерінің біріне айналды. 60-жылдардан кейін бұл саладағы зерттеулер қарқын алды да, жекелеген сұрақтарының өзі кеңейтіліп зерттелуге бет бұрылды, синтаксистің жаңа саласы ретінде коммуникативтік синтаксис қалыптасып, ондағы басты мәселе ретінде сөйлемнің функционалды перспективасы, яғни актуальды мүшеленуі қаралатын болды [2. 16-38].

Сондай-ақ бұл объектінің басқа салалармен қарым-қатынасы, текст лингвистикасы, контекстер, мәтін мен сөйлемдердің мазмұндық құрылымы, функционалды синтаксистегі зерттеулерден де іргелестік байқалды, ақырында актуальды мүшелеуді сөйлеу актілері теориясы өз аясына енгізіп алды. Содан кейін 80-жылдары коммуникативтік синтаксис және онымен шектесетін мәселелер тілтанудағы зерттеу бағыттарының ең қарқынды дамыған, ең қызған аймағына айналды. Осы қысқаша шолу жасалған даму тарихы оның лингвистикадағы бағытын қамтиды. Одан басқа бұл мәселеге шекаралас ғылым салалары да мол үлес қосқанын айту керек.

Коммуникативтік синтаксистің осы зерттеу объектісінің жан-жақты қарастырылуына психологтар, менталингвистер, паралингвистер, психолингвистер мен нейролингвистер, прагмалингвистер (лингвистикалық философиядағы сөйлеу актілері теориясын зерттеушілер), физиологтар көп үлес қосты: бұл салада коммуникация теориясын, сөйлеу жаратылуын, интерпретациялау мен қабылдап түсінулерді, тілдік қарым-қатынастың

физиологиялық, ментальдық, психологиялық механизмдерін, қалтарыс текстерді, сөйлеу әрекетінің теориясын, дискурс теориясын, балалар тілінің шығуын, сөйлеу процесінің афазия, агнозия, апраксия т. б. ауытқулары мен бұзылуларын, сөйлеу-сөйлесу кезіндегі жоспарлауларды, тіл және ойлау тіл және сана ара қатынастарын, ішкі сөйлеуді, невербаликалық құбылыстарды зерттеуге айналдырған жұмыстардан айқын көрінеді.

Сөйтіп 70-жылдары лингвистикалық тұрғыдан келген Матезиус-Фирбас мектебі, психоллингвистика, нейролингвистика тұрғысынан келген Выготский-Лурия мектебі, Есперсен бағыты (ұғымдық-функционалды грамматика) әртүрлі жолдармен дамып келді де белгілі бір зерттеу объектісі шеңберінде, синтаксистің коммуникативтік-динамикалық аспектісінде бір арнаға тоғысты. Мазмұндық түзілім синтаксисі тек қана актуальды мүшелеумен шектелмесе керек, сөйлемнің функционалды перспективасы бізге тұтас бір жазықтықтың, жүйенің фрагменті түрінде көрінеді.

Тілдің осындай аспектен зерттелуі фрагментарлық көрініс болып қалмай, тұтас бір жүйені қалыптастырғаны жөн. Тарихына көз жүгіртсек, екі панның бірі кезекпен алға шығарылып отыратын тілтану ғылымында бастау алған структуралық мектептер мен генеративтік лингвистиканың, яғни түрлі формальды мектептердің оқшау дамыған құрылымшылдықтың классикалық кезеңі аяқталып, мағыналық плансыз тіл білімі және статикалық көзқарас зерттеушілер тарапынан сынға ұшырап, функционалды-семантикалық жарылыстан кейінгі 70-жылдардан соң, тілдегі мағына, қызмет, қолданыс факторлары арқылы тіл философиясы және семантикалық лингвистика идеялары қайта жаңғырды: тіл белгілі бір зат емес, ол әрекеттің өзі; ол аяқталған өнім, нәтиже, жеміс емес, өзі жаратушы және құрастырушы; ол жансыз көріністер емес, жанды процесс күн сайынғы қозғалыс деп тану және тілге қоғамдық, ментальдық, психикалық жақтарымен бірге толық кешенді қарау, структуралық статикадан гөрі динамикалық функционалдылыққа басымдылық беру, панхронизмді назарлау, тілді тек оның өз организмі бойынша оқшаулап алудан аулақ болу, оны өзін-өзі жасайтын, шындайтын “рух” ретінде көру, тілдің құрылымын абстрактілі сипаттаудан гөрі оны әрекет үстінде, “тірі” күйінде зерттеуге, сөйлеу актісіне назар аудару т. б. тұжырымдар В. Фон Гумбольдт идеяларынан бастау тартатын. Ал мазмұндық синтаксис тіл-таңбаның өзінен тікелей шығарылмайды. Ол сөйлеу жаратылуының ең алғашқы болатын мазмұндық түзілімінде пішінделетін құбылыс болып табылатындық-тан тұрақты, айқын формасы болмайды.

Мазмұндық түзілім синтаксисіндегі жете зерттелген мәселе сөйлемнің актуальды мүшеленуі болғанымен, оның жеке өзі мазмұндық түзілімді жан-жақты толық ашып бере алмайды. Актуальды мүшелену контекстке қатысты динамикалы болса, егер тілтанудағы функционалды тұрғы дегенді мағыналық план жағынан келіп, тұлғалардан тәуелсіз сипаттау деп түсінсек, актуальды мүшелеудің функционалды сипатта екенін көруге болады. Сөйлемнің мағыналық түзілімінің негізгі морфемалары сөздердің орын

тәртібі және инонациялық конструкциясы мен көмекші сөздер болып белгіленді.

Мазмұндық түзілім қалған екі түзілімге қарағанда неғұрлым алғашқы қабатта деп айқындап, оны басқа түзілімдерден тәуелсіз деп танып, әрі универсалдылығын танып, тема мен реманы онтологиялық категориялар қатарынан іздесек, тіл, әдетте түсінілетіндей, оқшауланған екінші сигналдық жүйе құрамай, екі сигналдық системаның бірлік әрекетіне негізделген десек, екінші сигналдық система өз алдына бөлек бір патшалық болмайды, ми жарты шарларының қалыптасқан функционалды асимметриясының антропогенезде, тарихи қоғамдық-мәдени әрекетінде де вербальды абстрактілі-ұғымдық ойлаудың орны шешуші болғанын мойындау керек.

Глоттогенез, тілдің пайда болу процесі адамның қалыптасуы, сана дамуымен бірге жүргендігімен қатар, бұл эволюциялық жолда жетекші болды, тілсіз, сөйлеусіз ой құрастырылмайды. Адам өзі білмейтін жаңа қорытындыға, жаңалыққа тілдік ойлау (ұғымдық ойлау) арқылы келеді, логикадағы пайымдау деген осы болады.

Яғни сөйлеу деген әрқашан белгісіз нәрсені ашу және тану, сөйлеу әрдайым жаңа болады, әрқашан творчестволық, яғни шығармашылық әрекет болып шығады.

Адам болмысы үздіксіз “жаңалық” ашып отыратын тіл-сөйлеу болмысында бірден-бір болатын тілдік өмір творчестволық сипатта: қоршаған ортаны, өзін танып-білу, тіл арқылы жүзеге асады, терең құрылымда актуальды мүшелену арқылы тілдің белгіліден белгісізге қарай жүретін танымдық функциясы алға шығады.

Оның үстіне сырқы дүние адамға тікелей қабылданбайды, ол санадағы ұғым, түсінік арқылы қабылданады. Адамға “алыстағы”, өзіне тікелей (сәулелендірілмей) жетпейтін материядан гөрі өзі әрқашан ортасында тіршілік етіп, әрқашан үздіксіз сүйенетін идея ой, ұғым, тіл жақын. Сөйтіп біз символдардың ортасында өмір сүреміз. Осыған тіл сыртқы дүниенің ғана емес, ішкі дүниенің де бейнесі екендігін қосуға болады. Актуальды мүшелеудің психоллингвистикалық тұрғыдан оң жақ жарты шарлық екендігі лингвистикалық, жалпы ғылыми қарастыруда бірқатар күрделіліктер келтіреді, себебі бұл этап “санасыз” немесе “формасыз субстанция” құрайды. Ол индивидуалды болуымен ерекшеленеді.

В. фон Гумбольдттің “сөздің ішкі формасы” ілімі, тілдің ішкі субстанциясы идеясы лингвистерге ықпал еткенмен, бұндағы мазмұн және көріну субстанциялары туралы түсініктер мүлде басқа жүйе: Копенгаген мектебінде ол абстракция нәтижесінде алынған табан-модель түрінде сипатталады да, табиғи еместігімен көрінеді, оның үстіне “аморфті массаны” зерттеу тіл білімінің (глоссематика) шеңберінен шығарылып тасталады. Гумбольдтте ол түсінік мазмұндық түзілім кезеңінен көрініс береді деп түсінеміз. Осы түсініктің лингвистикалық интерпретациялардан қаншалықты алыс-жақын екені немесе қазіргі айтылатын “сөздің ішкі формасы” (мотивировкаға байланысты) түсінігінен айырмасы бұл жерде нысан емес, ең

бастысы “ішкі таңбаға” сүйенетін бұл кезеңнің “грамматикасы” әрқашан ситуативті.

Теманың “ескі”, “берілген”, “бұрынғы”, реманың “жаңа”, “айтылған”, “таныстырылған” деп аталуы да осыдан шығарылады. “Заттар мен атаулар” яғни “Ол немене?”, “Бұл не?” кезеңінен-ақ тіл “белгіліге” табан тіреп, “белгісізді” ашуға бағыттталып келеді. Тіл осылай ғана өмір сүріп қызмет етеді, бұл тіл болмысының өмір сүру көрінісі болады. Бұл функция микротілден, яғни әрбір сөйлемнен көрініп тұрады да, олар актуальды мүшелеуге келеді. Предикацияның протоформасы, немесе оған түрткі болатын “ескі” мен “жаңаны” байланыстырусыз сөйлеу де, сөйлем де, вербальды ойлау да болмайды. Нақты жағдайдың өзінде бұл коммуникация процесінің ақаусыздығы немесе жемістілігі мен нәтижелілігі үшін де керек болады: “ескі” (жаңалықсыз) ой тыңдалмайды. Өзіміз “білетінді” қайта-қайта тыңдай немесе өзіміз қайта құрастырып ойлай бермейміз.

Осылайша үнемі жаңа болып қала беретін сөйлеу (ойлау) үшін ой келесіде басқаша формалармен айтылуға келіп, бір ойды сансыз көп әртүрлі сөйлемдермен жеткізуге болады: мазмұн біреу де, мағыналар мен тұлғалар сансыз. Яғни, Г. Гадамерше айтқанда, “тіл вариативті”. Ауыз әдебиетіндегі жырлардың әр алуан варианттары, одан әрі типтері бұған мысал бола алады, немесе бір текст бойынша оқып, түсінігін айтқан он оқушының сөйлем құрылыстары он түрлі болғанмен, мазмұны біреу (“мазмұндама” ситуациясы). Яғни мазмұн, мазмұндық түзілімнің өзі формасыз, әрі мағынасыз субстанция болады. Содан мазмұндық түзілім тұлғалық және мағыналық түзілімдерден мүлде тәуелсіз болса, соңғы екеуі мазмұндық түзілімнен тәуелсіз бола алмайды.

Мазмұндық түзілімді өз алдына оқшау қарастырып сипаттау тұлғалар мен мағыналардан тыс жүзеге асады. Сөйтіп, бұл “сөйлемнің ішкі формасы” ретінде көрініс береді. “Белгісізді” ашуға, айтуға бағыттталатын, танымдық-творчестволық әрекетке, тілге актуальды мүшелеу тұрғысынан қарағанда кез келген сөйлем қандай да бір сұрақтың жауабы түрінде көрінеді. Сұраулы сөйлемде рема сұралады, хабарлы сөйлем жауап болады. Коммуникация әркез осыған сүйеніп, тіл өмір сүреді. Хабарлы және сұраулы сөйлемдердің бірлігі де осында: сұраулы сөйлем бұл тұрғыдан толымсыз. Мазмұндық жағынан тиянақсыз сұраулы сөйлемді хабарлы сөйлем толықтырушы болса, хабардың да сұраусыз тумайтыны актуальды мүшелеу табиғатынан айқын көрінеді: өздігінен хабарлы сөйлем болмайды.

Лингвистика тұрғысынан бұлар, хабарлылық пен сұраулылық өзара тәуелді, бір-біріне бағынышты, интердепенденциядағы жақтар болады. Бұл тұтастық, бірліктің көрінісі шексіз сұрақтар қою мен оған жауап іздеуден құралған адам болмысы тәрізденіп, үздіксіз таным функциясы немесе процесі сөйлеу жаратылуында түпкі негіздік болып табылатын актуальды мүшелеуден айқын байқалады. “Не айтамыннан” кейін екі жақты таңбалар системасы синтагматикаға түседі, “қалай айтамын?” - бұл семантикалық

кезеңнің көрінісі болса, “ой тілмен киінеді”, содан мазмұндық түзілім грамматикасы бастапқы, формасыз.

Ой, пікір өзгенің басына құятын су, бере қоятын зат болмаса да, жарыққа шыққанда бір жолмен материалданады, яғни сөйленеді. Тыңдаушы түсініп, интерпретациялайды. Образдылық өз тарапынан мазмұндық полифонияны білдіреді де текст шексіз интерпретациялана береді. Сөйлемдегі тұлғалар мен мағыналар мазмұнның символикалық хабаршысы, елшісі болады. Актуальды мүшелену өз құрылысында сөйлеуші-ситуация-тыңдаушы арқылы бағдарланатын үш өлшемді жүйе түзеді. Түсінуші бұл жерде интерпретант қана. Сөйлемде, диалогті сөйлеу алғашқы болғандықтан, тыңдаушы факторы да жетекшілікке ие болады. Ал информацияның сапалық жағына келсек, оны конкуренциялы, іріктемелі түрдегі варианттар түрінде схематикалық белгілеуге болады.

Сөйлеу жаратылуы моделінде бір деңгейден келесі деңгейге өту “фрейм+слот” механизмі бойынша жүретінін белгілейді, лексикалық емес семантикалық элементтер арқылы көрінетін ең алғашқы “хабарлаулар деңгейін” айқындамайды. Кейбір нейролингвистика-лық моделдеріе ситуацияға қатысушылар мен оларға ролдерді белгілеуге негіз болатын ең бастапқа “референциалды компонент” бәріне ұйтқы болады. Бұндағы маңыздысы контекстің әсері арқылы “ескі-жаңа” жіктелісі автоматты түрде қалыптасатыны және лексикалық құралдар мен синтаксистік құрылыстың жеңілдігі, семантикалық компонентке түсу мезгілі іріктеуге ықпал ететінін көрсетеді.

Бұл модельдерді талдау арқылы синтаксистік құрылымның үш формасы бар екендігі (мәндік, мағыналық, формальды) туралы қорытындыға келген Т. В. Ахутина моделінде фреймдардің актуальдануы арқылы толтырылатын слоттар әрбір деңгейден көрініс береді [3, 67-73]. Алғашқы болатын мәндік деңгей топик-коммент мүшеленуімен айқындалып, бинарлық құрылымда болады, сөйлеуші үшін маңызды информацияны бөліп алуға мүмкіндік береді.

Мазмұндық түзілім жөніндегі келесі бөлімдердің, мазмұндық синтаксистің салаларын, құрылымын реттеуде, оны сипаттау неғұрлым зерттелген, айқындалған мәселелерден бастап, кенжелеу зерттелген проблемаларға қарай жүргені жөн деп табылады: қазіргі қазақ тіліндегі сөйлемнің актуальды мүшеленуі туралы толығырақ тоқталуға болғанымен, бұл жерде ол мәселелерді көп қарастырмаймыз.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Крылова О.А. Коммуникативный синтаксис русского языка М: Наука 1992.
2. Матезиус В. Основная функция порядка слов в чешском языке // Пражский лингвистический кружок М: 1967.
3. Ахутина Т.В. Порождение речи: нейро-лингвистический анализ синтаксиса. Москва: Изд. МГУ, 1989.

ПЕРЕВОД СТИЛИСТИЧЕСКИ ОГРАНИЧЕННОЙ ЛЕКСИКИ

Ключевые слова: *Официально-деловой стиль, стилистическую принадлежность.*

Аннотация. *В статье рассматриваются примеры переводов официальной и разговорной лексики.*

В процессе работы над языком и стилем произведения, вообще в переводе встретиться два типа ошибок:

1) *нормативно – стилистические*

2) *собственно – стилистические*

Суть нормативно-стилистических ошибок в нарушении общепринятой литературной нормы: в неверном выборе слова или фразеологизмов, в неправильных форм согласования или управления, в ошибочном построении простых и сложных предложений. Такого рода нормативно-стилистические ошибки подлежат безусловному исправлению.

Второй тип ошибок связан со стилистическими недочетами. Главный критерий в определении таких ошибок – целесообразность выбора языковой единицы, уместность ее в данном стиле, жанре, конкретном тексте.

В любом языке большинство слов являются общеупотребительными, и их перевод на английский (ин.яз) не вызывает затруднений (город, хорошо, новыйф, читать и т.д.). Их иногда называют межстилевыми (нейтральными) так как они используются во всех стилях. Они называют предметы, обозначают действия, и не содержат оценочных суждений.

Наряду с этими нейтральными по стилю словами выделяются слова с пониженной стилистической окраской (разговорные, просторечные) и с повышенной стилистической окраской (книжная лексика, научные термины, публицистическая и официально-деловая лексика).

Разговорная лексика используется в повседневной обиходно-разговорной речи и имеет характер непринужденности, например:

затеять (начать) ссору

самая малость (немного)

пиликать (играть)

Просторечивые слова стоят еще ниже разговорной лексики. Они включают в себя вульгаризмы и часто служат для выражения отрицательных оценок:

достать (надоедать)

черепа (родители)

башка (голова)

салага (новичок, новенький)

муторный (неприятный)

Книжная лексика употребляется в письменной речи, в научном стиле:

гипотеза (научное предположение)
мировоззрение (система взглядов)
интерпретация (объяснение, истолкование)

Таким образом, при выборе английского эквивалента в переводе необходимо учитывать не только значение слово, но и его стилистическую принадлежность.

Принадлежность к тону или функциональному стилю речи определяется целым рядом ситуативных факторов, главным из которых является характер отношений между говорящими (или участниками письменного общения) и сфера употребления языка. Обычно в каждом языке выделяется 5 степеней официальности, то есть 5 стилей, обладающих той или иной степенью официальностью речевой ситуации.

Если начинать с самого верха, то есть с пятого уровня, то там расположена *очень официальный стиль*, который используется лишь в юридических документах, контрактах, при выступлениях в суде, конференциях, симпозиумах и т.д.

В четвертой ступеньке находится *официально-деловой стиль*, который применим в официальной обстановке, на переговорах, между людьми с разным социальным статусом (начальник-подчиненный), либо с одинаковым статусом в официально-деловой сфере общения.

В середине, на третьем уровне можно расположить нейтральный стиль, который уместен в повседневном общении с клиентами фирмы, учреждении, и малознакомыми людьми.

Еще ниже (на второй ступеньке) находится *непринужденный (неофициальный) стиль*, используемый между членами семьи, друзьями, приятелями. Этот стиль иначе можно назвать разговорным.

Наконец, самый нижний «этаж» (подвалом) отведен под *грубый вульгарный стиль*, куда, безусловно, относятся грубые выражения, сленг, табуирование (ненормальная лексика).

Итак, по убывающей степени официальности различают следующие стили: *очень официальный, канцелярский → официально-деловой → нейтральный → непринужденный → грубый, вульгарный; very formal → formal → neutral → informal → rude and vulgar.*

В зависимости от стилистической принадлежности переводимого на английский язык текста или степени официальности ситуации, в которой происходит процесс устного перевода на английский язык, переводчик прибегает к лексико-грамматическим средствам того или иного стиля речи, в которой выражена просьба (Кем можно скорее прислать доклад?). Например:

Официально-деловой стиль	Нейтральный	Непринужденный
I would appreciate if you would send me the report at your earliest	Please send me the report as soon as possible	Send me the report real quick, OK? Thanks. (US)

convenience		
-------------	--	--

При переводе с русского языка на английский необходимо иметь в виду, что для выражения большой степени официальности используются слова французского происхождения и латинизмы, в то время как для нейтрального стиля характерны слова из повседневного английского словаря.

Сравните:

Английские слова французского происхождения и латинизмы (официально-деловой стиль)	Обычные английские слова (нейтральный стиль)
request desire Permit endeavour dine pursue commence finalize maximize utilize	Ask want allow try eat follow begin finish, complete increase use

Многие неопытные переводчики, свободно владеющие разговорным английским языком, часто любят употреблять глаголы с предлогами в постпозиции (phrasal verbs). Например, *end up with*, *set up*, *find out*, *hold on*. Следует, однако, иметь в виду, что эти глаголы уместны лишь в непринужденном стиле, в крайнем случае, в нейтральном стиле, в то время как в официально-деловом стиле должны использоваться глаголы без предлогов (single verbs). Сравните разные по степени официальности английские глаголы:

Официально-деловой стиль речи	Нейтральный и непринужденный стиль речи
accumulate assist establish reduce increase raise create determine	build up held out set up cut down go up bring up come up with find out

eliminate reject tolerate	get rid of turn down put up with
---------------------------------	--

Приведенный выше анализ разницы в лексическом составе английского языка позволит без труда определить, какой из двух вариантов относится к большей степени официальности, а какой к меньшей:

1. *The government has made good/considerable progress in solving environmental problems.* 2. *We got/obtained encouraging results.*

Что касается стилистических различий в грамматике, знание которых необходимо при письменном переводе с русского языка на английский следует помнить, что для официально-делового стиля (в отличие от непринужденного и нейтрального) характерны:

1) полные, а не сокращенные глаголы формы отрицания:

won't → will not

didn't → did not

can't – cannot

2) использование форм отрицания с меньшим числом слов: not ... any → no

The analysis didn't yield any new results. → The analysis yielded no new results.

3) not ... many → few

This program doesn't have many viable solutions. → This problem has few viable solutions.

4) срединное (внутри гл.форм) позиция наречий:

Then the solution can be discarded. → The solution can then be discarded.

ЛИТЕРАТУРА

1. Иностранный язык для профессионалов, Е.А. Мартинкович, Н.Ф. Смирнова, 2005
2. Английский язык (курс перевода), А.Ф. Дмитриева, С.Е. Кунцевич, 2005
3. Устный перевод, А. Чужакин, 2002

УДК 81'243

Кемешова А.Ш

Григорьевская средняя общеобразовательная школа
Западно-Казахстанская область, Бурлинский район
с. Кентубек

АКТИВИЗАЦИЯ РЕЧЕВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ И ПОВЫШЕНИЕ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ УЧАЩИХСЯ

СӨЙЛЕУ БЕЛСЕНДІЛІГІН АРТТЫРУ ЖӘНЕ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН АРТТЫРУ

ACTIVATION OF SPEECH ACTIVITY AND INCREASE OF FUNCTIONAL LITERACY OF STUDENTS

Ключевые слова: Программа обновленного содержания, речевая деятельность, грамотность чтения, развития навыков слушания, говорения, чтения и письма, руководимое чтение и письмо.

Аннотация. В данной статье определяется роль предмета "Русского языка и литературы" в общем учебном процессе, в рамках обновленного содержания обучения. Расставлены приоритетные цели уроков русского языка для совершенствования речевой деятельности и развития функциональной грамотности у учащихся. Цели обеспечиваются задачами, которые раскрываются в статье, а также эффективные пути их решения.

Keywords: Program of updated content, speech activity, literacy of reading, development of listening, speaking, reading and writing skills, guided reading and writing.

Annotation. This article defines the role of the subject of the "Russian language and literature" in the general educational process, within the framework of the updated teaching content. The priority objectives of the Russian language lessons for improving speech activity and developing functional literacy among students are set out. Goals are provided by the tasks that are revealed in the article, as well as effective ways to solve them.

В соответствии с «Государственным общеобязательным стандартом начального образования РК» в рамках обновленной учебной программы для школ с нерусским языком обучения с 2016/2017 учебного года начался переход обучения детей 1 класса предмету «Русский язык».

Для обучения по Программе обновленного содержания разработаны учебный план, программы, на их основе подготовлены учебники, которые определяют содержание начального обучения. Разработаны дидактические и методические материалы.

Программы и учебно-методические комплекты построены с учетом психофизических особенностей младших школьников, в них усилено внимание коммуникативной и практической направленности обучения. Обучение предмету «Русский язык» с первого класса позволяет более последовательно и равномерно распределить материал по годам, сделать его посильным и доступным учащимся [1, с. 10-13].

Предмет «Русский язык и литература» определена приоритетным статусом русского языка как средство межнационального общения в Республике Казахстан и его значимость в создании полиязычного пространства. Изучение учебного предмета «Русский язык и литература» способствует развитию коммуникативных навыков в устной и письменной речи. Большое внимание уделяется развитию универсальных навыков работы с текстом, графической, аудиовизуальной информацией, которые будут использованы учащимся в постижении разных наук на протяжении всей жизни [2, с. 15].

Целью учебного процесса является совершенствование навыков речевой деятельности, основанных на владении системой разноуровневых языковых средств, соблюдение правил и норм русского литературного языка, правил

речевого этикета, что способствует развитию функциональной грамотности учащихся.

Все это создает благоприятные условия для решения главных задач, определенных реформой школы: заложить основы всестороннего развития детей, обеспечить формирование прочных навыков беглого, осознанного, выразительного чтения, грамотного письма, развитой речи, культурного поведения, воспитать добросовестное отношение к учению и труду, любовь к Родине, а также улучшить эстетическое развитие детей и познание ими окружающей природы [1, с.20-31].

Подготовительную работу с первоклассниками следует начать с ознакомления родителей на собрании с требованиями Государственного стандарта образования РК, который выдвигает конкретные цели к изучению русского языка в школах с казахским языком обучения:

- В полном объеме использовать коммуникативные функции русского языка.

- Читать на русском языке.
- Воспринимать русскую речь на слух.
- Писать на русском языке.

Достижение этой цели обеспечивается решением следующих задач:

- 1) развития навыков слушания, говорения, чтения, письма, необходимых для общения в социально-бытовой, социально-культурной, научно-технической, учебно-профессиональной сферах жизни;

- 2) формирование знаний о единицах языковой системы, правилах их сочетания, функционирования, навыках и умениях конструирования синтаксических структур в соответствии с нормами и правилами русского языка;

- 3) формирование и развитие навыков мышления высокого порядка, направленных на анализ, синтез, оценку, интерпретацию полученной информации;

- 4) формирование навыков поискового, ознакомительного, исследовательского чтения, переработка прочитанной информации;

- 5) обогащение словарного запаса учащихся коммуникативно-актуальной лексикой и фразеологией русского языка;

- 6) формирование толерантного отношения к языкам и культурам разных народов;

- 7) формирование и развитие навыков использования информационно-коммуникационных компьютерных технологий [1, с. 10].

При изучении русского языка в классах с казахским языком обучения на первое место выдвигается развитие речи учащихся. Через развитие четырех видов речевой деятельности у детей формируются коммуникативные навыки, которые помогают им адаптироваться во взрослой жизни. На уроках можно применять различные стратегии обучения на этапах слушания, говорения, чтения и письма.

В методической копилке учителя должны содержаться планы уроков, различные картинки, карточки, фотографии, маски для драмы, аудио- и видеоматериалы по сквозным темам. Чем необычнее будет организован этап вызова(начало урока), тем эффективнее будет организована деятельность учеников в ходе всего урока.

Ключевыми факторами, определяющими эффективность учебного процесса в классе являются следующие:

- понимание детьми процесса обучения;
- понимание того, чему обучать;
- представление о том, как структурировать учебный процесс;
- как оценить результативность обучения.

Учеников привлекают мультимедийные уроки. С помощью наводящих вопросов можно определять тему уроков и переходить к основной части. Во время таких занятий в классе создается обстановка реального общения, ученики стремятся выразить свои мысли, с желанием выполняют задания, проявляют интерес к изучаемому материалу, то есть создается творческая среда для устранения разрыва между теорией и практикой [2, с. 31].

Обдумывая, как лучше и эффективнее подключить к урокам обучение детей грамоте элементы игрового и занимательного характера, стараюсь прежде всего охватить с возможной полнотой и активно использовать соответствующий материал, имеющийся в учебнике. Здесь и обыгрывание «веселых и умных человечков» (Санат и Робик), создание с их помощью различных побудительных ситуаций («Поможем Санату!», «Расскажем Робику!», «Что хочет Робик?»); здесь и разгадывание ребусов, и многочисленные упражнения, которым можно придать соревновательную направленность: кто быстрее и правильнее соотнесет заданные слова с картинкой или прочитает слова, которые получаются посредством замены, вставки, наращивания, усечения букв или слогов; кто безошибочно установит наличие или отсутствие определенного звука в словах, которые произносит учитель или которые называются детьми по предметным картинкам («Как теленок зовет маму», «Какой звук ты одинаково ты слышишь», «Послушай имена людей»). Неизменный интерес вызывает у детей создание «живых картинок» к прочитанным текстам и инсценирование («Репка», «Курочка Ряба», «Теремок»). Все эти и многие задания и упражнения игрового и занимательного плана могут быть индивидуальными, групповыми или общеклассными. Их легко увязать с физкультминутками и другими видами разрядки, снимающей утомление или предупреждающей ослабление внимания у детей.

Наибольшие возможности для привлечения элементов игры и занимательности открываются на уроках русского языка обучения первоначальному чтению. Они кроются в картинности текстового и иллюстративного материала, дающей толчок детской фантазии, работе творческого воображения. Этот материал вместе с тем позволяет ребенку в какой-то мере отвлекаться, рассеивать внимание. Несколько иная картина

наблюдается на уроках обучения первоначальному русскому письму, Здесь сам материал урока поддерживает высокую сосредоточенность ребенка на совершенно новом и нелегком для него деле усвоения правильных начертаний букв, их соединений в словах, верном расположении последних на строке и т.д. Однако тот факт, что в процессе письма бывают задействованы не только зрительные, речедвигательные, слуховые, мыслительные, но и моторные, рукодвигательные факторы, порождает относительно быстро наступающее у маленького ученика утомление, преимущественно мышечное. Поэтому на уроках на этапе обучения письму существенная роль отводится физкультминуткам. Они обеспечивают хорошую мышечную разрядку. Предпочтительно их проводить в игровой форме, скажем, в имитационной («В Казахстане мы живем!», «Филин старый», «Пальчики», «Полетели самолеты»).

Наряду с этим отдельным заданиям по обучению русскому первоначальному письму можно придать игровой характер. Например, сообщить , что Робик приглашает каждого ученика принять участие в конкурсе «Кто лучше раскрасит ?». Предлагаю детям: «Кто объяснит Робику, как надо правильно написать эту букву,(слог, слово)?» Или : «Напишем так, чтобы это понравился Санату!» и т.д.

В 1классе проводится изучение русского языка с разных сторон:

- 1) изучается звуковой строй речи и способы обозначения звуков на письме с помощью букв (знания из области фонетики и графики);
- 2) начинается работа над усвоением частей речи (слова ,отвечающие на вопросы кто ? что? какой? какая? какое? какие? что делает? И др.);
- 3) первоклассники постепенно подводятся к осознанию того, что предложение выражает мысль, что в предложении о чем-либо или о ком – либо говорится и слова в предложении связаны по смыслу (знания из области синтаксиса)
- 4) дети узнают, что в русском языке есть слова близкие по смыслу и противоположные; учатся использовать такими словами для точного выражения мысли(знания из области лексики и стилистики).

Над всеми сторонами языка работа проводится во взаимосвязи. На каждом уроке предусматривается работа над тектом, над звуковым составом слова и некоторыми его грамматическими признаками. Безусловно, в зависимости от темы урока одна из сторон оказывается в центре внимания. Без этого урок потеряет целенаправленность.

В первом классе у учащихся формируется умение писать слова, написание которых не расходится с произношением (например, дом, книга).У школьников развивается умение списывать, писать под диктовку, контролировать себя при письме. Класс я рассматриваю как начальный, подготовительный этап работы над данными навыками. Подготовка, в частности, состоит в том , что у учащихся развивается умение различать ударные и безударные слоги, парные звонкие и глухие согласные [2, с. 41]

Обучение учебному предмету «Русский язык» следует принципу , согласно которому учащиеся должны «научиться учиться» ; стать самостоятельными, мотивированными. Заинтересованными, уверенными, ответственными и интеллектуально развитыми личностями.

Задачу развития русской речи школьников нельзя решить только в рамках урока русского языка. Окружающая жизнь – источник знаний и одновременно обогащения речи учащихся. Только развивая у учащихся умение наблюдать , подмечать существенное в жизни природы и общества, постоянно повышая уровень знания учащихся, можно добиться обогащения их речи. Речь учащихся развивается в единстве с развитием их мышления, расширением объема знаний. Вот почему необходимым условием успешного обучения русскому языку по обновленному содержанию является связь обучения с жизненным опытом учащихся, с тем , что они непосредственно видят вокруг себя, слышат из разговоров старших или по телевизору, узнают из книг. Я считаю целесообразным предлагать учащимся задания, побуждающие их использовать фактические знания, полученные из разных источников (составление предложений на основе прочитанного текста на уроке, об интересном событии, которое происходит в стране, школе, об изменениях в природе и т.д.). Развитие устной речи – задача, которая постоянно решается на уроках русского языка в 1 классе.

Для развития и воспитания этих качеств необходимо использовать различные приемы и методы преподавания и обучения, например:

- 1) выслушивание мнения каждого учащегося и признание важности использования для имеющихся знаний и пониманий с целью их развития (у первоклассников есть маленький, но жизненный опыт);
- 2) стимулирующее и развивающее обучение с помощью тщательно подобранных заданий и видов деятельности (подключить к урокам элементы игрового и занимательного характера);
- 3) игровая деятельность (современная методика располагает большим запасом разнообразных игровых и занимательных упражнений, заданий, материалов). Но педагогически прицельно это можно сделать, только сообразуясь с особенностями состава своего класса, своим стилем работы);
- 4) создание условий речевого общения на каждом уроке;
- 5) моделирование стратегий решения проблем на примерах, понятных учащимся (соблюдать на уроках принцип доступности);
- 6) поддержка обучения учащихся посредством «оценивания для обучения»;
- 7) поощрение исследовательской деятельности и активного обучения, основанного на исследовании;
- 8) осуществление дифференцированного подхода в обучении ;
- 9) организация индивидуальной, групповой деятельности учащихся и работы всего класса;
- 10) развитие у учащихся навыков критического мышления;

- 11) самостоятельный поиск путей решения поставленной перед учащимися проблемной ситуации;
- 12) самостоятельное изучение текстов, обсуждение в группе, представление классу;
- 13) взаимообучение учащихся;
- 14) практическая и творческая деятельность (создание различных видов творческих работ);
- 15) выполнение заданий, требующих поиска;
- 16) исследовательский подход (что я знаю, что хочу узнать, чему научился);
- 17) сбалансированное сочетание традиционных и новых методов обучения;
- 18) создание условий, побуждающих учащихся к самооценке и саморазвитию, в соответствии с индивидуальными потребностями;
- 19) систематический мониторинг знаний учащихся.

Большое значение приобретает связь уроков русского языка с другими уроками, а также проведение экскурсий, на которых дети получают новые фактические знания и одновременно в их речь входят новые слова или уточняется смысл уже знакомых [1, с.56]

Как известно, работа в классе над развитием речи включает не только обогащение словаря, но и формирование умений последовательно выражать свои мысли. В предлагаемую систему по программе уроков входит как ее составная часть и работа над навыками связной речи (монолог, диалог, беседа). Виды упражнений представлены с учетом их усложнения: увеличивается объем работы, усложняется творческая сторона ее выполнения, растет самостоятельность учащихся.

Грамматические задания, как известно, являются основой сознательного владения языком и формирования навыков грамотного письма. Важно построить урок так, чтобы изучение элементов теории способствовало осознанности практической деятельности учащихся, например, осознанному использованию предложений для выражения своих мыслей, осознанному письму слов. Для этого необходима теснейшая связь между получением грамматических знаний, работой над развитием речи и формированием навыков письма. Как осуществить эту взаимосвязь в учебном процессе – вопрос довольно сложный. Я исхожу из того, что заучивание грамматических определений и воспроизведение их без должной опоры на речевую практику учащихся не принесет желаемых результатов. Эффективным окажется такой путь обучения, который постоянно мотивирует и побуждает учащихся размышлять, рассуждать, применяя при этом теоретические знания, хотя и элементарные. Не выполнение по подражанию, по образцу, а поиск решения задачи, вначале в группах, позднее самостоятельно, способствует прочности и подвижности знаний, а также развитию мыслительных и коммуникативных навыков учащихся. Подготовка первоклассников к усвоению в дальнейшем грамматики русского

языка состоит не только в том, чтобы усвоить элементы знаний, но и стимулировать процесс мышления (руководимое письмо и чтение), в частности умение анализировать языковой материал (слово, предложение, текст), умение синтезировать, умение сравнивать слова, предложения, учитывая их сходства и различие, умение обобщать.

Основная цель преподавания второго языка в школе – помочь учащимся улучшить языковую компетенцию. Однако существуют и другие важные цели (например, донести до учащихся тот факт. Что язык имеет духовную ценность, дает возможность проявить большую сознательность и ответственность), которые достигаются благодаря изучению второго языка. Процесс преподавания должен соответствовать изучению языка, как второго.

ЛИТЕРАТУРА

1. Руководство для учителя. Центр педагогического мастерства. АОО «Назарбаев Интеллектуальные школы», 2016.
2. Типовая Программа по учебному предмету «Русский язык и литература» для школ с нерусским языком обучения (в рамках обновления содержания начального образования), 2015.

ӘӨЖ 811.512.122

Аташев С.М.

Х.Досмұхамедов атындағы Атырау мемлекеттік университетінің аға оқытушысы, Атырау қаласы.

Жолдасова Г.Т.

Х.Досмұхамедов атындағы Атырау мемлекеттік университетінің «Қазақ тілі мен әдебиеті» мамандығы бойынша І курс магистранты, Атырау қаласы.

ТҰЛҒАЛЫҚ СӨЗ ТАПТАРЫ СИНТАКСИСІНДЕГІ МОРФЕМАЛАРДЫҢ ОРНЫ

Тірек сөздер: сөз таптары синтаксисі, морфемалар, сөз тұлғалары, сөздердің тіркесімділігі, предикативтер, атрибутивтер, адвербиалдар, адъективтер.

Аңдатпа. Мақала қазақ тіл білімінің синтаксис ғылымына, соның ішінде сөз таптары синтаксисі саласына арналған. Түбір және қосымша морфеманың осы аталған сала бойынша сөз тіркестері мен сөйлемдердегі орны қаралады. Морфемалардың мағыналық және тұлғалық тіркесімдігі маңызды зерттеу нысаны екені талданады.

Сөз таптары синтаксисі үшін құрылыс материалдары болып табылатын сөздер мен сөз тұлғаларын қажетті тұрғыдан қарастырғанда тап болатын бірқатар маңызды мәселелерге тоқталып өту арқылы морфемалардың синтаксистегі орны мен қызметін ашуға болатынына көз жеткіземіз. Соның ішінде тұлғалық немесе конструктивтік сөз таптары синтаксисінде атауыш және көмекші сөздер морфемалар ретінде бір-біріне қарсы қойылып, күрт ажыратылады. Синтаксистік конструкцияның компоненттері ретінде атауыш сөздер, яғни толық мағынасы бар түбір морфемалар қолданылса, көмекші

сөздердің синтаксистік қызметі байланыстырушы, не түрлендіруші болуынан көрінеді. Осыдан келіп позициялық және оның байланыстырушы мағыналарын өзара айыруға болады.

Әдетте, синтаксистегі сөйлем ішінде белгілі бір позицияда тұратын және синтаксистік қатынасқа түсетін сөздің тұлғалық жағы дегенде, грамматикалық мағыналар айтылады, ал сөздің жеке лексикалық мағынасына назар аударылу дәрежесі ондай жоғары болмайды: синтаксис үшін сөздің мағынасы емес, тұлғалар маңызды болады. Осылайша синтаксисте маңызды қызмет атқаратын грамматикалық көрсеткіштердің ішінде сөз таптары синтаксисі тұрғысынан көптеген грамматикалық категориялар іске қосылады, соның ішінде септік, көптік, тәуелдік жалғаулары бір қырынан ғана, яғни синтаксисте керекті тұрғыдан ғана қарастырылса, енді біреулері, соның ішінде шақ, рай, модальділік көрсеткіштері болатын морфемалар өзінің табиғи қызметі тұрғысындағы қырынан танылады, яғни нақты айтқанда, бұлардың өзі таза синтаксистік категориялар ретінде сөйлемнің тұлғаларын құрап, сөйлемді түрлендіретін, сөйтіп сөйлемнің түрлерін ажырататын көрсеткіштер жүйесіне енеді. Көрсеткіші бар морфемаларды Ю.С.Маслов: «сегментті морфемалар» [1,131] деп атаса, Б. Де Куртенэ морфемалардың қатарына өзінің экспоненті жоқ болатын «нөлдік морфемаларды» [2,282] да жатқызған болатын. Америкалық структурализмнің өкілі З.Харрис дистрибутивтік әдістемені қолдана отырып, морфемаларға аффикс-хамелеондар мен супрасегментті морфемаларды да қосады [3,45-46].

Сонымен бірге, сөйлем конструкциясын ұйымдастыруда қолданылатын сөздердің функционалды формаларын (модификацияларын) және функционал аффикстерді, әртүрлі трансформацияларды, конверсиялық құрылымдарды қарастырған да маңызды, содан жалпы функционал формалар дегеннің өзі, түптеп келгенде, синтаксистік тұлғалар болып шығатынына көз жеткіземіз, онда сөздердің лексикалық мағынасы өзгермейді, синтаксистік қызметі өзгереді.

Одан кейін, микросинтаксисте сөз таптары бөлінісі өз тұрғысынан шешіледі. Олар, сөз таптары, синтаксисте төртеу:

1. Атаулар (субстантивтер, зат есімдер). Оған зат есім, субстантивтік есімдіктер, қимыл атауы етістігі, жинақтау сан есімі және субстантивтенген сын есім, сан есім, есімше, үстеу, одағайлар жатады.

2. Предикативтер (финиттілер). Оған финитті етістік, функционал предикативтер, финиттенген сөз таптары енеді.

3. Атаудың белгілері (адъективтер, сын есімдер). Бұл топқа сын есім, есімше, сан есім, атрибутивтік есімдіктер, адъективтенген зат есім, үстеу, морфологиялық функционал тіркестер жатады.

4. Белгінің (қимылдың) белгілері (адвербиалдар, үстеулер). Бұл топқа үстеулер, көсемшелер, топтау сан есімдері, адвербиалданған сын есім, зат есім, морфологиялық функционал тіркестер енеді.

Синтаксистік тіркестен ажырату және басқа да мақсаттар үшін одан фразеологиялық тіркестердің бір жағынан, морфологиялық тіркестердің екінші жағынан, сөзжасамдық тіркестердің үшінші жағынан ажыратылуы бар, сол арқылы тұрақтала бастаған тіркестер, құрамды атаулар мен тізбек бойынша жылжуларға назар аударылуы мүмкін. Сөздер мен сөз формаларының тіркесімділігі, яғни валенттілігі сөз таптары синтаксисіндегі ең орталық мәселелердің бірі болатындықтан, әртүрлі шектелулер, мағыналық жүйелері мен тіркесімділік түрлері бойынша алғандағы ерекшеліктері, тұлғалануы, жалпы грамматикалық мағынасы, лексико-грамматикалық тобы назарланады, сондықтан кейде синтаксистік компоненттің сөзжасамдық типі, құрылымы да маңызды болуы мүмкін. Осы көрсетілгендердің ішінен сөз таптары синтаксисі үшін қажетті тұста нақты зерттеулер, екшеулер жүргізе алады. Жалпы синтаксистегі позицияларды байланыстыратын және оларға синтаксистік мағына бере алатын көрсеткіштердің бәрін қамтумен қатар, позицияның мағынасын ажыратқанда тіркестердің басыңқы не бағыныңқы сыңарларының лексикалық жағының де елеулі бір орны бар екендігіне баса назар аударуға болады. Бұл тұста сөздер мен сөз формаларының және морфемалардың тұлғалық және мағыналық тіркесімділігі синтаксис үшін маңызды фактор болып табылатынын аңғаруға болады.

Синтаксистегі «сөз» дегеннің өзінің бірқатар дәлдеп нақтылай түсетін жақтары бар: бұнда ең алдымен дара және күрделі сөздер ажыратылмайды. Дәстүрлі айтылатын «дара және күрделі сөйлем мүшелері» дегеннің бұл тұрғыда синтаксистік мәні жоқ. Тұлғалық түзілім синтаксисінде сөздер минимальды синтаксистік компонент қана болып, мысалы, *қызыл ала, ұзын бойлы, апарып беру, ән салу* т. Б. Сөздер *жақсы, өткір, келу, айқайлау* сөздерімен тең түрде, сөйлемнің бір ғана позициясында орналасқан, яғни бір сұраққа жауап беретін синтаксистік конструкцияның компоненттері ретінде қаралады. Олар морфологиялық немесе сөзжасамдық тұрғыдан дара, күрделі сөздер болып ажыратылғанымен, синтаксис үшін бұл айырманың маңызы жоқ: сөзжасамдық тұрғыдан және структурологиялық құрылысы жағынан күрделі сөздер сөйлемнің күрделі мүшесі болмайды.

Сондай-ақ сөздің синтетикалық және аналитикалық формалары да, оның түрлі тұлғалары ретінде бірдей дәрежеде қаралады. Мысалы, *көру, айта салу, жылап жібере жаздады, қызыл, өте биік* т. С. С. Сөздер құрылысы жағынан бір-бірінен айырмасы жоқ синтаксистік компоненттер болып табылады.

Сөздің көмекші сөзбен тіркесіп, синтаксистік маңыздылығы болмайтын құрылымдары сол сөзбен бірге қаралады. Мысалы, зат есім мен көмекші есімдердің, сын есім мен күшейткіш сөздің, сан есім мен болжалдық сөздердің (болжалдық сан есімдер) тіркестері морфологиялық бола отырып, тұлғалық синтаксис үшін сол сөздердің бір формасы ғана деп есептеледі: көмекші сөздің қатысуымен жасалған тұлғалар деп түсініледі. Сонда түзілімдік синтаксисте *ауылдың маңы, өзен бойында* дегендер аналитикалық құрылымдағы атаулар, *өте биік, ең жақсы, тым тез* деген аналитикалық

формадағы атау белгілері мен қимыл белгілері; ал *беске жуық, он шақты* деген болжалдық сан есімдер де солардың қатарында аналитикалық тұлғадағы атау белгілері т. С. С. Ретінде қаралады.

Синтаксистік тіркес, лексемалардың және олардың грамматикалық варианттарының (формаларының) еркін тіркесуі морфологиялық тіркестерден мақсатты түрде ажырайды, сөзжасамдық құрылымы, морфологиялық (морфемикалық) құрылысы, фразеологиялық құрамы, аналитикалық формасы арқылы күрделі болатын сөздер тұлғалық синтаксис үшін күрделі компонент бола алмайды, синтаксистік күрделі компонент болу басқаша түсінілетіндіктен, бұлардың бәрі дара компонент деп танылады. Ал сөздің синтаксистік тұлғасы деген сөздің синтаксистік байланысқа тікелей қатысатын тұлғалары, яғни синтаксистік конструкцияның құраушы компоненттері болып табылады. Осы көзқарасқа табан тірей отырып талдағанда, тұлғалық сөз таптары синтаксисінде синтаксистік компоненттер теориясы ерекше орын алады.

Қазір тілдің барлық деңгейлерінде қолданылатын тіркесімділік (валенттілік) термині бұл жұмыста мағыналы бірліктердің, яғни морфемалардың басыңқы және бағыныңқы болып құрылған құрылымдарының бағындырушы тарапына қолданылады, яғни басыңқы компонентке, оның белгілі бір тұлғаларды өзіне бағындыруына, түптеп келгенде сол тұлғаларды қажет етуіне, міндетті валенттілікке байланысты айтылады.

Синтаксистік тіркесімділік сөздердің қай сөз табына жататындығы бойынша анықталғанда, ең түпкі немесе туындамалы грамматикадағы ең алғашқы тіркесімділік жүйесі мыналарды ұсынады:

1.1. Атаудың белгісі және атау;

1.2. Қимылдың белгілісі және қимыл.

Өздерінің орын тәртібі арқылы байланысатындықтан (қабысу), бағыныңқы компоненттер бір формалы болып, түрленбейді. Ең бастапқы болатын осы тәртіппен валенттілік одан әрі дамиды, даму бағыты трансформациялар және функционалды формалардың өзіндік қызметінде іске қосылуы арқылы жүреді, бұнда алдымен функционал формалар, яғни сөйлемдегі сөздердің синтаксистік қызметін өзгертетін қосымша морфемалар, одан кейін транспозицияланғандар, яғни ешбір көрсеткішсіз-ақ сөздердің сөйлемдегі қызметінің өзгеруі, оның соңынан функционалданғандар тіркеледі: сөйтіп бұл жерде сөз тұлғасы сөз тұлғасын керек етіп тіркеседі (матасу) немесе бағыныңқы компонент көп тұлғалы болады (меңгеру). Алғашқыларын сөз тұлғасы мен сөздің (меңгеру), екіншілерін (матасу, қиысу) сөз тұлғасы мен сөз тұлғасының, байланысы деп қарағанда, атау белгілері мен қимыл белгілерінің әдеттегі түрленбейтін таптары ретіндегі жалғыз тұлғасы да оның формасы деп қабылданып отыр. Егер сөздер тұлғасы жағынан тіркесе алмайтындай болса, олар формалды, яғни валенттіліктің тұлғалық шектелуі деп танылады.

Сөздер мен сөз тұлғалары тіркесімділігінің формальды шектелуінің өзіндік ерекшелігіне келгенде, генеративтік грамматиканың заңдылықтары арқылы пайда болып қалыптасатын кейінгі қатарлар сол шектелуден түрлі жолдармен шығып кету арқылы алынатынына көз жеткіземіз. Яғни кейінгі қатарлар алдыңғы қатарлардан туындамалы (генеративтік) грамматикалық әдіспен шығарылады. Сонда функционал формалар, транспозициялар және функционалданған формалар, сондай-ақ транспозицияланған функционал формалар формальды шектелуді кеңейту немесе оның шеңберінен шығу үшін қолданылады деп түсінеміз. Мысалы, тұлғалық тіркесімділіктің негізгі қағидасы бойынша атау белгілері етістіктермен бағыныңқы болып тіркеспеуі тиіс, алайда *таза киінген* деген тіркесте ол (*таза*) қимыл белгісіне айналып тұр. Морфологияда бұл құбылыс адвербиалдану (конверсияның бір түрі) деп аталса, синтаксис үшін транспозиция дегеніміз осы. Яғни, сөздің сөйлемдегі қызметі өзгерді. Сондай-ақ, грамматика теориясы және тұлғалық валенттілік теориясы бойынша алғанда, қимыл белгісі атаулармен тіркеспеуі тиіс болатын. Алайда, *бүгінгі оқиға* дегенде, ол қимыл белгісінен атаудың белгісіне айналып кеткен. Бұл функционал морфема арқылы жүзеге асып тұр, функционал морфемалар әрқашан сөздердің мағынасын емес, сөйлемдегі қызметін өзгерту үшін қолданылады, түптеп келгенде синтаксистік сөз таптарының тұлғалық шектелудің шеңберінен шығару үшін қолданылады.

Сөз таптары синтаксисі өзінен неғұрлым иерархиялық жоғары синтаксис салаларына қызмет етуі тиіс, содан тұлғалық сөзбайланыс, сөзтіркесім, сөйлемқұрылым салаларына апарады. Тұлғалық сөз таптары синтаксисі осы арқылы тұлғалық сөйлемтануға тікелей қызмет етеді: себебі сөйлем структурасын қарастыруға байланысты сөз формаларының өзінің де бір-бірінен ажырайтын белгілері бар.

Сонымен, тұлғалық сөз таптары синтаксисі ең алдымен сөздер мен сөз тұлғаларының (түбір мен қосымшалардың бірлігі) тұлғалық тіркесімділігін, формальды валенттілігін зерттейтін сала болып табылады.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР

1. Маслов Ю.С. Введение в языкознание. М., Высшая школа, 1987. – 282 с.
2. Бодуэн де Куртенэ И.А. Избранные труды по общему языкознанию. В 2 т. М., Изд. АН СССР 1963. Т 2. – 392 с.
3. Харрис З. Совместная встречаемость и трансформация в языковой структуре // Новое в лингвистике. Т. II. М., Изд. Иностранной литературы, 1962.

УДК 372.881.111.1.

С.Б.Рысмагамбетова

С.М.Гилагова

Атырауский государственный университет
имени Х.Досмухамедова

СРЕДСТВА ОБУЧЕНИЯ ИНОСТРАННЫМ ЯЗЫКАМ

Ключевые слова: технические и нетехнические средства, системность, комплексность, концентрическое и циклическое построение, фонограммы, видеогаммы, аудиовизуальные средства, учебно-воспитательный процесс, вспомогательные средства, видеопрограммы.

Аннотация. Возросшие за последние годы требования к качеству языковой подготовки специалистов – лингвистов обусловили соответствующие преобразования и в формах организации учебного процесса, методах, средствах обучения и контроля в вузе. Вследствие чего, в рамках данной статьи целесообразно выявить актуальность дистанционного обучения, в общем, и электронного учебника, в частности, для студентов неязыкового вуза, определить наиболее оптимальные методы, средства обучения и контроля по иностранному языку.

Под средствами обучения понимается все то материальное (техническое и нетехническое), что оказывает помощь в организации и проведении учебно-воспитательного процесса.

Средствами обучения являются орудия учебного процесса, с помощью которых более успешно и за рациональное время достигаются поставленные цели.

Необходимо отметить, что исследователи неоднозначно подходят к трактовке понятия «средства обучения». Одни включают в средства обучения непосредственно материальные орудия труда (см. первые и вторые определения) – учебники, учебные пособия, ТСО и пр., другие (Е.И. Пассов) – упражнения. [1,с.46]

В МОИЯ выработаны требования к средствам обучения:

- они должны воплощать в себе цели обучения, обеспечивать их полную реализацию
- они должны в материализованном виде воплощать содержание обучения
- они должны быть проводником методов и приемов обучения, обеспечивать управление преподаванием и учением в их общей взаимосвязи
- они должны строиться в рамках современных методических направлений

Для достижения поставленных целей обучения ИЯ в Вузе предусмотрено использование разнообразных средств обучения, которые в методической литературе классифицируются по-разному. Множество классификаций обусловлено тем, что разные принципы кладутся в их основу.

По роли, которая им отводится в учебно-воспитательном процессе, средства делятся на основные и вспомогательные: по адресату они бывают средства для учителя и средства для учащихся (подсистема средств обучения для учителя и подсистема средств обучения для учащихся); по использованию анализаторов в процессе овладения ИЯ вычленяют слуховые, зрительные и зрительно – слуховые (картинки, аппликации, немые диафильмы, диапозитивы звукозапись, звуковые диафильмы, кинофрагменты); по использованию техники – технические (диафильмы, кинофильмы, диапозитивы, кинокольцовки, звукозапись, видеозапись,

кодоматериалы, требующие для своего использования соответствующей аппаратуры) и нетехнические (картинки, аппликации, предметы и т. д. т. е. все, что не требует специальной аппаратуры). Наиболее традиционной является деление на основные и вспомогательные средства обучения.

К основным средствам обучения относятся книга для учащихся, книга для учителя, которые предопределяются учебным планом и программой.

Непосредственно с учебным планом учитель не имеет дела. Он определяет место того или иного предмета в системе других учебных предметов. Учебный план устанавливает количество часов, в целом и по неделям, а также сроки обучения. Тем самым он регламентирует процесс обучения в количественном аспекте. Он, в известной степени, программирует обучение.

Программы не является прямым орудием труда, хотя выполняет функцию управления обучением. Она строится на основе учебного плана и выступает в качестве директивного документа определенной политической значимости. В ней как бы зафиксирован социальный заказ общества к предмету английского языка. В программе формулируются цели обучения, требования к навыкам и умениям в основных видах РД, указаны тематика и объем языкового материала по классам. В ней указаны количественные нормативы, темп чтения, объем лексического материала в цифрах и т. д. [2, с.95]

Учебник (книга для учащиеся) является основным средством в подсистеме средств учащегося. Он реализует основные теоретические положения, на которых строится учебно-методический комплект по ИЯ:

- системность и комплексность, необходимость учета особенностей этапов обучения

- преемственность материалов учебника
- учет особенностей РЯ
- научно обоснованный подход к отбору учебного материала
- речевая направленность учебных материалов
- концентрическое и циклическое построение

Учебник является ядром подсистемы средств обучения учащегося. Основное содержание учебника составляют упражнения. Однако учебник как пособие, с помощью которого обучают ИЯ, не передает звучащей речи. Поэтому к нему прилагаются фонограммы, видеофонограммы, а также наглядные пособия.

Книга для учителя является основным средством в подсистеме средств обучения, входящих в комплект учителя. Он состоит из ведения, где излагается методическая концепция авторов УМК, особенности каждого года обучения, примерных разработок уроков и приложения, в которое входят тексты на аудирование, образцы контрольных заданий, список грамматических структур и т. д. Особую значимость Книге для учителя придает то, что в ней расположен материал для устной речи, который должны усваивать учащиеся.

Итак, Книга для учителя и Книга для учащихся являются теми центрами в составе УМК, вокруг которых группируется вспомогательный материал, который помогает наиболее успешно решать поставленные перед обучением ИЯ задачи. Вспомогательные средства обучения можно разделить на две группы (М.В. Ляховицкий): вспомогательные средства (комплект учащегося) и вспомогательные средства (комплект учителя). В комплект учащегося автор включает фонограммы, фотограммы, раздаточный дидактический материал, альбом картин, упражнения на печатной основе, книги для домашнего чтения, словари, справочники. Комплект учителя состоит из фонограмм, видеофонограмм, раздаточного дидактического материала, материала для фланелеграфа, настенных картин, настенных таблиц, программированных упражнений, лабораторных работ, пособия по внеклассной работе. [3, с.20] В классификации, которую дает Щукин А.Н., фонограммы (грамзапись, магнитопись, радиопередачи, видеограммы, учебные картинки, репродукции, картинные словари, таблицы, схемы, сборники лабораторных работ, диафильмы, диапозитивы, неозвученные кинофильмы и видеофонограммы (кинофильмы, диафильмы со звуковым сопровождением, телефильмы, видеофильмы) составляют аудиовизуальные средства обучения, а аппаратура и специальные средства для демонстрации аудиовизуальных пособий – технические средства обучения (ТСО).

Фонограммы – это образцовый фономатериал в виде записи на грампластинки или магнитную ленту иноязычной речи; используется для формирования коррекции произносительных навыков, автоматизации грамматических моделей и речевых образцов, обучение аудированию, говорению, письму. Фонограмма является незаменимым пособием при работе внеязыковой среды.

Видеограммы – это наглядные пособия, дающие представление о явлениях языка и окружающей действительности в виде зрительных образцов; пользуются популярностью благодаря выразительности изобразительного решения, познавательной ценности и т. д. Видеограммы навыков, так и практике в разных видах РД.

Видеофонограммы – синтетические аудиовизуальные средства, обладающие известными преимуществами в сравнении с другими благодаря информативной насыщенности зрительно – слухового ряда, выразительности, яркости, достоверности, динамизма, изображения. Отличительная особенность видеофонограммы – ситуативность и динамизм изображения, а также ее познавательная ценность.

Если система аудиовизуальных средств обучения предназначена для использования в конкретной аудитории учащихся, то система ТСО пригодна для использования при различных видах и формах обучения.

ТСО делятся на три группы:

- звукотехнические (магнитофон, электрофон, радиоприемник, диктофон)

- светотехнические (фильмоскоп, диапроектор, эпипроектор, кодоскоп, средства программированного обучения)

- звукосветотехнические (телевизор, кинопроектор, видеомэгнитофон).

Итак, учитель ИЯ располагает большой номенклатурой основных и вспомогательных средств обучения. Их рациональное использование должно обеспечить достижение поставленных перед Вузом целей обучения. [4, с.63]

Средства обучения сосредоточены в кабинете ИЯ, роль которого трудно переоценить в организации и проведении учебно-вспомогательного процесса с учащимися в аудиторное и во внеаудиторное время. Кабинет – это место, где должно быть смоделирована микросреда страны, язык которой изучают студенты. Сама атмосфера кабинета, его оборудование, наглядные пособия – это фон, который вводит в культуру страны, ее обычаи, традиции, т.е. все то, что должно стимулировать изучение иностранного языка, вызывать и учащихся потребность находиться здесь не только во время урока, но и во внеаудиторное время. Другими словами, кабинет ИЯ должен использоваться для самостоятельной работы во второй половине дня. Кабинет может и должен стать центром изучения ИЯ, где создаются условия для расширения возможностей использования звукозаписей, лингафонного практикума, комплектов учебных наглядных пособий и др. В кабинете ИЯ учащиеся могут выполнять работу сверх той, которая предусматривается программой. Самостоятельная работа студентов в кабинете ИЯ во внеаудиторное время будет способствовать успешности изучения языка.

Сведения об авторах:

Рысмагамбетова Сауле Бериковна, преподаватель, кафедра переводческого дела и иностранных языков, Атырауский университет имени Х. Досмухамедова, Rysmagambetova.saule@mail.ru, E01X9G7 проспект Азаттык 64-74, сот.тел. 87756152988.

Гиладжова Светлана Максудовна, магистр, преподаватель, кафедра переводческого дела и иностранных языков, Атырауский университет имени Х. Досмухамедова, g.svetik_81@mail.ru, E01K1G5 микрорайон Лесхоз 9-41, сот.тел. 87011307262.

ЛИТЕРАТУРА

1. Пассов Е.И. Основы коммуникативной методики обучения иноязычному общению. – М.: Русский язык, 2001. – С. 45-57
2. Холодков Е.И. О компонентном составе ситуации речевого общения. Иностранные языки в школе. – 2000. - №4. – С. 94-96
3. Ляховицкий М.В., Вишневский Е.И. Структура речевой ситуации и ее реализация в учебно – воспитательном процессе. Иностранные языки в школе. – 2003. - №2. – С. 18-24
4. Рогова Г.В. Роль учебной ситуации при обучении иностранному языку. Иностранные языки в школе. – 2001. - №4. – С. 60-64

УДК 81,142

Kabosheva A.
Kh.Dosmukhamedov Atyrau State university

DIFFICULTIES OF WRITING ESSAYS IN ENGLISH

Key words: linguistic problems, composition, writing skills

Annotation. The article is devoted to Writing skill difficulties of the English Composition and linguistic problems of writing.

Many students assume that writing is the most difficult subject among the other language skills because the process of writing not only writes what they feel but also convey a message to the readers. Therefore, the students have problems to make good writing. In addition, there are two categories of problems; linguistic problems and non linguistic problems. Moreover, this research focuses on the non linguistic problems. The purpose of this study is to know the problems faced by students in writing essay both in individual work and in group work. The writing skill difficulties are one of the most significant problems that affect not only native English speakers, but also hundreds of students that are learning English as a second or foreign language around the world. The fact that the latter do not have interest in the Composition field leads them to be poor writers, have low scores in their courses, increase the errors in their homework, write run-on sentences and create incoherent paragraphs. Many students have learned in high school to camouflage their lack of reading and writing skills, so it is often difficult for teachers to identify their weaknesses until students hand in papers or take exams. Then writing deficiencies are obvious. For this reason, it is important to say that academic writing involves many requirements that students must put into practice to avoid difficulties and complications at the moment of writing essays or report papers. Besides, not only self-strategies influence students' performance, but also the effectiveness of the methods and techniques that teachers apply in their English Composition courses. Each method is useful with some students but fails with others, so writing needs to persist and teachers must take into account other strategies if they want their students to develop effective writing skills. Therefore, students and teachers must work together as a team. If students want to improve their writing skills, only in this way they will have good results and they will notice the difference in their compositions.

Since it is difficult for almost every student to write essays or compositions in their native language, it is worst for the students that are learning English as a second or foreign language. It is for that reason that the research team decided to investigate and analyze this situation, since it was noticeable that English Composition students were having serious difficulties when writing. The main problem is that students do not understand some topics. Other topics are not clear enough for them or the methods, techniques or strategies teachers are applying during classes are not very helpful at the time of writing about any topic. So, it was indispensable to gather all the information possible and in this way to propose some recommendations not only to the authorities of the Foreign Language Department but also to every single English Composition teacher in order to improve the learning process of the English Composition students and help them to

understand better each topic and in this way create good compositions. The importance of this research lies on the following facts: 1. To improve teaching techniques and strategies. 2. To improve student's writing quality. 3. To establish a previous knowledge on both teachers and students for a better performance when writing. 4. To design a new study plan for the major offered by the FLD in which English Composition I should be given an appropriate status. 5. To develop FLD student's learning strategies through writing exercises, and this cannot be attained in English Composition classes if the students do not possess the level for those exercises.

One of the main problems among students is the fact that many of them cannot develop their writing skills, mostly the ones who are making compositions in a foreign language. This has become very difficult not only for students but also for professors, because all of them are looking for good results in every single step of the learning process. Through history there have been many cases of this situation and it is important to say that this problem happens not only in our country but also in many others around the world. In the United States in 1874, 97% of the nation's high school graduates entered college. However, although they were native speakers of English, their writing skill was poor. For example, the Harvard faculty was distressed by the low level in English on the freshmen students' part, including upper-class students. For this reason, they sought to remedy writing deficiencies by instituting freshman English (a remedial course). The original purpose given for the almost universal instituting of freshman English in college across the country, following the Harvard model was to "make up" for what students "failed to learn" in High school, in essence. In addition, first remedial writing course at the University of California at Berkeley, subject A (a prefreshman English course) began in 1898. At that time the University required high schools to take subject A, a non-credit composition course. There have been many disputes about the course and its effectiveness; however, the decline in essay writing scores of college students provided more objective evidence that the writing skill was getting worse. There was a significant increase in errors involving awkwardness of expression, run-on sentences and incoherent paragraphs. There were more poor writers and their scores were lower than in other years. Moreover, the theoretician Kitzhaber, A. R. (1963) surveyed composition courses in four year colleges and concluded that their quality and content were exceedingly diverse. He punished composition instructors and their approaches with phrases that ring true today: "Teaching young people to write well has always proved so frustratingly difficult and the methods used so time-consuming and laborious for teachers and students alike". In other words, no one approach has solved the problems nor does it seem likely that any strategy or Writing skill difficulties of the English Composition I students 7 philosophy will provide remedy. "Each method helps some students and fails with others. Writing needs to persist; teachers must teach composition if students want to develop effective writing skills", Kitzhaber added.

Although some of the strategies teachers use encourage their students to be creative and organized, that is not enough. Students must take into account many

aspects at the time of writing such as: vocabulary, mechanics, grammar, organization and content and not only one of these items because to create adequate compositions students must take into account every single detail. The problem is that they do not care about the kind of essays they are creating and they do not follow the correct steps that will provide all the sources for their compositions. They just care about the grade they will receive at the end of a homework assignment. Besides, remedial writing courses for students with problems regarding this skill are not accepted by some theorists. For Example, in 1974 the English composition teacher Karliner A. said that placing students in special remedial writing courses is not a solution. He added that “writing competency is a skill which needs continual reinforcement; it is impossible to expect that one student will become a good writer if he has never written before and if it will not be required to write again in their college career.” If professors require little or no writing experience when they do require a paper and provide no constructive feedback, when writing is found to be inadequate, then it is foolish to expect that most undergraduates will develop their writing skills. Professors must expect a development of the writing skills according to what they have taught to students in the writing area.

As professionals, teachers must encourage their students to be creative and find their own topics and organization for their texts. With regard to responding to students as real readers or as writing teachers, the interviewed professors said that both options are okay. They have to respond to meaning and form but they must be real readers to give suggestions that they have to include in their last drafts. They added that it is necessary to ask them questions about what they want to say between lines in order to be clear when writing. Due to the fact that academic writing implies deeper analysis, professors stated that they guide students to apply the correct structure of a paragraph following the American Conventions (topic sentence, supporting sentences and concluding sentence). The problem is that most of the students can do only free writing when they arrive to the writing classes, Writing skill difficulties of the English Composition I students 37 but if they apply the correct structure it will be very helpful for them to follow the adequate steps of a good composition. Besides, language activities such as talking, keeping a journal, understanding the audience, reading writing and collaborative research help the students to learn how to write adequately and improve their composition skill, avoiding the use of other techniques that are not very helpful for their writing.

LITERATURE

1. Byrne, D. (2000). Teaching writing skills. London. Longman. Chamot, A. (2005).
2. Language learning strategy instruction: Current Issues and Research. Annual Review of Applied Linguistics, Vol. 25, 112-130. Cohen, A. D. (2003).
3. Strategy training for second language learners. New York: New bury House. Cook, V. (2001). Second language learning and language teaching (3rd Ed.). London: Oxford University Press.

Хайржанова А. Х.

Атырауский государственный университет имени Х.Досмухамедова
Факультет Полиязычного образования
akmaral_63@mail.ru

Мустагалиева Г. С.

Атырауский государственный университет имени Х.Досмухамедова
Факультет Полиязычного образования
ms_gulnara@mail.ru

ИНТЕГРАЦИЯ ПИСЬМЕННЫХ РАБОТ С ДОМАШНИМ (ДОПОЛНИТЕЛЬНЫМ) ЧТЕНИЕМ

Ключевые слова: персонаж, сюжет, домашнее чтение.

Аннотация. В этой статье рассматривается обоснование применения домашнего чтения литературных текстов на уроке английского языка и расскажем о том, как объединить письменные работы с чтением, используя дневник чтения (также известный как журнал чтения или регистр чтения).

Чтение литературы – это отличный способ для достижения прогресса в изучении английского языка; он дает возможность студентам открыть новый мир с захватывающих сюжетов, интересных персонажей и настоящих диалоги, во время изучения языка. Чтение также может быть удобным для закрепления и других навыков, например: в не больших группах студенты высказываются и слушают друг друга, обсуждают текст, и делают записи, когда они выполняют упражнения, во время и после чтения. Несмотря на эти преимущества, неправильный подход к чтению литературы может сделать его скучным и неприятным. Если тексты будут слишком сложными, и студенты не будут знать цели урока, а преподаватели будут не иметь учебно-методических рекомендаций для урока с чтением, то чтение будет тяжелой работой для студентов и учителей.

Домашнее чтение мотивирует учащихся читать большое количество текстов с большим выбором разных тем, потому что сами студенты выбирают материал для чтения, исходя из собственных интересов, знаний и опыта. Студенты выбирают тексты, соответствующие их уровню языка, а также они свободны выбирать время и место для чтения. Домашнее чтение "обычно связано с чтением больших объемов с целью получения общего понимания материала" [1;13]. Другими словами, цель состоит в том, чтобы получить основную идею текста, а не полное, подробное понимание каждого грамматического, тематического и дискурсивного элементов, как это было бы сделано с упражнениями интенсивного чтения. Домашнее чтение позволяет получить больше удовольствия от чтения, поскольку они получают общее представление о литературных идеях, изучают техники и стратегии чтения, овладевают новым лексиконом и повышают уровень владения английским языком. Так как студенты читают большое количество материала, то преподавателям важно будет важно поставить ясные цели и надлежащим образом проследить за прогрессом своих студентов. Это

включает в себя знание того, как сделать чтение интересным для студентов, а также то, что задания и процедуры оценки способствуют успешному чтению.

Преимущества домашнего чтения

Результативные навыки чтения особенно важны в методике преподавания английского языка, знание только разговорного английского языка недостаточно и поэтому чтение является единственным источником понятного и содержательного лингвистического вклада, который помогает на бессознательном уровне изучению языка [7;29]. А также расшифровка звуков, слов и предложений при чтении требует навыки продвинутого мышления и социальной осведомленности [1;19]. По мере того, как они сталкиваются с новыми идеями, читатели используют свои знания и опыт для построения смысла и формирования мнений о проблемах, вытекающих из текста. Для тех, кто хочет быть творцами и независимыми мыслителями, грамотность выходит за рамки простого знания, как читать и писать. Как на родном, так и на иностранном языке критическая грамотность требует более чем пассивного поглощения того, что находится на печатной странице; «Это требует глубокого понимания прочитанного, запоминания важной и новой информации, и связать ее с существующей схемой, зная, когда и где использовать эту информацию, использовать ее надлежащим образом в различных контекстах в школе и вне и эффективно взаимодействовать с другими» [5; 24].

На протяжении многих лет в многочисленных исследованиях сообщалось, что домашнее чтение дает возможность изучать язык различными способами, в том числе в области критической грамотности. В этих исследованиях утверждается, что читатели заметно улучшают грамотность, навыки, беглость чтения и запоминанию слов, а также орфографию и письмо [9;4]. А также приобретению различных языковых навыков, студенты получают как удовольствие от изучения языка, так и позитивные эмоции от домашнего чтения, так как это мотивирует их на дальнейшее обучение и чтения. Джи [6;5] утверждает, что чем больше мы читаем, тем более компетентными мы становимся в изучении языка, и тем больше нам нравится читать; чем больше нам это нравится, тем больше мы читаем, и становимся еще более компетентными в изучении языка. Этот замкнутый круг также объединяет разные способы изучения языка: мы получаем больше знаний о культуре изучаемого языка и приобретаем более обширные базовые знания для более сложного чтения.

Когда студенты читают текст на иностранном языке, большинство из них сосредотачивают свое внимание на новых словах или структурах, чем на содержании или мнениях [4; 10]. Это происходит не потому, что читатели не могут читать содержание из-за ограниченного знания изучаемого языка, а потому, что они очень часто не знают, как сделать чтение более полезным. Например, изучающие языки должны знать, что существуют многочисленные стратегии для получения информации из текста, а также для получения эстетического наслаждения от чтения.

Применение дневника чтения.

Так же дневник используется, для того чтобы вести письменный отчет о своей личной реакции на текст в различной степени. Дневник — это прежде всего возможность для студентов выразить свое отношение к тексту, задуматься о своих открытиях и установить связь между тем, что они знают, и тем, что они изучают, к тому же, это место, где можно рисковать, спекулировать, задавать вопросы, высказывать мнения и наращивать знания, предоставляя студентам возможность расти как стратегическим читателем, так и самоучками (самостоятельными студентами). Письмо помогает учащимся объединять различные источники информации и привести свои мысли в порядок; и как результат, их мышление станет более гипотетическим, легко приспособляющимся и ясным, «тем самым способствуя сознательному осознанию и более глубокому пониманию» [2; 18].

Техники понимания прочитанного текста и пополнения словарного запаса

Знание техник чтения, которые помогают студентам понять материал, необходим для успешного результата чтения; согласно Фаррис, Фухлер, и Волтеру (2004), техника чтения делятся на две основные категории[3; 45]:

1. Техники понимания помогают студентам лучше оценить текст. Некоторые из этих стратегий/ техник включают в себя анализирование, краткое описание общего смысла, выделение особых деталей, взаимопомощи, завершение подведения итогов, заметок, создание набросков и самоанализу, и самооценке. Данные техники понимания дают возможность читателям воспользоваться базовыми знаниями, прогнозировать предстоящие события, визуализировать сцены, обобщать рассказ, сравнивать и сопоставлять идеи, следить за пониманием, анализировать и синтезировать информацию, а также выражать обоснованные мнения.

2. Техники пополнения словарного запаса помогают учащимся общаться с неизвестными словами. Студенты, практикующие домашнее чтение, учатся пропускать неизвестные слова и продолжать читать; однако иногда полезно, чтобы ученики попытались угадать слово, прочитав содержание.

Учащиеся становятся глубоко вовлечены в чтение, меняя свой образ мышления и изучения, когда они успешно применяют эти и другие стратегии/ техники. Учителя могут использовать данные техники для разработки компонентов дневника, в которые будут записаны этапы программы предварительного, вовремя или после домашнего чтения.

Компоненты дневника чтения

Элементы понимания, прочитанного в дневнике чтения

Ниже приведены несколько рекомендаций данных элементов понимания прочитанного, которые необходимо включить в дневник. Данные компоненты имеют целый ряд сложностей, так как некоторые из них требуют поиск информации в тексте, в то время как другие требуют анализировать

или обобщать информацию, чтобы иметь и отстоять свое мнение. Преподаватель может предложить более простые элементы учащимся, которые только начинают проект/ программу, например, с простого описания персонажей или более сложные элементы для более продвинутых студентов, например, составление краткого изложения.

• *Догадайтесь, о чем может быть книга.* Предсказание — это обычная методика предварительного чтения для практики базовых знаний, сосредоточения внимания читателя, для создания настроения сюжета и установления цели для чтения. Читатели часто могут предсказать содержание рассказа, с помощью заголовков материала и его частей, просматривая оглавление и картинки, таблицы, цифры или графики. Другие способы предсказания контента включают чтение кратких рецензии на обложке, вводные параграфы или другие короткие отрывки из текста. Информация, полученная в результате этих мероприятий, может многое рассказать о содержании и облегчить чтение, и доступность, особенно если информация пробуждает собственные знания или опыт учащегося в этом вопросе. Даже если прогнозы и предсказания были ошибочны, читателю будет любопытно, и интересно продолжать чтение что бы проверить свои домыслы.

• *Прокомментируйте отрывок или предложение из текста.* Во время чтения, ученик записывает часть текста, содержащую интригующую идею или загадочную ситуацию, будь это предложение или более длинный отрывок, а затем интерпретирует идею или ситуацию, сделав подробное примечание.

• *Сделайте плакат с участием одного из персонажей рассказа.* Читатель должен создать плакат, содержащий изображение (вычерченное или вырезанное из журнала) персонажа истории, в котором проявляется определенная физическая или индивидуальная черта. Эти черты помечены, а цитата из текста поддерживает описания.

Запишите вопросы и ответы. Когда у читателей имеются вопросы в рассказе, они также делают записи с возможным ответом или решением; позже они могут увидеть, дает ли автор тот же ответ или решение что и они. Читатели учатся задавать разнообразные вопросы, в том числе (1) вопросы на логику, которые влекут за собой анализ фактов и чтение между строк, чтобы сделать логические предположения относительно тонкого смысла или истинной точки зрения персонажа, и (2) насущные вопросы, которые являются оценочным рассуждением читателей на основе их ценностей и опыта. Насущные вопросы касаются того, были ли включены определенные темы, являются ли аргументы, которые делает автор весомыми, независимо от того, является ли манера письма предвзятой или объективной» [8;168].

• *Заполните информационные пробелы.* Если в рассказе не говорится, где и когда происходили события, читатель может сделать предположение, например, об одежде, которую могут носить персонажи, пище, которую они могут есть, или домов, где они могут проживать.

•*Прочитайте отзывы.* Прочитав отзыв об рассказе, студент записывает причины, по которым он или она соглашается, или нет с рецензентом.

•*Написать письмо.* Студент, действуя от имени персонажа рассказа, пишет письмо редактору газеты или автору колонки советов вроде «Дорогой Эбби» по вопросу, имеющему отношение к рассказу. Если другой студент читает один и тот же рассказ, он или она могут написать ответ.

•*Представьте, что снимаете фильм об этом рассказе.* Студенты размышляют о том, какие сцены из рассказа они будут включать в фильм, если они были бы режиссерами. Они записывают, как они сняли бы специальные сцены и объясняют, почему они выбрали бы определенных актеров для фильма.

•*Придумайте свой собственный финал.* Студенты дают альтернативный конец рассказа.

•*Выскажите свое мнение об этой истории.* Студенты пишут комментарии в двух столбцах с надписью «Что мне не понравилось в этом рассказе» и «Что мне понравилось в этом рассказе».

•*Запишите аспекты культуры, отраженные в истории.* Читатели сравнивают и сопоставляют культурные аспекты рассказа со своим собственным обществом, после чего читатели могут предположить потенциальные недоразумения, которые могут возникнуть между членами обеих культур.

В дополнение к списку, который предлагает преподаватель, студенты могут разработать свои собственные элементы в соответствии с их потребностями и интересами и выразить другие чувства, вызванные историей. Например, если ученики начали читать книгу, а на полпути они понимают, что они больше не находят ее захватывающей, они могут ее отложить и начать читать другую. Затем они могут составить запись, которая объясняет, что помешало им закончить читать рассказ и почему он был им не интересен.

Заключение

Хотя это не всегда так, чтение может быть и любимым занятием на курсах английского языка. Секрет в том, что нужно следовать принципам домашнего чтения: студенты сами выбирают книги, которые их интересуют, они читают книги на своего уровня и темпа, и они не дают не понятной лексики или выражениям срывать удовольствие от чтения. Домашнее (дополнительное) чтение литературы — это плодотворный способ изучения английского языка, и когда он сочетается с написанием заданий в форме дневников чтения, студенты достигают более глубокого понимания техник/стратегий чтения, литературных элементов и английского языка. Успех, который они испытывают при домашнем чтении, будет показан в их дневниках чтения путем понимания мотивов персонажей, описания разворачивающегося сюжета и размышлений о том, как история связана с их собственным опытом. Благодаря чтению литературы, студенты с вдохновением предлагают свои взгляды и рассказывают свои истории; в

результате они получают уверенность как читателей, писателей, так и самостоятельными. С четкими рекомендациями и целями домашнее чтение дает учащимся возможность не только распознавать, как они учатся, но и активно участвовать в этом обучении.

ЛИТЕРАТУРА

1. Burns, A. 2003. Reading practices: From outside to inside the classroom. TESOL Journal 12 (3), 18–23.
2. Dorn, L. J., and C. Soffos. 2005. Teaching for deep comprehension: A reading workshop approach. Portland, ME: Stenhouse.
3. Farris, P. J., C. J. Fuhler, and M. P. Walther. 2004. Teaching reading. A balanced approach for today's classrooms. New York: McGraw-Hill.
4. Freebody, P., and A. Luke. 1990. Literacies programs: Debates and demands in cultural context. Prospect: Australian Journal of TESOL 5 (3), 7–16.
5. Graves, M. F., C. Juel, and B. B. Graves. 2000. Teaching reading in the 21st century. 2nd ed. Boston: Allyn and Bacon.
6. Gee, R. W. 1999. Encouraging ESL Students to Read. TESOL Journal 8 (1), 3–7.
7. Krashen, S. D. 1981. Second language acquisition and second language learning. Oxford: Pergamon.
8. McKenna, M. C., and S. A. Stahl. 2003. Assessment for reading instruction. New York: Guilford Press.
9. Nation, P. 1997. The language learning benefits of extensive reading. The Language Teacher Online 21 (5).

УДК 81.0

С.Б.Рысмагамбетова,

С.М.Гилязова

Атырауский государственный
университет имени Х.Досмухамедова

АСПЕКТЫ ОБУЧЕНИЯ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ

Ключевые слова: методика обучения иностранным языкам (МОИЯ), иностранный язык (ИЯ), аспекты обучения, идейно-эстетическое воспитание, национально-культурный компонент, речевая деятельность (РД), родной язык (РЯ), лингвистическая информация, лингвистический материал.

Аннотация. Обучение ИЯ должно стать частью единой системы образования, что предполагает комплексную реализацию межкультурно-коммуникативной, воспитательной, развивающей и практической (прежде всего, коммуникативной) целей обучения, что составляет сущность ведущего методического принципа – глобальности целей обучения.

Межкультурно-коммуникативная цель включает в себя и чисто познавательный аспект (лингвострановедческий), что предполагает:

- моделирование у учащихся базовых фоновых знаний о Великобритании, США;
- развитие навыков и умений объективного сопоставления фактов, явлений разных культур;

- формирование позитивного, критического отношения и иноязычной действительности, народу, культуре;
- накопление и усвоение учащимися минимума языковых единиц с национально-культурным компонентом семантики, отобранных для каждого года обучения;
- формирование навыков и умений извлечения актуальной информации о США, Великобритании, Канады из публицистических текстов;
- обеспечение адекватного восприятия и понимания учебных художественных текстов, их страноведческое осмысление учащимся;
- знакомство учащихся с классикой американской, английской и т.д. Живописи, музыки, архитектуры, скульптуры, литературы и пр.

Итак, межкультурно-коммуникативная цель обучения ИЯ заключается в расширении кругозора учащихся, как общего, так и филологического.

ИЯ имеет большие возможности идейно-эстетического воспитания, которое предполагает развитие чувства патриотизма, любви к отечеству, всестороннее развитие психики, усвоение системы нравственных норм и оценок и т.д. (И.Л. Бим). Как известно, воспитание осуществляется в труде, обучении, общении и игре. При обучении ИЯ используются все эти способы воспитания, т.к. ИЯ является и предметом обучения, и средством общения, для овладения которым необходим труд, и при этом широко используется игра. Но, по мнению И.Л. Бим, эти возможности станут реальностью, если ИЯ используется как средство обучения общению, для приобщения учащихся к духовной культуре других народов, если он выступает как способ познания действительности, как способ самопознания и самовыражения личности в процессе общения. Конкретизация воспитательных возможностей предмета «иностранный язык» идет по линии выделения воспитательно значимых аспектов процесса обучения ИЯ (Е.И. Вишневский), а именно:

- содержательный аспект (содержание устных высказываний, текстов для чтения, звукозаписей и т.п., а также некоторые перцептивные понятия страноведческого характера), который определяет одно из направлений самовоспитания учащегося;
- предметный аспект (лингвистическая информация и сам лингвистический материал, а также модели РД разных уровней), который обеспечивает положительное отношение обучающегося к ИЯ как источнику получения информации, как средству общения и способствует воспитанию у учащегося речевой культуры;
- трудовой аспект (учебный труд, направленный на запоминание материала, на формирование и развитие умений и навыков использовать его в различных видах РД), который содействует формированию нравственных качеств, моральной готовности к труду и продукту их деятельности, а также укреплению мотивационной основы учебной деятельности;
- организационный аспект (управление учебной деятельностью), который формирует отношение учащихся к общеуниверситетским правилам

и поручениям, к системе организации труда и развивает чувство долга, требовательности к себе и другим, выработке сознательной дисциплины;

- социальный аспект (социальные окружения), который формирует у учащегося умение изучать и оценивать качества других людей и коллектива в целом и способствует приобретению социального опыта общения с людьми;

- коммуникативный аспект (наблюдение над способами общения участников учебно-воспитательного процесса, личное общение учащегося с учителем, общение с одноклассниками), который помогает устанавливать культурно-этические нормы поведения во время беседы (умение слушать других, вести себя содержательно, тактично, вежливо), укреплять межличностные отношения, развивать чувство дружбы, готовности прийти на помощь, избавиться от таких качеств, как неуверенность в себе, скованность, застенчивость;

- методический аспект (используемые учителем методические приемы, формы организации учебной деятельности, технические и нетехнические средства обучения), который обеспечивает успех и положительное отношение учащихся к процессу обучения;

- материальный аспект (предметы общественного и личного пользования – учебники, учебные пособия, вузовское оборудование, учебные принадлежности, ТСО и др.), который закрепляет положительное отношение к материальной сфере обучения: выражается в виде соответствующих нравственных категорий: бережного использования личной и общественной собственности, чувства экономии, уважения к труду других людей;

- контролирующий аспект (действия контроля и самоконтроля), который способствует формированию критического отношения к себе и другим, активной жизненной позиции в вопросах оценки труда: своего и других;

- психолого-эмоциональный аспект (новизна предмета, яркие красочные средства наглядности, соревнование, игра, стихи, песни, мажорный настрой урока, жизнерадостность, взаимное доверие, чувство юмора, психологический климат на уроке), который настраивает студентов на успешное решение учебно-воспитательных задач [1, с.23].

Итак, воспитательная цель обучения ИЯ в ВУЗе предусматривает воспитание у учащихся определенных черт характера, качеств личности и норм поведения.

Развивающая цель обучения ИЯ постулирует развитие речевых и языковых способностей, психических функций (мышления, памяти, воображения, внимание, восприятия), умений общаться; развитие определенного уровня мотивации к дальнейшему овладению ИЯ. Как известно, обучение ИЯ, как и любому предмету учебного цикла должно вестись на пределе трудностей, оно должно вести за собой развитие («развивающее обучение» в терминах Л.С. Выготского), а именно: обучение на высоком уровне трудности, изучение материала в достаточно высоком темпе, осознание процесса учения, углубление внутреннего побуждения к учению.

Обучение ИЯ должно стать частью единой системы образования, что предполагает комплексную реализацию межкультурно-коммуникативной, воспитательной, развивающей и практической (прежде всего, коммуникативной) целей обучения, что составляет сущность ведущего методического принципа – глобальности целей обучения (А.А. Леонтьев). Решение межкультурно-коммуникативной, воспитательной, развивающей и практической целей подчинено т.н. сверхцели – приобщение учащихся к иноязычной культуре, что включает не только овладение способами и приемами получения познавательной информации о стране, но и формирование у учащихся ценностного отношения к языку, раскрытие его как отражения социокультурных реальностей, как культурного феномена (А.А. Леонтьев). Изучение ИЯ есть проникновение в другую культуру, которое должно осуществляться либо внутри ее, либо в тесной связи с ней. Овладение учащимися иноязычной культурой не является простой суммой четырех целей, это качественно иное образование. Цели обучения как социальный заказ общества оказывают непосредственное влияние на содержание обучения ИЯ. Традиционно под содержанием обучения в целом и соответственно обучения какому-либо предмету понимают все то, чему следует учить учащихся. Следует видеть принципиальную разницу в содержании обучения ИЯ и другим неязыковым предметам основу содержания составляют в первую очередь знания, понятия, то на занятиях по ИЯ – речевые навыки и умения. По мнению исследователей, содержание обучения ИЯ составляет одну из кардинальных проблем методики, т.к. призвано ответить на вопрос «чему учить» (Рогова Г.В., Верещагина И.Н.), однако на сегодняшний день эту проблему нельзя считать окончательно решенной.

И.Л. Бим предлагает включать в состав содержания обучения ИЯ следующие компоненты:

1) языковые и речевые единицы (от слова до текста), правила оформления и оперирования ими («лингвистическая» информация, элементы «языковой культуры»);

2) предметное содержание, передаваемая с помощью этих единиц, т.е. то, о чем мы говорим, читаем, пишем (экстралингвистическая информация): мысли, духовные ценности, как компонент культуры;

3) действия с иноязычным материалом, на основе которых формируются знания, навыки и умения, т.е. способы деятельности общения, фиксируемые в форме упражнений. Считается, что содержание обучения составляют:

- языковые и речевые навыки оперирования языковым материалом;
- умения каждого года обучения;
- тексты в графическом и языковом оформлении, на базе которых происходит формирование речевых умений (причем под текстами понимаются любые речевые произведения);

- темы и ситуации речевого общения, которые по их мнению, становятся базой, реализующей цели обучения (минимизированный набор тем устной речи и чтения представлен в Программе по ИЯ);

- языковые понятия, которые характерны для изучаемого языка и отсутствуют в РЯ учащихся.

Близко по мнению авторов «Теор. основ...» стоит позиция А.Н. Щукина, который ценные замечания и прежде всего о том, что содержание обучения не является величиной постоянной, оно зависит от многих факторов и в первую очередь от цели обучения и этапа обучения. Он называет такие компоненты: языковой материал (лексический, грамматический, фонетический минимумы), речевой материал (речевые образцы – типовые фразы, темы, ситуации общения, тексты), знания (правила), навыки (речевые – фонетические, лексические, грамматические и двигательные – техника письма и произношения звуков), умения (аудировать – понимать речь в ее звуковом звучании, говорить – излагать свои мысли в устной форме, писать – передавать мысли в письменной форме, читать – понимать речь в ее графическом выражении) и языковые понятия, отсутствующие в РЯ.

Содержание обучения зависит от целей обучения (в этом плане содержание обучения, как и цель – историческая категория), от условий и средств обучения и от уровня развития МОИЯ и других наук.

В настоящее время в МОИЯ выдвинуты общие принципы отбора содержания обучения. Этих принципов три:

1) Необходимость и достаточность содержания для достижения поставленной цели обучения. Другими словами, предназначенные для обучения материал должен обеспечить владения языком (быть достаточным) в рамках поставленной цели(выдвинутых программой).

2) Доступность содержания обучения для его усвоения. Речь идет об учете возможностей учащегося для усвоения отобранного для занятий материала.

3) Учет особенностей рецептивного и репродуктивного (продуктивного) усвоения

На основании этих принципов Г.В. Рогова включает в содержание обучения следующие компоненты (ценность данной точки зрения в том, что автор дал наиболее обобщающую классификацию):

Лингвистический компонент, т.е. тот языковой и речевой материал, отобранный в соответствии с определенными принципами, необходимый и достаточный для осуществления учебного общения в устной и письменной формах в рамках, предусмотренных программой [2, с.44].

Языковой материал представлен в виде фонетического (46 смыслоразличительных фонем, 26 букв, 4 интонационных модели), лексического (950 лексических единиц, распределенных по годам обучения, для активного владения, пассивный и потенциальный словари) и грамматического (набор временных форм для активного и пассивного усвоения) минимумов.

Речевой материал включен в содержание обучения в виде единиц речи различных уровней – простое предложение, сложное предложение, набор речевых образцов, абзац, текст монологического и диалогического характера, тема.

Психологический компонент, включающий знания, навыки и умения как способы осуществления иноязычной речевой деятельности.

Методологический компонент – навыки самостоятельного учебного труда, приемы обучения. Итак, исходя из современного уровня методической теории обучения ИЯ и использования ею достижений смежных наук (педагогике, психологии и лингвистике) была сделана попытка определить содержание обучения ИЯ в ВУЗе – лингвистический, психологический и методологический компоненты. В современной методике при характеристике уровня овладения учащимися содержанием обучения широко пользуется термином «компетенция» (Н. Хамский) – языковая компетенция дает представление об уровне владения учащимися системой языка, т.е. знание ими правил образования и употребления в речи языковых явлений и речевая (или коммуникативная) компетенция (характеризует способность владеть языком практически).

ЛИТЕРАТУРА

1. Вишневский Е.И. Воспитательные возможности процесса обучения иностранному языку. Иностранные языки в школе. 2003. – №4. – С. 23
2. Рогова Г.В., Верещагина И.М. Методика обучения английскому языку на начальном этапе в средней школе. – М.: Просвещение, 2000. – С. 23-46

УДК-378:81,25

М.К.Кожаметова

Атырауский государственный университет им. Х.Досмухамедова
Факультет Полиязычного образования

ЭКВИВАЛЕНТНЫЕ СООТВЕТСТВИЯ В ПЕРЕВОДЕ

Keywords: *the thoughts of the original, the content of the text, methods of translation information transfer, the adequacy and usefulness, translation quality, equivalents, similar value, polysemantic*

Abstract. *The author in this article touches upon the problem of the equivalent matching in translation and reveals the difficulties in choosing alternative variants of translation; generalizes the main issue of equivalents.*

Перевод – это сложный процесс, связанный с воссозданием мысли оригинала, в осуществлении которого задействованы все мыслительные ресурсы переводчика. Ему приходится осуществлять огромную работу:

Ориентироваться в содержании текста и критически его осмысливать, использовать разнообразные приёмы перевода и контролировать полученный результат, сверяя перевод с оригиналом. «Переводчик не был бы творцом, если бы он ограничился текстом и не оживил бы в своём

воображении то, что автор видел в свое время. Именно от авторского видения идёт переводчик. Слова текста служит для проникновения в действительность, за которой переводчик должен видеть опосредованную подлинником живую жизнь.» (Г. Гачечиладзе)

Перевод – это передача текста письменной или устной речи средствами другого языка. Перевод – передача информации, содержащейся в данном произведении речи, средствами другого языка. При переводе с одного языка на другой необходимо учитывать действие одних и тех же логико-семантических факторов для передачи смыслового содержания текста, сохранив при этом его стилистические, экспрессивные и другие особенности в соответствии с нормами данного языка. Качество перевода определяется его адекватностью, или полноценностью. Для достижения адекватности при переводе текста с одного языка на другой переводчик должен использовать эквивалентные соответствия в языке, на который делается перевод.

Эквивалентом является равнозначное соответствие, независимое от контекста. Эквиваленты играют роль катализаторов в процессе перевода. Их значение очень велико, особенно при устном переводе. Именно эти единицы перевода, имеющие постоянное соответствие в родном языке, прежде всего проясняются в сознании переводчика и помогают понять значение окружающего контекста и всего высказывания в целом. В специальном переводе многие эквиваленты выступают в роли терминов.

Полноценность перевода означает исчерпывающую точность в передаче смыслового содержания подлинника и полноценное функционально-стилистическое соответствие ему. Следует помнить, что при переводе отдельные лексические и грамматические элементы подлинника могут передаваться различными вариантами, если они приемлемы с точки зрения адекватности оригинала. Для того, чтобы сделать полноценный перевод, переводчику приходится преодолевать целый ряд трудностей. Решение вопроса о переводимости и трудностях перевода в психолингвистическом плане связано с вопросом о взаимоотношении между языком, мышлением и ориентацией переводчика.

Английское и русское слова с одинаковым значением могут употребляться далеко не в одинаковых контекстах, что требует замен в переводе. Лексические трудности перевода в значительной степени сводятся к следующим трём явлениям: разнице в семантической структуре слова в двух языках, разнице в лексике - семантических вариантах и разнице в употреблении. Употребление следует понимать в очень широком смысле слова. Английское и русское слова с одинаковым значением могут употребляться далеко не в одинаковых контекстах, что требует замен в переводе. Употребление слов - клише – это лексически связанное употребление слова в словосочетании или даже в целом предложении. В некоторых случаях оно становится стереотипным выражением.

Например:

*These countries account for 20 percent of the World Trade –
На эти страны приходится 20% всей мировой торговли.*

Это предложение-клише можно перевести и другой употребительной «формулой»:

Доля этих стран в мировой торговле равняется(составляет) 20%.
Слова, которые относятся к категориям как псевдоинтернациональными

словами или «ложными друзьями» переводчика особенно опасны для переводчика, т.к. нередко вводят его в заблуждение и являются причиной грубых смысловых ошибок. Под «ложными друзьями» переводчика подразумеваются слова чаще всего латинского и греческого происхождения, имеющие сходное написание, но различное значение в английском и русском языках.

Например: accurate-точный, а не аккуратный

Actual- фактический, а не актуальный, Object- цель, а не объект

Prospect- вид, перспектива, а не проспект

Subject- вопрос, предмет, а не субъект

Technique – метод, методика, а не техника

Подавляющее большинство этих слов лишь в одном значении являются подлинно интернациональными. Например: base - база, имеет ещё около десяти других значений; expert- эксперт и знаток, специалист, control- контроль и руководство, управление, надзор.

«Ложные друзья» переводчика подразделяются на три группы:

1. Слова которые имеют внешнее сходство(звучание и написание) со словами русского языка, но значение которых не всегда совпадает.

Dramatic-драматический, ежиданный, печатляющий, decade- десятилетие, popular- народный, formal- формальный, официальный, sabotage- вредительство, диверсионный акт, crisis- кризис, конфликт, напряженная ситуация. Известно, что значение слов складывается из суммы всех его значений, которые выявляются в различных контекстах, и чем больше слово употребляется в разнообразных контекстах, тем шире становится круг его значений. Широкая сочетаемость слова создаёт новые возможности его употребления в новых контекстах. Однако в ряде случаев такое расширение значения слова, увеличение его сочетаемости и его употребления самых разных контекстах приводит к известной зыбкости расплывчатости его смысловых границ.

Иначе говоря, это приводит к частичной десемантизации слова. Всякое десемантизированное слово может выступать как заместитель многих других слов. Процесс десемантизации наблюдается в целом ряде слов, таких как: *thing, point, case, affair*, Зыбкость и расплывчатость смысловых границ свойственна тем словам, которые приобрели много контекстуальных значений, например, слова: *challenge, services, facilities, pattern, center*, и др. Перевод этих слов всецело определяется контекстом. Типичным примером может, служит слово **case** которое, с одной стороны, является многозначным, а с другой, десемантизированным, поскольку оно

часто используется как слово заместитель. Различные случаи употребления слова **case**: 1. случай, обстоятельство, положение (дел).

That's the case – Да, это так. This is another case - Это другое дело.

2. доводы, доказательство, аргументы; 3. (юр.) судебное дело, случай в судебной практике; 4. случай (заболевание), 5. Больной, пациент;

Известную трудность при переводе представляют многозначные слова. Полисемантизм вообще характерен для английского языка, и нужно всё время иметь в виду, что любое, казалось бы, хорошо знакомое, слово в зависимости от контекста может иметь совсем иное значение. Контекст-синтаксический и лексический, узкий и широкий – служит тем средством, которое снимает у многозначной единицы все её значения, кроме одного. Чаще, однако, выбор эквивалента определяется лишь с учётом лексического Контекста данной единицы, однозначность которой устанавливается в пределах определённого лексического окружения.

Так, многозначного слово **attitude** актуализирует свое значение в узком лексическом контексте.

He has a friendly attitude towards us – Он к нам относится по- дружески.

He is known for his radical attitudes- Он известен своими радикальными взглядами. Слово **community** имеет следующие значения: 1) община, 2) общество, 3) населения, группа населения; 4) круги; 5) сообщество, объединение, 6) сотрудничество. Перевод слова зависит от того, в каком словосочетании оно встречается. Слово **facilities**, есть целый ряд английских слов, которые не имеют эквивалента в русском языке, и поэтому их приходится переводить по- разному, иногда, в зависимости от контекста, описательным путём. Одним из таких слов является слово **facilities**, которое обозначает предмет или обстоятельство, совокупность, предметов или обстоятельств, помогающих совершить действие.

Facilities for transport – средства передвижения

Facilities for studies - необходимые помещения и оборудования, наличие времени, необходимого для занятия.

Большой англо- русский словарь под ред. И. Р. Гальперина среди многочисленных значений даёт и следующие:

1) благоприятные условия, льготы; 2) оборудование, приспособление, аппаратура; 3) средства обслуживания, удобства. В зависимости от контекста **facilities** может переводиться и другими словами: возможность, помещение. Слово **law** может иметь в узком контексте значение закон, право, правило, юриспруденция; нередко оно требует в переводе и других соответствий: законность, правовая норма, правопорядок. Например: *law and order-* законность и порядок, *civil law-* гражданское право, *law court-* суд. Слово **pattern** – может переводиться на русский язык следующими словами: 1) образец, пример, 2) система; 3) путь; 4) характерное явления, характер; 5) форма, шаблон, модель; 6) формула. Интересно своей многогранностью и слово **public** приобретающее различные значения в переводе терминологических словосочетаний.

Словосочетания: *public figure*- общественный государственный деятель, *public image* – репутация, мнение общественности, *public service* – коммунальное обслуживание, услуги, *public relations*- связи Общественностью.

Сложные слова отличаются от простых своей структурой, в большинстве случаев семантически мотивированной. Поэтому у переводчика возникает естественная тенденция к передаче слов этой категории способом калькирования. Наряду с этим среди английских сложных слов встречаются и такие, чья внутренняя форма может ввести переводчика в заблуждение:

Half- mast не половина мачты, а приспущенный в знак траура флаг, *half-rau* не только половина платы, но и офицер в отставке. Следовательно, не всегда можно переводить сложные слова по догадке, разлагая их на знакомые составные части. Все приведенные выше в качестве примеров сложные слова фигурируют в англо-русских словарях, так что переводчику, не знающему их значения, остается лишь обратиться к словарю.

ЛИТЕРАТУРА

- 1.Латышев Л.К. Проблемы теории и практики перевода
- 2.Авдоница Л., Савостьянова Л, Теория и практика перевода
- 3.Алимов В.В., Перевод в сфере профессиональной коммуникации

УДК – 372.881.1

Туленова Г.А.

Сайфуллина А.Ш. студентка 4 курса.
Атырауский государственный университет
имени Х.Досмухамедова

ИНТЕГРИРОВАННОЕ ОБУЧЕНИЕ ИНОСТРАННЫМ ЯЗЫКАМ

INTEGRATED TEACHING OF FOREIGN LANGUAGES

Ключевые слова: интегрированный процесс обучения, сущность педагогической интеграции, межпредметные связи.

Аннотация. Проанализирована сущность интегрированного обучения иностранным языкам. Указаны основные признаки интегрированного процесса обучения. Рассмотрена разница между интегрированным обучением иностранному языку и обучением на основе межпредметных связей, разграничены цели этих двух видов обучения. Исследована сущность педагогической интеграции, что позволило установить два вида целостности: предметную и процессуальную. Установлено, что в интеграции используются методы обучения предметному содержанию, адекватные методам обучения иностранному языку, следовательно, в интегрированном обучении одновременно приобретаются предметные и иноязычные знания.

Keywords: integrated teaching, inter-subject connections, pedagogical integration.

Abstract. The article deals with the problem of integrated teaching of foreign languages. The main features of integrated teaching process are highlighted in this research. The difference between integrated teaching foreign languages and teaching on the basis of inter-subject

connections has been revealed. The aims of these two kinds of teaching have been outlined. The essence of pedagogical integration has been disclosed. It has given a way to determine two kinds of integrity (subject and procedural one), and present their description in the article. It has been determined, that in the process of integration teaching methods of subject content, adequate to the methods of teaching foreign languages are used. As a result the subject knowledge and the foreign language knowledge are acquired in the integrated process of teaching.

Интеграция - способ формирования межпредметных навыков. Интеграция - это глубокое взаимопроникновение, слияние, насколько это возможно, в одном учебном материале обобщённых знаний в той или иной области. Потребность в возникновении интегрированных уроков объясняется целым рядом причин. Интегрированные уроки развивают потенциал самих учащихся, побуждают к активному познанию окружающей действительности, к осмыслению и нахождению причинно-следственных связей, к развитию логики, мышления, коммуникативных способностей. Форма проведения интегрированных уроков нестандартна, интересна. Использование различных видов работы в течение урока поддерживает внимание учеников на высоком уровне, что позволяет говорить о достаточной эффективности уроков. Интегрированные уроки раскрывают значительные педагогические возможности. Интеграция в современном обществе объясняет необходимость интеграции в образовании. Современному обществу необходимы высококласные, хорошо подготовленные специалисты. Интеграция даёт возможность для самореализации, самовыражения, творчества учителя, способствует раскрытию и развитию способностей учащихся.

Преимущества интегрированных уроков.

Способствуют повышению мотивации учения, формированию познавательного интереса учащихся, целостной научной картины мира и рассмотрению явления с нескольких сторон. В большей степени, чем обычные уроки способствуют развитию речи, формированию умения учащихся сравнивать, обобщать, делать выводы. Не только углубляют представление о предмете, расширяют кругозор, но и способствуют формированию разносторонне развитой, гармонически и интеллектуально развитой личности.

Интеграция является источником нахождения новых связей между фактами, которые подтверждают или углубляют определённые выводы. Наблюдения учащихся.

Закономерности интегрированных уроков:

- весь урок подчинён авторскому замыслу,
- урок объединяется основной мыслью (стержень урока),
- урок составляет единое целое, этапы урока - это фрагменты целого, этапы и компоненты урока находятся в логико- структурной зависимости, отобранный для урока дидактический материал соответствует замыслу, цепочка сведений организована как "данное" и "новое".

Взаимодействие учителей может строиться по-разному.

Оно может быть:

паритетным, с равным долевым участием каждого из них, один из учителей может выступать ведущим, а другой - ассистентом или консультантом; весь урок может вести один учитель в присутствии другого как активного наблюдателя и гостя.

Методика интегрированного урока. Процесс подготовки и проведения интегрированного урока имеет свою специфику. Он состоит из нескольких этапов.

Первый этап работы подготовительный. Он включает в себя следующие элементы:

- планирование,
- организация творческой группы,
- конструирование содержания урока,
- репетиции.

Второй этап подготовки и проведения урока - исполнительский. В современной дидактике этот этап урока называется фазой вызова. Цель этого этапа - вызвать интерес учащихся к теме урока, к его содержанию. Способы вызова интереса учащихся могут быть различные, например, описание проблемной ситуации или интересного случая. Может быть в виде - увертюры. В заключительной части урока необходимо: обобщить всё сказанное на уроке, подвести итог рассуждениям учащимися, сформулировать чёткие выводы. Как и начало урока, концовка должна произвести на учащихся сильное эмоциональное воздействие.

Третий этап - рефлексивный. На этом этапе проводится анализ урока. Необходимо учесть все его достоинства и недостатки.

Иностранный язык, не имея собственного смыслового содержания, легко интегрируется с любой учебной дисциплиной – и в том случае он является средством ее изучения. Иностранный язык также легко интегрируется с любой внеклассной, полевой, воспитательной или художественно-театрализованной деятельностью; и в том случае он является средством их организации и проведения. У учащихся появляется возможность говорить на иностранном языке не только на уроках и для получения отметки, а для проявления себя как лингвистически развитой личности, для общения со своими друзьями в неформальной обстановке, для иноязычных речевых контактов с теми, кто участвует в подобных мероприятиях.

К сожалению, пока методисты редко разделяют идеи интегрированного обучения иностранному языку, в основном рассматривая иностранный язык только как учебную дисциплину. Поэтому целью нашей работы стало изучение сути интегрированного обучения иностранному языку как педагогической проблемы.

Цель статьи – раскрыть особенности интегрированного обучения иностранному языку на основе интегрированного обучения в современном вузе.

Некоторые исследователи отождествляют интегрированное обучение иностранному языку с обучением на основе межпредметных связей. И хотя между этими двумя видами обучения есть определенная связь, они далеко не адекватны друг другу. Это положение четко определяется из следующих объективных научно-педагогических данных, изложенных в исследованиях известных ученых.

В классической педагогике идея межпредметных связей родилась в ходе поиска путей отражения целостности природы в содержании учебного материала. Все, что находится во взаимной связи, должно преподаваться в такой же связи, считал Я. Каменский. Он понимал, насколько важно устанавливать связи между предметами для формирования системы знаний у учащихся и обеспечения целостности процесса обучения.

И. Песталоцци раскрыл многообразие взаимосвязей учебных предметов. Он исходил из требования: «приведи в своем сознании все по существу взаимосвязанные между собой предметы в ту именно связь, в которой они находятся в природе».

Наиболее полное психолого-педагогическое обоснование дидактической значимости меж предметных связей дал К. Ушинский, который выводит их из различных ассоциативных связей, отражающих объективные взаимосвязи предметов и явлений. В его теории идея меж предметных связей выступает как часть более общей проблемы системности обучения.

Таким образом, в истории педагогики накопилось целое наследие по теории и практике меж предметных связей, а именно : сформировалась (с позиции психологии, педагогики и методики обучения) объективная необходимость отражать в учебном познании реальные взаимосвязи и объектов и явлений природы и общества; выделились мировоззренческая и развивающая функции меж предметных связей, их положительное влияние на формирование истинной системы научных знаний и общее умственное развитие ученика; появилась методика скоординированного обучения различным учебным предметам, предпринимались попытки готовить учителя к осуществлению меж предметных связей на практике. Что касается предмета «Иностранного язык», то он не может интегрироваться по предметному признаку ни с одной из существующих дисциплин, так как сам иностранный язык не имеет собственного содержания. Именно этот факт позволяет ему интегрироваться с любым предметом, но не по общности содержания, а по общности обучения.

Сказанное позволяет заключить, что процессуальная целостность представляет собой такое слияние процессов обучения в одну учебно-педагогическую деятельность, в которой достигаются цели обучения какому-либо содержанию путем достижения цели иностранному языку. В процессе интеграции также используются методы обучения предметному содержанию, адекватные методам обучения иностранному языку. Например, если преподаватель представляет новое понятие путем его новой трактовки, то

этот же метод введения нового понятия используется для усвоения его значения на иностранном языке.

Следовательно, в интегрированном процессе обучения одновременно приобретаются предметные и иноязычные знания – другими словами, предметные знания приобретаются на иностранном языке, а отсюда одновременно развивают соответствующие предметные и иноязычные речевые умения, так как последние служат средством развития умений по изучаемому содержанию. Таким образом, из сказанного вытекает, что интеграция процесса обучения иностранному языку включает два основных элемента, подлежащих процессуальному объединению. Это предметные и иноязычные знания, а значит, предметные и иноязычные речевые умения. В связи с этим нам представляется, что назрела необходимость расширить сферу применения иноязычных знаний и умений, и рассматривать обучение иностранному языку в ракурсе интегрированного обучения, при котором одновременно развиваются умения в различных видах деятельности – одна из которых иноязычная.

ЛИТЕРАТУРА

1. Давид Сеймоур мен Мария Папованың “700 Classroom activities”.
2. Мэри Спрат, Алан Пулвернесс, Мелани Виллиямс Кэмбридж “The TKT Course”
3. [http: // Wikipedia.org](http://Wikipedia.org)

УДК 372.881.111.1

Куджанов А.Р.

Атырауский государственный университет
имени Халела Досмухамедова г. Атырау

О ТЕОРИИ И ПРАКТИКЕ ИНТЕГРИРОВАННОГО ОБУЧЕНИЯ АНГЛИЙСКОМУ ЯЗЫКУ

Ключевые слова: интеграция, интегрированные курсы, межкультурная толерантность, культурно-страноведческая информация.

Аннотация. Современные образовательные технологии, в том числе интеграция учебных предметов в определенную область знаний, позволяют достичь максимально высоких результатов обучения. Специфика предмета «иностранный язык» с его коммуникативной составляющей даёт возможность интеграции английского языка с другими предметами школьной программы и является мотивацией к углубленному изучению как профильных предметов, так и иностранного языка.

Keywords : integration, integrated courses, intercultural tolerance, the cultural-regional geographic information.

Abstract. Modern educational technologies, including integration of academic subjects into the particular area of knowledge, allow to achieve the highest possible learning outcomes. The subject “foreign language” with its communicative component enables to merge English with other subjects of the school curriculum and motivates students to in-depth study of both the core subjects and the foreign language.

Общефилософской основой, позволяющей объяснить процесс интеграции, является материалистическая диалектика, одно из главных положений которой - принцип материального единства мира, предполагающий взаимосвязь и взаимозависимость всех явлений и областей действительности [6, с.76].

Обратимся к "Философскому энциклопедическому словарю": "интеграция (от лат. integer - полный, цельный, ненарушенный) - процесс или действие, имеющий своим результатом целостность; объединение, соединение, восстановление единства; в философии Спенсера интеграция означает превращение распыленного незаметного состояния в концентрированное, видимое" [7, с. 181].

М. Г. Чепиков дает следующее определение: "Сущность интеграции наук и научных знаний (в философском понимании этой проблемы) есть все усиливающаяся их взаимосвязь, взаимодействие посредством широкого использования общих (порой заимствованных друг у друга) идей, средств, приемов и т. д. исследования окружающей действительности, есть уплотнение (конденсация) знаний в определенно сложившихся и постоянно совершенствующихся формах познания и выражения познанного" [6, с.110].

Таким образом, из этих двух определений следует, что термин "интеграция" рассматривается с двух позиций: 1) значение раскрывается через слово "взаимосвязь"; 2) целостность. Однако наибольшее распространение получил подход, в котором интеграция рассматривается как целостность.

Так в работе Б. М. Кедрова дается следующее объяснение: "интеграция состоит в объединении различных наук и научных дисциплин между собой, в их связывании в единое целое" [3, с.46].

К этой же группе можно отнести определение, содержащееся в Логическом словаре-справочнике Н. И. Кондакова: "Интеграция - объединение в целое, в единство каких-либо элементов, восстановление какого-либо единства" [4, с. 38].

Б. В. Ахлибинский, рассматривая различные аспекты научной интеграции, также указывает на то, что "... под интеграцией в самом общем смысле понимается процесс становления целостности" [1, с. 51].

С. Ю. Страшнюк дает более широкое определение интеграции: "интеграция - это процесс и результат становления определенной целостности, отражение динамики взаимодействия синтезируемых компонентов, усиление взаимосвязи и взаимозависимости при уменьшении их относительной самостоятельности" [5, с. 10].

Таким образом, можно сделать вывод, что термин "интеграция" с равным основанием может описываться и как взаимосвязь, и как процесс становления целостности. Целостность, в свою очередь, может рассматриваться как завершающий этап интеграции, но не как равнозначное понятие.

Итак, результатом процесса интеграции является новое образование (система, интегративное целое) - интегрированный курс, урок и др. Интегрированный урок - это урок, в котором вокруг единой темы объединяется материал нескольких предметов. Очень важно определить его главную цель. Если она сформулирована, то из содержания предметов берутся только те сведения, которые необходимы для ее реализации. Интегрированные курсы строятся на основе слияния двух-трех предметов или объединения отдельных тем в интегрированные блоки [7, с.58].

Интегрированные курсы, как отмечает И. А. Кренева, имеют очевидные преимущества: за определенную единицу времени студенты получают знания не только по иностранному языку, но и по нескольким предметам в комплексе, что позволяет формировать у них целостную картину мира во всех взаимосвязях и отношениях. При этом повышается мотивация и познавательный интерес учащихся к изучению предмета; снижается утомляемость за счет переключения их внимания на разнообразные виды деятельности на занятии; интегрированные уроки служат развитию памяти, внимания, воображения, мышления (в том числе логического) и речи обучаемых, их коммуникативных способностей, а также творческого потенциала преподавателя [5, с.45].

Цели создания интегрированного курса, одним из компонентов которого является иностранный язык, могут быть сформулированы следующим образом: а) расширение общего и языкового образования студентов; б) развитие их общих и специальных учебных умений; в) усиление мотивации к изучению иностранного языка за счет насыщения курса интересной информацией; г) ориентация приобретенных навыков и умений на конкретные области применения; д) обеспечение прочности знаний на основе увеличения объема речевой практики в различных видах речевой деятельности; е) расширение объема пассивного и активного словарного запаса обучаемых для решения коммуникативных задач; ж) совершенствование навыков и умений самостоятельной работы обучаемых над иностранным языком. Интегрированный курс должен содействовать: а) развитию лингвистического компонента коммуникативной компетенции студентов в условиях изучения второго иностранного языка; б) развитию культурно-страноведческого компонента социокультурной компетенции студентов языкового факультета педагогического вуза, изучающих английский язык как вторую специальность; в) формированию у обучаемых уважения, интереса и толерантности к другим культурам и народам; г) развитию творческих и интеллектуальных способностей студентов в ходе изучения иностранного языка и ознакомления с иноязычной культурой.

Предлагаемый интегрированный курс состоит из двух частей. Первая часть (подготовительный этап) представляет собой пропедевтический курс "Формирование межкультурной толерантности", вторая часть (организационно-процессуальный этап) - основной интегрированный курс, включающий изучение английского языка и приобретение знаний из области

географии, истории, культуры народов, населяющих Объединенное Королевство Великобритании и Северной Ирландии, а также комплекс упражнений и заданий.

В программу пропедевтического курса входит формирование: 1) системы знаний о составляющих культуры, их влиянии на личность и восприятие носителя культуры; 2) стереотипных представлений о культуре; 3) системы знаний о культуре Объединенного Королевства Великобритании и Северной Ирландии; 4) системы знаний о Российской культуре и ее ценностях; 5) представлений об относительности культурных ценностей; 6) представлений о роли ценностей в культуре каждого народа; 7) неречевых умений (направленного наблюдения, двойного видения, контроля за собственным стереотипным восприятием, разграничения фактов и мнений); 8) речевых умений (обсуждения и создания общего культурно-связанного значения речевых актов, обсуждения и создания общего культурно-связанного значения собственных поведенческих действий и поступков собеседника, партнера, обсуждения и создания общего культурно-связанного значения происходящего).

Пропедевтический курс по формированию межкультурной толерантности представляет собой последовательный цикл отдельных занятий, логически связанных между собой темой, целями и задачами. Поэтому каждое занятие должно быть тщательно спланировано и органично входить в единую структуру. Все занятия носят интерактивный характер. По ходу курса используются разнообразные задания в различных комбинациях [2, 8].

Единицей обучения при формировании социокультурной компетенции является текст. В центре основного курса "Английский язык и страноведение" находится учебная тема. Все тексты в данном курсе, содержащие сведения о стране изучаемого языка, являются методически аутентичными. При необходимости к тексту даются комментарии. Страноведческие и культуроведческие сведения составляют содержательную основу курса. Привлечение подобных материалов резко повышает мотивацию учения, что чрезвычайно важно, так как научение без мотивации неэффективно. Кроме того, привлечение культуроведческих материалов при обучении иностранным языкам абсолютно необходимо для достижения основной практической цели - формирования способности к общению на изучаемом языке. Познание страны изучаемого языка происходит путем сравнения имевшихся ранее знаний и понятий с вновь полученными, со знаниями о своей стране и о самих себе. Это создает условия для переноса речевых навыков и умений на новые ситуации общения и, таким образом, способствует их дальнейшему совершенствованию.

Для работы с текстом и, соответственно, усвоения культурно-страноведческой информации в теме предлагаются упражнения (предкоммуникативные, условно-коммуникативные, коммуникативные) и профессионально-направленные задания. По мере нарастания сложности в

учебный блок (тему) добавляется работа с газетными материалами, видеофильмами ("Экскурсия по Британии", "Монархия", "Открытие парламентской сессии"), видеосюжетами ("Шекспир", "Лондонские пабы") и с программами электронного учебно-методического комплекса "Открываем английский". Одной из черт основного курса является наличие в теме обобщающих упражнений коммуникативного характера.

В целом, интегрированный курс дает возможность согласовать содержание образования по различным учебным предметам, объединить в одном учебном предмете знания из определенных областей, что будет способствовать формированию обобщенной картины мира, а также систематизировать эти знания и приобретенные умения.

Интегрированный курс по формированию межкультурной толерантности представляет собой последовательный цикл отдельных занятий, логически связанных между собой темой, целями и задачами, он дает возможность согласовать содержание образования по различным учебным предметам, объединить знания из определенных областей, что будет способствовать формированию обобщенной картины мира, а также систематизировать эти знания и приобретенные умения.

ЛИТЕРАТУРА

1. Ахлибинский, Б. В. Категориальный аспект понятия интеграции / Б. В. Ахлибинский // Диалектика как основа научного знания. - Л., 2005. - С. 51.
2. Елизарова, Г. В. Культура и обучение иностранным языкам / Г. В. Елизарова. - СПб., 2009. - 291 с.
3. Кедров, Б. М. Беседы о диалектике / Б. М. Кедров. - М. : Молодая гвардия, 2001. - С. 186.
4. Кондаков, Н. И. Логический словарь-справочник / Н. И. Кондаков. - М. : Наука. 2003. - 720 с.
5. Материалистическая диалектика / под ред. В. Г. Иванова. - М. : Мысль, 2002. - Т. 2. - С. 240.
6. Страшнюк, С. Ю. Интеграция на модульной основе гуманитарных дисциплин в техническом вузе для развития комплексных умений студентов : автореф. дис. : канд. пед. наук / С. Ю. Страшнюк. - Кемерово, 2003. - 24 с.
7. Философский энциклопедический словарь / Ред.-сост. Е. Ф. Губский. - М. : Инфра-М, 2008. - С. 181.

3 – СЕКЦИЯ

STEM – БІЛІМ БЕРУДІҢ ЖАҢАРТЫЛҒАН МАЗМҰНЫ

УДК 3.78.21.15

Буканова Д.Е.

преподаватель кафедры

«Социально-гуманитарных дисциплин»

Военно-инженерный институт радиоэлектроники и связи

г. Алматы, Казахстан

ПРИМЕНЕНИЕ ИНТЕРАКТИВНЫХ МЕТОДОВ ОБУЧЕНИЯ В ПРОЦЕССЕ ПРЕПОДАВАНИЯ ДИСЦИПЛИНЫ «ВОЕННАЯ ПСИХОЛОГИЯ» В ВОЕННОМ ВУЗЕ.

Ключевые слова: интерактивные методы, курсанты, деловая игра, эвристическая беседа, «мозговая атака», дебаты, «круглый стол», тренинг.

Аннотация. Данная статья рассматривает актуальность применения интерактивных методов обучения в преподавании «Военной психологии». Рассмотрены часто используемые методы интерактивного обучения. Предложены возможные варианты проведения занятий с использованием интерактивных методов.

Keywords: interactive methods, cadets, business game, heuristic conversation, brainstorming, debate, round table, training.

Abstract. This article examines the relevance of the application of interactive teaching methods in the teaching of "Military Psychology." The frequently used methods of interactive learning are considered. Possible ways of conducting classes using interactive methods are suggested.

Түйінді сөздер: интерактивті әдістер, курсанттар, бизнес ойын, эвристикалық әңгіме, ми шабуыл, пікірталас, дөңгелек үстел, тренинг.

Аннотация. Бұл мақалада «Әскери психология» пәнін оқытуда интерактивті оқыту әдістерін қолданудың өзектілігі қарастырылады. Интерактивті оқытудың жиі қолданылатын әдістері қарастырылды. Интерактивті әдістерді қолдану арқылы сабақ өткізудің мүмкін жолдары ұсынылады.

В послании Президента Республики Казахстан Н.А. Назарбаева народу Казахстана от 31 января 2017 года «Третья модернизация Казахстана: глобальная конкурентоспособность» четко закреплено: «Прежде всего, должна измениться роль системы образования. Наша задача – сделать образование центральным звеном новой модели экономического роста. Учебные программы необходимо нацелить на развитие способностей критического мышления и навыков самостоятельного поиска информации» [1]. В этой связи современное направление в обучении требует внесения новизны в процесс преподавания, в силу динамически развивающегося общества, для более плодотворной выработки у курсантов полезных и нужных знаний, положительных качеств характера, сплочения коллектива. На сегодняшний день актуальность применения интерактивных методов обучения в процессе преподавания дисциплины «Военная психология» нашла свое применение и в военном ВУЗе.

В учебно – воспитательном процессе особое внимание обращается вопросам дидактики (греч. didaktikos – поучающий) теории образования и обучения [2]. В настоящее время многие гражданские ВУЗы отошли от стандартной практики преподавания. Все чаще преподаватели вводят в процесс обучения интерактивные методы, наблюдается отказ от излишней назидательности и однотипности. К слову, «интерактив» пришло к нам из английского языка от слова «interact». «Inter» - «взаимный», «act» - действовать. Слово интерактивный означает взаимодействие в процессе диалога или беседы, упражнения или изучения определенной ситуации [3]. Прежде всего, при интерактивном обучении происходит взаимодействие и взаимное сотрудничество между преподавателем и обучающимся, а также общение обучающихся друг с другом.

Это взаимодействие заключается в следующем:

- присутствие субъектов образования в одном смысловом пространстве;
- совместное изучение проблемы решаемых задач, а именно включение в одно творческое пространство;
- слаженность в совместной работе при решении задачи;
- создание общего созвучного эмоционального состояния, для атмосферы доброжелательности и взаимной поддержки внутри коллектива [4].

Хотелось бы отметить, что на сегодняшний день вопросы психологии человека интересны многим людям. В связи с этим, внедрение в учебный процесс современных технологий и главным образом интерактивных методов, безусловно, будет интересна не только будущим психологам – практикам, но и курсантам других специальностей.

К интерактивным методам обучения относятся такие обучающие и развивающие личность методы, которые построены на целенаправленной, специально организованной групповой и межгрупповой деятельности, обратной связи между всеми участниками. Взаимодействие проявляется в обсуждении вопросов, курсанты спорят и соглашаются между собой, стимулируют и активизируют друг друга. При проведении интерактивного обучения активное воздействие на интеллект оказывает дух состязательности – соперничества. Действует эффект заражения, когда сказанная соседом (другим курсантом) мысль непреднамеренно вызывает свою собственную схожую или наоборот, совершенно противоположную точку зрения.

В преподавании психологии можно использовать несколько методов интерактивного обучения:

- метод деловой игры; эвристическая беседа; метод «мозговой атаки»; дебаты; метод «круглого стола»; тренинг [4].

Метод деловой игры. Игры в жизни человека имеют разное значение, чаще они применимы на практических занятиях, также в процессе разработок проекта. Сущность метода деловой игры заключается в моделировании тех ситуаций, с которыми курсантам, возможно, предстоит столкнуться в

реальности в будущем – в мирное или военное время. Например, при преподавании военной психологии можно использовать такие направления деловой игры как – развитие организаторских способностей, сплочение коллектива, оперативное снятие эмоционального напряжения, расчет психогенных потерь и т.д. Проведение деловой игры планируется заранее, сюда входит выбор ситуации, составление сценария (плана) с соблюдением регламента, распределяются роли. Создавая имитацию определенных ситуаций, метод деловой игры служит средством актуализации и развития теоретического и практического мышления, более обширного усвоения и закрепления полученных знаний, приобретение новых профессиональных навыков [5].

Эвристическая беседа. В древнегреческие времена данный метод преподавания внедрил Сократ. Эвристическая беседа подразумевает под собой грамотно сформулированные наводящие вопросы и приводимые к ним примеры, побуждающие курсантов придти к самостоятельному и верному ответу. Применительно к преподаванию какой-либо дисциплины эвристическая беседа предполагает под собой мыслительное развитие не столько индивидуальное, сколько коллективное и нахождение решения в процессе конструктивной беседы. На протяжении всего процесса осуществляется обмен мнениями, догадками, предположениями, высказываются различные варианты возможных решений поставленных задач [6]. При этом все курсанты задействованы в обсуждении, помогая друг другу, активизируя весь свой мыслительный потенциал. К эвристическому методу можно отнести и метод дискуссии, активно применяемый на Западе. Эти методы учат курсантов прислушиваться к чужому мнению, но при этом отстаивать и свою точку зрения, уметь четко формулировать вопросы, приводить доводы и аргументы. Главное при проведении эвристической беседы или дискуссии не допустить рождение ярого спора между учащимися.

Метод «мозговой атаки». Этот метод чаще находит свое применение в системе управления, менеджменте и т.д. Суть данного метода заключается в поиске ответа на имеющуюся проблему путем всевозможных мыслей, идей, случайных аналогий, приходящих в голову, посредством их активного высказывания. При этом все сказанное участниками «мозговой атаки» не должно подвергаться сомнению или критике, а наоборот нужно предоставить свободу потоку любых решений приходящих на ум участникам. Это будет способствовать рождению самых неординарных, сумасшедших и невероятных идей, но которые в дальнейшем после обсуждения и отсеивания лишнего могут привести к вполне продуктивному решению [7]. Особенно метод «мозговой атаки» применим в преподавании военной психологии и педагогики, в вопросах морально – психологической подготовки военнослужащих к выполнению боевых задач, организации индивидуально – воспитательной работы в подразделении и т.д.

Метод «круглого стола». Данный метод пришел к нам из области науки и политики. Применяется он для повышения качества усвоения

теоретических проблем посредством рассмотрения их с разных научных сторон, привлекая к обсуждению специалистов данного профиля [8]. Например, мною, при проведении «круглого стола» по теме «Морально-психологическая подготовка военнослужащих к выполнению боевых задач» был приглашен – участник войны в Афганистане. В процессе занятия он задавал вопросы курсантам, давал разъяснения, приводил примеры, уточнял их мнение. Часто задаваемые вопросы молодых офицеров были связаны с тем, как подготовиться, как себя вести, что надо делать, чтобы быть достойными офицерами во время боевых действий. Обсуждение этой психологической проблемы прошло живо и плодотворно благодаря участию в «круглом столе» как непосредственного участника войны, так и активности самих курсантов. Метод «круглого стола» имеет различные формы, при этом следует учитывать необходимость рассмотрения выносимой теоретической проблемы с различных позиций и точек зрения, это будет способствовать расширению кругозора и обогащению знаний курсантов.

Дебаты. Сущность дебатов заключается в выборе однозначного ответа на поставленный тематический тезис, причем одна группа (утверждающие) становятся сторонниками положительного ответа, а другая (отрицающие) отрицательного. Первые подбирают аргументы, а вторые находят контраргументы к тезису. Участники приводят объективные аргументы, примеры и факты, при этом основательно поясняют и доказывают свою позицию. Необходимо обращать внимание, чтобы во время дебатов не было допущено личностных оценок [9]. Хотелось бы отметить, что метод «дебаты» активно поддерживаются со стороны курсантов, так как, в процессе подготовки к такому занятию происходит сплочение коллектива, открываются новые знания, отрабатывается ораторское мастерство, умение вести диалог, укрепляется командный дух.

Тренинг. Относится к одному из новых методов интерактивного обучения. Это, как правило, краткосрочные мероприятия, направленные на приобретение новых знаний и навыков. При этом формируются умения и навыки социальных межличностных отношений. Чаще тренинг проходит в игровой форме, с сильной ответственной зависимостью участников тренинга друг от друга, так как успех в действиях каждого – это залог победы всей группы. В своей практической работе мое предпочтение чаще отдается именно этому интерактивному методу за простоту в подготовке проведения, обширный охват аудитории, возможность использовать различные методические средства, специфичность структуры процесса, динамичность, возможность проявить творчество, ну и конечно нельзя не указать ту благоприятную атмосферу, которая остается после проведения тренинга. Анализ источников дает понимание тренинга как упражнения, использующего способы саморегуляции, а также как основу освоения нового, обеспечивающего развитие активности, творчества, интуиции, высокой работоспособности, конструктивности мышления, уменьшения стрессуемости [10]. Поэтому тренинг необходим в профессиональной

деятельности будущих специалистов, как упражнения, которые способствуют саморазвитию, самосовершенствованию и самопознанию курсантов.

Конкурентоспособный курсант помимо систематизированных знаний должен иметь творческое мышление, быть самостоятельным и мобильным принимая решения в нестандартных ситуациях. Эти качества развиваются в процессе внедрения интерактивных методов в педагогический процесс.

ЛИТЕРАТУРА

1. Послание народу Казахстана главы государства Н.А.Назарбаева от 31.01.2017 года «Третья модернизация Казахстана: глобальная конкурентоспособность» // www.akorda.kz.
2. Большой энциклопедический словарь : в 2 т. / гл. ред. А. М. Прохоров. — М. : Сов.энцикл., 1991. — 2 т.
3. Шагалова Е. Н. Словарь новейших иностранных слов (конец XX — начало XXI вв.): более 3000 слов и словосочетаний. — М. : АСТ: Астрель, 2010. — 943
4. Куаналиева Г.А., Турсынкулова Д.А., Буканова Д.Е. К вопросу об интерактивных методах обучения.//КазНУ им.аль-Фараби.
5. Хруцкий Е.А. Организация проведения деловых игр: Учеб. Пособие для преподавателей сред. спец. учеб. заведений.— М.: Высш. шк., 1991.— 320 с.
6. paidagogos.com
7. Панфилова А.П. Мозговые штурмы в коллективном принятии решений, -Спб.: Питер, 2005
8. Анцибор М.М. Активные формы и методы обучения. Тула 2002
9. Куприянова В.И., Назаров А.И. "Дебаты": от теории к практике: руководство. - Хабаровск: Изд-во ДВАГС, 2009. - 104 с.
10. Вачков И.В. Основы технологии группового тренинга. - М.: Ось-89, 2005г. - 256 с.

УДК 711.112

Садықова А.Т. – ф.ғ.к.,
қауымдастырылған профессор
Х.Досмұхамедов атындағы Атырау
мемлекеттік университеті

КӨРКЕМ ШЫҒАРМАЛАРДАҒЫ ТАРИХ ТАҒЫЛЫМЫ

Тірек сөздер: ұлттық идея, рухани байлық, ұлттың тарихи санасы, мәдени мұра, патриоттық сезім, зерде, рухани серпіліс, психологизм, ұлттық мінез, тарихи романдар.

Аңдатпа. Бұл мақалада Елбасының биылғы жылдың 17 қаңтарындағы Қазақстан халқына арналған «Қазақстан жолы – 2050: бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ» атты кезекті Жолдауындағы ұлттың тарихи санасын қалыптастыру, рухани жаңғыруымызға бастама болатын жайттар, осы мәселелерді жастар бойына дарыту, өткен тарихымызға құрметпен қарауда, әсіресе, көркем әдебиеттің, тарихи романдардың ролі баяндалады.

Бүгінгі таңда еліміздің өткені мен бүгінін жинақтап жаңа сапалық сатыға көтерілуіне Елбасы Н.Ә.Назарбаевтың тікелей бағыт-бағдар беріп отырғаны баршамызға аян.

Ұлттық тарихты ұғыну бойынша стратегиялық мақсаттарды Мемлекет басшысы өзінің 1999 жылы жазған «Тарих толқынында» кітабында қамтыған.

Адамзат қоғамы жүріп өткен жол, жеткен жетістіктері туралы жазылған дүниелер қазіргі күнде де маңызын жойған жоқ. Соларға арқа сүйей отыра, оны жаңадан табылған деректермен толықтыру арқылы ғана заманауи ғылым талаптарына сай еңбектер дүниеге келеді.

Мемлекет басшысы Н.Ә.Назарбаевтың «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты бағдарламалық мақаласы - ұлт тұтастығы мен ұлттар сабақтастығы, ел мүддесі мен ұлттық құндылықтар мәнін тереңдете түсетін, өткен тарихымызға зерделеп қарап, келер ұрпақ бойына патриоттық сезім тудыруда баға жетпес еңбек. Бүгінгі және келер буынның рухани тұрғыдан сусындар еңбектер жарық көреді, қайталанбас із қалған қалам қуатын зерделі көзбен таниды.

«Қазақтың асқақ өнері мен бай мұрасы әлем халқының рухани байлығына қосылды», - деп оның бәрі тәуелсіздіктің жемісі екенін айта келе, қандай ұлт болмасын тек тәуелсіздік жағдайында ғана өз мүддесіне жететіндігін атап өтті.

Тарих беттерін парақтайтын шығармалар өткен ғасырдың алпысыншы жылдарының аяқ кезінде жазылуында да өзіндік себеп бар. Осы жылдардың бас кезінен бастап, кейінгі он жылдықтарда тарихи тақырып қазақ әдебиетінде үлкен бір толқынды кезең боп көзге түсті. Жазушылар аталмыш тақырыпты игеруге жұмыла кірісті. Осы бір бетбұрыс, рухани серпілістің өзі көп нәрседен хабар беретін сияқты. Өйткені мұның астарында халқымыздың елдікке, ерлікке толы осындай өткені бар деген үн жатыр. Кеңес өкіметі билігінің бұған дейінгі әр кезеңдерінде жазушылардың шығармашылық тәуелсіздігі, өткен тарихи дәуірлердің шындығын тайсалмай көрсетуге мүмкіндігі тым шектеулі болатын. Сондықтан қаламгерлер тарихты жеткізуде тың тәсілін ойлап тапты. Ол – тарихи тақырыпты аша білу шеберліктері. Сондай жазушылардың бірі, мемлекет және қоғам қайраткері, публицист, драматург, қазақ әдебиетінің көрнекті өкілі – Әбіш Кекілбаев. Кезінде қаламгер шығармаларына арқау еткен мәселелер қазіргі күні ұлттық құндылығымызға айналып отыр. Жазушының тарихи тақырыпта жазған шығармаларының тағы бір ерекшелігі ол кейіпкердің іс-әрекетін, оқиға желісін жалаң алмайды, автор өзіне тән байсалды баяндау, психологиялық, философиялық тереңдікті танытады. Жазушы тарихи тақырыптағы тарихи тұлғаларды бейнелеуде кейіпкерінің моральдық бейнесін жасауға, ел аузындағы аңыз-шежірелерден бүгінгі күннің көкейтесті мәселелерін көтеруге баса көңіл бөлді. Ә.Кекілбаевтың көркем тілінің қуаты мен қасиеті сол ол ежелгі аңыздар мен әңгімелерді бүгінгі күннің елегінен өткізе отырып, тарихи-философиялық тұрғыдан екшей алуында. Жазушы өз шығармашылығын қоғамдық өмірдің тыныс-тіршілігінен алыс ұстаған емес. «Шығармаларының негізгі фабуласы – халық тағдыры, оның жүздеген жылдар ішіндегі басынан өткерген алуан түрлі тауқыметі, сенімі, түсінігі,

намысы, сезімі, тұтас бір кезеңдегі қоғамдық рухани өмірі», - дейді жазушы М.Сқақбаев өз жазбаларында [1].

Жазушы «Аңыздың ақыры», «Күй», «Үркер», «Елең-алаң» шығармаларында халықтың басынан кешкен бұралаң тағдырын суреттейді.

«Күй» атты тарихи шығармасында үш уақыт бейнеленеді. Мұнда бірінші - Әбіш Кекілбаев дәуірі, екінші Сырым мен Құрбан қарттың дәуірі және тарихи шығармадағы дәуір бейнеленіп тұр. Бұл шығарма кейіпкердің қатысуымен ішінара баяндау тәсіліне негізделген. Онда пейзаж, монолог, диалог, шебер қолданылған. Сол кездегі қазақ халқының басынан өткен жағдай, жаугершілік заман қазақ халқының тәуелсіздігінің құндылығын паш етеді. Ә.Кекілбаевтың «Күй» атты тарихи шығармасының негізгі идеясына баға берген жазушы М.Әуезов: «Бұл дәуірде тіл мен әдебиетті білмеген, қадірлемеген адам толық мәнді интеллигент емес. Оның қандай мамандық, білімі болса да, рухани ой тәрбиесінде сыңаржақ азамат болады», - деп баға берген еді [2].

Белгілі қаламгер Г.Бельгер Ә.Кекілбаевтың «Шыңырау» кітабына жазған алғы сөзінде шетел жазушыларының ой-пікірлерін келтіреді. Солардың бірі Л.Теракопьян былай дейді: «Өткен өмірдің көне беттерін аша отырып тарихи шындықтан ауытқымаса да, Ә.Кекілбаевтың бұл повесі бүгінгі күннің көкейтесті мәселелеріне жауап береді».

Жазушы «Үркерді» жазғанда VIII ғасырдағы тарихи оқиғамен байланыстырады. Сол кездегі тарихи шығарманың шынайы болмысын бере алатын кейіпкер – Әбілхайыр хан – тарихи тұлға, олардың атқарған істері де шынайы. Кез-келген тарихи шығарма - сол елдің, сол кезеңнің тарихының куәсі. «Үркерде» тарихи дерекке сүйендім, тарихи сәтті, қоғамдағы құбылысты әсірелеусіз көрсетуге күш салдым», - дейді жазушының өзі.

Қаламгердің «Шандоз» атты тарихи-ғұмырнамалық баяны жалпы қазақ халқының тарихына арналған. Махамбет Өтемісұлының 200 жылдығына тарту етілген тарихи шығармада жалпы қазақ халқының өмірі бейнеленеді. Махамбет – ұлттық тарихымыздың ең күрделі жылдарындағы ерекше көзге түскен ерен тұлға. Баршамызға танымал жырларының жаңа қырлары ашыла түседі, ақын тағдырының жұмбақ тұстары айқындалады. Оның күрескерлік жігері мен суреткерлік шабытын сусындатқан елдік тарих пен әлеуметтік шындықтың ұлан-ғайыр жазиралары кеңінен қамтылып, жыл өткен сайын жақындай да, жарқырай да түсетін рухани портретін жасайды. Махамбеттің адамға деген рақымшылық қасиетінің молдығы, жанының жұмсақтығы, өнерге, күйге, сазға құштарлығы өте шебер суреттеледі. Сөйтіп күрескер ақынның біеудегі кек алу сияқты қасиеттерден ада болғандығына оқырманын сендіре алады. Махамбеттің ақындық және азаматтық болмысын қысқа ғұмырының ауқымымен шектелмей, ол өмір сүрген отаршылдық дәуірдің шытырман шындығы мен жанын пидә еткен ұлт-азаттық қозғалыстардың шежіресі арасында қарастырып, ел бірлігі мен тәуелсіздік баяндылығы сарынында толғайды. Жазушы тарихи фактілер арқылы бүтін ел мен ұлттың болмысын көркем шығарма негізінде суреттеп оқырманға ұсынды.

Көзі ашық, көкірегі ояу жұрт шығармаларды іздеп оқиды. Әдебиет – өмір айнасы ғана емес, ол өз тарапынан жаңа әлемнің жазушысы да. Көрнекті ғалым Ш.ЕлеуKENOV «Тарихи роман жанрының бір құндылығы – ол әрдайым халықтың өткен тарихы мен қазіргі өмірінің арасына салынған рухани өткел тәрізді. Ол халықтың өткен тәжірибесін бүгінгі өмірге алып келеді, бойымызға ата ұрпақтың рухани күшін дарытады», -деп жазады [3].

Ұлттық әдебиетіміздің игерілмей жатқан тарихи тақырып тереңіне жол салып, қазақ халқы бастан өткен ұзақ жолдың күрделі тұстарына шығармалар жазу үрдісін бастаған ұлтжанды, тарихшы-жазушы Ілияс Есенберлин еді. Жазышының «Көшпенділер» , «Алтын Орда» трилогиялары өз дәуіріндегі үлкен де тың жаңалық болды. С.Сматаевтың «Елім-ай», М.Мағауиннің «Аласапыран», Ә.Әлімжановтың «Жаушы», Ә.Кекілбаевтың «Үркер», «Елең-алаң», Қ.Салғариннің «Алтын тамыр», Б.Алдамжаровтың «Ұлы сел» кейінірек жазылған Ш.Мұртазаның «Қызыл жебе» романдарында XV-XIX ғ. аралығындағы халық тарихының нәубет кезеңі, қанды топалаңдар ащы шындықпен жазылды.

Елдің еркіндігі, халықтың мәдениет пен ғылымға ұмтылуы прогресс жолымен дамуы үшін күрескен XX ғасырдың басынан-ақ тарих сахнасына шыққан қай қайраткері болмасын халық санасын оятудағы әдебиет пен мәдениеттің ролі орасан зор екенін жақсы түсінеді. Әдебиетіміздің аса дарынды өкілдері қазақ халқының рухани тәуелсіздігін сақтап қалудың сара жолы туған тілімізді, бай әдебиетімізді, сөз өнерімізді қастерлеу екенін тамаша көркем шығармалары арқылы насихаттады.

Рухани байлығымыздың сарқылмас кені – ақын-жазушыларымыз бүгінгі таңда да өмір шындығын табиғи шынайылығымен беріп, тоталитарлық жүйе мансұқтаған ұлттық мінез, діл мен дін, дарқандық пен жайсандық, жасампаздық, ірілік пен кісілік, ғасырлар сынынан өткен үздік үдерістер, риясыз ерлік, даналық пен парасаттылық, рухани жаңғырумызды төл әдебиетімізге арқау етіп келеді.

Тарихи тағылымы мол көркем шығармалармен сусындаған ұрпақ қана өркениетті елдің болашағы бола алады.

ПАЙДАЛАНҒАН ӘДЕБИЕТТЕР

1. М.Сқақбаев. Кең тыныс. Жұлдыз журналы №4, 1975ж.
2. М.Әуезов. 20 томдық шығармалар жинағы. 20-т. Алматы, 1985.
3. Ш.ЕлеуKENOV. Замандас парасаты. 102 б. Алматы, 1977 ж.
4. З.Ахметов . Әдебиеттану: Терминдер сөздігі. Алматы, 1998
5. Ә.Кекілбаев. Шығармалар жинағы. Алматы, 1999 ж.
6. М.Қозыбаев. Тарих зердесі. 1-кітап. Алматы, 1998 ж.
7. Ә.Кекілбаев. Дәірмен бетпе-бет. Алматы, 1972 ж.
8. Р.Нұрғали. Гүлзадағы жаңа өрнектер. Алматы, 1977 ж.
9. Р.Бердібаев. Қазақ тарихы романы. Алматы, 1979 ж.
10. Қазақ әдебиетінің тарихы. 8-9 том. Алматы, 2005 ж.

Куанбаева Баян Улжағалиевна,
Мураткалиева Алия Нуркеновна
Сақтағанова Данагүл

Х.Досмұхамедов атындағы Атырау мемлекеттік университеті
Қазақстан Республикасы, Атырау қ.

ҚЫСЫМНЫҢ ҚАТТЫ ДЕНЕЛЕР АРҚЫЛЫ БЕРІЛУІ» ТАҚЫРЫБЫН МОДЕЛДЕУ КӨМЕГІМЕН ТҮСІНДІРУ

Кілт сөздер: *Macromedia Flash, анимация, моделдеу, физика, қатты денелер, қысым.*

Аннотация. Физика пәнінен «Қысымның қатты денелер арқылы берілуі» тақырыбын «Macromedia Flash» қолданбалы компьютерлік бағдарламасы көмегімен моделденуі пәннің теориялық және практикалық сапасын арттырады.

Ключевые слова: *Macromedia Flash, анимация, моделирование, физика, твердое тело, давления.*

Аннотация. Использование программы прикладного компьютерного моделирования «Macromedia Flash» по физике на тему «Давление твердых тел» соответствует современным требованиям и повышает теоретическое и практическое значение дисциплины.

Keywords: *Macromedia Flash, animation, modeling, physics, solid, pressure.*

Abstract. Use of the program of the applied computer design of " Macromedia Flash " on laboratory work to radio electronics on a theme " The pressure of solids" conforms to the modern requirements and promotes the theoretical and practical value of lessons.

Бүгінгі күнде ғылым мен техниканың өркендеуі ЭЕМ қолдануымен тығыз байланысты. Технологияның қарқынды дамуына байланысты компьютерлердің графикалық мүмкіндіктері күннен-күнге артуда. Қазіргі компьютерлердің мүмкіндігіне байланысты бағдарламалар да аз жасалып жатқан жоқ. Соның ішінде, анимация жасауда көп қолданысқа ие Macromedia Flash бағдарламасы. Бұл бағдарламаны көбінесе Web-сайттарды құруда көп қолданады. Соңғы кезде электронды оқыту өнімдері нарығында Macromedia Flash технологиясы негізінде жасалған бағдарламалық өнімдер жасау мүмкіндігін беретін оқу құралдары мен мультимедиялық оқулықтар саны артуда. Қазір Macromedia Flash-технологиясы ең жаңа және кең қолданылып жатқан технология болып табылады. Macromedia Flash технологиясы анимация жасаушылар үшін өте қолайлы бағдарлама, өйткені ол төмендегі сапаларға ие[1]:

1. Жинақтылық (компьютерде тез жүктеледі) – векторлық графиканы пайдалану есебінде;
2. Интерактивтілік – пайдаланушы Flash-фильмдегі іс әрекеттерді тікелей басқара алады;
3. Мультимедиялық – фильм және Internet-кеақпаратты визуалдаудың стандартты құралдары үшін қол жетпес видео, аудио эффектілер;
4. Көпсалалығы – Macromedia Flash-те қарапайым үй парақтары сияқты арнаулы серверлер де (пошталық, виртуальді дүкендер) орындалуы мүмкін;

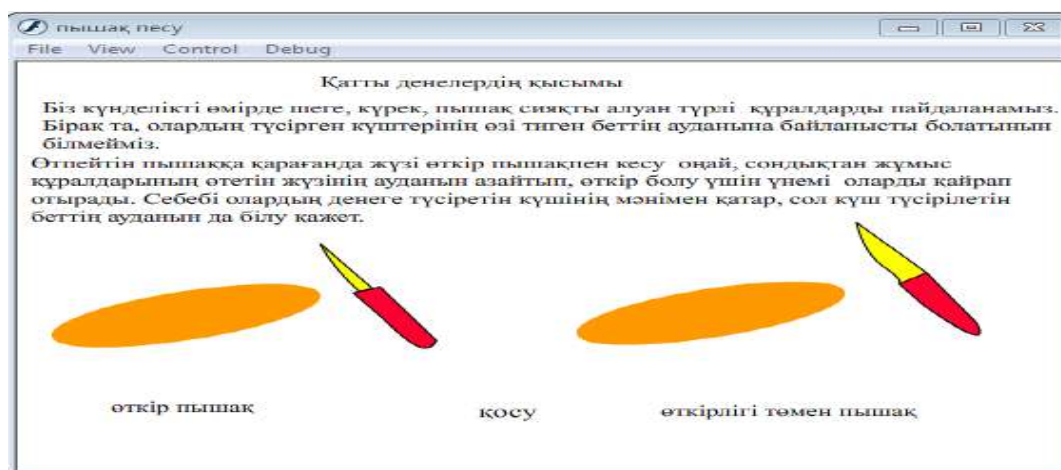
5. Қолайлылық – Macromedia Flash технологиясының негізі, компьютермен жұмыс істеудің минимальді дағдысы бар кез-келген адамға түсінікті. Сондай-ақ компьютер жадында өте аз орын алуы мен тез жүктелетіндігі Macromedia Flash пайдаланушылары үшін үлкен мүмкіндіктер туғызады.

Ұсынылып отырған мақалада қазіргі кезде программалаушылар арасында кеңінен қолданылатын Macromedia Flash бағдарламасын қолданып, 7-ші сыныптағы «Қысымның қатты денелер арқылы берілуі» тақырыбын анимациясын (қозғалыстағы бейнелер қатары) құру жолдары зерттеледі [2].

Физикадан лекциялық курсты жүргізгенде демонстрациялар мен тәжірибелерді үнемі көрсету мүмкіншіліктері бола бермейді. Сол кезде виртуальды демонстрацияларды, көбіне анимацияларды қолданған ыңғайлы. Өйткені, анимациялық клиптердің нақты тәжірибелерді толықтыруға, әдетте демонстрациялауға келмейтін процесстерді көрнекілеуде, сонымен қатар қашықтан оқыту мен өз бетімен жұмыстарды жүргізуде мүмкіндігі мол.

Flash-құжат (мультфильмдер) жасауды басқару мен оның интерактивтігін қамтамасыз ететін - Macromedia Flash тілі. Онда сценарий негізінен Flash-қосымшалар дайындаудың жанама ортасында құрылатын құжаттарға кейбір міндеттілік жүктейтін көмекші құрал ретінде пайдалануға болады. Дыбыспен, кадрлармен, қабаттармен жұмыс жасау, шағын клиптер, батырмалар, деректерді енгізу өрісі, графика және т.б. сияқты элементтері басқарылатын объектілер Macromedia Flash тілінде жазылған бағдарламалардың жұмыс нәтижелерін көрсету құралы ретінде қолданылады.

Енді, «Қысымның қатты денелер арқылы берілуі» тақырыбын түсіндіруде Macromedia Flash бағдарламасы көмегімен моделденуінің мысалын қарастырайық.

Macromedia Flash Player 8

File View Control Help

Қатты денелердің қысымы

Мысалы, қалың шегеге қарағанда, ағашты үшкір шегемен шегелеу оңай; тік күрек қуыс күрекпен салыстырғанда топыраққа оңай кіреді, сол сияқты жүзі өткір пышақпен кесу оңай, сондықтан жұмыс құралдарының өтетін жүзінің ауданын азайтып, өткір болу үшін үнемі оларды қайрап отырады. Соған байланысты жұмыс құралдарының әсерін есептегенде олардың денеге түсіретін күшінің мәнімен қатар, сол күш түсірілетін беттің ауданын да білу қажет.

қосу

2 стол, батпақ и батпайд

File View Control Debug

Қатты денелердің қысымы

Жіңішке төрт аяғы бар кішкене үстелді төңкеріп, топырақтың үстіне қойып, оны массасы 5кг тір таспен бастырады. Бұл жағдайда үстелдің аяғы құмға батпайды. Ал үстелдің бетін жоғары қаратып, үстіне сондай тір тас қойғанда, оның аяғы құмға батып кетеді.

қосу

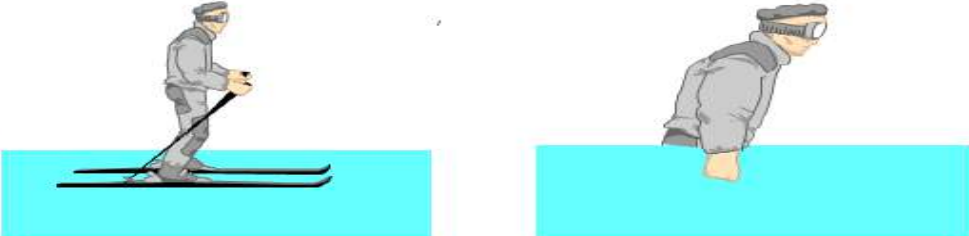

7-10 жасар қос

File View Control Debug

Қатты денелердің қысымы

Адамның қармен жүруі қиын, өйткені ол қадам басқан сайын қарға омбылайды. Ал аяғына шаңғы байлаған адам қар үстімен жеңіл жүре алады. Шаңғымен де, шаңғысыз да адам қарды өзінің салмағына тең бірдей күшпен басады. Бірақ ол күштің бұл екі жағдайдағы әрекеті бірдей емес. Өйткені шаңғы бетінің ауданы адамның табанының ауданынан жпырма еседей үлкен.

алақанмен кітапты басы

File View Control Debug

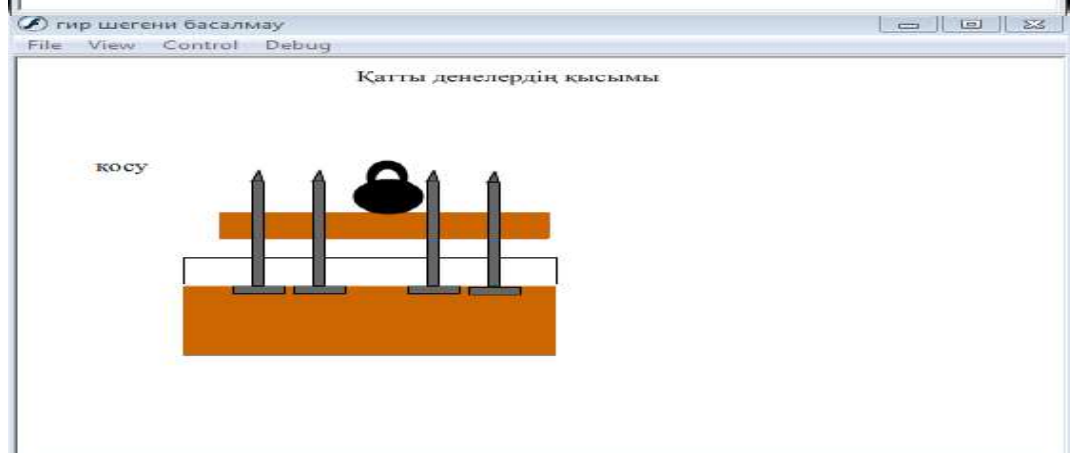
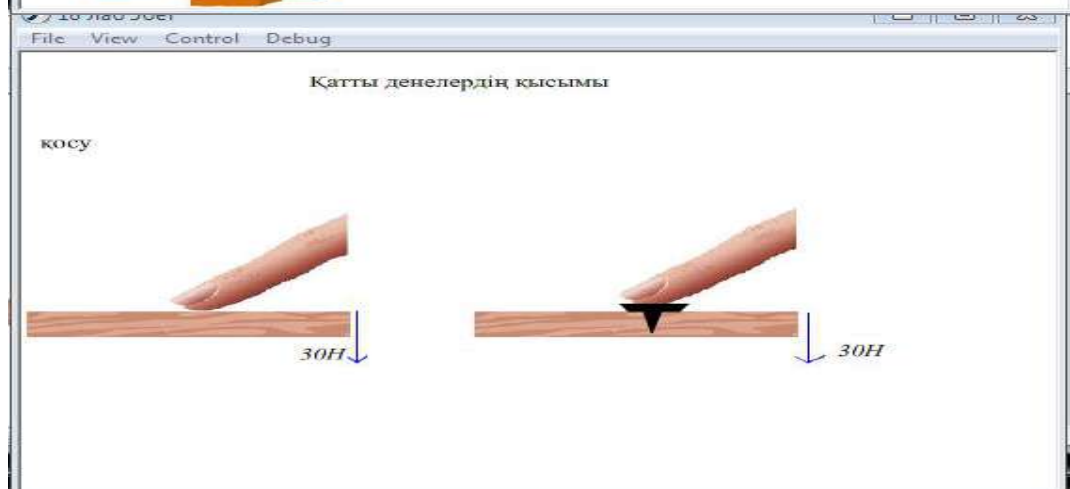
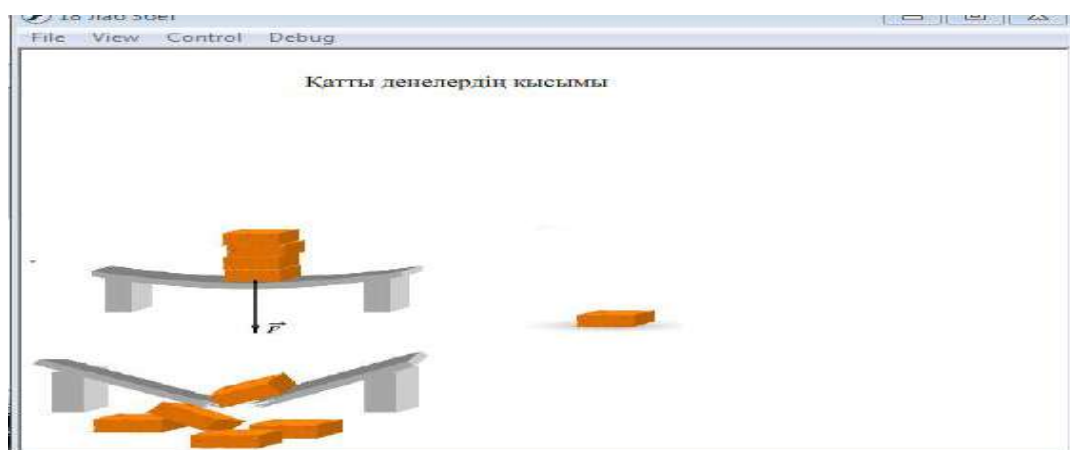
Қатты денелердің қысымы

Қатты денелердің түсіретін қысымы бір бағытта болады.

қосу

Бұл қатты денені құрайтын молекулалардың бір нүктенің төңірегінде тербелетінін көрсетеді.

Қатты денелердің қысымы

Қысым түсетін күштің модуліне ғана емес, осы күш перпендикуляр бағытта әрекет ететін беттің ауданына да тәуелді болады.

Қысым-дененің бір өлшем бетінің ауданына перпендикуляр бағытта түсіретін күш:

$$Қысым = \frac{күш}{аудан} \qquad p = \frac{F}{S}$$

Сонымен, қысым деп бір өлшем бетке перпендикуляр бағытта түсіретін күшті айтады. Қысым қатты денелерде әрекет ететін күштің бағытымен беріледі.

Қысым күшін және күш түсетін беттің ауданын табуға болады:

$$F = pS \qquad \text{немесе} \qquad S = \frac{F}{p}$$

Қатты денелердің қысымы

SI жүйесінде қысым паскальмен [Па] өлшенеді. Ол француз ғалымы Паскальдің құрметіне осылай аталған. Бір паскаль -1Н күштің 1м² ауданға түсіретін қысымы: 1Па=1Н/1м²

қосу

100гир

Қатты денелердің қысымы

Тәжірибеде қысымның гектопаскаль (гПа), килопаскаль (кПа), мегапаскаль (МПа) сияқты неғұрлым үлкен бірліктері де пайдаланылады.

$$1 \text{ Па} = 1 \frac{\text{Н}}{\text{м}^2}$$

1кПа = 1000Па	1Па = 0,001кПа
1гПа = 100Па	1Па = 0,01гПа
1МПа = 1000000Па	1Па = 0,000001МПа

Осылайша, «Қысымның қатты денелер арқылы берілуі» тақырыбы «Macromedia Flash» қолданбалы компьютерлік бағдарламасы көмегімен моделденіп, жаңа сабақты көрнекі түрде түсіндіруде қолдануға болады.

Macromedia Flash тілі көмегімен объектілердің қасиеттерінің мәнін өзгертуге (мысалы, жағдайын, өлшемін, түсін және т.б.), сондай-ақ жаңа объектілер құруға болады. Сонымен қатар, Macromedia Flash құралдарының арқасында күрделі есептерді шешуге және деректерді өңдеуге болады. Сонымен бірге бағдарламаларды әдеттегі мәтіндік редактордың көмегімен құруға және мәтіндік файлда сақтауға болады. Осы Flash ортасында Macromedia Flash тілі көмегімен қосымша бағдарламаларды қолдану арқылы электрондық оқулық құрастыруға, шағын фильм құрастыруға, физикалық зертханалық жұмыстарды моделдеуге, сонымен қатар оқыту үдерісін де қызықты және көрнекілі өткізуге болады.

ПАЙДАЛАНҒАН ӘДЕБИЕТТЕР

1. Гурвиц М., Мак-Кейбл. Использование Macromedia Flash MX, Москва, Санкт-Петербург, Киев, 2003, 704с
2. Физика: Жалпы білім беретін мектептің 7-сыныбына арналған оқулық. Алматы: Атамұра, 2017. Б. 101-104

УДК 004.16.02

Сладкова М.Ю.,
Габдулова А.Е.,
Орынғалиев А.

АтГУ им. Х. Досмухамедова, г. Атырау

СОЗДАНИЕ ТЕСТОВ И ОНЛАЙН ТЕСТИРОВАНИЕ С ПОМОЩЬЮ ПРОГРАММЫ INDIGO

Ключевые слова: *Онлайн тестирование, опрос, профессиональный инструмент, web-технологии, администратор, клиент.*

Түйіндеме. *INDIGO жүйесі - үстел үсті қосымшалары мен веб-технологиялар арасындағы алтын ортасы, ол артықшылықты тамаша біріктіреді және әр көзқарастың кемшіліктерін жояды. Әкімші клиенті веб-технологияларды қолданумен толық көлемде іске асырылмайтын әкімшінің қуатты мүмкіндіктері мен ыңғайлы жұмыс жағдайларын қамтамасыз ететін жұмыс үстелі бағдарламасы ретінде орындалады.*

Система тестирования INDIGO – это профессиональный инструмент автоматизации процесса тестирования и обработки результатов, который предназначен для решения широкого спектра задач:

- Тестирование и контроль знаний учащихся.
- Определение профессионального уровня сотрудников.
- Проведение психологического тестирования.
- Проведение опросов.
- Организация олимпиад и конкурсов.

Рисунок 1

Функциональные возможности

- Система тестирования устанавливается на один компьютер-сервер с помощью инсталляционного пакета.
- Система может работать как на изолированном компьютере, так и в локальной сети или через Интернет.
- Центр тестирования можно развернуть на Вашем компьютере или в облаке на наших Интернет-серверах.
- Все данные хранятся централизованно в базе данных системы.
- Администраторы работают через программу клиент.
- Функции администратора:
 - создание и редактирование тестов;
 - управление базой тестов;
 - управление базой пользователей;
 - назначение тестов пользователям;
 - управление web-сервером;
 - управление базой результатов;
 - построение отчетов и анализ статистики.
- Одновременно могут работать сколько угодно администраторов с разных компьютеров.
- Пользователи работают через web-браузеры (Google Chrome, Mozilla Firefox, Opera, Internet Explorer, Safari и другие). Имеется поддержка браузеров на мобильных устройствах.
- Функции пользователя:
 - регистрация и авторизация;
 - выбор теста;
 - прохождение тестирования;
 - просмотр результатов и ошибок.
- Система имеет многоязычный пользовательский web-интерфейс и полностью поддерживает символы всех языков (Unicode).

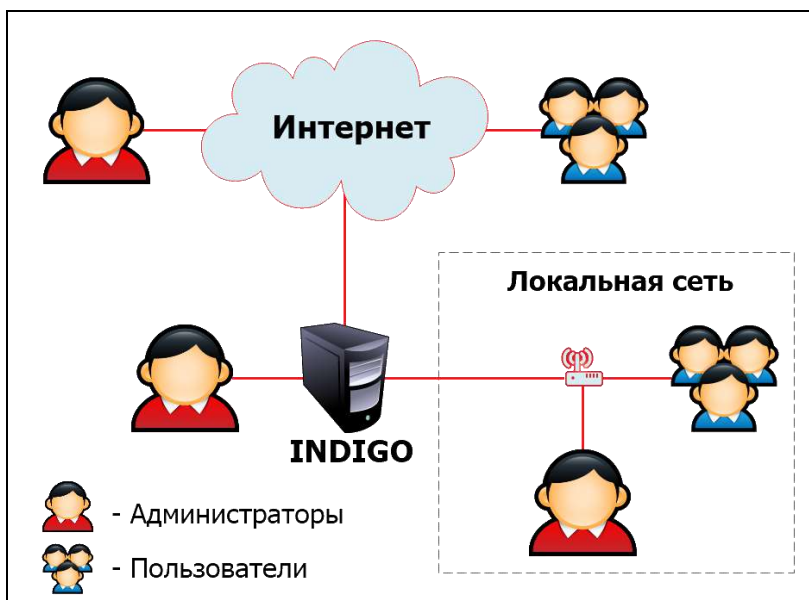

Рисунок 2

Тесты

- Количество тестов неограниченно.
- Организация тестов в многоуровневой иерархии произвольной структуры.
- Копирование тестов.
- Защита тестов на редактирование паролем.
- Экспорт/импорт тестов (файл *.itest).
- Вывод бумажной версии теста с ответами (с возможностью печати или экспорта в Word).
- Вывод тестов в форме бланков для тестирования без компьютеров. Могут использоваться настройки автоматической генерации множества случайных вариантов теста и ключей к ним для быстрой проверки ответов.
- Просмотр статистики по тестам:
 - по баллам за вопросы и группы вопросов;
 - по шкалам;
 - по делениям;
 - по ответам.
- Экспорт статистики в Excel.

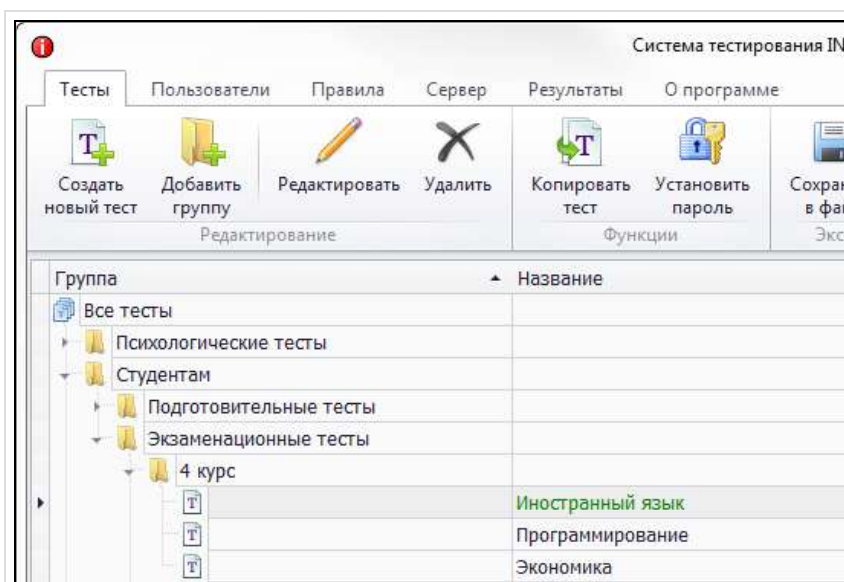

Рисунок 3

Пользователи

- Количество пользователей неограниченно.
- Организация пользователей в многоуровневой иерархии произвольной структуры.
- Создание отчетов по пользователям (с возможностью печати или экспорта в Word).
- Пользователей может добавлять администратор или они могут самостоятельно регистрироваться через web-интерфейс, если это не было запрещено администратором.
- Логин, ФИО и пароль пользователей могут содержать любые специальные и национальные символы (Unicode). Логин может указываться в любом регистре (например, «ИвановИИ»).
- Возможность создания произвольных дополнительных полей данных (например, E-mail, Телефон, Должность, Пол, Возраст, Номер зачетки, Табельный номер и т.п.).
- Отправка пользователям или группам пользователей E-mail сообщений.
- Импорт пользователей из файлов TXT/Excel с поддержкой иерархий и функциями автоматической генерации логинов и паролей.
- Экспорт пользователей в обратно совместимом формате в TXT/Excel.

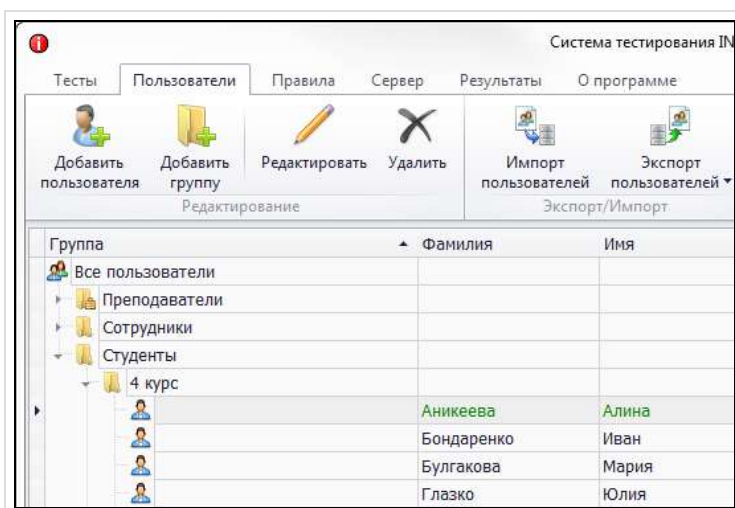

Рисунок 4

Редактор тестов

- Типы теста:
 - контроль знаний;
 - обучение;
 - опрос.
- Неограниченное количество вопросов.
- Организация вопросов теста в многоуровневой иерархии произвольной структуры.
- Типы вопросов:
 - выбор одного варианта ответа;
 - выбор нескольких вариантов ответа;
 - ввод ответа с клавиатуры;
 - установка соответствия;
 - расстановка в нужном порядке.
- Подтипы вопросов «ввод ответа с клавиатуры»:
 - числовой ввод — сравнение с эталоном или определение принадлежности числа заданному диапазону;
 - текстовый ввод — сравнение с эталоном или проверка соответствия Perl-совместимому регулярному выражению;
 - «эссе» — развернутый ответ для последующей проверки и оценивания администратором.
- Настройка навигации:
 - запрет пропуска вопросов;
 - запрет возврата к пройденным вопросам;
 - запрет завершения тестирования до ответа на все вопросы.
- Ограничение тестирования по времени.
- Настройки перемешивания и случайной выборки задаются для каждой группы вопросов, что обеспечивает широкие возможности автоматической генерации вариантов тестов при каждом запуске тестирования.

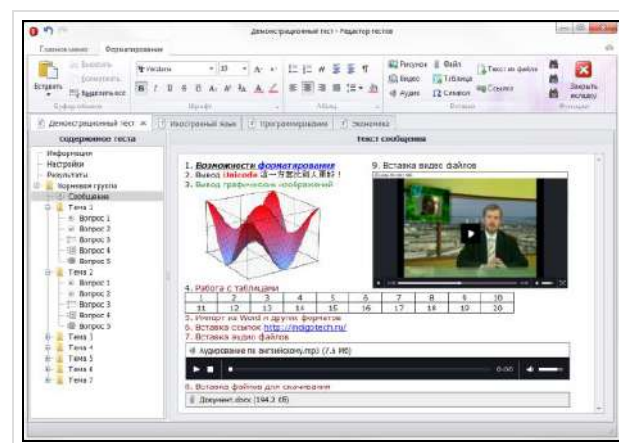
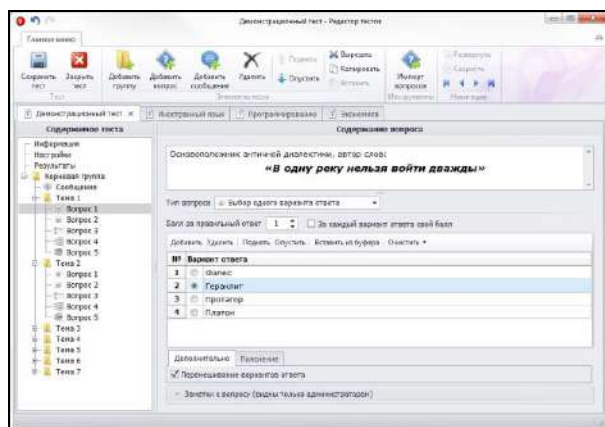

Рисунок 5

Правила тестирования

- Правила назначают определенным пользователям определенные тесты, а также устанавливают ограничения в виде расписания тестирования и количества попыток на прохождение тестов.
- Количество правил неограниченно.
- Организация правил в многоуровневой иерархии произвольной структуры.
- Для каждого правила может быть задано расписание тестирования:
 - однократно (с дата1.время1 по дата2.время2);
 - ежедневно (с время1 по время2);
 - еженедельно (Пн/Вт/Ср/Чт/Пт/Сб/Вс с время1 по время2).
- Для каждого правила может быть задано ограничение на количество попыток тестирования за все время или в заданный интервал времени.
- Функция групповой активации/деактивации правил.

Результаты

- Количество результатов неограниченно.
- Мощная таблица вывода результатов, поддерживающая:
 - сортировку записей;
 - многоуровневую группировку записей (по выбранным столбцам);
 - фильтрацию (выборку) записей по сложным условиям;
 - экспорт всей таблицы или выделенных записей в файл (форматы Excel, HTML, XML, TXT);
 - функцию поиска записей в таблице;
 - настройку выводимых столбцов (Фамилия, Имя, Отчество, Логин, Группа, IP-адрес, Браузер, Заметки, Название теста, Тип теста, Составитель, Дата тестирования, Время тестирования, Длительность, Время завершения, Статус (Тестирование / Завершено / Отменено / Прервано / На проверке / Ошибка), Балл, МаксБалл, Процент, Значение и Результат по главной шкале результатов).
- Просмотр протокола тестирования, который включает:

- общую информацию (о пользователе, тестировании и результатах);
- подробную информацию в виде образа теста, который проходил пользователь с учетом всех перемешиваний и случайных выборок, а также ответы пользователя на каждый вопрос.
- Создание отчетов (с возможностью печати или экспорта в Word):
 - отчет по результату;
 - отчет по пользователю;
 - общий отчет по выборке результатов.
- Задание профилей шапки и подвала документов (шаблоны начала и конца документа).
- Просмотр статистики по произвольной выборке результатов (статистики по баллам за вопросы и группы вопросов, по шкалам, по делениям, по ответам) с возможностью экспорта в Excel.
- Архив результатов (позволяет скрыть старые и неактуальные данные из таблицы результатов).

ЛИТЕРАТУРА

1. © Indigo Software Technologies, 2010-2018

УДК 101. 1

Кенжебаев А.А.

Атырауский государственный университет
им.Х.Досмухамедова, г.Атырау

ФИЛОСОФИЯ XXI ВЕКА: АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ

Ключевые слова: бытие человека, научно-технический прогресс, идентичность человека, тенденции развития, материальные блага.

Аннотация. В данной статье рассматриваются духовные и философские проблемы XXI века на фоне развития человечества в техническом, научном и экономическом планах.

XXI век – век высоких технологий, век информационного общества. Стремительный прогресс науки и техники, начатый еще в XX веке, продолжается и сегодня. Наука стала важной социальной силой, изобретающей все новые технологии, которые облегчают жизнь человека. В техническом плане мы стали сверхчеловеками и открываем новые горизонты для развития наших возможностей. В поле зрения ученых оказываются как преимущества, так и недостатки роста и развития человечества в техническом плане. При этом чаще всего отмечают такие негативные аспекты, как чрезмерное потребление, повышенный спрос на материальные блага и комфорт, и кажется, что места философским проблемам в мире потребления и развития технологий просто нет.

Востребована ли философия сегодня? Актуальна ли она в XXI веке, как была актуальна в период, когда творили представители немецкой

классической философии? Ведь современная философия живет и действует в совершенно другом мире по сравнению с тем, в котором выступала и защищала свои идеи и принципы классическая философия.

В различные периоды своего развития человечество стремилось к познанию и совершенствованию своего образа жизни и своего внутреннего мира. Есть две большие сферы бытия человека – материальная и духовная. В истории материальные блага определялись основой, фундаментом жизни, духовные ценности же являлись проблемой морально-нравственного развития, этики и философии. Понятие «философия» в древнегреческом означает любовь к мудрости, оно также является синонимом понятия «мировоззрение». Оно соотносится с понятием жизненной позиции и образа мысли. Философия одновременно является и формой общественного сознания. Традиционно философию определяют как науку о человеке и его отношении к окружающему миру. Философию интересуют проблемы и вопросы бытия человека, смысл этого бытия, назначение, анализ и оценка непредметных явлений и событий.

Классическая философская теория претендовала на охват всех проблем, выстраивая грандиозные системы, в которых содержались знания о всех проблемах природного, социального и духовного развития. В истории философии из одной эпохи в другую переходили общие понятия, категории и постулаты философии. Они выступали как некие образцы философствования. В XX веке на философском интеллектуальном пространстве появились такие направления и течения, как постмодернизм, постмарксизм, философия глобальных проблем, гендерная философия, трансгуманизм и др. Черты этих философских течений вобрали в себя все черты и тенденции развития человечества, перемену взглядов, принципов и приоритетов своего благосостояния. Некоторые исследователи даже говорят о своеобразном «забвении присутствия», которое является синдромом современного мыслящего субъекта [1, 198-203]. В этом смысле многообразие философских направлений современности может только помешать поиску уникальности и идентичности человека.

Современный философ, в отличие от классического, имеет дело не с наивной, непросвещенной массой, а с людьми, чьи мозги с детства обработаны идеологией, различными догмами, через толщу которых и должна пробиться философская мысль, чтобы «разбудить» человека, заставить его жить и думать самостоятельно. Представители немецкой классической философии делали акцент в философских исследованиях на поиске взаимосвязи сознания, бытия, моральных принципов, потребностей. Современная же философия стремится разрешить проблемы «перенасытившихся» избыточным комфортом и количеством предлагаемых современным миром услуг, проблемы, связанные с новым мышлением, диаметрально противоположны мышлению предков.

Сегодня в духе постмодернизма говорят лишь о множестве жанров философствования, стилей мышления, способов текстопорождения [2, 76].

Многие кардинальные видоизменения в современном технизированном мире носят необратимый характер в силу ряда причин. Назначение современной техники – экономия отсутствующего времени. Это можно понимать как поток скоротечных событий, которые не дают человеку ни секунды на самосозерцание и осмысление происходящего. Это и есть характерная черта XXI столетия. Наступила эпоха феноменально быстрого течения времени и космической скорости инноваций. Человечество сегодня страдает от пересыщенности, переизбытка информации и недостатка времени. Обилие возможностей привело к замкнутости и растерянности многих индивидуумов, что является психологической и философской проблемой XXI века.

Главная проблема нашего столетия – проблема человека. Что такое человек? Какова природа человека? Что определяет суверенность его духа? Подобного рода вопросы в той или иной ранжировке обнаруживаются в философских текстах разных эпох от Сократа до К.Маркса. Сегодня философия рассуждает не о человеке как таковом, а с позиции его соотношения с техникой: как техника влияет на человека и обратно. И главным вопросом становится доминирование одного над другим. Можно ли сказать, что философия человека-творца на сегодняшний момент превращается в философию человека-раба? Человек – придаток собственных творений? И действительно, абсолютно в каждой сфере мы наблюдаем зависимость людей от научно-технического прогресса.

Философские поиски XXI века заключаются в поиске человека и его личности в глобальных сетях интернета, которые окутали земной шар с целью предоставлять информацию и при этом рекрутировать в свои ряды больше новых людей. Хотя некоторые аспекты философии прошлых веков мы все же наблюдаем – это вопросы духовных исканий, религий, самореализации.

Философия находится в затруднительном положении, стремясь найти человека в том, в чем искала его раньше – среде обитания человека-познавателя, человека-искателя. Сегодняшняя гипертрофированная форма познания во многом наносит вред, так как понятийная сфера трактуется зачастую неверно в силу многообразия ее определений. Это многообразие вызвано обилием доступной информации, которая не усваивается человеческим мозгом в полной мере, или сжимается до конспектированной формы.

Философия начиная с XIX столетия рассматривала человека и природу как единое целое. Сегодня эти традиции нарушены и перед философией стоит задача разрешить проблему этого дисбаланса. В XXI веке в силу глобального экономического развития доминирует философия рынка. Человек периодически испытывает стресс, когда слышит о кризисе, девальвации, росте цен. Человек сфокусирован на контроле финансового состояния, забывая о том, что духовное развитие, духовность не менее

важны. Человек забывает, что мировоззрение – это не только практическое освоение мира, а духовно-практическое освоение.

Философия актуализируется в рамках тех прав и свобод, которые имеет человек на сегодняшний день. Задачи, которые должна поставить философия нынешнего века, могут быть заключены в поиске решения проблемы психологического дискомфорта человека, попытке отбросить его вновь к природным корням. Общество должно создать такие условия жизни, при которых будет соблюдаться баланс духовного и материального, и все материальное будет расцениваться как часть личности человека, иметь равноценное значение, поддерживаться и поощряться философскими учениями XXI столетия [3, 332-336].

ЛИТЕРАТУРА

1. Еникеев А.А. Забвение присутствия как проблема современных исследований в социально-гуманитарных науках. – Краснодар: КГУКИ, 2014. – С.198-203.
2. Многообразие жанров философского дискурса. Учебное пособие / Под ред. Плотникова В.И. – Екатеринбург: Российское общество; 2001. – С.276.
3. Трансгуманизм и контуры будущего человечества. – М.: Интернаука, 2016. – С.332-336.

УДК 37.016.02

Сладкова М.Ю.,
Габдулова А.Е.,
Орынғалиев А.

АтГУ им. Х. Досмухамедова, г. Атырау

ПРОВЕРКА УМЕНИЯ УЧАЩИХСЯ В ПРАКТИЧЕСКИХ ЗАНЯТИЯХ

Ключевые слова: Определение уровня успешности, задачи, достижение учащихся, уровень знаний, степень трудности задания.

Түйіндеме. Білім алушының қабілеттілігін тексерген кезде, алдына қойған мақсаттары мен міндеттері информатиканы оқытудың әртүрлі кезеңдерінде әр түрлі болады. Бұл мақсаттар мен міндеттер тапсырманы таңдауды, сабақты өткізу әдістемесін анықтайды.

Одним из показателей достижения определенного уровня успешности обучения является умение учащихся применять знания в практике, в частности при решении задач по информатике. Решению задач в школьном курсе информатики отводится значительное место, так как задачи служат средством изучения нового, выступают эффективным методом проверки теоретических знаний учащихся, повторения и закрепления пройденного. Проверка решения задачи складывается из проверки анализа условия задачи, проверки математической записи решения, проверки результата и его анализа.

Цели и задачи, которые ставит перед собой учитель при проверке умения учащихся решать задачи при использовании компьютера, различны

на различных этапах обучения информатике. Эти цели и задачи определяют подбор задач, методику проведения урока.

Рассмотрим основные этапы формирования умения учащихся решать задачи, особенности поведения учителя на каждом из них.

1. Учитель предлагает условие задачи, анализирует его и объясняет решение, как новый материал (этот прием часто используется в старших классах при решении типовых задач). Учащиеся следят ходом мысли учителя, отвечают на его вопросы, одновременно с ним записывают ход решения. Например: Пусть x - некоторое число, а $e = 0,001$. Вычислить сумму элементов бесконечно убывающей знакопеременной последовательности $\{a_n\}$, где $a_n = (-1)^n (2x)^n / n!$, удовлетворяющих условию $|a_n| > e$, $n = 1, 2, \dots$ Определить количество слагаемых. Вывести на экран результаты вычислений.

```
program Summa1;  
uses Crt;  
const e = 0.001;  
var summa, x, a : real;  
fact, n, z : integer;  
begin  
  clrscr;  
  writeln('Введите число x: ');  
  readln(x);  
  summa := 0;  
  n := 1;  
  fact := 1;  
  a := -2 * x; ' '  
  z := -1;  
  while abs(a) > e do  
  begin  
    summa := summa + a;  
    n := n + 1;      {Вычисляем  $a_{n+1}$ }  
    z := -z;         {Вычисляем  $(-1)^{n+1}$ }  
    fact := fact * n; {Вычисляем факториал}  
    a := z * exp(n * ln(2 * x)) / fact  
  end;  
  writeln('Сумма = ', summa:5:2);  
  writeln('Количество слагаемых = ', n-1);  
  readln  
end.
```

Учитель проверяет знание учащимися теоретического материала, используемого при решении [1]. Оценок на таком уроке обычно не ставит, так как обучение решению задач определенного типа только начинается.

2. Учитель дает классу условие задачи. Под его руководством учащиеся анализируют условие, намечают пути решения. После этого все приступают к решению на компьютере, а кого-то учитель приглашает решать на интерактивной доске.

Все работают самостоятельно, так как ход решения разобран, но в любой момент могут себя проверить. Степень самостоятельности низкая.

На этом этапе обучения решению задач, как и на предыдущем, учитель обычно оценивает теоретические знания учащихся, но не их умение решать задачи на компьютере.

3. Постепенно увеличивается самостоятельность учащихся. Учитель предлагает классу задачу. Все приступают к решению. Через некоторое время один ученик начинает ее решать в интерактивной доске с объяснением. Этот прием приводит к тому, что все стремятся найти ход решения задачи и сразу активно включаются в работу. Решение задач в интерактивной доске дает возможность всем следить за ходом рассуждений, проверять себя, корректировать знания.

На этом этапе учитель ограничивается наблюдением за работой учащихся. Ставит оценки лишь некоторым из них, не злоупотребляет плохими оценками, так как ученики еще не успели научиться решению задач определенного типа.

4. Возрастает степень самостоятельности учащихся. Учитель дает все задание всему классу. Каждый решает в своем темпе. Но чтобы учащиеся могли себя проверить, на доске разбирается решение задач с запаздыванием, когда большинство с ней уже справились. Следят за решением задачи учащиеся, для которых она оказалась трудной, или те, кто сомневается в решении.

Наблюдая за классом, учитель видит, кто из учащихся нуждается в помощи, кому нужно дать индивидуальное задание.

На этом этапе учитель дает на дом дифференцированные домашние задания.

Учитель оценивает умение некоторых учащихся решать задачи на основании наблюдений за их работой, беседы, просмотра ранее сохраненного записей решенных задач на компьютере.

5. Следующий этап в отработке умения учащихся решать задачи на компьютере самостоятельно, во время которой учащиеся могут пользоваться учебником, тетрадью, справочной литературой, обращаться за помощью к учителю.

Учитель наблюдает за деятельностью учащихся, за степенью самостоятельности, уверенностью и последовательностью действий, беседует с некоторыми учащимися, выясняя осознанность их действий. Оценивает работу большинства учащихся, не предупреждая их об этом заранее.

6. Следующий этап - проверочная работа. Учащиеся работают самостоятельно, но могут обращаться к учителю с вопросами, пользоваться справочными материалами, самоучителями или видеоуроками. Учитель

наблюдает, как учащиеся решают задачи на компьютере, какие из них и в чем вызывают затруднения, как учащиеся справляются с ними. Оценивается деятельность всех учащихся класса на основании проверки решения задач с учетом наблюдений учителя на уроке. Обязательно проводятся анализ решения наиболее трудных задач и объяснение учащимся причин появления ошибок. По результатам проверочной работы учащиеся получают индивидуальные задания.

7. Последний этап - контрольная работа. Учитель дает задание учащимся и наблюдает за его выполнением. Учащиеся работают самостоятельно на компьютере.

Как убедительно доказывает многолетняя практика работы, тщательная отработка умения решать задачи у всех учащихся возможна без добавочных затрат времени.

Оказываются полезными два приема: 1) начинать решение задач по теме как можно раньше; 2) проводить итоговую контрольную работу не сразу же после окончания изучения темы, а как можно позже. Использование этих двух приемов позволяет значительно увеличить количество задач по теме, разобранных на уроках и решенных учащимися дома. Поясним сказанное примером. В 9 классе предусмотрена контрольная работа по теме «Массивы». Учащиеся должны усвоить серьезный теоретический материал и научиться решать задачи нескольких типов:

Составить программу для построения таблицы умножения двух чисел (таблицы Пифагора) и занесения её в двумерный массив p. Вывести массив на экран в виде таблицы.

```
program Pifagor;  
uses Crt;  
const n = 9;  
var p : array [1..n, 1..n] of integer;  
i, j : integer;  
begin  
  clrscr;  
  for i := 1 to n do  
    begin  
      for j := 1 to n do  
        begin  
          p[i, j] := i * j;  
          write(p[i, j] : 6)  
        end;  
        writeln                               {Обратите внимание на команды вывода}  
      end;  
    end;  
  readln  
end.
```

К концу изучения темы учащиеся обычно не успевают приобрести твердых навыков решения задач указанных типов. Поэтому с контрольной

работой многие из них справляются ниже своих возможностей или не справляются совсем. При подборе задач по содержанию учитель исходит из требований программы по информатике для средней школы, учитывает рекомендации, данные в методических пособиях, задачниках. А какое минимальное количество задач по каждой теме должен решить ученик? При решении этого вопроса можно использовать логико-методический анализ темы.

Из приведенного выше ясно, что для приобретения умения решать задачи нужны задачи более сложные, объединяющие несколько признаков, приближающие условие их к реальной ситуации. Для формирования гибкости мышления полезны задачи, имеющие несколько способов решения. Такими могут быть задачи качественные и графические. Важно, чтобы их количество было не меньше числа признаков, которые характеризуют данное понятие.

При проверке умения решать задачи следует обратить внимание учащихся на степень ее трудности, учить их определять свой уровень подготовленности. Для этого полезно определять степень трудности задачи в баллах (на самостоятельных, проверочных работах) и предлагать учащимся выбрать и решить такое количество задач, чтобы в сумме получилось пять баллов. Выбор учащихся покажет учителю, насколько каждый уверен в своих силах, уровень притязаний, проиллюстрирует интересы. Мы рассмотрели лишь отдельные общие вопросы проблемы проверки умения учащихся применять знания в практических занятиях.

ЛИТЕРАТУРА

Глинский Я.Н., Анохин В.Е., Рязская В.А. Turbo Pascal 7.0 и Delphi. Учебное пособие. – Москва, 2001. – 197 с.

УДК 882. 112

Indira Bekkhozhayeva – 4th year student

Akmaral Temirtassova – advisor

Khalel Dosmukhamedov Atyrau state university, Atyrau

OVERVIEW OF ASSESSMENT TOOLS FOR DESIGNING TEACHING MATERIALS FOR INTERCULTURAL COMMUNICATION COURSE

Keywords: *assessment, course-book, course supplementary materials, intercultural communication.*

Abstract. *The article provides an overview of existing approaches to the selection and assessment of cultural material to be included into intercultural communication course. The author critically examines the approaches and recommends resources to supplement such intercultural training.*

The selection and evaluation of educational and training materials for preparing for intercultural communication is a labor-intensive process, which facilitates the matrices of evaluation criteria to facilitate and make it more

objective. Despite the fact that there are already developed criteria, there are no parameters for comparing cultures in some of them, there are only some aspects of cultural differences are mentioned in others. All this does not allow for a comprehensive, objective assessment of the educational material, making it difficult to select textbooks and manuals for preparing for intercultural communication.

The analysis of existing matrices of evaluation criteria allowed us to identify the most objective, systematic and comprehensive of them. One of these matrices [4] offers the following criteria:

- 1) the availability of factual information corresponding to the realities of modern reality;
- 2) the lack of stereotypes and leading to the formation of stereotypes of information;
- 3) presentation of information in context;
- 4) the availability of information for comparison;
- 5) tasks aimed at developing cognitive skills.

You can also pay attention to the matrices of criteria for the evaluation of cultural values [5], aimed at determining the attitude of students to cultural contexts and their interpretation. Such matrices include the following questions:

1. Is the cultural and social context reflected in the teaching material understandable to students for perception and analysis?
2. Are the students able to analyze, interpret and evaluate the behavior, intentions, relationship of intercultural communicants, characterized in the material?
3. Is it possible for learners to draw conclusions based on the material that they studied?
4. Is there a characteristic of non-verbal behavior of intercultural communicants?
5. Is there contextual information / situation in which intercultural communicants interact with each other?
6. Is this contextual situation close to the real, possible interaction of representatives of different cultures?

Competently, objectively and adequately evaluate the educational material for the preparation for intercultural communication will also be provided by the proposed three blocks of questions [6]: The first block is aimed at recognizing the realism and representativeness of the information outlined in the training material. It is suggested to ask the following questions to check:

1. How realistic are the situations of intercultural interaction?
2. Is there a unilateral view on the situation of intercultural interaction (the point of view of the representative of the native culture, another culture, the tourist)?
3. Is culture represented only on the positive side? Are the values or behavior of cultural representatives affected, which could cause negative reactions or misunderstandings from representatives of other cultures?

4. Is there information on the multiculturalism of the community in the community?

5. Are there any proposals for examining, studying and analyzing the situation in which disruptions in communication caused by cultural dissonance are shown, and not only by the insufficient level of knowledge of a foreign language?

6. Are there any assignments for the development of cultural and creative search, are there links to additional resources on the topic (including the Internet)?

7. Is the material composed of representatives of different cultures included in the experience of living in other cultural realities and interaction with representatives of other cultures included?

8. Is the historical retrospective presented for analysis, are the tasks proposed for comparison of cultural values and mental frames?

9. Is reference information on cultural differences and cultural values included in the textbook / textbook?

The second block of proposed questions relates to the way of thinking, behavior, interaction of intercultural communicants presented in the training material. It is important that the point of view and position of the author of the manual in choosing the way to verbalize cultural concepts be not reflected.

The third set of questions suggests analyzing what the tasks proposed in the textbook / manual are aimed at, whether they allow for the formation of intercultural competence, whether they develop readiness for tolerant perception and attitude to representatives of other cultures, whether they form effective and adequate interaction with them, are they not aimed only to transmit information about the differences in cultures.

It is also important to have three main stages in the presentation of cultural information in a textbook / teaching aid.

First, a basic familiarization stage is required, which forms the ability and readiness to perceive the differences in cultures [2]. In the absence of a tolerant attitude, manifestations of empathy towards other cultures, it is impossible to go further to the analysis and interpretation of cultural values and culturally conditioned behavior of partners in intercultural interaction.

Secondly, an intermediate stage is needed, aimed at the formation of cognitive skills, the ability to think critically, evaluate, and compare cultures according to their main parameters [3].

Third, the output stage formed skills to practical use in situations of intercultural interaction, as close as possible to the real.

In conclusion, we note that the textbook and material is only a tool in the hands of the teacher. The delivery of material, the practical value, success and usefulness of the course depends on how knowledgeable, experienced, competent, correct and talented the teacher is. Training material is a resource designed to help the teacher, not limiting his creative and professional imagination. It should also be noted that cultural information tends to become obsolete, so the reference to online resources is mandatory for the optimization and updating of the educational material. Here is a brief overview of the online resources applicable within the

framework of the preparation course for intercultural communication [1]: 1. Situational-context specific negotiations and parameters of cultural differences in business communication (for the first and second stages of language training of negotiators).

REFERENCES

1. Prigozhina K.B. Metodika formirovaniya mezhkul'turnoj kompetencii dlja inozazychnoj podgotovki specialistovuchastnikov mezhdunarodnyh kommercheskih peregovorov // Vestnik Moskovskogo gosudarstvennogo lingvisticheskogo universiteta. 2014. № 12 (698). S. 110-116.
2. Prigozhina K.B. Mezhkul'turnye aspekty v prepodavanii jazyka dlja special'nyh celej // Mezhdunarodnyj nauchnoissledovatel'skij zhurnal. 2013. № 7-4 (14). S. 84-86.
3. Romanova M.V., Prigozhina K.B. Percepcija kak osnovopolagajushhee zveno v reshenii problem psihologii obshhenija i mezhluchnostnogo vzaimodejstvija v situacijah mezhkul'turnyh delovyh kontaktov // V sbornike: Kommunikacija v sovremennom polikul'turnom mire: pragmatika lingvisticheskogo znaka. Otv. red. T.A. Baranovskaja. Moskva, 2015. S. 114- 129.
4. Byram M. 1997. Teaching and Assessing Intercultural Communicative Competence. Clevedon: Multilingual Matters LTD.
5. Cunningsworth, A. 1995. Choosing Your Coursebook. Oxford: Heinemann.
6. Sercu, L. 1998. In-service teacher training and the acquisition of intercultural competence. In M. Byram and M. Fleming (eds.), Language Learning in Intercultural Perspective. Approaches through drama and ethnography. (Cambridge: Cambridge University Press), 255- 289.

УДК 872. 113

Zhadyra Sharapova – 4th year student

Akmaral Temirtassova – advisor

Khalel Dosmukhamedov Atyrau state university, Atyrau

DIFFICULTIES IN TEACHING ENGLISH SPEECH LISTENING

Keywords: *listening, understanding speech, difficulties in listening.*

Abstract. *The article provides an overview of existing difficulties associated with linguistic aspects in listening English speech, and the ability to perceive English-speaking by ear.*

The term "listening" has been introduced into the methodology and means the process of perception and understanding of speech from listening. Listening is a receptive type of speech activity; it is a simultaneous perception and understanding of speech by ear [1].

Listening is the most significant part of communication as it is pivotal in providing a substantial and meaningful response. Especially in learning a language for communicative purpose, listening plays a vital role, as it helps the language learner to acquire pronunciation, word stress, vocabulary, and syntax and the comprehension of messages conveyed can be based solely on tone of voice, pitch and accent; and it is only possible when we listen. Without understanding input appropriately, learning simply cannot get any improvement. In addition, without listening skill, no communication can be achieved [2].

The ability to perceive English-speaking by ear is a very important skill for all students of English, since in the process of verbal communication, communication

is impossible without listening and understanding the speaker's statements. Moreover, language learners want to listen and understand English speech at a normal natural pace and speed in order to be able to understand not only the interlocutor, but also films, TV programs, music, all kinds of ads - in short, communicate in the real world.

The biggest problem is that although no one now objects to the importance of teaching oral listening skills in foreign language classes, the organization of the process of this learning itself is far from perfect. In fact, when our students listen to some materials on listening (and at the department "Foreign languages and intercultural communications" only modern authentic materials are used for this purpose), most often they just need to listen to the text (dialogue) from the textbook and answer on the content of this text (dialogue). Unfortunately, we pay almost no attention to the listening process itself, which is necessary for the recognition of information, and the skills and methods of effective perception. It turns out that we are not so much teaching students the ability to listen and understand a foreign speech, just how much we simply test their own ability to answer questions about the content of the listening. In other words, we test instead of teaching effective listening [3].

Since verbal communication is a two-way process, an underestimation of listening can have an extremely negative impact on the language training of schoolchildren. To teach students to understand sounding speech is one of the most important learning goals. Oral communication consists of speaking and listening, which in the technique is called listening. Listening acts as an independent type of speech activity in those cases when a person listens:

- various advertisements,
- news of radio and television,
- various instructions and instructions,
- lectures,
- stories of interlocutors,
- performances of actors,
- telephone conversation.

In addition to listening speech, a person often performs other actions: he observes, says, writes, but in most cases, in order to function adequately in a particular situation, you need to understand what you hear.

At the lesson of a foreign language, it is almost impossible to formulate only one speech or language skill. Working with audio texts, lexical, grammatical, and phonetic skills are worked out at the same time. Audio texts provide information for discussion, which in turn implies the further development of speaking and writing skills. In this case, listening is a learning tool. Listening as a means of instruction ensures the students' acquaintance with new linguistic and speech material, acts as a means of forming skills and abilities in all other types of speech activity, helps maintain the achieved level of speech, and forms auditory skills. It is difficult to draw a clear line between listening as a goal and a learning tool, since in real practice these two functions are closely intertwined.

When creating listening skills, the video is most often used. Listening is the basis of communication, with it begins mastering oral communication. Possession of this kind of speech activity, like listening, allows a person to understand what is being told to him and adequately react to what has been said, helps to correctly present his answer to the opponent, which is the basis of dialogical speech. In this case, listening learns a culture of speech: listen to the interlocutor carefully and always listen to the end, which is important not only when speaking in a foreign language, but also when speaking in your native language.

Also, listening is paramount in the study of sounds, since they all perceive by ear and it is important that children clearly catch the sound, and with the support of the teacher, they were able to reproduce it. Here they must grasp the difference between how the teacher pronounces and how they pronounce themselves, the teacher must demand from them a more correct pronunciation of the sound, as close as possible to the pronunciation of the teacher, correct immediately after the reproduction of the sound. Wrong pronunciation leads to a misunderstanding of the meaning of what has been said. Do not underestimate the role of listening in teaching a foreign language. However, like the role of other types of speech activity, one cannot separate audition from speaking, writing, or reading. The communicative feature of listening as a type of speech activity has a dominant role in all stages of teaching a foreign language and the constantly growing requirements for the level of knowledge of foreign languages require that a modern teacher obligatory include in the educational process tasks for listening.

Listening is a receptive activity, and mastery of receptive activities is a prerequisite for the development of productive skills and, first of all, speaking. Listening is used as a means of introducing students to new linguistic or speech material. To organize acquaintance with the new material means to show the students the meaning, the form and its use. Thus, when children are familiarized with the new vocabulary for mastering the form, students must repeatedly perceive it; to understand the meaning, you can use an unrestricted way to expand the value and only, if necessary, translate; to illustrate the use of a new word, situations are necessary. Acquaintance begins with the perception of the whole, that is, of the utterance - of the speech unit, correlated with the situation. Thus, it goes from the whole to the particular, from the utterance to the individual word, and from it to the sound (if it's new).

When working with audio materials, students develop abilities to simultaneously work on several speech exercises. A certain importance in the teaching of foreign speech is the correct interrelation of different types of speech.

The interaction of the ability to listen to a foreign language with the ability to speak, read and write in a foreign language.

- Listening and speaking.

The understanding of speech by ear is closely related to speaking - the expression of thoughts through the means of the language being studied. Speaking can be a reaction to someone else's speech. Listening to foreign speech and speaking are interrelated in the learning process: listening can serve as a basis for

speaking, in turn, the quality of understanding of the listening material is usually controlled by answering questions to the content of the listened or by retelling it. Thus, listening comprehension prepares speaking; speaking helps to form the perception of speech by ear.

- Listening and reading.

There is interaction between listening and reading. Tasks for listening are usually given in hard copy, so some of the information necessary for listening, that is, for understanding the text can be extracted from the print job.

- Listening and writing.

Very often the answers to the task of listening should be given in writing. Therefore, these activities are also linked. Being closely connected with other types of speech activity, listening plays an important role in learning a foreign language and especially with communicatively directed learning. Therefore, given the early learning of a foreign language, presentation of materials for listening should begin from the very first lessons, in order that students can distinguish intonation patterns of speech, be able to hear shock words, determine the beginning and end of the sentence. It can be songs, poems, small, finished in meaning texts. To achieve the goal of secondary school education, it is necessary for the graduate to understand foreign speech by ear and thus be able to participate in acts of oral communication. But experience shows that the person experiences the greatest difficulties in speaking with a foreign language when he perceives and understands speech by ear, that is, by listening.

The difficulties associated with linguistic aspects can be divided into three groups:

1. Phonetic.

By this it is assumed that there is no clear boundary between sounds in the word and between words in the flow of speech. Two aspects of hearing are distinguished: phonemic (perception of individual linguistic phenomena at the level of words and structures) and speech, which includes the process of recognizing the whole in context. It should be noted that when learning to listen to authentic materials, it is necessary to develop speech listening. Phonetic difficulties appear because the sound system of languages is very different from each other. The listener often perceives the sounds of a foreign language as if his own language, which usually leads to misunderstanding. The following opposites create a lot of anxiety for beginners to learn English. The following opposites create a lot of anxiety for beginners to learn English.

θ-s ð-z

w-v s-z

They hardly distinguish the following words by ear:

worked – walked

first – fast – forced

lion – line

tired – tide

The difference in intonation often prevents students from comprehending communication.

For example:

Good \ morning (during the meeting)

Good / morning (at the time of parting) [4]

The individual manner of speech can be very diverse and presents difficulties for its perception and understanding. In the native language, this difficulty is compensated by the huge practice in the hearing, but the experience of listening to foreign-language speech in students is very limited. Naturally, any individual feature of pronunciation, timbre of voice, fast enough pace and certain speech defects will make it difficult to understand. In order to overcome the difficulties associated with understanding the speech of native speakers, it is necessary, even from the beginning of the course, to listen to their speech, gradually reducing the number of teaching texts presented by the teacher. It should also be remembered that the more speakers of the language (men, women, children) listen to the learner, the easier it adapts to the individual manner of speech. Therefore, it is necessary to widely use educational authentic and authentic authenticated records, including the pragmatic materials that we have identified [1].

2. Grammatical.

A number of grammatical difficulties are connected first of all with the presence of grammatical forms that are not peculiar to the Russian language. Perceiving the phrase, the student should dismember it to separate elements, that is, informative signs of the sounding phrase, which are physically expressed by the corresponding speech qualities. There are three physically expressed speech parameters: intonation, presence of pauses and logical stress.

Hence, for the successful understanding of foreign language text, attention should be paid to the development of students' skills of adequate perception of intonation, pauses and logical stress. Grammatical difficulties are predominantly associated with the analytic structure of the English language and extensive use of the Infinitive and Participle constructions. In addition, English is rich in grammatical homonyms.

to work – work

to answer – answer

-ed – suffix of Past Indefinite and Participle II.

It is difficult to listen to the students.

3. Lexical.

It is for the presence of many unfamiliar words that students indicate as the reason for the misunderstanding of the text. It seems to us necessary to elucidate this problem in more detail. Lexical difficulties are closely linked with the phonetic. Students often hear them incorrectly.

For example:

The horse is slipping. – The horse is sleeping.

They worked till night. – They walked till night.

Opposites often misunderstood, because students often take one word for another.

For example:

east – west

take – put

ask – answer

Difficulties due to listening conditions

As a rule, they include all kinds of external noises, noise, and poor acoustics in the room. Here we are talking about the apparent presence or absence of a source of speech. It was proved that if the source of speech is visible, then the percentage of understanding speech from hearing will be much higher in comparison with situations where the source of speech remains invisible. Mimicry, gestures, lips movements and just eye contact contribute to a better understanding of speech.

In real communication, people have to listen a lot and on how accurately and fully the information received is perceived, our further reaction and actions depends. Therefore, one of the most important goals of teaching a foreign language is to teach students to perceive sounding speech in a foreign language. In real life we, as a rule, combine the perception of speech with hearing with other actions: observation, speaking, writing. But in most cases it is enough to understand only what is going on for successful functioning.

In the lesson it is almost impossible to isolate the formation of any speech skill or language skill. Using audio materials in the lesson, we cannot ignore the development of phonetic, lexical and grammatical skills. Audio texts also offer some information for reflection, which in turn serves as a basis for the formation and development of speaking and writing skills. In this situation, listening is a means of learning. It is almost impossible to draw a clear line here. Because speaking, for example, you cannot learn without listening. They together form one act of oral communication. Listening is a derivative, secondary in the process of communication, it accompanies speaking and synchronous to it.

Until recently, there was not enough reading for listening. N.I. Gez thus defines the first reason: "listening has so far been seen as a by-product of speaking, accordingly work on it is episodic and is made on the voice messages presented by the teacher in a form that is the most acceptable for a particular class and, as a rule, very far from perception of speech in natural conditions " [5].

N.V. Elukhina also believes that one of the reasons for the lack of attention to listening to the methodologists and teachers is the fact that until recently, listening was considered an easy skill. There was a point of view that if, in the teaching of oral speech, the teacher concentrates all efforts on speaking and ensures the possession of this ability, then students will learn to understand the speech spontaneously, without special purposeful instruction [6]. The incorrectness of this point of view is proved by both theory and practice. The second reason is the poor awareness of teachers about the psychological and linguistic complexity of listening, the levels of perception, the stages of working with audio texts.

Therefore, listening should be the subject of close attention of the teacher, who needs to use special assignments aimed at the formation and development of this important type of speech activity.

Tasks for the development of listening skills are different at different stages of training. They depend on the teaching tasks set by the teacher and become more complicated as the material under study becomes more complicated. To make this kind of learning interesting or not boring for the student, the teacher needs to diversify as much as possible tasks for listening as well as types of control of understanding.

To implement effective teaching of listening it is necessary to clearly understand and understand the psychological characteristics of this type of taxiway.

The process of listening to speech is characterized by an active purposeful character associated with the performance of complex thought-mnemonic activities, the success of which is promoted by a high degree of concentration of attention. Attention arises with the help of emotions and develops at their expense, however, in a person emotions always manifest in unity with volitional processes.

The success of listening depends, in particular, on the requirements of schoolchildren to learn something new, from the presence of interest in the subject of the message, from the awareness of the objective need to learn, etc., i.e. from the so-called subject factors that contribute to the emergence of the institution of cognitive activity.

The well-thought-out organization of the educational process, the clarity and consistency of the presentation, the maximum reliance on active thinking activity, the variety of teaching methods, and the refinement of perception tasks make it possible to create internal motivation, to direct the students' attention to the moments that will help program future practical activity with the perceived material.

Research in the field of psychology, mainly formulated by N.I. Zhinkin's patterns of discrimination and recognition in the case of auditory perception significantly helped the methodologists in determining the basic mechanisms of listening. About them it was spoken earlier.

Teaching listening is extremely relevant to the present day, since listening is closely connected with all types of speech communication and without it is impossible to carry out speech communication. The concept of listening involves the process of perception and understanding of sounding speech.

REFERENCES

1. Е.Н. Соловова "Методика обучения иностранным языкам. Базовый курс лекций" М.: АСТ: Астрель, 2008.
2. Croom Helm Cross, D., 1998, Teach English Oxford: Oxford University Press
3. Rubin J. An overview to a guide for the teaching of second language listening. In D.J.Mendelsohn & J. Rubin (Eds.), A guide for the teaching of second language listening. San Diego, CA: Dominie Press, Inc. 1995
4. Н.Ильина, Р.Нургалиева Методика преподавания английского языка

5. Гез Н.И., Ляховицкий М.В., Миролубов А.А. и др. Методика обучения иностранным языкам в средней школе: учебник. - М.: Высш. шк., 2003.
6. Елухина Н. В. Обучение слушанию иноязычной речи // ИЯШ. 2000.

УДК 702.23

Аимова Арайлым
Х.Досмухамедов атындағы Атырау мемлекеттік
университетінің Педагогика және Психология
мамандығының магистранты

ӘЙЕЛ БАСШЫЛАРЫНЫҢ БАСҚАРУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Тірек сөздер: басқарушылық, лидер, әйел басшы, өмірлік позиция, құндылық бағдар, жетістікке ұмтылу.

Аңдатпа. Мектеп қабырғасында қызмет ететін мұғалімдердің қай қайсысы болмасын, еңбек ету барысында белгілі бір жетістіктерге ұмтылары даусыз. Мақалада әйел азаматтары мен ер азаматтарының басшылыққа ұмтылуының гендерлік ерекшеліктері туралы сипатталады. Әйел басшылардың басшылық қызметке ұмтылысы олардың өмірлік құндылықтары мен ұстанымдарынан туындайтындығы айтылады.

К.А.Абульханова-Славскаяның функционалды-динамикалық бағытына сәйкес, өмірлік жетістіктер мен табыстылық әлеуметтік өлшемдер мен критерийлер негізінде бағаланады [1].

Алайда, бұл жетістік критерийлері, өмірлік құндылықтар мен мақсатқа тәуелді. Сондықтан да, жетістікті бағалауда өмірге қанағаттану немесе қанағаттанбаудан шығу қажет. Біздің қоғам әлі де тұрақтылықтан аулақ, қоғамда әйелдің лидерлік тұрпатын білдірулеріне үлкен мүмкіндіктер бар. Біздің қоғамда әйел парадоксты жағдайға душар болды: оған отбасының барлық жауапкершілігі артылып қойды, ал бұл ретте ер адамдар отбасылық жауапкершіліктен аулақ болды. Әйелдерде отбасыдан тыс жерде қызмет етуіне, іскерлік қызмет жөніндегі мүмкіндіктерге үміт болмады. Қазір бізге мәдениеттің батыстық үлгісі еніп жатыр және бұрын болмаған іскерлік әйел типі пайда болды.

Алайда барлығының өз өтеуі бар жаңаша рольде әйелдер ер адамға тән құндылықтарды қабылдай отырып дәстүрлі әйелдік құндылықтардан бастартуларына тура келді.

«Отбасы, үй, махаббат» құндылығы мен еркіндік өсу құндылықтары арасында қарама-қайшылық туындайды.

Табыс баспалдағымен өрлеу қиын әрі қауіпсіз іс ретінде саналды. Іскер әйел өзіне және оны қоршаған ортаға оның нақ өз ісімен айналысып жатқандығын дәлелдеп отыруы қажет.

Бизнес-әйелдердің жүйкелерінің тозуының шамамен 1/3-іне олардың жұмыстағы басшылық етулері мен үйдегі атқарушы рольдері әсер етеді [2].

Басқарушы әйелдің әлем танушылық позициясының спецификасы шынайы жетістіктерге, табысқа, ойлары мен мақсаттарын шынайы өмірде жүзеге асыруға және конструктивті өмірінің субъекті бастауларына ба

ғытталған. Басқарушы әйелдің тұлғалық әлемтанушылық позициясының тұтас-мәнді компоненттері келесі ерекшеліктерді қамтиды [3]:

1. Басқарушы әйелдің құндылықтарының бейімделуінен айырмашылығы оның махаббатты, қарым-қатынасын жүзеге асыруда, денсаулығынан алған эмоционалды жайлылығымен ерекшеленеді. Және ол сонымен қатар, эмоционалды және тәндік жайлылықты қамтамасыз етуі мүмкін. Денсаулық құндылығын адам өзі талпынған тұлғалық қуатты үнемдеу ресурсы ретінде және психологиялық тұрғыда қарастыруға болады. Және ол тәндік және гармониялық байланысты тепе-тең ұстауды қамтамасыз етеді.

Мүмкін бұл жетімді құндылықтар оның мүмкіндіктерімен байланысты шығар. Құндылықтар мен құндылық мақсаттарын араластыруға келісу және бір жағынан алыстағы армандаған болашағын келесі

тәсілдермен түсіндіруге болады. Басқару саласында қызмет істемейтін адамдарда құндылықжетістігінің даму механизмі өте төмен деңгейде, себебі әдетте қоршаған ортасы олардың дамуына қосымша әсер етеді. Сондықтан құндылық жүйесінің ерекшеліктері көп жағдайларды талпыныстың төмен деңгейімен байланысты. Мүмкін басқарушы әйелдерге тұлғалық ресурсстармен құндылық мақсаттар мен құндылық жетістіктер жеткіліксіз болар. Басқарушы әйелдердің базалық ойлары адамды бағындыра ала алмайтын позициясы айналықшықтап тұрады. Және өміріне шешуші әсер етеді. Оларға өмір белгілі бір тапсырма секілді. Олардың еркінсіз жүзеге асатын оқиғалар заңдылығы. Барлық болып жатқан оқиғалар кездейсоқтық жүйесі болып табылады. Бірақ әдетте бұл кездейсоқтық емес. Ол адмның ақылына, логикасынақонғысыз басқарылатын белгілі бір әділ мәнге ие.

Басқарушы әйелдің әлем танушылық позициясының оперативті компоненті келесі категориялармен сипатталады. Олар жинақтылық, логикалық орналасу, түсінүсу мен нәзіктілік, қиындықтарға төтеп беру, өзіндік пассивті рөл, сынақтар және жайлылыққа талпыну.

Әйел адамға кәсіби жетістікке, табысқа жетуге бір қатар қасиеттер көмектеседі. «Әйел» стилінің басшылығы біркелкі емес қасиеттерінің үйлесімділігімен түсіндіріледі. Қаталдық пен мейірімділік, сабырлық пен тал ап етушілік, жұмсақтық пен еріктік. Басқарудың әйелдік стилінің

спецификасын талдай отырып әр адам өзінің басшысын өзінше қабылдайтынын ұмытпау қажет. Бірақ көптеген пікірлер толықтай басқарушы әйелдің бейнесін құрайды.

Әр басшы өзінің стиліне тән белгілі бір басқарушы қызмет атқарады [4]. Әйел өзінің қызметкерлерін басқаруда әдетте ұжымындағы моральдық психологиялық климатқа назар аударады. Үнемі ұжымда қолайлы, жағымды жағдай жасауға тырысады. Қол астындағы қызметкерлермен үнемі қатынаскы түсіп отырып, оларды белсенді жұмыстарына қатысқан жағдайда марапаттауға тырысады. Қызметкерлердің өзіндік бағалауын көтереді, билікке қатысты ақпараттармен алысып отырады. Менеджер әйелдерге ақыл

айту, үйрету тән.

Басқарушы әйелдер ішкі топтағы ұжымдық шешім қабылдауға қатысты шарттарға өте қатал тәртіппен қадағалайды. Басқарушы әйел өзінің қызметкерлеріне қарым қатынасын төмендегідей сипаттайды: « ойлап әрекет жаса, қатылықты оймен үйлестір, интуицияң болсын».

Қиын жағдайларда менеджер әйелдер дағдарыстан шығу жолын стратегиясын қызметкерлердің жоғары мотивациясы арқылы құрайды.

Басқарушы әйел қызметкерлерін жазалау жағдайы туындаған жағдайда мүмкін болатын шешімдердің барлығын қарап шығады.

Бірінші рет ескерту жасап, риза еместігін сөзбен жеткізеді. Алайда кейбер әйелдер қызметкерлері өздерінің міндеттерімен дұрыс орындай алмай жүрген болса қатігез жазаны да ойлап табуы мүмкін.

Басқарушы әйелдің ерекше қасиеті эмоционалдылық болып табылады. Әйелдердің көпшілігі барлық нәрсені жүрегіне жақын қабылдайды. Тым эмоционалдылық әйелге басқаруға кедергі тудырады. Менеджер әйел шешім қабылдаған кезде көбінесе өзінң интуициясы мен түйсігін тыңдайды. Тек осы қасиеттер іскерлік қызметті басқарушы әйелдің шығармашылық мінезқұлқын қалыптастыруға көмектеседі. Бұл

қасиеттер дұрыс шешім қабылдауға және жұмыстың табыстылығын бағалауға көмектеседі.

Конфликтті жағдайларды басқару кезінде әйел адмам конфликтті терең түсінуге тырысады.

Әйел ер адамға қарағанда өзінің де өзгелердің де қателерін жақсы бақылайды; әдетте, ол өз пікірін жақсы құра алады. Ол іс пен ойын-сауықты ажырата алады. Іскерлік әйелдің мансаптық өрлеуіндегі бөгеттердің біріне мәселеле жаһанды көзқарас, дамыған консерватизм, эмоцияларға бой алдыру жатады. Аталғандар іскерлік әйелге үлкен керіерін тигізеді. Сондықтан әрқашан да ер адамнан кеңес сұралады.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Абульханова-Славская К.А. Социальное мышление личности: проблемы и стратегии исследования // Социальная психология в трудах отечественных психологов: Сб. СПб.: Питер, 2000.
2. Найзағараева Е, Жүсіпалиева А. Гендерлік теңдік негізіндегі саяси сараптама // Ұлағат, 2003, №1, 23-266.
3. Матвеева Т.Н. Социально-психологические условия формирования имиджа успешного руководителя женщины. Автореферат. Москва, 2005.
4. Шаповалов В. К. Профессиональная карьера. Ставрополь: Ставрополь сервис школа, 1999. 147б.
5. Хвостов А. Гендерные особенности организационного поведения// Вопросы психологии. 2004.-№3.-с.29-37.
6. Вейнингер О. Пол и характер, М., 1992, 140б.

ҒҰМАР ҚАРАШТЫҢ ЕҢБЕКТЕРІНДЕГІ ТӘЛІМ-ТӘРБИЕ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Еліміз тәуелсіз мемлекет болып қалыптасуы жолында тарихи күрделі кезеңдерді басынан өткерді. Бұл жағдай біздің рухани өмірімізден де елеулі орын алды. Халқымыздың сан ғасырлық құнды рухани қазынасын санамыздан жойып ала жаздадық. Бұл жағдай қазіргі таңдағы өскелең ұрпақтың туған халқының мәдениетінен, әдебиетінен, салт-дәстүрінен ажырап, бай мұраларымыздың ұмытылуына әсер етті. Қазақ ғылымының қай саласында болмасын, зерттеушілер халқымыздың рухани мұрасына, әсіресе, оның тәлім-тәрбиелік, танымдық асыл қазыналарына тереңдей еніп, талдап, зерделеп көрсетеді. Тәуелсіз ел атанып, рухани-мәдени дамудың жаңа сатысында саяси-әлеуметтік экономикалық және мәдени өрлеуі тұсында әлемдік қауымдастық шеңберіне енуге ұмтылуына орай, халқымыздың сан ғасырлар бойы жинақталған рухани мұраларын жаңғырту мен оларды жүйелі түрде зерттеу Қазақстанның мәдени дамуының алғы шарты болып отыр.

Елбасы Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаевтың басшылығымен, елімізде «Мәдени мұра» мемлекеттік бағдарламасын қабылдануы қазақ халқының тағылымы мол рухани мұрасының, жаңаша тарихи танымдық бағыт-бағдарын айқындауға мүмкіндік береді [1]. Кеңінен танылмаған тарихи-мәдени мұраларды этнопсихология, этнопедагогика, этнология ғылымдары салалары тұрғысынан зерттеп, қазақ халқының сан ғасырлар бойы қалыптасқан ұлттық рухани мұралары зерделеніп, әлемдік руханиятпен ұштастыру осы кезеңдегі қоғамдық ғылымдардың міндеті.

Заман талабына сай, жаңа тарихи ой-сананың қалыптасу тұсында салт-дәстүр, тіл мен дін және әдет-ғұрып сабақтастығынан құралған тұтас ұлттық дүниетаным зерттелуде. Халық ауыз әдебиеті мұралары, Қорқыт, әл-Фараби, М.Қашқари, Ж.Баласағұни сынды ойшылдардан бастау алып, XX ғасырдың басындағы қазақ зиялыларына дейінгі жалғасқан тарихи мұралардың танымдық, тәлімдік-ғибраттық маңыздылығы педагогика ғылымы тұрғысынан жүйелі зерттеуді қажет етеді. XX ғасырдың бас кезінде озық қызметімен танылған халқымыздың біртуар ұлдары, қазақ зиялылары А.Байтұрсынов, Ж.Аймауытов, Ш.Құдайбердиев, М.Дулатов, Х.Досмухамедов, М.Шоқай, М.Жұмабаев, Б.Майлин сынды тұлғалармен замандас, педагогика тарихында өзіндік орны бар белгілі қоғам және мемлекет қайраткері, ағартушы-педагог, ғалым, ақын Ғұмар Қараштың (1875-1921) шығармашылығын саралау, ғылыми тұрғыдан сараптау және оны бүгінгі ұрпаққа жеткізу зерттеу еңбегіміздің басты мақсаты. «Мәдени мұра» мемлекеттік бағдарламасын басшылыққа ала отырып, саяси қуған-сүргін құрбан болған Ғұмар Қараштың педагогика саласында көптеген құнды

еңбектерін ғылыми тұрғыдан жүйелеуді орынды деп санаймыз. Ғ.Қараш еңбектері тәлім-тәрбиелік идеялар мен ұлттық құндылықтарды сақтауда, оны дамытуға өзіндік үлесін қосқандығы сөзсіз. Рухани мәдениетімізді жағырту, тұтас отандық педагогика тарихын қалыптастыру және осы ғылым саласындағы Ғұмар Қараштың өзіндік орнын айқындау арқылы, тарихи мұраларды одан әрі қордаландыра түспекшіміз.

Қазан төңкерісіне дейінгі Қазақстанда саяси-құқықтық, қоғамдық, ағартушылық-педагогикалық және философиялық ой-пікірдің дамуына өзінің өлшеусіз үлесін қосқан ірі тұлғалардың бірі - Ғұмар Қараш. Ол туралы соңғы жылдары ғана баспасөз беттерінде бірнеше мақалалар, шығармалар жинағы басылды. Көп жылдар бойы оның педагогикалық-ағартушылық қызметі, философиясы терең, өте көкейтесті мәселелерді көтерген еңбектері шаң басып, кітап қоймаларының түкпір-түкпірінде қажетсіз болып жатты. Халық тарихымен оның рухани мұрасына балта шапқан коммунистік партияның біржақты идеологтары Ғ.Қараштың есімін жазуға да, айтуға да тыйым салды.

Ғ.Қараштың саяси көзқарасының өсіп-жетілуіне 1905-1907 жылдардағы бірінші орыс революциясы өлшеусіз әсер етеді. Орталық Ресейде болып жатқан әлеуметтік наразылықтар мен жұмысшылар табы ереуілдері ұлттық езгінің тепкісінде жүрген қазақ халқын да бейжай қалдырмаған. Ол татар тілінде шығып тұрған «Ульфат», «Шура» сияқты мерзімді баспасөздерде бірнеше мақалалар жариялап, онда қазақ қоғамының көкейкесті мәселелерін шешудің жолдарын қарастырады [2].

Ғұмар білім алған аясы медресесінен бастап, өмірін ғылым жолында өткерді: араб, парсы, түрік, орыс тілдерін білді, бай кітапханасы болған. Ғ.Қараштың өзінің тіркеу парағында «қырғыз тілінде білімі жоғары, ал орыс тілінде сауатты», - деп өз қолымен жазған. Бұған қарағанда Ғ.Қараш ауыл медресесімен шектелмей, жоғары мектепте тиянақты білім алған.

Мұны айту себебіміз, мұсылман елдеріндегі білім беру жүйесінің өзіндік ерекшелігінде. Ислам елдерінде білім берудің бастауыш жүйесі - ібтидай, орта басқыш мектептер - рушдия, ал жоғары мектеп - ғалия аталған белгілі. Кей жағдайда соңғысы «медресе» атала береді.

Ғ.Қараш дүниетаным, іс-әрекет тұрғысынан жәдиттік қозғалыстың егіз қатар өмір сүрген бағыттарының алғашқысына жатады. Ол елде тұрмыс қалпы мен құрылыс қалпында үйлеспеушілік орын алған кезде қызметке араласады. Ғұмардың бұл кезеңдегі өмірі туралы бірқатар дерек замандастарының естеліктерінде: «Мен оны жас кезімнен-ақ мұғалім бола бастағаннан бері білемін», - деп жазады ақынның тумасы әрі шәкірті кейін ҚазМУ-де араб тілінен сабақ берген Хакім Әжікеев [3].

Халыққа қызмет етуді өмірінің мақсат-мұраты санаған азамат ақын 1918 жылы елге нақты қызмет ету, әлеуметтік, ағартушылық өмірге белсене араласу жолына ойысады. Сөйтіп, туған елі Жәнібекке келеді. Ордадағы педтехникумда сабақ береді. 1918 жылғы 24 қыркүйекте болған Бөкей губерниясы мұғалімдерінің съезіне және 1918-1920 жылдарда өткен сол губерния кеңестерінің I, II, III, IV съездеріне делегат болып қатысады.

Ғ.Қараштың 1920 жылы 21 маусымда II Бөкей губерниялық партия конференциясында пленум мүшесі болып сайлануы, үгіт-насихат бөлімінің меңгерушісі болып бекітілуі-ағартушы қайраткерге халықтың үлкен сенім артқандығын көрсетеді. Ол кез Ғұмардың Шәңгерейге жиі қатынап, жаңа пікірге ауа бастаған кезі екен. Ғ.Қараш жәдид оқуды ол күнде медресе деп аталатын өз мектебіне енгізіп, пән сабақтарын жүргізіп, әсіресе, орыс тілі, табиғат, жаратылыстану пәндеріне өте көңіл бөледі екен. Баста татар мұғалімдерін ұстап, орыс тілінде содан оқытып, кейін орыс мұғалімін де ұстаған кезі де болды.

Ғ.Қараш оқу ісінде хат таныту әдістерін үйретіп, қараны дұрыс таныту жолын, онымен қатар мағынасына түсініп, өлеңді мәнерлеп оқуға, сөздерді әнге салып оқып, әнге үйретуді, соған жаттықтыруды тапсырып отырған. Пән сабақтары ішінде жаратылыстану, табиғаттану, география сабақтарының оқыту әдістеріне тоқталып, оларды түсіндіріп оқытуды тапсыратын. «Бұл пәндер дінде жоқ, дін бұзатын пәндер» деуші молдаларды құранда құдайдың өзі «жер дүниені кезіңдер, ондағы әрбір жаратылыстың таңғажайып нәрселеріне ой жүгіртіп қараңдар» деген емес пе? Ал енді бұлай болса, «бір адам қанша жаһанкез болса да дүниенің бір бұрышын айнала алмайды, жағрафия ғылымын білгендер дүниені кезіп айналып шыққан болады да, жаратылыс ғылымын білгендер әр заманда жаратылыстың тірлікке құбылыс жағдайларының өзгеше болатын себептерін үйде отырып-ақ көріп, біліп отырады» деуші еді [4].

Ғ.Қараштың ағартушылық, жасампаздық қызметінің алғашқы кезеңінен бастап оның дүниетанымында зор төңкеріс жасаған адам - Жәңгір хан немересі, қазақ әдебиетінің XX ғасыр басындағы көрнекті тұлғаларының бірі - Шәңгерей Бөкеев. Нұғыман Манайұлы «Ғұмардың оянуына бірінші себеп 1905 жылғы төңкеріс, Ресей мұсылман оқығандары арасындағы жәдидшілік қозғалыс болған болса, екінші жағынан оның оянуына қамшы болып тікелей жетекші болған Шәңгерей», - дейді [5].

Н.Манайұлы осы пікірмен Ғұмардың ағартушы, қаламгер азамат ретінде қалыптасуында шешуші рол атқарған басты-басты үш себепті де қамтып өткен. Рас, Ғұмардың саяси бетіне, пікіріне үлкен өзгеріс кіргізген 1905 жылғы революция екендігін айтады [6].

Алайда, бұл қозғалыстың Ғұмар тектес жаңашылдар үшін саяси мәнінен гөрі ағарту, рухани саладағы реформаларға мүмкіндік берген маңызы басым еді. Оның педагогтік қызметі 1905-1906 жылдар аралығында үш дүркін өткізілген түрік зиялылары съездерінде талдап жасалған бағдарламамен дәп түсіп жататынын байқау қиын емес.

Қазақстан Республикасы одақ құрамына автономиялы республика болып енгеннен бастап саяси құрылымында, оқу-ағарту, мәдениет салалары елеулі жаңалықтарға толы болды. XX ғасырда өмір сүрген қазақ зиялы қауымы өркендеуімізге үлес қосты. Осындай зиялылардың бірі, қоғам қайраткері, ағартушы Ғұмар Қараштың есімін атауға болады.

Қазақ халқының өзге ұлттармен бірдей деңгейде білім алып, оқу-ағарту барысында иық тіресіп отыру үшін білімді ұрпақ өсіріп, сондай-ақ, жас буынның өз дәрежесінде білім алу қажеттілігін нақты дәлелдермен келтіргендігі көрсетілді [7].

Ғ.Қараштың алғашқы педагогикалық және ағартушылық ой-пікірлері 1909 жылдан бастап көрінді. Ғұмардың еңбектерін зерделегенде педагогика ғылымына қосқан үлестеріне назар аударуға тура келеді.

а) Ғұмар Қараштың еңбектеріндегі негізгі мәселелер - ана тілінің аясын кеңейту, тіл тазалығы, ғылым білімді дамыту, мұғалімдерді оқытуға жол салды.

ә) Балаларды оқытудың, мектеп ашудың мәнін ашып көрсетті.

б) Ұлттық баспасөзді жандандырды.

в) Еліміздің егемендігі үшін күрескен әлемдік аренадағы саяси қоғам қайраткері ретінде танылды.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

- 1 «Мәдени мұра» Мемлекеттік бағдарлама 2003ж.
- 2 Кенжалиев И. "Ғұмар Қараш туралы кейбір тың мәліметтер" // Ақиқат. 1995. - № 4. Б. - 73 – 74 б.б.
3. Тәжімұратов М. "Біз білмейтін Ғұмар Қараш"//Ана тілі. 1998, 18 сәуір.
4. "Поэты пяти веков. Казахская поэзия ХУ - начала ХХ вв". Вст. ст., сост., биогр. спр. и прим. М.М.Мағауина. Пер. с каз. - Алма-Ата: Жазушы, 1993. - 336 с.
5. Қамзабекұлы Д. "Мұсылман ағартушылығы" // Ақиқат. 2004, № 9. - 18 -24 б.б.
6. Жаксылыков А. Образы, мотивы и идеи с религиозной содержательностью в произведениях казахской литературы. Типология, эстетика, генезис: Монография. - Алматы: Қазақ университеті, 1999. - 422 с.
7. Қамзабекұлы Д. Мұсылман ағартушылығы //Ақиқат. 2004, № 9. - 18 -24 б.б.

УДК 37. 018

Каримова З.Н.

Атырауский государственный университет
им. Х.Досмухамедова, г. Атырау

ОСОБЕННОСТИ ИНОЯЗЫЧНОГО ОБУЧЕНИЯ

Keywords: *foreign language teaching, communicational, cross-cultural, intercultural competence, multilevel ranging, pragmo-professional tasks.*

Abstract. *This article is devoted to the analysis of methodology of foreign language teaching which implies developing communicative competence alongside with cross-cultural and intercultural competences.*

В республике Казахстан всегда уделяется пристальное внимание развитию языкового богатства, повышается его роль в развитии современного общества, обусловленное расширением международного сотрудничества, интенсивным ростом интеграционных процессов, что

непосредственно предполагает рассмотрение языка как необходимого компонента интеграции в международном сообществе. В соответствии с Указом Президента Республики Казахстан от 29 июня 2011 года №110 утверждена государственная программа развития и функционирования языков в Республике Казахстан на 2011-2020 гг., в котором языковая политика нашей страны направлена на успешное освоение казахского, русского и английского языков [1]. Казахский язык признается государственным языком, объединяющий граждан Казахстана и выполняющий консолидирующую функцию в нашей стране. Будучи страной, которая может служить моделью мирного сосуществования множества различных этносов и культур, в стране выявляется необходимость в языке межнационального общения наций и народностей, проживающих на ее территории, которым и является русский язык. Английский язык необходим в качестве языка международного общения.

В настоящее время неизбежно выявляется необходимость перехода к полиязычному образованию, которое подразумевает успешное овладение несколькими языками как необходимого средства межъязыковой и межкультурной коммуникации. В свою очередь коммуникация определяется как процесс вербального и невербального общения между коммуникантами, являющимися носителями различных языков и культур, способными обеспечивать общение в вариативных жизненных ситуациях.

Цель иноязычного образования составляет формирование вторичной языковой личности лиц, овладевших иностранным языком на уровне, признанном международным сообществом и отвечающем требованиям международного стандарта для осуществления иноязычного общения [2].

Достижение данной цели обусловлено решением ряда задач:

а) формирование языковой компетенции специалиста, владеющего иностранным языком в соответствии с требованиями международного стандарта для обеспечения преемственности в обучении между бакалавриатом, магистратурой и докторантурой для успешного применения его в соответствии со специализацией;

б) внедрение системы планирования учебного процесса по иностранным языкам, идентичной системе учебного планирования стран Европейского Содружества;

с) формирование нового содержания обучения с учетом как национального, так и международного стандарта.

Концепция развития иноязычного образования является научно-практическим, методологическим документом, определяющим общую стратегию, цели, задачи, уровни, содержание и основные направления развития иноязычного образования. Проведение коренных преобразований в методологической, технологической и содержательной основе подразумевает необходимость соблюдения единой системы иноязычного образования, представляющей собой систему многоуровневого ранжирования, соответствующей программе и стандартам «Общеввропейских компетенций

уровней владения иностранным языком», унифицируя требования к уровню владения языком для всех стран Европы, различая уровни: «Elementary», «Pre-Intermediate», «Intermediate», «Upper-Intermediate» и «Advanced». Система иноязычного обучения предусматривает не количественную, а качественную ее реорганизацию, учитывая специфику обучения базовому иностранному языку, языку для академических целей и языку для специальных целей, при которой умения и навыки каждого предыдущего уровня ложатся в основу последующего, соблюдая принцип преемственности.

При этом базовый уровень предусматривает решение прагмо-профессиональных задач, предполагающих формирование у студентов достаточно высокого уровня, позволяющего ему принимать непосредственное участие в процессе коммуникации с носителями языка, понимание содержания фильмов и передач, чтение аутентичной литературы, написание эссе и т.п.

Для следующего уровня характерна более высокая степень спонтанности и сложности в социально либо профессионально значимом общении, предусматривается решение других, более сложных прагмо - профессиональных задач, а именно: формирование навыков и умений высказать и доказать правомерность своей точки зрения, создать текст прагматического характера, при чтении понять аутентичный художественный, публицистический либо научно-популярный текст.

Уровень C2 направлен на формирование навыков и умений на самом высоком уровне, включая корректное понимание текста любой сложности и содержания при чтении, восприятие на слух речи носителя языка (живой речи) и текстов радио – и телепередач, художественных фильмов, умение оформлять высказывание в стиле, подходящем для каждой конкретной ситуации общения, создать текст любой сложности, завершая подготовку специалиста на уровне, близком с уровнем носителя языка.

Современные тенденции развития приводят к возрастающей потребности в контактах и сотрудничестве на самых разных уровнях и самых различных областях, предполагая не только знание иностранных языков в узком смысле слова, но и умение ориентироваться в ином культурном пространстве, умение взаимодействовать с носителями иностранного языка и иноязычной культуры в ситуациях межкультурного общения. Обновление целей и содержания обучения влечет за собой обновление образовательных технологий, обуславливая тот факт, что программа иноязычного обучения основывается на результатах психолого-педагогических и методических исследований, рассматривающих обучение иностранному языку как процесс личностного развития обучаемого в контексте «диалог культур», приводя к взаимосвязанному коммуникативному и социокультурному развитию. Таким образом, сущности методологии современного иноязычного образования способствует учету следующих необходимых компонентов: язык, культура, личность, подразумевающую иное сознание.

Изучение иностранного языка предполагает лингвистическое образование и осознание своего мышления, т.е. усиление того фактора, что существуют разные формы оформления мысли, различные связи между формой и значением языковых явлений. Осознание этого достигается при помощи сопоставления родного и изучаемого языков.

Сравнивая лексику английского и русского языков, мы наблюдаем различия в значениях ряда слов, слову русского языка «переводчик» соответствуют слова «*translator*» и «*interpreter*» в английском, «город» русского языка соответствуют «*city*» и «*town*» в английском языке, русскому слову «пальцы» - «*finger*», «*thumb*» и «*toe*» на английском языке, данные различия обусловлены различным видением.

Зачастую различия употребления того или иного слова определяются его сочетаемостью в контексте. Слову «*bad*» в различных сочетаниях слов соответствуют следующие слова русского языка: «сильная», «грубая», «тухлое», «гнилое» и т.д. Сравните: «*a bad mistake*» переводим как «грубая ошибка», «*a bad headache*» – «сильная головная боль», «*a bad debt*» – «невозвращенный долг»; «*a bad accident*» – «тяжелый несчастный случай»; «*a bad wound*» – «тяжелая рана»; «*a bad egg*» – «тухлое яйцо»; «*a bad apple*» – «гнилое яблоко».

Различия в использовании слов зависит от специфики его использования. Например, в русском языке мы говорим «поезда ходят», «стоять в сухом доке», «Город построен на террасах, спускающихся к озеру», в то время, как в английском – «*trains run*», «*to sit in dry dock*», «*The city is built on terrace rising from the lake*» и т.п..

Данные расхождения в видении, словосочетании и использовании слов необходимо учитывать.

При осуществлении иноязычного обучения усилия преподавателя направлены не только на овладение языком как средством общения, но и на расширение фоновых знаний студентов, знакомство с культурой страны изучаемого языка, т.е. формирование и совершенствование у обучаемых коммуникативной, социокультурной и межкультурной компетенций, способствующих интегрированному обучению иностранного языка и культуре. Язык раскрывается как транслятор социокультурной специфики национально-языковых сообществ, используемый для успешного взаимопонимания и взаимодействия.

Таким образом, взаимосвязанное изучение языка и культуры является неотъемлемым компонентом содержания подготовки специалиста как составляющего часть общемирового культурного процесса. С языком непосредственно связана проблема межкультурной коммуникации, т.к. язык отражает наиболее существенные явления культуры того или иного народа.

ЛИТЕРАТУРА

1. Назарбаев Н.А. Указ Президента Республики Казахстан от 29 июня 2011 года №110 «О Государственной программе функционирования и развития языков на 2011-2020 годы».

2. Кунанбаева С.С. Концепция развития иноязычного образования. Алматы, 2010

УДК 81,148

Gabdullina Zh.
Kh.Dosmukhamedov Atyrau
State University, Atyrau

STRUCTURE OF SPEECH ACTS

Түйін сөз: ресми-іскерлік стиль, стилистикалық үлестіру.

Аңдатпа. Бұл мақалада ресми және ауызекі тіл лексика аударма мысалдары қарастырылған.

Ключевые слова: официально-деловой стиль, стилистическая принадлежность.

Аннотация. В статье рассматриваются примеры переводов официальной и разговорной лексики.

Key words: formal-business style, stylistic affiliation.

Annotation. This article deals with examples of formal and informal vocabulary translation.

Making a statement may be the paradigmatic use of language, but there are all sorts of other things we can do with words. We can make requests, ask questions, give orders, make promises, give thanks, offer apologies, and so on. Moreover, almost any speech act is really the performance of several acts at once, distinguished by different aspects of the speaker's intention: there is the act of saying something, what one does in saying it, such as requesting or promising, and how one is trying to affect one's audience.

The theory of speech acts is partly taxonomic and partly explanatory. It must systematically classify types of speech acts and the ways in which they can succeed or fail. It must reckon with the fact that the relationship between the words being used and the force of their utterance is often oblique. For example, the sentence 'This is a pig sty' might be used nonliterally to state that a certain room is messy and filthy and, further, to demand indirectly that it be straightened out and cleaned up. Even when this sentence is used literally and directly, say to describe a certain area of a barnyard, the content of its utterance is not fully determined by its linguistic meaning--in particular, the meaning of the word 'this' does not determine which area is being referred to. A major task for the theory of speech acts is to account for how speakers can succeed in what they do despite the various ways in which linguistic meaning underdetermines use.

In general, speech acts are acts of communication. To communicate is to express a certain attitude, and the type of speech act being performed corresponds to the type of attitude being expressed. For example, a statement expresses a belief, a request expresses a desire, and an apology expresses a regret. As an act of communication, a speech act succeeds if the audience identifies, in accordance with the speaker's intention, the attitude being expressed.

Some speech acts, however, are not primarily acts of communication and have the function not of communicating but of affecting institutional states of

affairs. They can do so in either of two ways. Some officially judge something to be the case, and others actually make something the case. Those of the first kind include judges' rulings, referees' calls and assessors' appraisals, and the latter include sentencing, bequeathing and appointing. Acts of both kinds can be performed only in certain ways under certain circumstances by those in certain institutional or social positions.

How language represents the world has long been, and still is, a major concern of philosophers of language. Many thinkers, such as Leibniz, Frege, Russell, the early Wittgenstein, and Carnap (q.v.), have thought that understanding the structure of language could illuminate the nature of reality. However noble their concerns, such philosophers have implicitly assumed, as J. L. Austin complains at the beginning of How to Do Things with Words, that 'the business of a [sentence] can only be to "describe" some state of affairs, or to "state some fact", which it must do either truly or falsely'. Austin reminds us that we perform all sorts of 'speech acts' besides making statements, and that there are other ways for them to go wrong or be 'infelicitous' besides not being true. The later Wittgenstein also came to think of language not primarily as a system of representation but as a vehicle for all sorts of social activity. 'Don't ask for the meaning', he admonished, 'ask for the use'. But it was Austin who presented the first systematic account of the use of language. And whereas Wittgenstein could be charged with having conflating meaning and use, Austin was careful to separate the two. He distinguished the meaning (and reference) of the words used from the speech acts performed by the speaker using them.

Austin's attention was first attracted to what he called 'explicit performative utterances', in which one uses sentences like 'I nominate ...', 'You're fired', 'The meeting is adjourned', and 'You are hereby sentenced ...' to perform acts of the very sort named by the verb, such as nominating, firing, adjourning, or sentencing (see PERFORMATIVES). Austin held that performatives are neither true nor false, unlike what he called 'constatives'. However, he came to realize that constatives work just like performatives. Just as a suggestion or an apology can be made by uttering 'I suggest ...' or 'I apologize ...', so an assertion or a prediction can be made by uttering 'I assert ...' or 'I predict ...'. Accordingly, the distinction between constative and performative utterances is, in Austin's general theory of speech acts, superseded by that between saying something and what one does in saying it. This broader distinction applies to both statements and other sorts of speech acts, and takes into account the fact that one does not have to say 'I suggest ...' to make a suggestion, 'I apologize ...' to make an apology, or 'I assert' to make an assertion.

The theory of speech acts aims to do justice to the fact that even though words (phrases, sentences) encode information, people do more things with words than convey information, and that when people do convey information, they often convey more than their words encode. Although the focus of speech act theory has been on utterances, especially those made in conversational and other face-to-face situations, the phrase 'speech act' should be taken as a generic term for any sort of language use, oral or otherwise. Speech acts, whatever the medium of their

performance, fall under the broad category of intentional action, with which they share certain general features (see ACTION). An especially pertinent feature is that when one acts intentionally, generally one has a set of nested intentions. For instance, having arrived home without one's keys, one might push a button with the intention not just of pushing the button but of ringing a bell, arousing one's spouse and, ultimately, getting into one's house. The single bodily movement involved in pushing the button comprises a multiplicity of actions, each corresponding to a different one of the nested intentions. Similarly, speech acts are not just acts of producing certain sounds.

Austin identifies three distinct levels of action beyond the act of utterance itself. He distinguishes the act of saying something, what one does in saying it, and what one does by saying it, and dubs these the 'locutionary', the 'illocutionary' and the 'perlocutionary' act, respectively. Suppose, for example, that a bartender utters the words, 'The bar will be closed in five minutes,' reported by means of direct quotation. He is thereby performing the locutionary act of saying that the bar (i.e., the one he is tending) will be closed in five minutes (from the time of utterance), and what is said is reported by indirect quotation (notice that what the bartender is saying, the content of his locutionary act, is not fully determined by the words he is using, for they do not specify the bar in question or the time of the utterance). In saying this, the bartender is performing the illocutionary act of informing the patrons of the bar's imminent closing and perhaps also the act of urging them to order a last drink. Whereas the upshot of these illocutionary acts is understanding on the part of the audience, perlocutionary acts are performed with the intention of producing a further effect. The bartender intends to be performing the perlocutionary acts of causing the patrons to believe that the bar is about to close and of getting them to want and to order one last drink. He is performing all these speech acts, at all three levels, just by uttering certain words.

There seems to be a straightforward relationship in this example between the words uttered ('The bar will be closed in five minutes'), what is thereby said, and the act of informing the patrons that the bar will close in five minutes. Less direct is the connection between the utterance and the act of urging the patrons to order one last drink. Clearly there is no linguistic connection here, for the words make no mention of drinks or of ordering. This indirect connection is inferential. The patrons must infer that the bartender intends to be urging them to leave and, indeed, it seems that the reason his utterance counts as an act of that sort is that he is speaking with this intention. There is a similarly indirect connection when an utterance of 'It's getting cold in here' is made not merely as a statement about the temperature but as a request to close the window or as a proposal to go some place warmer. Whether it is intended (and is taken) as a request or as a proposal depends on contextual information that the speaker relies on the audience to rely on. This is true even when the connection between word and deed is more direct than in the above example, for the form of the sentence uttered may fail to determine just which sort of illocutionary act is being performed. Consider, by analogy, the fact that in shaking hands we can, depending on the circumstances, do any one of

several different things: introduce ourselves, greet each other, seal a deal, or bid farewell. Similarly, a given sentence can be used in a variety of ways, so that, for example, 'I will call a lawyer' could be used as a prediction, a promise, or a warning. How one intends it determines the sort of act it is.

The examples considered thus far suggest that performing a speech act, in particular an illocutionary act, is a matter of having a certain communicative intention in uttering certain words. Such an act succeeds, the intention with which it is performed is fulfilled, if the audience recognizes that intention. This is not by magic, of course. One must choose one's words in such a way that their utterance makes one's intention recognizable under the circumstances. However, as illustrated above, the utterance need not encode one's intention. So, in general, understanding an utterance is not merely a matter of decoding it.

A specifically communicative intention is a reflexive intention, of the sort characterized by H. P. Grice (see COMMUNICATION/INTENTION). This is an intention part of whose content is that it be recognized, indeed be recognized partly on the basis that this is intended. Accordingly, it is an intention whose fulfillment consists in its recognition. This feature distinguishes acts of communication from most sorts of acts, whose success does not depend on anyone's recognizing the intention with which they are performed. One cannot succeed in running a marathon just by virtue of someone's recognizing one's intention to do so, but one can succeed in stating something, requesting something, etc., by virtue of one's addressee recognizing that one is stating it, requesting it, etc. This is success at the illocutionary level. It is a further matter, a condition on the success of perlocutionary act, whether the addressee believes what one states or does what one requests.

LITERATURE

1. Bach, K. and R. M. Harnish (1979), *Linguistic Communication and Speech Acts*, Cambridge, Mass.: MIT Press.
2. Grice, H. P. (1989) *Studies in the Way of Words*, Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
3. Searle, J. (1969) *Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language*, Cambridge, Eng.: Cambridge University Press.
4. Strawson, P. F. (1964) 'Intention and convention in speech acts', *Philosophical Review* 73: 439-60.

4 – СЕКЦИЯ

БІЛІМ БЕРУ ҮРДІСІНДЕГІ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР

УДК 378

Байтемирова Н. Б. – магистр, старший преподаватель кафедры Программная инженерия, bnb-84@mail.ru,
Атырауский государственный университет
им.Х.Досмухамедова, г.Атырау

ПОДКЛЮЧЕНИЕ СВЕТОДИОДА К ARDUINO

Ключевые слова: макетная плата, светодиод, пин, резистор, константы, переменные, *setup*, *loop*.

Аннотация. В данной статье последовательно, можно освоит работу с Arduino UNO. В этом примере показано как с помощью контроллера Arduino заставить мигать светодиод и мигание светодиодом используя функцию *delay()*, *onTime*, *ofTime*.

Будем использовать Ардуино для построения первого внешней цепи. Светодиод – это очень простой компонент и безопасный. Те техники, которые мы будем использовать для работы со светодиодом, мы будем использовать и для мотора и других более сложных устройств. Будем использовать Ардуино, т.к. с батареей немного интересного и не управляется. С проводами очень тяжело, тогда как с платой это сделать намного проще.

Какие соединены, какие нет. Если соединяю два компонента (светодиод и резистор), то соединяю их обоих на два соединенных между собой отверстия. Отверстия соединены между собой, то и компоненты тоже соединяются между собой. Линия разъединяет все эти отверстия. Два верхних ряда и два нижних ряда соединены между собой,

+5 вольт могут быть соединены на ряд + и – аналогично. Они только обозначены как + и -. Можно использовать любой цифровой пин от 0 до 13.

Объяснить подробно какой компонент и как соединяется с помощью платы и как получается цепь. Резистор не имеет значение каким направлением соединяется. Светодиод имеет значение. Длинная нога – анод на +.

На пин 9 соединяю провод и на любую колонку. Одна нога резистора на ту же колонку. Ставим вторую ногу резистора на другую колонку. Светодиод ставим на эту же последнюю колонку. Затем аналогично черный провод.

Открываем Ардуино.

Мы используем переменные, а не константы. Переменная может иметь любое имя.

```
Int redLED=9;
```

```
Int onTime=500;
```

```
Int offTime=500;
```

Когда программа будет большая, понятные имена переменных будут помогать лучше отслеживать работу программы.

```
pinMode(9,OUTPUT); - никогда не ставьте константы
```

```
pinMode(redLED,OUTPUT);
```

Использовать только переменные в программе, особенно для пинов.

```
digitalWrite(redLED,HIGH);
```

меняем на LOW и вгружаем в Arduino

```
delay(onTime);
```

```
digitalWrite(redLED,LOW);
```

```
delay(offTime);
```

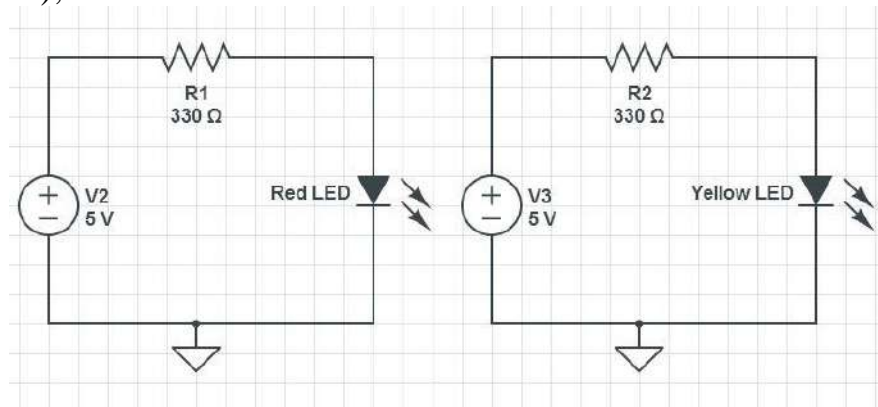

Рисунок 1. Простая схема со светодиодом.

Более сложные цепи и более сложное программирование.

Каждый раз, когда используем светодиод, также нужен резистор. Также нужна макетная плата.

Красный светодиод и желтый светодиод нужны. Так как мы хотим контролировать два светодиода независимо, нам будем использовать два пина на Ардуино. Можем зажигать оба одновременно или выключать одновременно, или один включается, другой выключается – оба независимо. Что мы должны сделать, это начать с абстрактной схемы и дойти до более конкретной вещи вроде такой картинки.

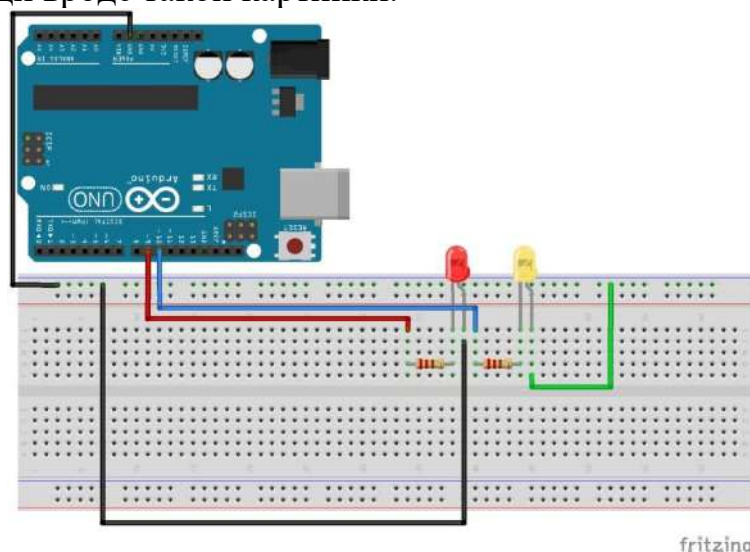

Рисунок 2. Картинка схемы.

Вам не обязательно делать точно так же, но необходимо, чтобы выполнялись те же функции.

На прежнем примере короткая ножка соединялась напрямую к земле на Ардуино, здесь же обе короткие ножки от двух светодиодов соединяются с верхним рядом на макетной плате. А оттуда идут на землю. Проблема заключается в том, что на Ардуино всего три пина для заземления. И при подключении большого количества компонентов необходимо использовать указанную ниже технику. Каждый компонент должен быть заземлен, поэтому должна быть установлена полоса заземления. И мы сделаем это соединением земли на Ардуино с отверстием из верхнего ряда на макетной плате. И это делает каждое отверстие на верхнем ряду соединенным с заземлением на плате Ардуино.

Хорошей практикой является установка сразу полосы заземления. Все заземления должны быть вместе. Пин 9 используется для красного светодиода. Пин 10 для желтого светодиода. Стараться держать схему аккуратно и точно, особенно когда схема становится сложной. Если светодиод поменять ножками, то он не будет гореть. Резистор 330 Ом должен использоваться. Расцветка оранжевый, оранжевый, коричневый. Цвет проводов не имеет значение, но единая система цветов позволяет впоследствии легче обнаружить ошибку и исправить ее.

Детальное объяснение, как соединяю провода.

Не расстраивайтесь, если что-то не получилось. Не паникуйте, если появилась ошибка, просто найдите ошибку.

Сейчас приступим к программированию.

Setup и Loop уже предварительно написаны для вас. Локальные переменные – это переменные, которые доступны только в Setup или Loop. Глобальные переменные же написаны в самом начале вне этих секций.

Сколько переменных для светодиодов нужно?

Типы кратко объяснить – целые и вещественные integer, float.

Когда программы становятся сложными, появляется необходимость документировать выполняющиеся действия. Самый простой способ это сделать – это комментировать код. Две наклонные черты добавляют комментарий. Почти все команды заканчиваются точкой с запятой. Обращаем внимание на регистр. Шесть параметров – переменных устанавливаются для программирования светодиода. Показать подсвечивание и ее отсутствие при неправильном наборе. Сделать ошибку в команде. Ардуино игнорирует пробелы. Проверка только красного светодиода.

```

int redLEDPin=9; // Declaring redLEDPin as an int, and set it to 9
int yellowLEDPin=10; //Declaring yellowLEDPin as int and set it to 10
int redOnTime=250; //This is the red LED ontime
int redOffTime=250; // This is the red offtime
int yellowOnTime=250; //This is the yellow ontime
int yellowOffTime=250; //This is the yellow offtime

void setup() {

  pinMode(redLEDPin, OUTPUT);
  pinMode(yellowLEDPin, OUTPUT);
}

void loop() {

  digitalWrite(redLEDPin, HIGH); //Turn the red LED on
  delay(redOnTime);
  digitalWrite(redLEDPin, LOW);
  delay(redOffTime);
}

```

Если надо, чтобы светодиод мигал 25 раз?

Сделаем цикл на красный 25 раз и отдельный цикл на желтый 1 раз.

Объясняем цикл пошагово, вначале без условий. Фигурные скобки отделяют группу операторов. Фигурные скобки могут быть причиной ошибки. Открывающая и закрывающая скобки. Нужно создавать счетчик в условиях. Создавать можно как глобальную переменную, а можно внутри цикла. Чему равняется в самом начале, до каких пор продолжается, на сколько увеличивается.

```

int redLEDPin=9; // Declaring redLEDPin as an int, and set it to 9
int yellowLEDPin=10; //Declaring yellowLEDPin as int and set it to 10
int redOnTime=250; //This is the red LED ontime
int redOffTime=250; // This is the red offtime
int yellowOnTime=250; //This is the yellow ontime
int yellowOffTime=250; //This is the yellow offtime
void setup() {

  pinMode(redLEDPin, OUTPUT);
  pinMode(yellowLEDPin, OUTPUT);
}

void loop() {

  for (int j=1; j<=10; j=j+1 ) {
    digitalWrite(redLEDPin, HIGH); //Turn the red LED on
    delay(redOnTime); // Wait
    digitalWrite(redLEDPin, LOW); //Turn the red LED off
    delay(redOffTime); //Wait
  }

  digitalWrite(yellowLEDPin, HIGH); // Turn the yellow LED on
  delay(yellowOnTime); // Wait
  digitalWrite(yellowLEDPin, LOW); // Turn the LED off
  delay(yellowOffTime); // Wait
}

```

В счетчике цикла *i* обычно не использую, т.к. похоже на 1. Меняю константы в цикле.

И на этом работа светодиодом закончена.

ЛИТЕРАТУРА

1. <http://www.toptechboy.com/arduino/arduino-lesson-2-using-a-breadboard/> - перевод с английского на русский. Использование макетной платы.
2. <http://www.toptechboy.com/arduino/arduino-lesson-3-simple-led-circuit/> - перевод с английского на русский. Для любителей для простой световой цепи.
3. <https://sites.google.com/site/firststepelctronic/study/output/ledflash> - мигание светодиодом.

4. Бусова, С.Ю. Особенности внедрения образовательной робототехники в образовательном учреждении // Актуальные вопросы современной педагогики : материалы IV междунар. науч. конф., Уфа, 20-23 ноября 2013 г. – Уфа : Молодой ученый, 2013. – С. 218–220.

Рахымжанова Ө.Қ.

А.С.Пушкин атындағы №20 мектеп-лицейі, Атырау қаласы

БІЛІМ БЕРУ ҮРДІСІНДЕГІ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР

Нұрсұлтан Назарбаев: «Қазақ тілі бүгінгіде ғылым мен білімнің, интернеттің тіліне айналды. Қазақ тілінде білім алатындардың саны жыл сайын көбейіп келеді».

Қазіргі кезеңде білім берудің ұлттық моделіне өту оқыту мен тәрбиелеудің соңғы әдіс-тәсілдерін, инновациялық-педагогикалық технологияларды игерген, технологиялық-педагогикалық диагностиканы қабылдай алатын, педагогикалық жұмыста қалыптасқан, бұрынғы ескі сүрлеуден тез арада арылуға қабілетті және нақты тәжірибелік іс-әрекет үстінде өзіндік даңғыл жол салуға икемді, шығармашылық педагог-зерттеуші, ойшыл мұғалім, зерделі оқытушы болуын қажет етеді. Бүгінгі таңда қозғалып жатқан ең өзекті мәселелердің бірі білім беру жүйесінде жаңа электрондық технологияны енгізу, халықаралық коммуникациялық желілерге шығу, білім беруде ақпараттық технологияларды қолдану, жетістіктері мен жеке тұлғаларды қалыптастыру және қазіргі заман талабына сай білім алуға қажетті жағдайлар жасау. Білім берудің жаңа жүйесі жасалып, оның мазмұнының түбегейлі өзгеруі, дүниежүзілік білім кеңістігіне енуі бүкіл оқу әдістемелік жүйеге, оқытушылар алдына жаңа талаптар мен міндеттер қойып отыр. Мектептерде жаңа технологиялар арқылы оқыту қазақ тілін үйретудің сапасы мен маңызын арттырады.

Тілді оқытып, үйретудің сапасын арттыру әртүрлі жағдайларға байланысты. Мектепте оқытылатын қазақ тілі пәнінің түпкі мақсаты – оқушыларға қазақ тілін меңгерту, ойлау қабілеті мен сауаттылығын арттыру, қазақ тілінде сөйлеп, жаза білетін дәрежеге жеткізу, қазақ халқының әдет-ғұрпын, тарихын танып талаптандыру, тілін құрметтеуге тәрбиелеу, сонымен қатар Отанды, табиғатты, айналадағы құбылысты, тыныс – тіршілігімен жан-жақты терең таныстыру. Осылардың барлығы ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың дәстүрлі әдістемеге қарағандағы артықшылықтарын пайдалану арқылы тіл үйренушінің білім сапасының артуына, қатысымдық құзіреттілігінің қалыптасуына ықпал етеді. Тілдік білім беруде ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану тіл үйренушілерді әлемдік мәдени құндылықтарға, ақпараттық ресурстарға жақындатып алып келеді, шынайы мәдени аралық коммуникацияға жағдай жасайды. Бұл-технологияның тіл үйретудегі мүмкіндіктері ғылыми-теориялық тұрғыдан жан-жақты дәлелденген, тек практикалық тұрғыдан жүзеге асыруға мамандардың дайындығы арта түсуі қажет. Алдағы уақытта жоғары талаптарға жауап беретін ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың

түрлері арта беретіні сөзсіз. Сондықтан қазақ тілін оқыту-үйрету үдерісінде бұл технологияларды ұтымды қолдану үшін оқытушылардың өз кәсіби шеберліктерін, ақпараттық-технологиялық құзыреттілігін үнемі дамытып отыруы талап етіледі.

Оқу процесіндегі негізгі инновациялық технологиялар :

1. Кейс –технология
2. WEB технология
3. Коммуникациялық технология
4. Ақпараттық технология
5. Интерактивтік әдіс технологиясы
6. Мультимедия технологиясы
7. Телекоммуникация немесе электронды оқыту технологиясы.

Бүгінгі таңда мультимедиялық үйретуші бағдарламалар, электрондық оқулықтар білімді ақпараттандырудың негізгі факторларының бірі болып саналады. Технологияның тиімділігі, оның болашағы маманның психологиялық ерекшелігіне, іскерлігіне байланысты. Бұдан шығатын басты талап субъектінің мән бере оқуы, жеке бастың даму диагностикасы, жағдайларды жобалау, ойлы ізденістер диалогы, оқулықтағы тапсырмаларды өмірмен байланыстырып беру. Оқытушы көбінесе оқытудың әр түрлі әдіс-тәсілдерін қолданғаны жөн. Оқыту технологиялары оқу процесіне, сабақ түріне байланысты жан-жақты: проблемалық оқыту, ойын арқылы оқыту, тірек сигнал арқылы оқыту, компьютерлік оқыту, электронды оқыту, коммуникативтік технологиялар, инновациялық оқыту, жаңа технологиялар бойынша оқыту.

Қазақ тілі сабағында компьютерді қолдану мәтіндер мен ақпараттарды білуге жол ашады. Тыңдаушылардың өз бетінше жұмыс істеу дағдысын және олардың танымдық белсенділігін арттырады. Орфографиялық, лексикалық дағдыларын қалыптастырады. Компьютер әсіресе, тіл үйренушілердің әр түрлі тілдік жаттығу жұмыстарын орындау кезінде одан көп көмегін тигізеді. Негізінен мына әдіс-тәсілдер қолданылады:

- 1) Сұрақ-жауап диалогы, тапсырманың мәні компьютердің сұрағына тура жауап беру; сұрақ құрастыру үшін негізгі тілдік мәтін пайдаланылады.
- 2) Таңдап алынған жауаптар диалогы. Жауап беруші ұсынылған жауаптар тізбегінен өз жауабын таңдайды.
- 3) Бос орынды толтыруға арналған жаттығулар.
- 4) Сөздікті қаншалықты меңгергендігін бақылауға арналған жаттығулар: компьютер аударуды керек ететін сөздер тізімін ұсынады; орысша-қазақша жазылған сөздер ұсынылады. Олардың ішінен дұрыс эквиваленттерін тауып, жұп құрау қажет.

Ғалым Қ.Қадашева былай дейді: “ Жаңаша жаңғыртып оқыту, жоғары белсенділікті дамыту және деңгейлік оқыту әдістемелерін жоғары дәрежеде дамыту оқытудың техникалық және электронды құралдарын жан - жақты пайдаланғанда ғана толық орындалады . Бірақ оқытудың жаңа техникалық

және электронды құралдарын тиімді пайдалану оқытушының шеберлігіне байланысты.

Бүгінгі күні мультимедиаға ұсынылған жаңа аудиовизуалдық техникалық құралдар әдістемеші қазақ тілі мұғалімдерінің тілді оқытуға жаңаша қарауын және өз әдістерінің жетілдірілуін талап етеді. Бұдан бірнеше жыл бұрын “оқытудың техникалық құралдары”, “лаборатория” ұғымы – ұнтаспа, оқу теледидарын пайдаланумен, лингафон кабинетіндегі сабақтармен немесе техникалық және нақты ғылымдар саласындағы зерттеулермен ғана байланысты болып келді, бірақ тілді оқытуда компьютерді, сондай-ақ интернет желісі ресурстарын пайдалануға ешқандай мүмкіндік болмады. Қазір қазақ тілін оқытушылардың қарамағында компьютерлік техниканы қолдануға негізделген ОТҚ-ның (оқытудың техникалық құралдары) бірнеше түрі бар. Ал мұндай күрделі техникалық жүйені меңгеру арнайы дайындықты қажет етеді. Оқытушы қазақ тілі сабағында компьютерлік презентацияларды, дыбыс және бейне материалдарды, слайдтарды, қарапайым және күрделі анимациялы графикалық объектілерді пайдалана алады.

Қазіргі таңда білім беру жүйесінде электрондық байланыс жүйелерінде ақпарат алмасу интернет, электрондық пошта, телеконференция, бейнеконференция, телекоммуникациялық жүйелер арқылы іске асырылуда. Оқытудың компьютерлік технологиясын енгізу оқу-тәрбие қызметін басқаруды интенсификациялау мен оптималандырудың жаңа принципті мүмкіндіктерін ашады. Оқытудың жаңа педагогикалық технологиясын жүзеге асыру мұғалімнің шығармашылық әлеуетін дамытуға мүмкіндік береді, өз бетімен танымдық және тәжірибелік-зерттеушілік қызметін меңгеруге көмектеседі, білім алушылардың өз бетімен оқу қызметінің мәдениеті қалыптасады.

Қорыта айтқанда, инновациялық технологияларды сабақта қолдану-бұл оның нәтижелігіне қолайлы жағдайды жасаудың бірден-бір жолы, ал ол өз кезегінде бірлесе жұмыс жасауға, адами қарым-қатынастарға себепкер болады. Оқытуға жаңашыл көзқарасты қолдану, тәжірибеге бағытталған оқытудың үлкен жетістігі болып табылады, сондай-ақ оның сапасы алынған білімнің нақты жағдайда мақсатқа жетумен қатар өмірдің сапасын көтеруде үлкен сұранысты қанағаттандыруды қамтамасыз етеді. Оқытудың жаңа технологияларының мақсаты-оқытуды ізгілендіру, яғни оқу құралдары оқушылардың өздігінен танымдық іс-әрекетін жүргізе алуында. Ағылшын тілін меңгеруде ақпараттық құралдар пайдалану оқытушы мен оқушылардың ізденушілік және шығармашылық қабілеттерінің дамуына, оқушылардың тілдік біліктілігінің, тыңдау дағдыларының, сөйлеудің қалыптасуы мен дамуына, жазу әрекетін жетілдіруге, тұлғаның шығармашылығынан шыңдалуына зор әсерін тигізеді. Мультимедиадағы бейнелер мен графикада ағылшын тілін сазды кескіндемелік анимациялық иллюстрациялар арқылы бере отырып, ағылшын тілін оқытуда үлкен маңызға ие болатындығын аңғаруға болады. Бұл кездегі ұсынылған формалар, көрсету

құралдары, дизайн көркемдік және бейнелік, т.б. шешімдердің үйлесім табуы ағылшын тілін үйрену үдерісіндегі оның мазмұнын толықтырады. Олар оқушылардың барлық сезім мүшелеріне әсер ете отырып, оның ойлау қабілеттерін арттырып, бейнелік қабылдауын, есте сақтауының барлық түрлеріне қозғау салып, оқу ақпаратын толыққанды қабылдау және тануына негіз болатындығын байқауға болады. Мультимедиа оқушылардың берілген ақпаратты қабылдау кезіндегі көру және есту бейнелерін өзара үйлестіріп, салыстырмалы мәнерлігін құрайды. Шет тілін оқытуда интернетті сабақта пайдаланудың негізгі артықшылығы сол жан-жақты ақпараттар алу. Интернетті сабақта пайдаланғанда шет тілінде электронды оқу курстарымен оқушы жұмыс істеуге мүмкіндік алады. Шет тілін оқытуда бұл ел тану, әр түрлі энциклопедиямен танысуға мүмкіндік береді. Chat (ағылшын сөзі-«әңгіме») электронды поштаға шығу арқылы оқушылардың жүйеде басқа шет ел оқушыларымен сөйлесе алады. Олар сөз қорларын кеңейтіп, өз бетінше сабақ материалдарын таңдауға мүмкіндік береді.

Бүгінгі қоғамда мектеп қабырғасында және жоғары оқу орнында оқып білім алып жатқан жас ұрпақ алдында "Қазақстан - 2030" бағдарламасында көрсетілген "Барлық қазақстандықтардың өсіп-өркендеуі, қауіпсіздігі мен әлауқатының артуы" сияқты ұзақ мерзімдік асыру стратегиясын үшінші мыңжылдықта жүзеге асыру міндеті тұр. Демек, бұл қоғамдық саладағы өзгерістерді сай жоғары талаптар қоя отырып, экономикалық бәсекелестік жағдайында сапалы мамандар даярлау қажеттігін алға тартады. Білім берудің мақсаты, оның ұйымдастырушылық құрылымы, технологиялық жағынан жабдықталуын, оқыту әдістемесі қоғамның әлеуметтік сұранысынан туындайды. Бұған дейін білім беру үрдісінің негізгі бөліктері: Мақсат —> мазмұн —> форма —> әдіс —> оқыту көрнекілігі болса, бүгінде жаңа технология бойынша оқып үйрену —> меңгеру —> өмірге ендіру —> дамыту болып өзгерген.

Оқушыларға білім беруде жаңашыл технологияларын қолдану инновациялық бағытта жұмыс жасау заман ағымына сай талап етілуде. Оқу үрдісінде осындай жаңарған озық тәжірибелерді белсенді пайдалану және қолдану кейінгі жылдары айтарлықтай оң тәжірибе беріп отыр. Бүгінде қоғамның жеке тұлғалы, дамыған адамын тәрбиелейтін маманға өзінің үздіксіз шығармашылық ізденуі, оқытуда жаңа педагогикалық технологиялар мен инновациялық әдіс-тәсілдерді меңгеруі, кәсіби құзырлығының жоғары деңгейде болуы қажет. Қазіргі кезде белгілі бір білім көлемімен қамтамасыз ету жеткіліксіз. Оқушыны білім алуға, оқуға, үйретуге көп мән берілуі тиіс. Оқушыларды кәсіптік білім алуымен қатар шешендік шеберлігі мен баяндау жүйелілігі қалыптасқан, өз пікірін ашық білдіретін саналы ұрпақ етіп тәрбиелеу керек.

Нағыз өз ісінің шебері ғана жоғары жетістіктерге ие бола алады. Ал білікті маман болу үшін көп ізденіс керек екені даусыз. Мен де өз әріптестеріммен қатар оқушы оқыту мен тәрбиелеу ісіне өз

үлесімді қосып келемін. Оқушының ойлау қабілетін арттыру, сол қабілетін белсенді ету-басты мақсатым.

Әсіресе, мен баланың білімге деген қызығуын арттыратын жүйелі іс-әрекеттер ұйымдастыруға талпынамын. Ол жүйе мына төмендегідей:

1. Шығармашылықпен жұмыс істеуге арналған тапсырмалар.
2. Әр түрлі анықтамалықтармен жұмыс істеуге дағдыландыру.
3. Ғылыми әдебиеттердің оқуға баулу.
4. Жарыстар, сайыстар, әр түрлі танымдық ойындар ұйымдастыру.
5. Интернет, телеарна мен мерзімді баспасөздерде берілген соңғы жаңалықтарымен таныстырып отыру.
6. Қызықты тәжірибелерді, сапалық есептерді көбірек қолдану.
7. Мұғалімнің айшықты, өмірден алынған дәйектерді сабақта қолдану.

Өз тәжірибемдегі оқушының ойлау қабілетін арттыру үшін қолайлы деп санайтын әдістерім: ойын, жарыс, сайыс, оқушының қиялын, бақылауын қолдану, танымдық ойын және шығармашылықпен орындауға арналған тапсырма. Ұстаздық тәжірибемде оқытудың пәрменді әдіс-тәсілдерін қолданудан сабақтың тиімділігі арта түсетініне көз жеткіздім. Қорыта келгенде, ХХІ ғасыр компьютерлік ақпараттар заманы. Сондықтан да жер бетінде болып жатқан жаңалықтар мен өзгерістер туралы спутник, интернет арқылы мағлұматтар оқушыларға жеткізіліп, айтылады.

Негізгі мақсат — ойды ояту, оқушыға өзіндік ой-пікір, қорытынды шығаруға мүмкіндік беру. Мұғалім жаңа тақырыпты дайын түрінде бермей, оқушылардың өздері күш салып, қаншалықты меңгергендерін қадағалайды. Ол тек көмектеседі, қосымша фактілер береді, қажет болса өзі түсіндіреді, демек мұғалім оқушылардың танымдық қызметін тек басқарады, бағыт-бағдар береді. Мұғалім өз сабақтарын оқушының идеясын, білім-біліктілігін дамытуға ықпал ететін міндеттерге сай етіп ұйымдастырады. Сондықтан да қазіргі таңда әрбір ұстаздында, оқушының да іс-әрекеті ерекше шығармашылық сипатта болу керек. Жаңаша оқытуда білім балаларға дайын күйінде берілмейді, керісінше, оқушылардың өздерін еркін ұстауға, ойлануға мүмкіндік жасалады. Сабақ оқушылардың өз беттерімен және өзара әрекеттесе отырып, оқып үйренулеріне, ортақ шешімге келулеріне бағытталады.

«Әлем өзгереді, әлеммен бірге бізде өзгереміз сондықтан барша әріптестеріме білімді, тәрбиелі оқушыларды даярлап шығару жеткіліксіз, өзбетінше өмір сүре алатын, адамдар арасындағы қарым-қатынасты меңгерген, бүгінгі күннің талабына сай азамат тәрбиелеу міндетіміз. Қазіргі заман мұғалімнің мәртебесі өздігінен келетін нәрсе емес, ол-көп еңбектенуден туындайтын күрделі мәселе. Егер мұғалім білімді де білікті болса, ол мәртебелі де болады. Ұстаз сыншысы-алдындағы шәкірті. Көп ізденген, көп еңбектенген адамды олар біліп отырады. Сондықтан әр іске жауапкершілікпен қарау керек.

"Еліміздің ертеңі - бүгінгі жас ұрпақтың қолында, ал жас ұрпақтың тағдыры ұстаздардың қолында" . Н.Ә.Назарбаев

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР

- 1.Н.Ә. Назарбаев "Қазақстан-2030" Барлық қазақстандықтардың өсіп-өркендеуі, қауіпсіздігі және әл-ауқатының артуы, Ел Президентінің Қазақстан халқына Жолдауы. Алматы: Білім.
- 2.Л.Демеуова . Ғаламдық ойлауға бейімдеу. "Қазақстан мектебі" №12 . Алматы, 2009-3 бет.
- 3.С. Көшімбетова «Оқу—тәрбие үрдісінде оқытудың инновациялық әдіс-тәсілдерін пайдаланудың педагогикалық шарттары», Алматы,2008.
- 4.М. М. Жанпейісова «Модульдік оқыту технологиясы оқушыны дамыту құралы ретінде», Алматы,2002.

УДК 81'1

Қайырсапарова А.Е

М.Өтемісұлы атындағы Батыс Қазақстан мемлекеттік
университеті, "шет тілі: екі шет тілі"
мамандығының 4 курс студенті

Насимуллина А.Б.

Ғылыми жетекші: педагогика ғылымдарының
магистрі, аға оқытушы
Орал қаласы

ШЕТ ТІЛІН ОҚЫТУДА ДӘСТҮРЛІ ӘДІСТІ ҚОЛДАНУДЫҢ БАСЫМДЫЛЫҒЫ

Тірек сөздер: ақпарат, заманауи, өскелең ұрпақ, мәдениет, информация, современный, нынешнее поколение, культура, Information, modern, young generation, culture.

Аңдатпа. Бұл мақалада шет тілін оқытуда дәстүрлі әдісті қолданудың басымдылығы талқыланады. Дәстүрлі әдісті қолдануда ағылшын тілін оқытудың маңызы мен мақсаты. Мақалада шет тілін меңгеру кезіндегі дәстүрлі әдістер түрлері қарастырылады.

Қазіргі таңда, әсіресе, білім беруде түбегейлі өзгерістер орын алып жатқан кезеңде дәстүрлі әдісті қолдануда ағылшын тілін оқыту әдістемесінің тарихы мен оның даму тенденцияларын зерттеп, қайта шолу жасаған дұрыс. Қазіргі таңда ешкім шет тілін оқытудың әдістемесін ғылым екеніне күмәнданбайды. Ағылшын тілін оқытудың әдістерінің салыстырмалы сипаттамасының өзі пән мұғалімі үшін өте маңызды. Бұндай жағдайда оқытудың көптеген әдістерінің ішінен оның негізгі ерекшеліктері мен спецификасын білмей отырып таңдау өте қиын.

Жоғары оқу орындарында дәстүрлі әдісті қолдана отырып шетел тілін оқыту үрдісін жандандыру, жаңа оқу-тәсілдерін айқындап, қызықты, әсерлі әдістерді қолдану, оқу әдістемелік комплексінің ұсыныстарына шығармашылықпен қарау да оқушының шет тіліне қызығушылығын арттырады. Олай болса оқушы қызығушылығын арттыру үшін сабақты

түрлендіру, алған білімді тұрақты есте сақтау шараларын жолға қою керек болады. Тіл дамыту жаттығуларын, ойын элементтерін және көрнекіліктер қолданылып, электрондық оқулықтар жасау, жаңа технология енгізу - бүгінгі күннің басты талабы.

Шетел тілдерін оқыту мәселелерін қарастырғанда ең алдымен ана тілінің алар орны туралы мәселе сөз болады. Бұл жайында оқытушылар арасында екі түрлі көзқарас бар. Оның бірі шетел тілін оқытуда тек ана тіліне сүйене, ана тілімен салыстыра отырып оқыту қажет деп санаса, екіншісі шетел тілі сабағын ана тілінің көмегінсіз тікелей меңгеру керек дейді. Негізгі шетел тілін меңгеруде ана тілінің ерекшелігін ескеру, оқушы үшін жаңа тілде кездесетін қиындықтарды түсіну үшін өте қажет. Тек қана ана тіліне сүйене отырып, кездесетін осындай қиындықтарды жоюға болады. Шетел тілінде жаттығулар жасау арқылы сабақта ана тілін қолданбауға болады, бірақ ана тілі оқушылардың санасында сақталады. Ал егер сабақта ана тілінің ерекшеліктеріне көңіл бөлмесе, оқушының шетел тілін меңгеруіне кей жағдайларда зиян келуі мүмкін. Яғни сабақ тек шетел тілінде ғана болса, оқушылар үшін түсініксіз тілдік материалдардың саны көбейе түсіп, ол оқушылардың шетел тілін меңгеруге қызығуын төмендетеді. Ағылшын тілін оқытудың дамуының қазіргі этапында оқыту әдісінің қандай ортада қолданылатынын, білім алушылардың жеке психологиялық ерекшеліктерін және де т.б. ескеруі тиіс. Берілген дипломдық жұмыста жүргізілген зерттеу жұмысы қазақ мектептеріндегі оқушыларды ағылшын тілін оқытуда тиімді тәсілдерді анықтау негізделген.

Қазіргі таңдағы дәстүрлі әдісті қолдану арқылы ағылшын тілінде қарым-қатынас жасау шарттары, ағылшын тілінің қарым-қатынас, таным, ақпаратты алу немесе жинақтау құралы екендігін ескере отырып, Колыханова О. А. және Копылова В. В. сияқты ғалымдарының ойынша, тілдік қызметтік барлық түрлерін, соның ішінде сөйлеу, ағылшын тілінде айтылған ақпаратты түсіну, сонымен қатар оқу мен жазуды меңгеру қажеттілігін айқындайды. Ағылшын тілін оқыту әдістемесі әрі қарай дамуы тиіс. Ағылшын тілі сабағында екі тілдің (ағылшын тілі мен қазақ тілі) спецификасы мен жалпы ерекшеліктері мен ұқсастықтарын зерттей отырып оқытудың маңызы зор. Өйткені, ағылшын тілін қазақ тілі арқылы оқу балалардың тілді салыстыра отырып, тез меңгеріп кетуіне зор ықпалын тигізеді. Оқушылар көп нәрсені тез түсініп, қабылдайды.

Қазіргі Қазақстандық қоғам көпұлттық, көптілділік және көпмәдениеттілік жағдайда. Сондықтан осы қоғамға бейімделген көп тілді меңгерген мәдениетті тұлға қалыптастыру — өзекті мәселелердің бірі. Әлемдік білім беру жүйесі жеке тұлғаны қалыптастыруға бағытталған. Бұл ұстаным Қазақстан республикасының Білім туралы Заңында жан-жақты сипатталған: “Білім беру жүйесінің басты міндеті – ұлттық және адамзаттық құндылықтар, ғылым мен практика жетістіктері негізінде жеке адамды қалыптастыруға және кәсіби шыңдауға бағытталған білім алу үшін қажетті жағдайлар жасау, оқытудың жаңа технологияларын енгізу, білім беруді

ақпараттандыру, халықаралық ғаламдық коммуникациялық желілерге шығу”. Тіл мәселесін сөзге тиек ете отырып, Н.Ә.Назарбаев қазақстандықтардың жаңа ұрпағы ең кем дегенде үш тілді біліп, қазақ, орыс және ағылшын тілдерін еркін білу тиіс екендігін айтты. Сонымен қатар ағылшын тілін кеңінен білмейінше, ұлттың бәсекеге шынайы қабілеттілігі туралы айту қиын болатындығын ескерте отырып, барлық ата-аналарды балаларын үш тілде оқытуға шақырды. Шәкірттер қазақ тілін толық әдеби нормада меңгеріп, орыс тілі мен ағылшын тілін еркін білу қажет. Ал ғалымдардың зерттеуінше, бала жас кезінде тілді қиналмай әрі еркін меңгереді екен. Сондықтан да орта білім беру жүйесінде басты бағыттардың бірі шет тіліне ерте жастан оқыту болып табылады. Соңғы жылда дәстүрлі ағылшын тілін оқыту көптеген мектептерде эксперименттік деңгейде жүргізіліп келді.

Дәстүрлі әдісті қолдану ағылшын тілінде ерте жастан оқытудың мақсаты – оқушылардың ағылшын тілінде қарым-қатынас жасай алу негіздерін меңгеруі болып табылады. Ерте жастан ағылшын тілін оқыту оқушылардың коммуникативті даму біліктілігін арттырады, оқушылардың қызығушылығын оятуға мүмкіндік береді, бірден көп тілдерде сөйлеуге мүмкіндік алады. Ал әлемдік тіл ретінде бейресми түрде орныққан дәстүрлі ағылшын тілін меңгеру ұлттың бәсекеге қабілеттілігін шындай түседі. Қазір ағылшын тілін білу – уақыт талабы. Неден бастаған жөн деген сұраққа жақсы оқулық керек дер едім. Өйткені дұрыс таңдалған оқу құралы оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырады. Қазіргі кезде ағылшын тілінен оқу құралдары өте көп, біздің мектепте Макмиллан баспасының оқулықтары қолданылып келді және қазіргі 1-2 сынып оқушылары Кембридж баспасының оқулықтарын пайдалануда. 1 сыныптар екі топқа бөлініп, аптасына бір сағаттан оқытылады. Оқу-әдістемелік топтамасы ретінде Кембридж баспасының Қазақстан мектептеріне бейімделген “Primary Colours 1” оқулығы алынған. Авторлары Диана Хикс және Эндрю Литлджон. Бұл кітаптардың ерекшелігі сөйлеу мен тыңдау дағдыларын дамытуға арналған оқу кітабы мен дискілер, жазу тапсырмалары бар жұмыс кітабы және әр сабақтың жоспары мен әртүрлі әдіс-тәсілдер көрсетілген мұғалімге арналған кітабы, тақырыпқа сай көрнекіліктері берілген. Тілді үйрену сабақтарында оқушылардың тыңдау, оқу, жазу, сөйлеу дағдыларын дамыту сабақ барысында жүзеге асып отыруы тиіс және жазудан гөрі оқушылардың тыңдап түсінуіне, сөйлеуіне көбірек назар аударылады, өйткені бұл жаста балалардың көбі есту, көру арқылы есте сақтайды. Ағылшын тілін оқытуда ата-аналардың көмегі де өте маңызды. Егер олар бүгін сабақта үйренген сөздерін күнделікті үйде қайталап отырса, келесі сабақта балалар оны ұмытпай еркін қолданатын болады. Бірақ өкінішке орай ата-аналар арасында «ағылшын тілін білмейміз, көмектесе алмаймыз» деушілер көп. Бұндай жағдайда мен интернетті қолдануға, сөздіктерді пайдалануға ақыл-кеңес беремін (мысалы: [google-переводчик](#)). Сонымен қатар оқушылардың ағылшын тілінде ауызекі сөйлеу қабілеттерін дамыту бағытында түрлі іс-әрекет ұйымдастыруға болады. Шет тілі пәні бойынша оқушы ереже мен

ұғымдар анықтамасын тек жаттап алғаннан гөрі, оларды іс жүзінде саналы түрде қолдана алуы қажет. Түрлі тапсырмалар мен жаттығулар арқылы теориялық білімді шыңдауға болады. Мысалы, жаңа сөз бірліктерін енгізуде міндетті түрде суреттермен көрсету, сөздерді қайталау, жатқа айту сияқты тапсырмаларды орындау арқылы оқушылардың есте сақтауы артып отырады. АКТ құралдарын пайдалану арқылы балалардың сабаққа деген қызығушылықтары артады, сабақта белсенділік танытады. Дәстүрлі әдісті қолданудың ағылшын тілі сабақтарында оқушылардың білім –біліктілік, танымдық, коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыруда ойын элементтерін қолдану керек. Ұлы педагог В.А.Сухомлинский «Ойынсыз, музыкасыз, ертегісіз шығармашылықсыз, толық мәніндегі ақыл-ой тәрбиесі болмайды» дегендей, әр сабақ барысында әр түрлі ойын элементтерін пайдаланамын. Ойын әдісі арқылы оқыту олардың, пәнге деген қызығушылығын арттырады, өз ойын, пікірін, көзқарасын білдіруге, екінші бір оқушының жауабын тыңдап, оны толықтыруға, жетістіктері мен кемшіліктерін айта білуге жаттықтырады. Жақсы құрастырылған және де үздік әдіспен ұйымдастырылған ойын практикалық, тәрбиелік және дамытушылық жағынан оқыту тәсілі болып табылады. Дәстүрлі әдісті қолданудың үйрету барысында көбінесе әндерді, рөлдік ойындарды жиі қолдану — тілдік қарым-қатынас құралы ретінде жаңа сөздер мен сөз тіркестерінен құрап үйренуге, оқушының сөздік қорының көбеюіне ықпал етеді. Ән, өлең тыңдау кезінде таныс лексика оқушы есінде тез жатталады. Шет тілінде ән айтып үйрену барысында оқушы дыбыстарды дұрыс атап үйренеді, сөйлемге дұрыс екпін қояды. Әнмен жұмыс барысында, рөлдерге бөліп оқығанда оқушының көңіл күйі көтеріліп, тілге деген қызығушылығы арта түседі. Қазір қазақстандық мұғалімдердің педагогикалық шеберліктерін арттыруға арналған деңгейлік курстар жүріп жатыр. Сындарлы оқыту ториясына сүйенсек, бүгінгі күні білім дайын күйінде қабылданбай, оқушылар оны өздігімен ізденіп құрастырса, тұлғаның дамитыны, алған білімі ұзақ мерзімде есте сақталатындығы дәлелденіп отыр. Бұл бағдарламаның негізгі қағидаларының бірі: 1) оқытушының негізгі рөлдері: «жетекші», «ұйымдастырушы», «менеджер», 2) сыныпқа кіргеннен бастап жақсы көңіл-күймен сабақты өткізу, т.б. Қазіргі кезеңде пән мұғалімдерінің кеңінен қолданып жүрген тілдік жаттығуларының біріне «Warming up» жаттығуын кіргізуге болады. Тілдік жаттығудың мақсаты – сабаққа деген бетбұрыс туғызу. Тілдік жаттығу барысындағы мұғалімнің жылы дауысы, сұрақтардың алдын ала ойластырылып тапсырмалардың дұрыс жоспарлануы мұғалім мен оқушының арасындағы жақсы қарым – қатынас туғызып, алдағы сабақтың нәтижесін жоғарлата түседі. Бастауыш сыныптың оқушылары тез шаршап кетеді, сондықтан сергіту сәттерін қолданып отыру, оқушыларға қозғалуға, жүруге мүмкіндік беру, әр тапсырманы 6-7 минутта орындап, тапсырмаларды түрлендіріп отыру қажет. Диалогты сөйлеуде – оқушылар сұрақ – жауап, өтініш айту, нұсқау беру және тағы басқа жұмыстары ретінде қарапайым іс — әрекеттерді жасай алуы тиіс. Балалар бөлік элементтерден

жаңа, тұтас жағдай құрай алуы керек. Оқушылар жалпы арнаулы сұрақтарды қоя алуы, әр – түрлі сұрақтарға жауап бере алуы, өтініш, бір нәрсемен келісетінін немесе келіспейтіндігін білдіре алуы керек. Оқушылардың сөйлеу қарқынын өсіру қажет және әр оқушы сөйлегенде екі репликадан айтуы қажет. Шағын шығарма жазу оқушылардың тек жазу, тілді түсіну, сөйлеу қабілеттерін арттырып қана қоймай әр баланың жеке тұлға ретінде қалыптасуына себеп болады. Бұндай шығармаларды көп уақыт алмай 5 минуттық жазу ретінде өткізу әбден мүмкін. Шығарма тыңдау барысында диалогтағыдай баланың жіберген қателеріне емес, оның идеясына, өмірлік тәжірибесін сипаттай білу қабілетіне көбірек назар аударған жөн. Қорытындылай келе, дәстүрлі ағылшын тілін оқытудың мазмұны мұғалім мен оқушының қызметі, оқыту материалы, сонымен қатар меңгеру үрдісінен тұрады деп айтуға болады.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР

1. Амандықова Г.Н., Мұхтарова Ш.Е., Баймұқанова Б.С., Бисенғалиева А.Н. Шет тілін оқыту әдістемесі: оқу құралы.-Астана: Фолиант, 2007.-264бет.
2. Амандықова. Г «Шет тілін оқыту әдістемесі». Алматы, 2007ж - 103-105бб
3. Аметова.С.Қ, «Оқушыларды дайындаудағы оқытуды жекелеңдіру және дифференциялау технологиялары» // Мектептегі шет тілі, №1, 2011.-44-47бб
4. Бәйнеш Ш.Қ. «Шетел тілін үйретуде ақпараттық технологиялардың қолданылуы» // Шетел тілін оқыту әдістемесі. 2009. - 12-26 бб.
5. Губаева М.М «Модульдік оқыту технологиясының сабақты меңгеруде атқаратын рөлі» // Мектептегі шет тілі №5\2003, 36-37бб
6. Кәрменбаева Ж.А Жобалау технологиясын орта мектепте қолдану\ Шетел тілдерін оқыту әдістемесі №2-2016.-45-47бб

УДК 378.147: 800

Дутбаева С.С.

Атырауский государственный университет
им.Х.Досмухамедова, г.Атырау

ПРАКТИКО-ОРИЕНТИРОВАННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ

Ключевые слова: *практико-ориентированные технологии, формирование компетенций, методы обучения, конкретная ситуация, производство.*

Аннотация: *в статье рассматриваются практико-ориентированные технологии как совокупность взаимосвязанных между собой приемов и способов воздействия на мотивацию студентов, направленных на формирование профессиональных, общекультурных и коммуникативных компетенций.*

Аңдатпа: *мақалада студенттердің мотивациясына әсер ету үшін өзара байланысты әдістер мен тәсілдердің жиынтығы ретінде кәсіби, жалпы мәдени және коммуникативтік құзіреттіліктерді қалыптастыруға бағытталған практикалық-бағдарланған технологиялар қарастырылады.*

Социальный заказ на подготовку профессиональных кадров, реализуемый на основе компетентностного подхода, требует, чтобы выпускник вуза мог результативно использовать квалификацию, опыт и компетенции, полученные им в процессе обучения, быстро адаптироваться к новой для него среде и включаться в производственный процесс. При этом человек одновременно выступает как в качестве объекта, так и в качестве субъекта, характеризующегося качественной определенностью. Очевидно, что обучение должно ориентироваться на конкретную производственную практику, а не только на учебники, и должно осуществляться в сотрудничестве учебных заведений и производственных организаций, учреждений. Еще в 1966 году американский экономист Махлуп Ф. в своей работе «Производство и распространение знаний в США» писал: «Под производством знаний мы понимаем любую деятельность человека (или вызванную им), эффективно направленную на то, чтобы создавать, изменить или подтвердить в собственном или чужом уме осмысленное понимание или признание каких-либо фактов» [1]. В основе предложенной им классификации знаний лежит субъективный критерий, а именно: что знает, почему знает, для чего знает. Все знания он подразделял на следующие виды:

- 1) интеллектуальные знания, удовлетворяющие интеллектуальные потребности в процессе активной умственной деятельности;
- 2) практические знания – знания, имеющие значение для профессиональной деятельности, организации быта, самообслуживания и самообеспечения;
- 3) духовные знания – познание Бога и путей спасения души;
- 4) будничные и развлекательные знания;
- 5) ненужные знания – знания, лежащие вне сферы интересов познающего и удерживающиеся в памяти бесцельно.

Махлуп Ф. подчеркивает, что «...знание как конечный продукт подразделяется на два вида: знание как продукт для потребления и знание как капиталовложение» [1]. С его точки зрения, обучением целесообразно называть приобретение знаний, необходимых для получения специальности, а «образованием» – изучение того, что не является для нее (специальности) необходимым. Общество расходует на «индустрию знаний» и новые информационные технологии значительные средства, так как это способствует росту производительности труда, приросту национального богатства, экономии ресурсов, стимулированию производства и улучшению системы управления производством на микроуровне и экономикой в целом.

Согласно Махлупу Ф., практико-ориентированное обучение можно рассматривать как вид обучения, результатом которого является «осмысленное понимание значения познанного для познающего». Преимущественной целью обучения является формирование у студентов знаний, умений и навыков практической работы, востребованных в

разнообразных сферах профессиональной практики, то есть такой вид обучения, целью которого является формирование у обучающихся компетенций в сферах социальной и профессиональной практики, а также понимание того, где, как, для чего и кем они могут быть применены на практике. Критерий отбора один - результативность (продуктивность) обучения. Это означает, что, наряду с изложением основ наук, в учебную деятельность необходимо включать материал, который будет раскрывать роль и значение приобретаемых знаний в профессиональной или обыденной деятельности обучающегося. Без этого любой процесс обучения обречен на неудачу.

Современные западные теории социальных и педагогических инноваций уделяют серьезное внимание процессам коммуникации и обучению формам социального взаимодействия, соответствующих новому информационному этапу развития общества. Следует отметить, что «новые формы и методы», именуемые технологиями, не существуют сами по себе. Их сумма (количество) не является технологией. Важно то, чтобы каждая из внедряемых в учебный процесс форм, каждый метод, прием познания приносили прирост практического знания и опыта в профессиональном смысле этой дефиниции. Тогда знания обретают значимость и профессиональную определенность для обучающегося. Это и должно быть самоцелью проектирования практико-ориентированной технологии.

Сами же технологии обучения – это совокупность взаимосвязанных между собой приемов и способов воздействия на мотивацию студентов, их отношение к обучению и осмыслению содержания изучаемой дисциплины посредством определенным образом организованной теоретической и практической учебной деятельности.

Перечислим и кратко охарактеризуем основные формы и методы обучения. Начнем с проблемного обучения, обладающего значительным стимулирующим потенциалом для активизации интеллектуальной деятельности и актуализации знаний.

По определению, проблемное обучение – это форма изложения теоретического материала, предполагающая постановку учебного задания (вопроса, задачи, проблемы), создающего у обучающихся состояние интеллектуального затруднения, стимулирующего их самостоятельную, поисковую, мыслительную и творческую активность. Целями проблемной лекции могут выступать: образовательная, развивающая, методологическая, воспитательная, коммуникативная, прикладная составляющие содержания лекционного материала. Способы постановки проблемного задания:

1. Совместное со студентами решение проблемы в процессе проблемного изложения материала (информации) преподавателем.
2. Самостоятельный поиск решения проблемы студентами после постановки ее преподавателем.
3. Самостоятельное формулирование проблемы и поиск способов решения проблемы студентами.

4. Завершается лекция фронтальным опросом или обсуждением и подведением итога.

Распространенным видом самостоятельной работы студентов является практическое занятие. Этот вид самостоятельной работы студентов требует практического применения знаний при решении задач, заданий, связанных с составлением аналитических записок, заполнением деловой, профессиональной документации и других заданий, применение которых определяется спецификой изучаемой дисциплины, степенью готовности студентов к данной форме организации познавательной деятельности, готовностью самого преподавателя к различным формам общения и передачи информации. Цель практического занятия: формирование и контроль практических умений и навыков.

Анализ конкретных ситуаций – один из методов активизации познавательной деятельности студентов путем изучения актуальных жизненных проблем (кейс-метод). Метод case-study или метод конкретных ситуаций (от английского case – случай, ситуация) – метод активного проблемно-ситуационного анализа, основанный на обучении путем решения конкретных ситуаций, кейсов. Метод case-study относится к неигровым имитационным активным методам обучения. В России этот метод был известен еще в двадцатые годы XX века, получил распространение в последние два десятилетия.

Цель метода case-study – совместными усилиями группы студентов проанализировать какую-либо ситуацию и выработать практическое решение проблемы. Процесс завершается оценкой предложенных алгоритмов решения и выбором лучшего из них в контексте поставленной проблемы.

Отличительной особенностью метода case-study является создание проблемной ситуации на основе фактов из реальной жизни. Деловая игра – это форма познавательной деятельности, моделирующая, имитирующая те или иные практические ситуации, объективные условия и системы отношений, характерные для данного вида профессиональной практики. Ее считают средством моделирования разнообразных условий профессиональной деятельности (включая экстремальные). Она многофункциональна. Ее определяют и как метод имитации принятия решений руководящими работниками или специалистами в различных производственных ситуациях, осуществляемый по заданным правилам группой людей или человеком с ПК в диалоговом режиме.

Бизнес-игры представляют собой моделирование типичных ситуаций, характерных для оцениваемой деятельности, которые позволяют оценить уровень профессионализма участников, их мыслительные и организационные способности.

Ролевые игры – это групповая игра, в которой студенты берут на себя различные роли (например, «сотрудников и руководителей фирмы») в специально создаваемых сюжетных условиях. Цель каждого игрока или

команд игроков – выиграть игру.

Три следующие формы организации практико-ориентированного обучения могут использоваться как самостоятельно, так и как фрагмент, часть учебного занятия. Дискуссия – это столкновение различных точек зрения, основанное на обмене речевыми высказываниями по определенным правилам. Научить «играть по правилам» – достаточно сложная задача формирования коммуникативных и общекультурных компетенций и приобретения соответствующего опыта.

Правила	Результаты
Высокая культура речи, четкая формулировка мыслей	Знание проблемы
Спор по существу	Формирование мировоззрения
Стремление к истине	Формирование культуры общения
Уважение точки зрения оппонента, научная аргументации	Умение отстаивать свою собственную точку зрения
Такт и выдержка	Развитие коммуникабельности
Самокритичность, способность к компромиссу	Формирование таких личностных качеств, как инициативность, предприимчивость, лидерство и др.

Формой коллективного изучения и обсуждения актуальных теоретических, научно-практических, методических проблем является конференция. По определению – это собрание, которое организовано для обсуждения определённых проблемы или вопросов. Виды конференций: теоретическая, научно-практическая, научно-методическая. Цели организации и проведения конференций: более глубокое, основательное изучение проблемы; ознакомление с научными, техническими и практическими достижениями, обобщение опыта; анализ проблемы, поиск и выработка решения, рекомендаций, моделирование ситуации, разработка сценария, методики, в том числе с использованием зарубежного опыта и т. д. Конференция может включать в себя элементы диалога, дискуссии.

Организация «круглого стола» предполагает подготовительный этап:

- составление перечня вопросов, актуальных на какой-то момент времени;
- ознакомление всех участников с вопросами, правилами поведения;
- определение состава «приглашенных» специалистов-производственников, управленцев, экспертов и распределение ролей в рамках игры-тренинга;
- определение участников с правилами проведения круглого стола.

Кроме того, предполагается допущение дебатов, полемики, элементов дискуссии, диалога в форме изложения мнения по проблеме, способность ведущего к импровизации, умение заинтересовать аудиторию, привлечь ее к обсуждению проблемы.

Таким образом, во-первых, в рамках практико-ориентированного обучения безусловным приоритетом является деятельность студентов, организованная и осуществляемая с целью получить намеченный результат.

Во-вторых, любая проектируемая технология представляет собой дизайн методов и форм организации обучения, направленных на формирование профессиональных, общекультурных и коммуникативных компетенций. Как правило, используются все возможные формы и методы проведения занятий: словесный, наглядный, практический объяснительно-иллюстративный, информационный, частично-поисковый, поисковый, проблемный, исследовательский и др., реализуемые в различных формах.

Практико-ориентированные технологии способны обеспечить запросы, которые поступают:

- от научной деятельности на дальнейшую разработку современных образовательных парадигм;
- от современного социума, ориентированного на сильную самостоятельную ориентацию в информационном обществе;
- от современного производства во всех его сферах на формирование соответствующим образом подготовленного специалиста.

Таким образом, практико-ориентированные технологии

- представляют как образовательную, так и научную и информационную деятельность;
- есть учение, стремящееся распространить психолого-педагогические закономерности на возможно большее количество социальных практик;
- понимаются как деятельностные технологии, обеспечивающие разносторонние личностные запросы.
- рассматриваются как способы рациональной организации групповой и индивидуальной деятельности человека;

ЛИТЕРАТУРА

1.Махлуп Ф. Производство и распространение знаний в США / Под ред. Е.И.Розенталь; Пер. с англ. М. – Прогресс, 1966. – 462 с.

УДК 372.854

Жанбулатова Г.А.,
Магистр, Учитель химии
Назарбаев Интеллектуальная школа
химико-биологического направления города Атырау.

РЕАЛИЗАЦИЯ ПРЕДМЕТНО-ЯЗЫКОВОГО ИНТЕГРИРОВАННОГО ОБУЧЕНИЯ НА УРОКАХ ХИМИИ

***Ключевые слова:** предметно-языковое интегрированное обучение, компетенции, двуязычное обучение, мотивация, языковые навыки.*

***Аннотация.** Целью статьи является попытка демонстрации реализации предметно-языкового интегрированного обучения на различных этапах урока. Приведены примеры применения различных заданий на развитие мыслительных, языковых навыков, и навыков письма , направленных на формирование грамотности обучаемых.*

Рассматриваются преимущества интегрированного обучения при формировании общих компетенций обучаемых. Описываются механизмы осуществления предметно-языкового интегрированного подхода и условия, необходимые для достижения ожидаемых результатов.

В современном обществе, приоритетными становятся вопросы социализации современного человека в межнациональном и межкультурном пространстве, при этом владение иностранным языком рассматривается как один из инструментов расширения профессиональных знаний и возможностей. В связи с этим появляются новые образовательные технологии обучению иностранным языкам. Одной из таких методик является предметно-языковое интегрированное обучение.

Предметно-языковое интегрированное обучение рассматривает изучение иностранного языка, как инструмента для изучения других предметов, таким образом, формируя у учащегося потребность в учёбе, что позволяет ему переосмыслить и развить свои способности в коммуникации. Современные образовательные методологии дают данной методике следующее определение: это дидактическая методика, которая позволяет сформировать у учащихся лингвистические и коммуникативные компетенции на неродном языке в том же учебном контексте, в котором у них происходит формирование и развитие учебных знаний и умений [3].

При подготовке уроков в формате описанной методики необходимо помнить, что к учебному материалу и заданиям предъявляются особые требования, отличные от тех, которыми учитель руководствуется при планировании традиционных уроков. Перед учителем встает ряд задач:

- 1) материал по учебному предмету по уровню сложности должен чуть уступать уровню знаний учащихся по этому предмету на родном языке;
- 2) задания должны отражать особенности изучаемого языка, отрабатывать умение употреблять те или иные лингвистические формы;
- 3) тексты должны быть тщательно подобраны в соответствии с темой и фактическим уровнем знаний учащихся;
- 4) задания должны соответствовать тематике и содержать достаточное для понимания и усвоения количество информации.

Основной стратегией данной методики, является «scaffolding» – всесторонняя поддержка учащегося, способствующая уменьшению когнитивной и лингвистической нагрузки при изучении дисциплины на иностранном языке. На своих занятиях я реализую эту стратегию с использованием языковых клише, терминологического словаря, визуализации материала, снабжения учащихся большим количеством примеров на английском языке, которые дают возможность выполнять задания самостоятельно. Используя задания на соответствия, дополнении текстов, с предоставлением набора пропущенных слов, применяя глаголы: *match, complete, choose*. Например, нижеследующее задание на соответствие терминов и определении можно применить в 11 классе при изучении раздела «Строение атома»:

<i>Term</i>	<i>Definition</i>
Isotopes	a negatively charged sub-atomic particle found orbiting the nucleus in an atom
Electron shell (energy level)	the central structure of an atom, usually containing protons and neutrons
The nucleus of an atom	A positively charged sub-atomic particle found in the nucleus of all atoms
Electron	a sub-atomic particle found in the nucleus of atoms that has the same mass as a proton but no charge
Proton	one of the defined orbits around the nucleus of an atom where electrons can be found
Neutron	atoms of the same element that have different numbers of neutrons in their nuclei

Это же задание можно провести в мини группе, в виде активити: «*Grab word*» с целью развития навыков говорения у учащихся. Каждой мини группе необходимо предоставить распечатанные и разрезанные на бумагах термины по разделу, учащиеся в свою очередь дают определение любому из этих терминов и могут взять ее себе. Таким образом по количеству терминов на руках, можно определить уровень знания предметной терминологии каждого учащегося.

Стратегия использования на занятиях парной и групповой деятельности вовлекает каждого учащегося в активное взаимодействие, при общении со сверстником каждый чувствует себя более уверенно и свободно использует свой «упрощенный» язык, приобретая «речевую» самостоятельность и получает возможность практиковаться в использовании предметной лексики. При разработке заданий для развития познавательных академических навыков владения языком можно использовать такие глаголы, как *describe, discuss, predict, explain, deduce*.

При помощи информационно-коммуникационных технологии можно создать аутентичную языковую среду, которая способствовала бы приобретению учащимися коммуникативных умений и языковых навыков. Для достижения этой цели особенно эффективно применение подкастов и видео-подкастов, огромное разнообразие которых представлено на порталах образовательных ресурсов: *twig-bilim* и *bilimland.kz*

Не объявляя тему урока, можно дать возможность учащимся самостоятельно прогнозировать ее, например используя прием ассоциации по рисунку, или же «Зашифрованное предложение». Например, «**Nuclear power is the most environmentally friendly means of generating energy**».

Nuclear	environmentally	is
the	power	most

energy.		of
means	friendly	generating

Обсуждая данное утверждение, направить учащихся на прогнозирование темы урока.

Для актуализации знания или прогнозирования темы урока, также можно использовать видеоматериалы на родном языке, чтобы дать возможность учащимся обсудить свои идеи, и только потом предоставлять задания на втором языке, касательно просмотренного видеоматериала. Например, по цели обучения:

10.4.3.17 знать, что углеродсодержащие соединения могут быть использованы в качестве топлива, можно использовать нижеследующее задание:

Watch the video on this link <https://twig-bilim.kz/ru/film/fossil-fuels-formation> and fill in the blanks with the correct word or group of words.

We are _____ on fossil fuels.

_____, _____ and _____ supply around 90% of the world's energy.

Although they take different forms, all three fuels are _____.

Plants absorb the Sun's _____, and convert this to usable energy through _____.

When plants and animals die, they're _____ by microorganisms.

Oil and gas are formed from the organic remains of _____ organisms.

Coal is typically formed in _____ settings.

Today this fuel is _____ from deep underground.

Для развития мыслительных навыков низкого и высокого порядка в соответствии с таксономией Блума можно использовать различные типы вопросов, называемые с применением глаголов: *analyse, contrast, contrast, evaluate*. Можно также используя элементы проблемного обучения, развивать не только мыслительные навыки, но и навыки письма. Например, при изучении раздела 11.3 D «Аналитические методы анализа» и темы:

«Масс-спектрометрия», учащимся было направлено письмо (составленное учителем):

Dear students:

This year, the Kazakhstan Agency for Fighting Economic Crimes and Corruption (Financial Police) identified about 30 illegal distilleries and suppliers. 7 has not been accounted for, including alcoholic beverages and spirits engaged in casting plant with 2 underground workshop.

This month, for example, an illegal factory was found in the region of Aktobe. In the process over six hundred thousand bottles of vodka were confiscated. The

factory is now closed but the bottles are suspected of containing an alcohol that is harmful to human health.

On another raid, near the city, a farmer was found who fermented his own wheat and distributed the product to his neighbors. His production was also confiscated and taken to analyze.

It is important to our department to determine which alcohol is present on each of these samples. For this purpose we have a GLC-MS device, but nobody with the expertise to interpret the results. It is for this reason that we ask for your help.

Attached find the mass spectra of samples taken from the two sources. We kindly ask you to use your knowledge to determine which alcohol is present in each of them.

We thank you in advance for aiding us in this predicament.

По изучению которого, и приложенных к ним масс-спектров, учащиеся составили ответно письмо, с приложением результатов своих анализов по определению спектров.

Развитие мыслительных навыков высокого порядка можно совместить с навыками письма, организовав «Silent debat»(безмолвные дебаты), согласно которому учащиеся письменно, поддерживают или опровергают приведенные утверждения, по пройденному материалу. Серия полезных фраз для диалога и письма, приводится по каждому разделу, согласно образовательной программе:

The (dis)advantages of ethanol fuels are...

Biofuels can be considered carbon neutral because...

If ethanol is produced by fermentation, then... but ...

What are the other effects of ...?

Carbon neutrality is a good (bad) idea because ...

Какие преимущества дает методика CLIL?

Обучающийся пропускает через себя достаточно большой объем языкового материала, что представляет собой полноценное погружение в естественную языковую среду. Необходимо также отметить то, что работа над различными темами позволяет выучить специфические термины, определенные языковые конструкции, что способствует пополнению словарного запаса обучающегося предметной терминологией и подготавливает его к дальнейшему изучению и применению полученных знаний и умений.

Дополнительными преимуществами приемов предметно-языкового интегрированного являются целостное синтезированное восприятие изучаемых предметов, экономия учебного времени, более глубокое проникновение в суть проблем, повышение мотивации обучаемых. В заключение полагаем важным отметить, что предметно-языковое интегрированное обучение приобретает все большую популярность в

обучении профессиональной коммуникации на английском языке, т.к. оно реализует цели профильного обучения. Методика CLIL способствует формированию у обучаемых соответствующих межличностных навыков, культурной осведомленности и повышению языковых и коммуникативных компетенций.

ЛИТЕРАТУРА

- 1.Крашенинникова А.Е., Педагогические науки: «К вопросу об использовании предметно-языкового интегрированного обучения CLIL»
- 2.О.М. Литвишко, Ю.А. Черноусова, « Компетентностно-ориентированная модель обучения: преимущества методики CLIL в преподавании профессионально-ориентированного английского языка»
3. Тележкина И.О. «Особенности предметно-языкового интегрированного обучения CLIL»
4. АЕО «Nazarbayev Intellectual Schools» Educational Program– NIS-Program , Course Plan, Chemistry ,Grade 11
- 5.Нуракбаева Л.Т., Шегенова З.К., «Методические рекомендации учителям по использованию метода предметно-интегрированного обучения (CLIL)».

УДК- 821.111

Тлеугалиева А.Т.
АГУ им. Х. Досмухамедова

ОБЗОР НОВЫХ НАПРАВЛЕНИЙ В АНГЛИЙСКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ

Keywords : *New trends, fiction, fantasy, magic realism, postmodernism, intellectual literature.*

Annotation. *This article deals with new trend in Britain Literature. Modern literature is adapted to the life of readers of our days.*

Интересно наблюдать, как современная литература 21 века продолжает развивать детектив. Он стал воистину многолик. Писательские конвейеры выпускают их в огромное количество на потребу читательского любопытства, и будут продолжать это делать. Но кроме того детективы становятся историческими, ироническими, фантастическими, интеллектуальными. Взять к примеру, произведения Дэна Брауна, Джесси Келлерман, Рекса Стаута, Ян Флеминг.

Далее современная литература 21 века развивает такие жанры как фэнтези и фантастика. Но они отнюдь уже не в чистом виде, а переформатированные, рассматриваются под разными углами зрения и сильно разветвляются. Фантазийная литература на современном этапе плодотворно сотрудничает с компьютерной игровой индустрией. По мотивам самых известных компьютерных игр пишутся книги, и наоборот. А если

перечислять под жанры, то можно выделить: космооперу, городское фэнтези, киберпанк, постапокалипсис, стимпанк, технофэнтези, хорор и готические романы.

Без глубокого литературного анализа современной английской литературе четко видны два направления: модное и вечная классика. Модное содержит различные направления:

- сериалы;
- магический реализм;
- постомодернизм;
- интеллектуальную литературу;
- комиксы;
- современный фольклор песен и шуток.

1) Сериал - это художественное или документальное произведение, состоящее из нескольких серий.

2) Магический реализм – это художественный метод, в котором магические элементы включены в реалистическую картину мира.

3) Постмодернизм – литературное направление пришедшее на смену модерну и отличающееся от него не столько оригинальностью, сколько разнообразием элементов, цитатностью, погруженностью в культуру, отражающее сложность, хаотичность, децентрированность современного мира; «дух литературы» концов 20в; литературу эпохи мировых войн, научно-технической революции и информационного «взрыва».

4) Интеллектуальная литература – это литература стирающая грань между наукой и искусством, облекающая в художественную форму отвлеченную мысль, литература, в которой преобладает осмысление жизни, а не описание ее. Произведение интеллектуальной литературы многослойной, многоплановой, непросты, требуют определенных мыслительных усилий и соответствующего читательского уровня.

5) Комикс (от англ. Comic – смешной) - рисованная история, рассказ в картинках. Комикс сочетает в себе черты таких видов искусства, как литература и изобразительное искусство.

6) Современный фольклор песен и шуток. Частушки и романс, анекдот и легенда, обряд и ритуал, и еще многое такое, чему в фольклористике не было подходящих названий. В 20-е годы прошлого века все это стало предметом квалифицированных исследований и публикаций . Однако уже в следующем десятилетии серьезное изучение современного фольклора оказалось невозможным: реальное народное творчество категорически не вписывалось в образ «в красивых советского общества». Правда, в какое-то количество самих фольклорных текстов, тщательно отобранных и причесанных, время от времени публиковалось.

В результате имеем большой и разноплановый модный букет различных произведений.

Современная литература адаптирована под жизнь читателя наших дней, поэтому и возникает другое восприятие непривычной реальности.

Видоизменились и привычные детективы: исторические, фантастические, триллеры и интеллектуальные формы письма для читателей письма.

Фэнтези занимает особый пьедестал среди писателей и режиссеров кино. На данном современном этапе фэнтези плодотворно трудится на поприще компьютерных игр.

Автобиографические произведения не интересуют читателей, исключения составляют путь к успеху некоторых богатых людей. Хотя в своем большинстве историй об успешной жизни пишут литераторы, подобную книгу сложно именовать автобиографической.

Популярные анонимы, которые блуждают паутинами в интернете содержат идеи фильмов и многочисленных сериалов. Можно прочитать маленькие идейные наброски, либо огромные труды при наличии времени желания читателя.

Популярные произведения ярких представителей современного литературного мира постмодернизма прошли переоценку культуры, стиля и прошлой нравственности - это:

- Джон Роберт Фаус;
- Джулиан Патрик Барнс;
- Джон Симмонс Барт

Классические писатели и творения не теряют востребованности и в 21 веке. Многие книжные издания постоянно обновляют и состояются в серии классических произведений разных столетий. Литература на современном этапе представляет собой огромный хаос книг. Поэтому, чтобы иметь надежный компас, современная литература 21 века предлагает различные справочники, альманахи и рейтинги. К примеру, список книг рекомендуемых Дэном Брауном, или Джоном Фаузом, или 1001 книга, которую должен прочитать каждый за свою жизнь. Ко многим сильным, хорошим книгам сегодня есть доступ через книжные магазины, библиотеки или через интернет. Цензуры в нашей стране нет (цензура на экстремистскую литературу не в счёт). Поэтому можно достать любую книгу и свободно читать в своё удовольствие, или написать книгу в своё удовольствие.

ЛИТЕРАТУРА

1. [Электронный ресурс]. – Режим доступа:
<http://www.testsoch.info/anglijskaya-literatura>
2. Алексеев М.П. Из истории английской литературы. – М.;Л.;
3. [Электронный ресурс]. – Режим доступа:
https://en.wikipedia.org/wiki/21st_century_in_literature

МРНТИ 15.81.21.

Нурмукашева С. Қ.

Х.Досмұхамедов атындағы Атырау университеті.
Психология және арнаулы білім беру кафедрасының
академиялық профессоры, п.ғ.к.

ОҚЫТУ ПРОЦЕСІНДЕ ЖОБАЛАП ОҚЫТУ ТЕХНОЛОГИЯСЫН ҚОЛДАНУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ

ЭФФЕКТИВНОСТЬ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ТЕХНОЛОГИИ ПРОЕКТНОГО ОБУЧЕНИЕ В УЧЕБНОМ ПРОЦЕССЕ

EFFECTIVENESS OF PROJECT TEACHING IN THE LEARNING PROCESS

Тірек сөздер: педагогикалық технология, proicere, жоспарлау, жобалап оқыту, концепция, делинквинт, джигсо, фишбоун, кубизм, ассоциограмма.

Андамна. Мақалада психология және арнайы білім беру кафедрасының оқытушыларының жаңа оқыту технологияларын қолдану тәжірибесі қарастырылады.

Ключевые слова: педагогическая технология, proicere, планирование, проектирование, образования, концепция, джигсо, фишбоун, кубизм, ассоциограмма. delinquent, gigs, фишинг, кубизм, ассоциатограмма.

Аннотация. В статье описывается использования новых обучающих технологий на практике преподавателями кафедры психологии и специального образования.

Keywords: pedagogical technology, proicere, planning, projecting education, concept, jigsaw, fischoon, cubism, associogram. delinquent, gigs, phishing, cubism, associagram.

Annotation. The article describes the use of new teaching technologies in practice by teachers of the Department of Psychology and Special Education

"Төртінші өнеркәсіптік революция жағдайындағы дамудың жаңа мүмкіндіктері" деп аталатын Жолдаудың жетінші бөлімін Елбасы Нұрсұлтан Әбішұлы Адами капитал – жаңғыру негізі деп көрсетіп: «Барлық жастағы азаматтарды қамтитын білім беру ісінде өзіміздің озық жүйемізді құруды жеделдету қажет... Жас ұрпақты ғылыми-зерттеу саласына және өндірістік-технологиялық ортаға ұтымды түрде кірістіру» керек екенін атап көрсетті [1]. Елбасының Жолдауын және теориялық және ғылыми қолданбалы бағытта жазылған ғылыми зерттеулерді негізге алып, Х.Досмұхамедов атындағы Атырау университетінің психология және арнайы білім беру кафедрасының жанынан құрылған «Кәсіби оқытудағы психологиялық-педагогикалық технологиялар зертханасының» профессор-оқытушылары оқыту процесінде жобалап оқыту технологиясын кеңінен пайдалануда. Оқытудағы басты міндеттердің бірі:

- жаңа әдіс-тәсілдерді үнемі жетілдіру;
- студенттерге кеңестік кезеңде қалыптасқан тыңдау арқылы дәріс беру әдіс-тәсілдерінен құтылу;
- оқыту процесіне жаңа педагогикалық технологиялар енгізіп оны меңгеру.

Педагогика мен психологияның зерттеу деректеріне сүйенсек, бүгінде еліміздің білім беру салаларында 50-60 астам педагогикалық технологиялар бар және олар тәжірибеде кеңінен қолданылуда. Отандық ғалымдар: Ж.А.Қараев, Ш.Т.Таубаева, М.М. Жанпейсова Д.М.Жүсіпбалиева, Б.Ә.Әбдікәрімұлы, М.С.Мәлібекова, Г.Қ.Нурғалиева, Қ.Қабдықайырұлы т.б. авторлар өз зерттеулерінде жаңа технологияларды пайдалану мүмкіндіктерін

нақтылап оның қажеттілігін айқындап берді. Сондай оқытудың жаңа технологияларының бірі жобалап оқыту. Олай болса жобалап оқыту технологиясы дегеніміз не? деген сұрақты талдайтын болсақ педагогикалық сөздікте «жобалау» деген сөз латынның «proicere» деген сөзі. Оны аударғандағы мағынасы «жоспарлау», «жоспарды жүзеге асыру», «дайындау. Ал, грек тілінен алынған «әдіс» деген сөз зерттеудің жолы деген мағананы білдіреді.

Ғылыми деректерге сүйенсек жобалау технологиясы ХІХ ғасырдың 2-жартысында АҚШ мектептерінде пайда болған. Жобалық жұмыстың ғылыми және саяси концепциясының іргетасын қалаған философиялық бағыттың негізгі өкілі прагматик педагог Джон Дьюи (Dewey D. (1859-1952) [2.8] болды. Американдық прагматик-педагог білім беру саласына жоба арқылы оқытуды енгізудегі басты мақсаты білім беру саласын демократияландыру, балалардың өзбетімен дамуын қалыптастыру болатын. Д.Дьюидің ілімін одан әрі жалғастырушылардың бірі американ профессор Уильям Херд (Kilpatrick W.H., (1871-1965) болды. Уильям Херд Килипатрик өз еңбегінде жобалап оқытудың тиімділігін зерттеу материалдары арқылы тәжірибеге енгізген. Жобалап оқытудың тиімділігін Уильям Херд Килипатрик былайша нақты мысал арқылы көрсетеді: «Өзіне көйлек тігіп киетін бойжеткен, көйлегін пішіп-тігуде жан аямай, ерінбей, аса қызығушылықпен көйлек үлгісін өзі ойлап тауып, өз бетімен өлшеп, пішіп, тігіп кесе- бұл жобалау технологиясының нағыз типтік үлгісі» [3.6]- деп тұжырымдайды. Автор жобалап оқытудың мәні сонда, балалар өз жұмысының нәтижесін өзі көріп, оны одан әрі жалғастыруға қызығушылықтарының болуында. Сондықтанда У.Х.К.Килипатрик жобалық оқытуды былайша сипаттаған: «әлеуметтік ортада өткізілетін жұмыстарға байланысты адамның жүректен шыққан мақсатты әрекеті» деп санаған [3.6]. Германияда жобалап оқыту мәселесін қарастырған неміс ғалымы Б.Отто болды. Б.Оттоның жобалап оқыту әдісі сабақтарда оқушылармен еркін пікірлесу идеясынан туындаған. Автордың жобалап оқыту теориясына қосып отырған үлесі сонда «Сабақтарды өткізу тәсілі» деп аталатын концепция ұсынуында. Бұл концепциясында Б.Отто тарих сабақтарын өткізуде жобалап оқытуды тәжірибеге енгізіп, жобалап оқытуда оқушылармен сұхбаттасу қажеттілігін көрсетіп, бұл әдістің оқушыларға еркіндік беретіндігін өз теориясында көрсеткен [4.12].

50-жылдары жоба арқылы оқыту мәселесіне неміс ғалымы, педагог А.Рейхвейн [5.42] ерекше мән беріп, бұл бағытта біршама зерттеулер жүргізген. А.Рейхвейн жобалау проблемасы тек теориялық негізде шешіліп қана қоймай, ол тәжірейбемен байланысқан жағдайда ғана жоба болады деген тұжырым жасайды.

60-жылдардың ортасында жобалап оқыту әдісі халықаралық деңгейде қолданылды. Жобалап оқыту әдісіне байланысты жүргізілген көптеген зерттеулер бұл әдістің тиімділігін нақты дәлелдеген. Сондай авторлардың бірі В.Килпатрик болды. В.Килпатриктің пікірі бойынша: «оқу әрекеттері

оқытушының қатысуынсыз орындалуы тиіс, сонда ғана оқушы өз әрекетінің нәтижесін көріп, өзінің қабілетін бағалай алады» [3.6] десе, Д.Дьюи «оқушының әрекеті мұғаліммен бірлескен әрекет болу» [2.8] керек деген идеяны жақтаған. Есімері аталған екі автор оқытуда жобалау әдісін пайдаланудың артықшылықтары сонда, оқыту процесінде балалар өз әрекетінің нәтижесін көре алып, одан әрі ізденуге деген қызығушылықтың пайда болуында.

XX-ғасырдың басында және орта кезінде Еуропа мен Ресейде сабақты жобалау әдісі арқылы өткізу идеясы жалпы білім беретін мектептер мен жоғарғы оқу орындарындағы дәстүрлі оқытуға қарсы бағытталған бағдарлама ретінде енді.

Қазақстанда білім беру саласына **кредиттік жүйе** енгелі жобалап оқыту технологиясын пайдалану және оны тәжірибе енгізу жүзеге асырылды.

Бүгінгі студент ертеңгі жас маман. Х.Досмұхамедов атындағы Атырау университеті дайындап, кәсіби білім беріп отырған болашақ «Психология», «Педагогика және Психология» және «Дефектология» мамандықтарының студенттеріне сапалы білім берудің тиімді жолдарын пайдалану өзекті мәселелердің бірі болып қала береді. Осы қағиданы негізге алып психология кафедрасының доценті Айжан Есетқызы Қаженбаева, магистрлер Гулмира Мерлатқызы Мусина, Тоты Жұмажанқызы Бисенбаева, Нұргүл Бақбергенқызы Қарабаева, Жанар Серікқалиқалықызы Бекжанова, Өмірзақова-Ахмет Хамидоллақызы т.б. оқытушылар психология мен дефектологияның түрлі салары бойынша жүрізілетін пәндердерде болашақ кәсіби маманның тұлғалық дамуына және студенттерді зерттеушілік, өзбеттілік, топтық жұмыстарға бағытталған жаңа оқыту технологияларын пайдаланып дәріс-практикалық сабақтар өткізуде.

Доцент А.Е.Қаженбаева, магистр Н.Б.Қарабаева педагогикалық технологиялар-дан «Сын тұрғысынан ойлау», «Проблемалық оқыту», «Модульдік оқыту», «Ойын технологияларын», «Саралап оқыту» технологияларын өз тәжірибелеріне енгізсе; магистр Ж.С.Бекжанова дефектология мамандығының ерекшеліктерін ескеріп, Джигсо, фишбоун, кубизм, ассоциограмма әдістерін пайдаланып, дефектолог мамандарды кәсіби жағынан даярлауда жақсы нәтижеге жетуде.

Магистрлер Г.М.Мусина, Т.Ж.Бейсенбаева және академиялық профессор С.К.Нурмукашева өз сабақтарында жобалап оқыту технологиясын пайдалануда.

«Кәсіби оқытудағы психологиялық-педагогикалық технологиялар» зертханасының білім беру саласының мектептерімен жасалған меморандумы бойынша Г.М.Мусина, Т.Ж.Бисенбаева, С.К.Нурмукашева қаладағы № 2 Ж.Нажімиденов атындағы мектепте «Практикалық психология», «Заң психологиясы», «Педагогикалық психология» пәндерін жобалап оқыту технологиясы бойынша сабақ жүргізуді тәжірибеге енгізді. Мәселен, 3-курс «Психология» мамандығының студенттері 2018 жылдың алтыншы семестрінен бастап заң психологиясының «Қылмыстық психология»

тақырыбы бойынша «Кәмілетке толмаған балалардың делинквинті және қылмыстық әрекеттерін алдын-алу» деген тақырып бойынша диагностикалық және коррекциялық жұмыстар жүргізуде.

Жобалап оқыту технологиясын «Заң психологиясы» атты пәнде пайдаланғанда, міндетті түрде:

- оқыту әдістері мен тәсілдерін;
- оқытудың формасы мен құралдарын алдын ала нақтылап оны психологияның диагностикалық, коррекциялық және психопрофилактикалық жұмыстармен байланыста қарастырамыз.

Заң психологиясының дәріс-сабақтарында интерактивті, хабарламалық, бірлескен әрекетті, проблемалық т.б. әдістерді пайдаланып заң психологиясының теориялық негізіне талдау жасадық. Белінген нақты тақырыпты зерттеуде студенттерді үш топқа бөліп, әр топтың жетекшілері таңдалып, тағайындалды. Жоба тақырыбын зерттеудегі басты топтық міндеттер: бірінші, студенттер жоба тақырыбын теориялық негізде зерделеу. Бұл бағытта теориялық міндетті орындауда топ және оның мүшелері жоба тақырыбына сай шетел басылымдарын, ресейлік және Қазақстандық ғылыми еңбектерді оқып саралап белгілі бір тұжырымдар жасау; екінші, оқылған, зерделенген әдебиеттер негізінде студенттер жоба тақырыбына сай мақсат, міндеттерді айқындау; үшінші, теорияны тәжірибемен байланыстыру мақсатында алынған нақты тақырып бойынша студенттер зерттеу әдістерін және зерттеуге сай методикаларды дайындайды. Теорияны тәжірибемен байланыстыру мақсатында студенттер эксперименталды жұмыстар жүргізіп, оны саралап, нәтижесін шығарып ұсыныстар береді.

Жобалап оқыту технологиясында біз студенттердің зерттеушілік қызметіне мән береміз. Оның тиімділігі жоғарыда аталған міндеттерді орындауда үш топтың мүшелерінің барлығы қатысып, жинақталған, алынған деректерді толықтырып отырады. Бұл жерде ескере кететін жайт топтық зерттеу әрекеттерінен бірде-бір студент тыс қалмайды. Өйткені тақырыпты теориялық-практикалық тұрғыда талдауда әр студентте, топта бағаланады.

Қорыта айтқанда жобалап оқыту технологиясын тәжірибеге енгізіп, студенттерді тақырып бойынша ізденуге, эксперименталды зерттеу арқылы нақты деректер алып оны өңдеуге дағдыланып, коррекциялық жұмыстар арқылы жобаның нәтижелі аяқталуына қол жеткізеді. Жобалап оқыту технологиясын пайдаланудың тиімділігі және оның нәтижесі сонда, ЖОО-да әліде болса кездесіп қалатын студенттерді қинап, күштеп оқытудан көрі, міндетті түрде мамандықтың ерекшеліктерін ескеріп, оларды дербес ізденуге, зерттеушілік әрекеттерге бейімдеуге болатындығына көз жеткіздік. Олай болса тақырыпты зерттеуде студенттердің өздері таңдаған мамандықтарына деген қызығушылығын, белседілігін, жауапкершілігін жобалап оқыту технологиясының нәтижелілігінен көруге болады.

«Естігенімді-ұмытамын, көргенімді-есте сақтаймын, өз істегенімді-меңгеремін

- деп Конфуций айтса, қазақ халқы «жүз рет айтқаннан бір рет көрген артық» дегендей, жобалап оқыту технологиясының зерттеушілік бағыттының мәні сонда, болашақ кәсіби білікті мамандар жоспарлаған жұмыстарын тәжірибе арқылы жүзеге асырып, оны өзбетімен орындау арқылы кез келген проблеманы, түрлі психологиялық жағдаяттарды шеше білуге дағдыланады. Зерттеудің нәтижесінде болашақ психолог мамандар жоба әрекетінің зерттеушілік қызметінің нәтижесін өздері алып, жобаны қорғап, дәлелдей алуға үйренеді. Олай болса қай салада болмасын маман кадрларды дайындауда жобалап оқыту технологиясы тиімді деп айтуға негіз бар.

ПАЙДАЛАНҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

- 1.2018 жылғы 10 қаңтар. Қазақстан президентінің халыққа Жолдауы-2018: Толық... stan.kz/kazakhstan-prezidentinin-khalykka-zhol
- 2.Дьюи Дж."Школа и общество"(1925) - цит. "Педагогическая лекция. 2003/04 учебный год. Метод. проектов в школе" /Спец.прилож. к журналу"Лицейское и гимназическое образование , вып. 4, 2003 –с.8
- 3.Килпатрик У.Х «Метод проектов . Применение целевой установки в педагогическом процессе» (1928)-цит по Педагогическая лекция. 2003/04 учебный год. Метод проектов в школе » /Спец.прилож. к журналу «Лицейское и гимназическое образование» , вып-4 , 2003- с . 6.
4. Сатарова «Метод проектов в трудовой школе» (1926) — цит. по Педагогическая лекция. 2003/04 учебный год. Метод проектов в школе» /Спец.прилож.к журналу «Лицейское и гимназическое образование» , вып. 4, 2003-с. 12.
5. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования/ под. ред. Е.С. Полат — М.:2000 Пахомава Н.Ю. Проектное обучение-что это?// Методист, №1, 2004-с. 42.
- 6.Гузев В. В. «Образовательная технология: от приема до философии» //Директор школы. выпуск 4. - 1996. - с. 61-70.
- 6.Выготский Л.С. Психология развития человека. М., 2005.
7. Современная гимназия: взгляд теоретика и практика./Под ред. Е.С. Полат. – М., 2000.

УДК-378: 81,25

М.К. Кожаметова

аға оқытушы Көптілді білім беру факультеті
«Аударма ісі және шет тілдер кафедрасы»

АҒЫЛШЫН ТІЛІ САБАҒЫНДА ДИДАКТИКАЛЫҚ ОЙЫНДАРДЫ ПАЙДАЛАНУДЫҢ МҮМКІНДІКТЕРІ

Key words - *communications, learning method of orientation, communication, group, small groups, Proverbs, sayings, poems, grammatical, lexical, phonetic materials.*

Annotation. *The author of this article is reported about the role of lesson games and its methods of using and also its significance during the course of teaching language which gives a good chance to communicate and improving speaking skills of students.*

Шет тілі пәні оқушылардың жан жақты дамып жетілуіне, дүниеге көз қарасының, сана сезімінің, рухани және эстетикалық көзқарасының қалыптасуына, өз бетінше білімін көтеруге ұмтылуын дағдыға айландыруына игі әсер етеді. Шетел тілін оқып үрену барысында оқушылар өз сөзін жоспарлай білуге икемделеді, сөз әдептерін дұрыс пайдалануға дағдыланады.

Шетел тілін мектепте оқытудың шарттарын ескере отырып, оқушылардың мектепті бітіргеннен кейін шетел тілін оқып, түсіне білу қабілеттерін қалыптастыруға мән берілуге тиіс. Осыған орай, шетел тілін оқытудың практикалық мақсатын жүзеге асырудың алғы шарты – оқыту әдіс тәсіліне коммуникативтік бағдар беруге назар аударылады. Мектеп жасына дейінгі балалардың басты іс-әрекеттерінің бірі- ойын. Мектепте оның орнына басты іс-әрекет түрі болып оқу әрекеті кіреді. Бірақ мектепте ойынды сабақтан мүлде бөліп қарауға болмайды.

Жалпы орта білім беретін мектептердегі шетел тілдерін оқыту тұжырымдамасында төменгі және ортаңғы сатыда, тіпті жоғары сатыда да сабақтар ойындар мен ойын элементтерін кеңінен қолданған тиімді болатыны көрсетілген. Шетел тілінде сөйлеуді, қарым- қатынас жасауды, коммуникацияға үйретуді ниет еткен әрбір мұғалім өз сабақтарында жаттығулардың бір түрі ретінде ойындарды қолданатыны сөзсіз.

Оқыту әдіс тәсіліне коммуникативтік бағдар беруге назар аударылады. Мектеп жасына дейінгі балалардың басты іс-әрекеттерінің бірі – ойын. Мектепте оның орнына басты іс-әрекет түрі болып оқу әрекеті кіреді. Шетел тілінде сөйлеуді, қарым қатынас жасауды, коммуникацияға үйретуді ниет еткен әрбір мұғалім өз сабақтарында жаттығулардың бір түрі ретінде ойындарды қолданатыны сөзсіз. Ойындарды жаңа тілдік материалдарды бекітуге, сабақты қызықты өткізуге, шәкірттердің тілге деген қызығуын арттыруға, білім деңгейін тексеру құралы ретінде пайдалануға болады.

Ойындар жаңа тақырыптарды өткенде, сөздерді, грамматикалық материалдарды, тұрақты сөз тіркестерін пысықтауға арналған жаттығулардың бір түрі ретінде пайдаланылды. Мұғалімнің ойындардың сабақ кезінде қолдануға ыңғайлы, ықшам, өткізілуі жағынан қарапайым түрлерін тандап алғаны жөн. Тандап алынған ойындар шәкірттердің сөз байлығына, тілдік қорына сай болуы керек.

Мұғалімнің кез келген ойынды өткізуі үшін, алдын ала жоспар құрып алуы қажет. Ол жоспар, әдістемелік тұрғыдан алып қарағанда, мынандай шарттарға жауап беруі тиіс:

- Ойынның өтілетін сабақтың тақырыбы мен мазмұнына сәйкес келуі;
- Ойынға бөлінетін уақыттың нақты белгіленуі;
- Ойынның ойналу түрінің топ болып ойнау, кішірек топ болып ойнау, т.б. нақтылануы;
- Ойынға қажетті материалдардың түгел дайындалып қойылуы;
- Қолданатын сөздер, сөз тіркестері, мақал-мәтелдер, тақпақтар, өлеңдердердің таңдалып алынуы;

-Пысықталатын грамматикалық,фонетикалық, лексикалық материалдардың анықталуы;

-Пысықталатын ойынның өту барысының жоспарының жасалуы.

Сабақта қолданатын ойындар алуан түрлі болуы сабақтың тақырыбы мен мазмұнына сәйкес келуі;

Сабақта қолданатын ойындар алуан түрлі. Олар негізінен, оқу ойындары және коммуникативтік ойындар болып екіге бөлінеді. Оқу ойындарын коммуникативтік ойындардан бөліп қараған дұрыс, өйткені бұл ойындардың шетел тілі сабақтарында әрқайсысының пайдалану орны, мақсаты, атқаратын қызметі жағынан айырмашылықтары бар. Дегенмен, бұл екі ойын түрі тек теориялық жағынан ғана бір-бірінен ажыратылады. Шетел тілін оқытудың бастапқы сатысында оқу ойындарын немесе коммуникативтік ойындарды қолдану оқушылардың білім, білік дағдыларына байланысты шешіледі. Себебі тілді жаңадан оқып жүрген оқушылардың білім қоры онша көп болмағандықтан, еркін қарым қатынас жасап, сөйлесе алмайды, сондықтан, мұғалім тек коммуникативтік ойындарды қолдануға мәжбүр болады. Әдетте ойындар бұрын өтілген материалдарды негізге ала отырып, соларды пысықтау, толықтыру, қаншалықты меңгерілгенін байқау үшін қолданылады.

Қазіргі әдістемеде коммуникативтік ойындарға төмендегі талаптар қойылады:

- Коммуникативтік ойындар оқушылардың білік дағдыларына сай, яғни ойында кездесетін тілдік материалдар таныс болуы қажет;
- Коммуникативтік ойындар тілді үйретуді мақсат етеді, әйтседе ойындардың мақсаты мен міндеттері тек қана тілдік материалдарға бағынышты болмайды.
- Коммуникативтік ойындар сабақ тақырыптарына, белгілі бір жағдайларға байланысты болады;
- Коммуникативтік ойындарды пайдаланғанда, тілдік және емес іс әрекеттер нақты міндеттерге қатысты болады;
- Коммуникативтік ойындарды қолданғанда кейбір іс әрекеттер алғаш рет жаттықтырылады да, оқушылардың жіберген қателері оқу ойындарындағыдай бадырайып көрінбейді.
- Коммуникативтік ойындар кезінде мұғалім үйретуші басты тұлғадан үйретуші қатарына ығыстырылады.

Енді ойынды дайындау барысында мұғалімнің ескеретін жайттарына тоқталайық. Қажетті ойын таңдалынып, керек болған кезде кей жерлері өзгертіліп, сабаққа ыңғайлы етіліп қойылады. Бұл орайда оқу мақсатына қарай сыныптағы әлеуметтік орта, шәкірттердің білім деңгейі, ойын ойнай алу дағдысы ескертілуі тиіс.

Ойынға қолданатын материалдар, қажетті-ау деген үлгілер, суреттер, таяғыш сөздер жинақталып сұрыпталады. Егер ойын алғаш рет өтілетін болса, материалдар, суреттер қатты қағазға желімдегені дұрыс.

Тілдік материалдар, сөздер, сөз тіркестері алдын ала қайталанып, жаттығулар жасатылып, толықтырулар енгізіледі. Ойынға қажетті сөз тіркестері, таяныш сөздер тақтаға немесе плакаттарға жазылып, түрлі нұсқада ілініп қойылады.

Оқушылар топтарға бөлініп, сыныптағы орындықтар мен үстелдер ойын ережесіне ыңғайлы етіп орналастырылады. Оқушылар отыратын қатарына қарай немесе өз қалаулары бойынша топтарға бөлінеді. Қажет болған жағдайда техникалық құралдар дайын тұрғаны абзал. Материалдарды бөлгенде, егер ойын ережесінде көрсетілсе, оқушылардың бір-біріне қолдарындағы материалдарын көрсетпеулері де көзделеді. Тақырып пен жағдайды суреттеу кезінде оқушылардың ролдері, қолданатын сөздері түсіндіріледі, ойынның мақсаты мен міндеті, ережесі айтылады.

Ойынды бастар алдындағы хабарлама, түсініктеме, шәкірттердің ана тілінде жүргізілгені дұрыс. Керек болған жағдайда олар тақтаға жазылып, оқушылардың не істеп не қоятыны қысқаша үйретіледі. Тапсырмалары мен ережелерін өзгертіп, басқаша етіп, түрлендіріп беру мұғалімнің өз еркінде. Ойынның өтілу барысында мұғалім басқарушы емес - байқаушы, кейде бірге ойнаушы ролінде болады. Тілдік проблемалар болып қалған жағдайда мұғалім көмекке келеді. Қателер, кейбір көңіл аударар ерекше жайттарды не мұғалім, не ойынды басқарып отырған оқушы жазып отырады, бірақ оларды ойын үстінде түзетуге болмайды.

Ойынды алғаш рет қолданғанда дұрыс болып шықпауы да мүмкін. Оған оқушылардың ойынның міндетін, ережесін толық меңгермеуі себеп болады. Ойын дұрыс ойналмаған жағдайда, оны тоқтатып, кейінірек өткізу керек. Ойын соңынан оқушылармен бірге олардың пікірі, көзқарасы т.б. талданады, баға беріледі. Ойын кезінде жазылып алынған кесте бойынша қателер түзетіледі. Ойынды дұрыс ұйымдастыру оның нәтижелі болуының басты себебі екенін есте ұстау لازم. Бір тақырыпта бірнеше ойын қолданылатын жағдайда, олар тақырыптары бойынша топтастырылып, хатқалтаға салынып сақталынады.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР

1. Байгелова Ұ.Б. , Байнеш Ш.Б. Дидактикалық материалдар.- Алматы, Атамұра, 2002, 61-б.
2. Берман И.М. Обучение устной речи и ситуации. – ИЯШ, 1994, №5,66 с.
3. Береовиков В. Коммуникативный метод и его основные принципы. –ИЯШ, №1, 2002, с. 28.

УДК 378-147: 811.111

Айбатова Д.Н.

Студентка 3 курса факультета «Полиязычного образования»
Атырауский государственный университет им. Х. Досмухамедова
Научный руководитель: **А.А. Тлеугалиева**
г. Атырау, Республика Казахстан

МЕТОДЫ ОБУЧЕНИЯ ПИСЬМУ НА АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ

Ключевые слова: лингвистический компонент, фонологическая система, визуальное восприятие, звуковая система.

Аннотация. Статья посвящена изучению методов обучения письму на английском языке в средней школе. Целью данной работы является исследование методов обучения письменной речи как средство обучения иностранному языку.

Key words: linguistic component, phonological system, visual perception, sound system.

Annotation. The article is devoted to the study of the teaching writing in secondary school. The purpose of this work is to study methods of teaching writing as a means of teaching a foreign language.

Письменная речь - это процесс выражения мыслей в графической форме. Письмо в методах обучения иностранному языку - это овладение графической и орфографической системой иностранного языка для лучшего понимания речевого и языкового материала. Письмо здесь играет вспомогательную роль в овладении разговорным языком и чтением, так как непосредственно связано с этим [4] Письмо - это сложный навык, который обеспечивает общение между людьми с помощью графических знаков. Иными словами, это продуктивный вид деятельности; человек записывает свои мысли, чтобы передать их адресату. Произведением этого вида деятельности является текст. Написание, а также чтение включают такие факторы:

(1) стимулирование мозговой деятельности и мотивация;

(2) аналитические и синтетические

(3) перманентный;

1) Первый пункт связан с мотивацией, которая возникает из-за необходимости принимать участие в общении, предполагает письменную речь.

2) Аналитические и синтетические части имеют дело с выражением и воплощением высказывания; выбираются слова, анализируются субъектно-предикатные и синтагматические отношения.

3) Третья часть реализуется в виде письменного текста [2]

При обучении письменной речи активное участие принимают следующие восприятия:

1. Визуальное (ученик видит графический знак, слово, предложение и т. д.);

2. Аудиальное (ученик созывает знак с тем, как он звучит);

3. Кинестетическое (ученик произносит то, что видит);

4. Моторное (рука делает движение, необходимое для написания знака).

Лингвистический компонент письма, который позволяет учащемуся использовать письмо как средство обучения, имеет тройную природу:

1) Во-первых, воздействие на графическую систему в двух вариантах (написанных и типизированных), малых и заглавных букв представляет проблему учащемуся. Ученик изучающий английский может испытывать некоторые трудности при подстановке d для g, s для c, m для t, поскольку кириллическое представление для русского языка g выглядит как римская d.

Звуковая система английского языка богаче графической (26 букв и 44 фонем).

2) Второй компонент - орфография (искусство или практика написания слов правильно).

3) Развитие навыков, необходимых для написания текста под диктовку.

Поскольку письмо является сложным умением, оно должно быть разработано путем формирования таких навыков как:

- 1) писать буквы английского алфавита (графика);
- 2) конвертировать речевые звуки в свои символы - буквы;
- 3) правильно писать слова, фразы, предложения;
- 4) записывать различные упражнения [6]

При формировании письменной речи важны следующие факторы:

1. Слуховое восприятие звука, слова, фразы или предложения.
2. Сочленение звука и произношения слов, фраз, предложений ученика, который записывает данный текст.
3. Визуальное восприятие букв или буквенных комбинаций, которые означают речевые звуки.
4. Движение мышц руки.

Как уже упоминалось выше, речь идет о:

- 1) возможности формирования букв алфавита (графика);
- 2) знания правильных комбинаций букв (орфография);
- 3) умение выражать себя через написанное слово (диктовка или сочинение)

Следует отметить, в какой мере рассматриваемые методы осуществляются эти три интегрированных навыка. Методы, предназначенные для лиц, чей родной язык использует один и тот же алфавит, мало нуждаются в корректировке почерка в учебном курсе. Методы, которые обучают язык, используя иной алфавит, должны начинаться с вводного курса знакомства с новой азбукой. Некоторые из тех же принципов, которые применяются в преподавании чтению, в равной мере относятся к преподаванию письму. Нет необходимости преподавать весь алфавит сразу: достаточно нескольких букв одновременно [3] Существует множество различных способов обучения письма с нуля. Два из наиболее известных методов являются:

- звуковой метод;
- метод предложения;

В звуковом методе устанавливается связь между звуком и буквой. Для языков с последовательными и фонологическими системами орфографии это можно считать преимуществом. Но для языков с несогласованным (взаимно однозначным) соответствием между буквой и звуком иногда используется метод предложения (сверху вниз), исходящий из предложения в слово и в букву. Данный метод сочетается с медленным изучением букв, так что все слово эффективно распознается. Новых букв очень мало; и те, которые выглядят одинаково, d и b, g и d, c и s, u и v, например, расположены как можно дальше друг от друга.[5] Метод предложения начинается с

предложения и разбивает его на слова и буквы. Звуковой метод начинается с буквы, строит буквы в слова и слова в предложения. Данные слова формируют такие предложения, как: This is a hat. That is a men. It is her cat. После ряда таких предложений, один или два новых слова добавляются; они комбинируются с известными уже известными буквами, чтобы сформировать новые слова и предложения. Ученики полностью знакомятся с одной буквой перед тем, как изучить зеркально-отраженный эквивалент. Предложения и слова иллюстрированы в тексте с помощью специального букваря и сопроводительными видео. Следовательно, как букварь, так и видео объясняют значение каждой отдельной иллюстрации.

Письмо и письменная речь в методике обучения иностранному языку выступают не только как средство обучения, но всё более как цель средства обучения иностранному языку. Письмо – это творческий компонент письменной речи. Подготовительный период в обучении письму облегчает беспокойство учащихся на начальном этапе, придавая уверенность и повышая качество мыслительных способностей в данном процессе [1] Письмо – это творческий компонент письменной речи. Вся система языковых и условно-речевых упражнений, выполняемых в письменной форме, относится к учебной письменной речи. Письменные сочинения, изложения, составление планов на заданную тему, написание письма и рассказов относятся к коммуникативной письменной речи. Написание письма – очень удачная форма упражнений, носящих полифункциональный характер. Таким образом, успешное обучение письму на начальном этапе способствует совершенствованию навыков письма, конечным результатом которого является успешное выполнение заданий на экзамене по иностранному языку.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Зверева А. «Открытие Потаповой». Учительская газета. 02.12.1986
2. Потапова Е.Н. «Радость познания». Москва. «Просвещение». 1987.
3. Потапова Е.Н. «Становление почерка». Советская педагогика. № 7 1987.
4. Ушинский К., "Руководство к преподаванию по "Родному слову" (СПб., 1880);
5. <http://planetadetstva.net/uchitelyam/pervyj-klass/obuchenie-pismu-po-metodike-potapovoj-e-n.html>// Обучение письму по методике Потаповой Е.Н. / статья /Березикова Светлана Михайловна.
6. <http://www.rae.ru/forum2012/264/1214//>СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ К ФОРМИРОВАНИЮ КАЛЛИГРАФИЧЕСКОГО НАВЫКА У МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ/ Рахманова М.Р.

УДК 378.147:800

Кенжегалиева С. К.
Атырауский государственный университет
им. Х. Досмухамедова г. Атырау

ФОРМИРОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ЯЗЫКОВОЙ КОМПЕТЕНЦИИ У СТУДЕНТОВ НЕЯЗЫКОВЫХ ФАКУЛЬТЕТОВ

Ключевые слова: профессиональная языковая компетенция, функциональная языковая грамотность, профессиональное владение языком, коммуникативно ориентированное обучение русскому языку.

Аннотация. В данной статье рассматриваются проблемы развития профессиональной языковой компетенции студентов неязыковых факультетов, предлагаются формы организации учебного материала на занятиях с целью развития функциональной грамотности учащихся.

Аңдатпа. Бұл мақалада мұғалімдер үшін әдістемелік құрал жасауға қажеттіліктер көрсетіле отырып, орыс тілін оқытуды құзыреттілік тұрғыда жүзеге асырудың кейбір мәселелері қарастырылған.

Annotation. It is considered some problems of competence approach studies in this article. It shows to necessary methodological textbooks for teachers.

Современная программа изучения русского языка на неязыковых факультетах предполагает организацию учебного процесса, который направлен на пересмотр функциональной значимости знаний при обучении неродному языку. Среди личностных характеристик выпускников называется умение обосновывать свою позицию, высказывать свое мнение. Важным фактором активизации речетворческой деятельности студентов на занятиях по русскому языку является использование продуктивных исследовательских методов обучения [1, 57].

Информация, полученная студентом в процессе изучения чужого языка, должна быть пригодна для решения необходимых задач средствами данного языка, выпускник обязан уметь решать с помощью полученных знаний по иностранному языку актуальные для него и общества задачи общения в бытовой, производственной и культурной жизни, уметь пользоваться фактами языка и речи для реализации целей общения в различных условиях речевого общения.

Наличие у русского языка статуса языка межнационального и международного общения ставит особые задачи теоретического и практического характера перед русистикой и методикой преподавания русского языка как неродного. В свете необходимости знания молодежью нашей страны не только родного языка, но еще дополнительно и двух мировых – английского и русского – перед будущими специалистами стоит задача овладения русским языком как средством получения необходимой информации о новейших достижениях науки и техники. Именно поэтому, начиная со второго семестра, программа по русскому языку предполагает изучение научного стиля русского языка.

В связи с этим преподавателю русского языка в национальных группах очень важно при организации учебного процесса точно сформулировать цель обучения, которая устанавливается в тесной связи со специальной подготовкой самих студентов.

В качестве цели обучения русскому языку специалистов в различных областях науки можно принять пассивное овладение языком, когда учащиеся

способны только читать и понимать тексты по специальности, и не ставят при этом задачу владения кодифицированной речью. Однако большинство специалистов в настоящее время не может удовлетвориться пассивным владением языком, поскольку координация сотрудничества в области науки и техники, особенно в таком городе, как Атырау, требуют их личного общения и непосредственного участия в совместной работе со специалистами других стран.

Предлагаемая статья посвящена проблеме формирования языковой базы у студентов национальных групп, которая, обеспечивая функциональную языковую грамотность, позволила бы им активно участвовать в учебном процессе по избранной специальности на русском языке.

Анализ лингвометодических основ обучения казахских учащихся языку специальности в вузе приобретает особую важность вследствие того, что в этот период создается языковая база для последующего применения русского языка для развития профессиональных знаний. Исходя из коммуникативно ориентированного подхода, ведущего в обучении иностранному языку, преподаватель должен сосредоточиться на ряде вопросов, входящих в компетенцию функциональной лингвистики как основы коммуникативного обучения языкам и обратить внимание на освещение таких проблем, как особенности монологической и диалогической речи.

В процессе обучения языку специальности в качестве основной выдвигается задача формирования у студентов речевых умений в тех видах и формах речевого общения, на которых базируется учебная деятельность обучающихся при овладении специальными научными дисциплинами.

Сфера деятельности решающим образом влияет на характер этой деятельности, определяет ее виды и формы. Только выяснив цели, задачи учебной деятельности на занятиях по специальности, можно решить вопрос о месте в этой сфере речевой деятельности, специфике и роли ее отдельных форм и видов.

Педагогический процесс в функциональном плане предстает в виде протекающей в определенное время деятельности обучающихся по усвоению предлагаемого им дозированного, специально организованного учебного материала и деятельности преподавателя по управлению ею, т.е. процесса их взаимодействия.

Применительно к анализируемому нами процессу обучения студентов основам той или иной специальной дисциплины деятельность преподавателя включает:

- 1) передачу в форме сообщения (с элементами разъяснения, доказательства) сведений по данному учебному предмету;
- 2) контроль за восприятием (пониманием) обучающимися сообщаемых сведений с целью внесения коррективов в сам процесс передачи;
- 3) проверку усвоения обучающимися тех сведений, которые ими были получены через сообщение преподавателя, иными словами – фиксацию уровня обученности учащихся;

4) дополнительное (повторное) объяснения материала при условии, что он усвоен недостаточно прочно.

Деятельность обучаемых включает:

- 1) восприятие (и письменную фиксацию) той информации, которая содержится в сообщении преподавателя (в лекционном курсе);
- 2) процесс присвоения полученных сведений (самостоятельная работа с книгой и записями лекций – процесс чтения, понимания и запоминания);
- 3) закрепление знаний, контроль правильности, точности и полноты усвоения (посредством сообщения учебной группе и преподавателю усвоенного материала) и коррекцию;
- 4) восприятие каждым учащимся сообщений других учащихся и замечаний преподавателя, сопоставление их с собственными знаниями, которые получены в процессе обучения.

Нами разделяется точка зрения И.Л. Бим [1,212], считающей, что «педагогический процесс, т.е. деятельность учащегося (ориентировочная и исполнительная) и деятельность учителя, в значительной степени потенциально задается самой организацией материала».

В нашем случае, применительно к обучению студентов национальных групп основам специальных дисциплин на русском языке, материал, подлежащий усвоению, организован тематически, поскольку весь учебный курс представлен отдельными текстами, расположенными в определенной последовательности и раскрывающими определенную тему или подтему.

Характер действий преподавателя и студентов, тематическая организация материала обуславливают следующие формы речевого взаимодействия при обучении:

- 1) передачу содержания темы преподавателем и восприятие сообщаемого коллективом учащихся – в форме монологического сообщения (монолог может включать элементы диалога, но это не меняет общего характера речевого общения как монологического по своей сути);
- 2) обратно направленный процесс сообщения сведений учащимися учебной группе и преподавателю с целью закрепления знаний и контроля правильности и полноты усвоения – в форме монологических высказываний по той же теме, которая раскрывалась в сообщении преподавателя;
- 3) выяснение каких-то элементов содержания, не понятых учащимися в сообщении преподавателя, или переданных неточно учащимися во время их сообщений – в форме беседы между преподавателем и учащимися; каждый вопрос возникает на основе ситуации, но в содержательных границах данной подтемы).

Заметим, что самостоятельная работа учащихся по усвоению полученных сведений также проходит в рамках темы и представляет собой процесс составления для последующей передачи монологического сообщения по данной теме на основе имеющихся у учащихся лекционных материалов и материала учебника. Использование актуального текстового материала создает возможность для успешной самостоятельной работы.

Кроме тщательно отобранных текстов, значительную часть учебных текстов составляют упражнения. Система упражнений должна быть построена также в соответствии с целевыми установками. На первом этапе необходимо обратить внимание на развитие навыков чтения, слушания и понимания. На последующих этапах наряду с с выработкой навыка понимания начинается активная работа над развитием навыков устной речи. При помощи аспектных упражнений отрабатывается грамматически и фонетически правильная репродуктивная речь, затем постепенно полученные речевые навыки автоматизируются. Все эти упражнения носят характер подготовленной речи, поскольку для их выполнения всегда дается какая-то опора в инструкциях преподавателя.

Отбор грамматического материала для обучения специалистов может определяться нуждами изучаемого текстового материала, спецификой освоения учащимися средств выражения, наиболее употребительных в ситуациях обмена необходимой информацией, так как «...приступая к обучению русскому языку тех или иных учащихся, необходимо четко представить себе жизненные ситуации и формы общения, в которых они хотят пользоваться русским языком» [3,15].

Все целевые установки характеризуются общим требованием освоения определенного языкового материала и формирования соответствующих умений, связанных с осуществлением более или менее ограниченной коммуникации по специальности. Эта зависимость коммуникации и сферы деятельности специалиста является определяющей при конкретизации цели. К сожалению, как показывает опыт, учебные планы во многих случаях не обеспечивают оптимальных условий для осуществления цели, сформулированной в учебной программе. К тому же цель часто устанавливается недостаточно четко, так как нет определенной нормы для установления того, какой уровень владения русским языком можно считать достаточным для специалиста. Недостатком можно считать и то, что отсутствует связь между филологической кафедрой, обучающей студентов практическому курсу и научному стилю русского языка, и спецкафедрой, продолжающей изучение русского языка как языка специальности, нет координации программ, общих учебников, общей методики преподавания языка.

Итак, педагогический процесс в условиях обучения специальности в его речевой стадии протекает преимущественно в форме монологических сообщений (преподавателя или учащихся). К диалогической форме общения прибегают обычно тогда, когда обнаруживаются пробелы в процессе усвоения или передачи информации для усвоения: диалогическое общение принимает в этих случаях форму тематической беседы между преподавателем и учащимися, т. е. ситуативно обусловленной цепи вопросов и ответов в рамках изучаемой темы.

Специфика форм речевого взаимодействия в условиях обучения специальности является, с нашей точки зрения, столь же существенным

различительным признаком научного стиля, как и его языковые особенности. Более того, представляется, что различие в формах речевого взаимодействия в сферах деятельности, обслуживаемых тем или иным стилем, можно считать одной из существенных характеристик данного стиля.

Обучение языку специальности (точнее, видам и формам речевого общения в той или иной сфере учебной деятельности), как показала практика, проводится на материале данной отрасли научных знаний. Материал этот представлен именно в той форме, в которой он воплощается в сфере данной науки, ибо научиться деятельности в определенной сфере можно лишь в результате многократной тренировки в осуществлении присущих ей конкретных целостных актов в соответствии с их задачами и в естественных условиях их протекания в рамках данной сферы.

Исходным в работе мы считаем тот факт, что: а) владение языком специальности обеспечивает не только получение и накопление знаний по данной специальности, но и процесс общения в учебной (аудиторной) деятельности, без чего невозможно само обучение в вузе; б) обучение языку специальности должно быть тесным образом скоординировано с обучением специальным учебным дисциплинам на каждом факультете; в) хотя обучение отдельным видам речевой деятельности на материале языка специальности необходимо строить дифференцированно, с использованием различных систем упражнений по каждому из видов, этот процесс должен сохранять единство.

В процессе обучения учащиеся должны овладеть не просто речевыми средствами, а функциями, которые эти средства выполняют. Презентация речевых средств, выражающих ту или интенцию, может осуществляться в различных ситуациях, где проявляются социально-статусные, ролевые, деятельностно-поведенческие взаимоотношения. Эти взаимодействия определяют речевое поведение студентов, то есть соблюдение речевых норм в тех или иных ситуациях общения. Кроме того, важно обеспечить овладение не только речевым, но и неречевым поведением, характерным для носителей языка.

Очевидно, что успехи студентов при овладении русским языком с учетом специальности и эффективность работы преподавателя в значительной мере зависят от тщательного отбора учебного материала и от форм и способов его подачи. Вся система занятий и приемов должна соответствовать развитию у студентов активных коммуникативных форм умственной деятельности, способствующих выработке навыков понимания и речевого реагирования в зависимости от реальной ситуации общения.

ЛИТЕРАТУРА

1. Архипова Е.В. Основы методики развития речи учащихся: учебное пособие для студентов пед. вузов. – М.: Вербум – М, 2004. – 192 с.
2. Бим. И. Л. Методика обучения иностранным языкам как наука и проблемы школьного учебника: Опыт системно-структурного описания. – М.: «Просвещение», 1977.
3. Костомаров В.Г., Митрофанова О.Д. Методическое руководство для преподавателей русского языка иностранцам. – Москва: Русский язык, 1988. – 154 с.

Боранбаева Г.А.

студент 4 курса специальности «Русский язык
и литература в школах с нерусским языком обучения»
Атырауский государственный университет
им. Х.Досмухамедова г.Атырау

«ПОТЕРЯННАЯ» РОССИЯ В ЛИТЕРАТУРЕ РУССКОГО ЗАРУБЕЖЬЯ

Ключевые слова: эмиграция, русское зарубежье, потерянная Россия, мотив, мироощущение, реалистическая литература.

Аннотация: В статье речь идет о русских эмигрантах – писателях и поэтах, которые вынуждены были покинуть Россию после октябрьского переворота. Художники, мучимые ностальгическими чувствами, создают в своих произведениях образ дорогой их душам России. Этим объясняется появление в творчестве писателей-эмигрантов мотива «потерянной» России.

Растущий интерес к русской филологической науке в феномене творческого наследия русской эмиграции вызывает настоятельную необходимость в объективном и углубленном изучении тех компонентов, которые отражают больше всего единую и гармоничную картину мира русского эмигранта-писателя. Было бы преждевременно утверждать, что современная наука исчерпала изучение прозы «первой волны» эмиграции вообще и работы каждого писателя, в частности. Дело в самой природе таланта, который противостоит недвусмысленным интерпретациям, позволяющим открывать и приносить новые значения, скрывая в себе еще много загадок, ожидающих их изучения. Несмотря на большое количество литературных произведений, посвященных наследию писателей русского зарубежья Н.С.Арсеньев и И.С.Шмелева, их работы еще недостаточно изучены как на уровне концептуальной философской организации, так и на уровне художественной системы.

Проблема судьбы России волнует философов, живописцев, поэтов и прозаиков на протяжении многих веков. У каждого большого русского художника существует своя концепция России. В начале XX века тема России выходит на первый план в творчестве писателей, судьба которых коренным образом меняется в связи с революционными событиями, особую актуальность она приобретает для русского зарубежья, так как после октябрьского переворота для многих людей искусства жизнь в России оказалась невозможной, они были вынуждены эмигрировать. Оставив родной край, художники, мучимые ностальгическими чувствами, создают образ дорогой их душам России в своих произведениях. Поэтому можно считать закономерным появление мотива потерянной Родины в творчестве почти каждого русского писателя-эмигранта, это тот самый образ, который во многих художественных текстах принимает лейтмотивное воплощение. В этой связи согласимся с утверждением профессора В.В.Агеносова: «Сквозным лейтмотивом всей русской литературы за рубежом проходит тема

России» [1, с.8]. Эта мысль пронизывает также всю книгу прозаика и мемуариста Р.Гуля «Я унес Россию. Апология эмиграции»: «Россия непрестанно живет в нас и с нами - в нашей крови, в нашей психике, в нашем душевном складе, в нашем взгляде на мир. И хотим мы того или не хотим - но так же неосознанно - мы ведь работаем, пишем, сочиняем только для нее, для России», - сокровенно делится он своими мыслями с читателем [2, с. 166].

Особенно интересными нам представляются авторы эмигрантской литературы XX века: Н.С.Арсеньев и И.С.Шмелев. На первый взгляд может показаться, что это совершенно разные по мировоззрению, художественной практике и творческому почерку писатели, что в значительной мере справедливо. Однако это авторы, объединенные одной эпохой, обладающие огромной привязанностью к Родине, к тому же, это художники, которые были вынуждены жить за ее пределами. Более того, их связывает не только общность творческих тем, проблем и идей в русле путей развития «новой» России и фатальная невозможность возвращения к «старой» родине, но и близкое личное общение, скрещение творческих судеб. Объективным основанием сопоставления наследия двух художников, полагаем, может служить известный тезис М.Бахтина о том, что «всякое понимание есть соотнесение данного текста с другими текстами» [3, с.384]. Наша цель в этой части исследования - выявление мотивной структуры в художественном мире ряда произведений данных автором, определение места и зависимой соотнесенности мотива «потерянной» России с другими мотивами, а также осмысление значения и взаимовлияния мотивов в их ряду. Основной задачей подобного рода изучения для начала можно определить выявление и соотнесение иерархии мировоззренческих ценностей писателей в художественном мире их произведений, что в конечном итоге приведет нас к пониманию художественного образа мира писателей-эмигрантов в эмигрантский период их творчества. В творчестве всех перечисленных писателей сквозной темой звучит мотив потерянной родины.

В определении термина «мотив» мы будем опираться на авторитетное мнение Б.В.Томашевского, который утверждал, что мотивом является «тема неразложимой части произведения» [4, с.182]. Он указывал на то, что мотив есть то самое «тематическое единство», которое встречается в различных произведениях у разных авторов, может целиком переходить из одного сюжетного построения в другое. Таким образом, для темы художественного произведения мотив сохраняет значение минимальной неразложимой повествовательной единицы (т.е. событийной, сюжетообразующей), но одновременно служит и тематическим элементом. Осмысляя мотив *потерянной родины* в эмигрантском творчестве писателей, следует особо подчеркнуть, что спецификой данного мотива как раз является его насыщенность авторской идеей и гаммой чувств писателя, помимо его немаловажного участия в построении фабулы художественного произведения.

Обращаясь к мотиву утраты родины, современный ученый С.И. Кормилов заметил: «Русское зарубежье по части изобразительных вольностей было скромнее, классичнее, интеллигентнее, чем ранняя советская литература. Но в чувственной представимости изображаемого мало кто мог соперничать с Иваном Шмелевым. Потеряв свою Россию, он стремился запечатлеть на бумаге ее незабвенный образ с мельчайшими штрихами» [5, с.35].

Для каждого русского писателя-эмигранта за кордоном осталась своя, *особенная* Россия. Для одних это радужные воспоминания детства, юности, пережитой любви; для других - красота необъятных просторов Руси, родной природы, но для каждого художника обращение к ностальгическим чувствам оборачивалось рефлексивным анализом собственных духовных качеств и невыразимой тоской по загадочной и необыкновенно близкой русской душе. Оторванность от Родины обусловила появление большого количества произведений автобиографического жанра. Не случаен тот факт, что при изучении этих произведений встает вопрос об их автобиографичности. Предмет художественного изображения в них максимально приближен к реальным событиям, пережитым и творчески осмысленным авторами, поэтому автобиографический жанр особенно интересен в историко-литературном аспекте.

Возвращение к «прошлой» России имело особое преломление при изображении писателями художественной картины мира, главным компонентом которой является образ окружающего мира. В творчестве эмигрантского периода Н.С.Арсеньева и И.С.Шмелева ярко прослеживается тенденция обращения к *былой* России, державной, необъятной, сильной своею соборной народностью и духовной стойкостью, религиозностью, с одной стороны, известным бунтарством и непокорностью - с другой. Подобного рода восприятие родной земли и своего народа слишком диссонировало с революционными преобразованиями семнадцатого года. Результатом переживаний, основанных на невозможности реально изменить происходящее, становится особое осмысление писателями исторического времени в художественных произведениях, появление нескольких временных пластов в ткани повествования, перемещение в прошлое (в частности, погружение в собственное детское мироощущение), обращение к духовным категориям рая и ада, новое освоение художественного пространства и времени, которое распространяется не только вовне, но и уходит в глубину сознания героев, воплощаясь в спиральный виток годового круга или же линейно протекая вне вековых преград.

Рассматривая особенности поэтики произведений Н.С.Арсеньева и И.С. Шмелева, можно с уверенностью сказать, что она выросла из реалистической литературы XIX века, наследуя традиционность и классичность, и была ориентирована на правдоподобное изображение действительности. В основе произведений писателей часто лежат конкретные исторические события и описания реального быта. И если политический разрыв художников с

Россией все-таки состоялся, то духовная общность не была поколеблена. Об этом свидетельствует профессор А.И.Доронченков, занимающийся исследованием истории российской эмиграции и национальным вопросом, в своей книге «Эмиграция «первой волны». О национальных проблемах и судьбе России» пишет: «Особенно ценным для науки представляется то обстоятельство, что в течение десятилетий русское зарубежье смогло не только сохранить, но и приумножить истинно русские культурные ценности. Многие из них лишь в последние годы вернулись к нам, ликвидируя тем самым искусственно созданную однобокость в представлениях о достоинствах русской культуры и ее общечеловеческой ценности. Учитывая это обстоятельство, мы определяем как особо интересную и значимую не только для литературоведения, но и для русской культуры часть художественного наследия русской эмиграции - творчество Н.С.Арсеньева и И.С.Шмелева.

Творческое наследие Н.С.Арсеньева и И.С.Шмелева несомненно является значительным не только по художественным достижениям, но и в области патриотического направления литературы русского зарубежья. Тесные личные и творческие контакты, близость судеб писателей-первоэмигрантов, принадлежность к реалистическому направлению классической школы и одному историческому времени - все это определило рассмотрение творчества авторов в едином контексте культурно-исторического среза эпохи «первой волны» эмиграции. Общность культурного пространства, личное общение и глубокие художнические размышления над судьбой России и ее народом обусловили взаимопроникновение идей, методов и приемов художественного творчества писателей, что не могло не отразиться, в свою очередь, на формировании творческой индивидуальности художников, несущей на себе отпечаток личного опыта и судьбы, исторических событий и духовно-нравственных и культурно-эстетических ценностей.

ЛИТЕРАТУРА

1. Агеносов, В.В. Проблемы изучения литературы русской эмиграции XX века / В.В. Агеносов. // Русское литературоведение в новом тысячелетии. Материалы третьей Международной конференции. - М.: Издательский дом «Таганка», 2004. - Т. II. - С. 10-13.
2. Гуль, Р. Я унес Россию. Апология эмиграции: В 3 т. / Р. Гуль - Нью - Йорк: Мост, 1989.
3. Бахтин, М.М. К методологии гуманитарных наук / М.М. Бахтин // Эстетика словесного творчества. - М.: Искусство, 1986. - 444 с.
4. Томашевский, Б.В. Теория литературы. Поэтика / Б.В. Томашевский. - М.: Аспект Пресс, 1999. - 333 с.
5. Кормилов, С.И. Русская литература 20-90-х годов XX века: основные закономерности и тенденции / С.И. Кормилов // История русской литературы XX века (20 - 90-е годы). Основные имена / Отв. ред. Кормилов С.И. - М.: Изд-во МГУ, 1998. - С. 8 - 50.

Нургалиева М.М.,
Бижанова А.С.,
Кунасова А.Н.

Атырауский государственный университет
им. Х. Досмухамедова город Атырау

ТЕРМИНОЛОГИЧЕСКОЕ ВАРИИРОВАНИЕ В ПРОЦЕССЕ ЗАИМСТВОВАНИЯ В МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАЦИИ

***Ключевые слова:** терминоведение, лексикография, терминообразование, терминография, терминологические элементы.*

***Аннотация.** В данной статье рассматриваются актуальные вопросы терминоведения, а именно казахской терминологии, решение которых представляют на современном этапе научный и практический интерес.*

В лексикографической практике и переводческой деятельности исторически существовала традиция особого внимательного рассмотрения специальных слов. Составители словарей и переводчики научных текстов рассматривали термины как специфические слова, но при этом теоретическая сущность термина не изучалась. Толчком к развитию терминоведения были работы Э. Гуссерля, В. Уэвелля, Дж. Ст. Милля и др., в которых говорилось о необходимости отграничения языка науки от обычного языка, изучалась специфика научных слов, где специальные слова должны быть разделены на терминологию и номенклатуру. Общенаучный и общеполитический фон истории терминоведения в России составляли работы А.А. Потебни, В.Г. Белинского, А.Ф.Лосева. Внимание созданию национальной терминосистемы со стороны государства уделялось, начиная с 30-х годов 20 века. Ещё в 1933 году была создана Государственная терминологическая комиссия, перед которой стояла задача в соответствии с целями всеобщей грамотности населения доходчиво донести до большинства народа, степень образованности которого в то время была невысокой, многие идеологические, культурные, научные понятия, номинации которых основной массе общества, не владеющей ни русским, ни тем более, другим западным языком, были более доступны на родном языке. [1, с.16 -114с.]

Терминообразование в казахском языке исследователи относят к концу XIX в. Так, Г. Мусабаев пишет: «Несомненно наличие элементов научной терминологии и до Октябрьской революции... казахские просветители XIX в. Ввели в казахский язык ряд понятий русской культуры». Материалы журнала «Айқап», газет и книг также подтверждают тот факт, что начало образования терминов в казахском языке относится ко второй половине XIX в. Значительная часть терминов возникла в результате развития торговли, экономики, образования, культуры. Наряду с казахскими словами **кәсіп-промысел, тігінші – портной, етікші – сапожник, саудагер- спекулянт** и т.д. распространялись русские слова типа **аренда, лавка, зуыт, приказчик, задатка, расход**. В сфере политико- административной и общественной

используются и заимствованные из русского языка слова **облыс, болыс, округ, чиновник, писарь, советник** и т.д., которые употребляются как в неизменном, так и в измененном виде. Некоторые административные термины переводились на казахский язык, например: *төре*- чиновник, *ак сүйек* – дворянин, *мекеме*- канцелярия, *іс*- дело, *жауапкер*- обвиняемый, *қорғаушы*- адвокат, *жаза*- проступок, *билік*- решение.

В целом лексика казахского языка того периода, как показывают исследования, пополнялась тремя путями: а) в язык вошли арабо- персидские слова, получившие распространение в религиозной литературе и изменившие свою форму в соответствии с нормами казахского языка; б) просвещение и изменения в культурной жизни народа вызвали бурное развитие исконно казахской лексики. В результате многие слова стали употребляться как термины. Вошедшие в казахский язык арабо- персидские заимствования перестали восприниматься как иноязычные слова: **кітап**- книга, **дәптер**- тетрадь, **қалам**- ручка, **әліппе**- букварь, **есеп**- счет, **ғылым**- наука, **мұғалім**- учитель.

В наши дни причины появления новых терминов на казахском языке несколько иные. В какой-то степени изменения коснулись и разговорных форм языка, обслуживающих бытовую коммуникацию (появились казахские эквиваленты таких слов, как светофор, остановка, простыня, форточка и т.д., ранее употреблявшихся в русском варианте), что в общем-то приветствуется всем обществом. Но в первую очередь, это касается терминов, применяемых в разных отраслях народного хозяйства, науки, техники и культуры и призванных удовлетворить социальные потребности нового общества. [2, 34-114с.]

Отечественное терминоведение начинает развиваться в 30-е гг. XX века. На начальном этапе в отечественных работах по терминологии присутствовал весь общенаучный и философский фон предшествующей науки, на который постепенно наслаивалась новая методология.

В 30-40-е гг. прошлого столетия появляются работы Д.С. Лотте, который показал, что следует различать отбор и построение терминов как этап исследовательский и стандартизацию терминов как этап прикладной. Ученый доказал, что терминология отдельной отрасли образует терминологическую систему, т.е. терминосистема существует изначально, а не создается. Д.С. Лотте исследовал такие свойства термина как его многозначность, синонимию терминов, соответствие и краткость термина, согласование между терминами, простоту и понятность терминологии, степень внедрения термина.

В 60-70-е гг. терминология становится частью теории общего языкознания, поднимаются вопросы терминографии, произошло отграничение научного терминоведения от прикладного (стандартизация терминологии), пришло осознание необходимости рассматривать вопросы терминологии в контексте языка науки. Терминоведы разрабатывают системы терминов, которые должны соответствовать системам понятий

определенных отраслей науки и техники. Номенклатура не будет включена в область интересов терминоведов. Терминологи занимаются развитием содержания термина, элиминируется всякая образность терминологии. Значительное влияние на развитие советского отечественного терминоведения оказали работы А.М. Терпигорева, Б.Н. Головина, В.П. Петушкова, А.А. Реформатского, Г.О. Винокура, В.М. Лейчика, В.М. Жирмунского, Р.А. Будагова и многих других ученых.

На современном этапе в терминоведении признаются следующие основные положения:

- а) Научно-понятийная структура терминоведения и закономерности его развития описываются на базе понятийного аппарата языковедения, что указывает на лингвистический статус терминоведения как самостоятельной дисциплины.
- б) Термин имеет сложное семантическое строение, неоднозначность термина расценивается как семантическая проблема терминоведения, которая не исчерпывается вопросами полисемии.
- в) Терминологические системы представляют собой естественные языковые структуры и не могут быть отнесены к искусственным образованиям.
- г) В качестве предмета теории термина могут быть названы пути преобразования общезыковой лексики в терминологическую и роль такого преобразования в становлении научного сообщества.

Терминообразование (терминологическая номинация) является одним из лингвистических аспектов термина. Номинация может характеризоваться как элемент познавательной способности человека и как преобразование объективного мира в феномены мышления. Важно понимать, что термин как носитель информации передает информацию не сам по себе, а благодаря «сопутствующим» моментам – дефиниции, общезыковым элементам, внутренней форме, терминологическим элементам. В современном терминоведении рассматриваются различные принципы, аспекты и способы терминологической номинации, особое внимание уделяется пропозитивному и социально-коммуникативному характеру термина. В терминологической номинации можно выделить когнитивный, психолингвистический и лингво-прагматические аспекты. В терминологической номинации можно по-новому квалифицировать роль метафоры в аспекте мышления, основной вывод современной науки – без метафоры нет творческого мышления. В прагматическом аспекте четко прослеживается регулятивная функция термина – информационная установка на конкретное действие. [3, с.18-23]

В рамках функционально-стилистических аспектов изучения терминов исследуются процессы детерминологизации. Детерминологизация может рассматриваться в трех направлениях:

- а) переход термина в общелитературный язык в своем исходном значении;
- б) метафоризация термина;
- в) приращение общелитературной семантики к терминологическому значению.

Процесс проникновения терминов в общелитературный язык стимулирует создание терминологических словарей и словарей иностранных слов. При переходе слова в терминологическую сферу оно входит в категориальную систему какой-либо отрасли.

Процесс детерминологизации, наоборот, выводит термин из этой системы и придает ему с помощью толкования новое значение, либо коррелирующее с его специальным значением, либо образующееся вновь по законам метафоризации. Пока не исследовано, в какую систему категорий попадает детерминологизированное слово, но квалификация одного и того же слова в терминосистеме и общелитературном языке как слов-омонимов является, по мнению многих лингвистов, упрощением. Каждый случай детерминологизации (равно как и терминологизации) должен подвергаться анализу, чтобы можно было говорить о сохранении или разрыве семантических связей, т.е. нельзя делать обобщающий вывод о детерминологизации как явлении омонимии.

Процессы терминообразования подчинены общим законам научно-мыслительной деятельности. Термины создаются как средство номинации понятий, предметов и явлений или как способ фиксации полученного знания. Для этого в терминообразовании сложились такие средства как терминологические элементы, терминологические модели и способы образования терминов: лексико-семантический, морфологический, синтаксический, заимствование. Важное значение для терминообразовательных процессов имеют мотивированность, системность, внутренняя форма термина. [7, с.255]

Лексический состав терминологической системы различается разноструктурностью и полифункциональностью. Это свойство специальных понятий отражается на формировании языковых знаков, создающих систему элементов концептуального аппарата автономной отрасли науки или техники. Языковой знак, обозначающий специальное понятие, является термином. Терминологические единицы отражают то понятийное поле, к которому они относятся. Собственно термин служит для обозначения абстрактного обобщенного понятия, номенклатурное название используется для обозначения конкретного ряда однородных понятий или объектов науки, техники. Терминоним (имя собственное) применяется для номинации специальных единичных явлений или коммерческих предметов. Профессионализм – вторичное (стилистически или идеографически) наименование уже поименованных ранее понятий или предметов, функционирующий в узком кругу специалистов. Терминоподобные единицы. Не имеющие определенного терминологического статуса, называются терминоидами.

Терминологические единицы любой терминосистемы не функционируют изолированно от других терминосистем. Их взаимодействие может быть непосредственным или опосредованным – через литературу или систему средств массовой коммуникации. Пути взаимодействия лексических единиц разных терминосистем отражаются в лексическом составе отраслевой

терминосистемы. Общенаучная лексика служит универсальным языковым средством описания, категоризации и систематизации фактов действительности в аспекте конкретной отрасли. Экстралингвистическое переплетение научной и производственной сфер приводит к тому, что в разных отраслях существуют одинаковые терминологические единицы. В этом случае мы имеем дело с межотраслевой терминологической лексикой, которая переходит из одной терминосистемы в другую вместе с переходом соответствующих реалий.

Семантическая структура термина как лексической единицы не отличается от семного состава слова, но имеет свои особенности. Семантический объем термина устанавливается с помощью дефиниции, термин без дефиниции не существует. С помощью постоянного уточнения дефиниции термина достигается его точность, фиксируется семантический объем. Тенденция развития терминосистемы прослеживается на особенностях вариантных и синонимических отношений между терминами и понятиями. Формальное и ономазиологическое варьирование существует в языке в силу языковой возможности выражать одни и те же логико-мыслительные категории разными языковыми средствами, а наличие синонимов означает новый взгляд на предмет исследования. Таким образом, синонимия является признаком не зарождающейся, а развивающейся науки. Чем выше уровень развития науки, тем синонимичнее мышление специалиста. [4, с.119]

Существование вариантов номинации объектов (ономазиологических вариантов) основано на наличии в языке синонимичных средств выражения. Исходя из такого понимания, можно говорить о разных типах терминологического варьирования, которые можно наблюдать, в том числе, в процессе заимствования иноязычных лексических единиц. Рассмотрим данные процессы на примере немецких заимствований в сфере экономики.

Сегодня экономическая терминология вышла за рамки только экономической науки и употребляется в сфере публицистики, радио, телевидения, рекламы, ежедневного бытового общения. Экономические термины обыгрываются даже на эстраде. Иноязычные заимствования в области экономической терминологии составляют многочисленную группу, которая представляет собой открытый ряд, пополняющийся из английского, немецкого, итальянского языков. В современном русском словаре по данным исследователей около четверти слов – заимствования, немецкие заимствования составляют примерно 3%.

Процесс лексического заимствования обусловлен как внешними, так и внутренними причинами. Внешние факторы возникают как следствие более или менее тесных политических, экономических, технических и культурных связей между народами. Интенсификация иностранных контактов создает благоприятную почву для иноязычных заимствований. Но и общество должно быть расположено к принятию заимствований.

Так, после XV века влияние Западной Европы в России усилилось, при этом иноязычная лексика проникает через Польшу, где эти единицы были восприняты и переработаны польским языком. Петровское время – основной период внедрения иностранных слов в русский язык. Немецкие терминологические заимствования обусловлены и территориальной близостью. В России проживало много немцев, имевших территориальную закреплённость на Волге, в Крыму, на Украине, на Кавказе. В Москве и в Петербурге существовали целые слободки, заселённые немецкими ремесленниками и торговцами. Правящая российская бюрократия насчитывала также много немцев (например, Бенкендорф, Клянифельд, Корф, Нессельроде, Розен, Ламадорф и др.) Помещики в прибалтийских губерниях (Латвии, Эстонии) были немцами, официальным языком там был немецкий язык.

С конца 80-х - начала 90-х годов XX века российское общество было предрасположено к принятию новой иноязычной, в том числе и немецкой, специальной лексики и к широкому ее употреблению, т.к. значительно возрос объем литературы для чтения, увеличилось количество переводов, комментариев иностранной прессы, научной и публицистической литературы, выросло количество участников в международных конференциях, конгрессах, симпозиумах, в разработке совместных международных проектов. Особенно большое число заимствований проникает из письменных иноязычных источников, и тут ведущая роль принадлежит ученым, специалистам и переводчикам. Заимствование вещи, понятия, явления, предмета из иностранного языка в язык принимающей культуры сопровождается также и заимствованием иностранного слова, называющего его.

Внутренние языковые причины заимствований объясняются тенденцией полисемии исконного слова, потребностью разграничения смысловых оттенков, необходимостью завуалировать понятие, тенденцией к нерасчленённости цельного понятия, социально-психологическими факторами, например, языковой модой, престижностью. [5, с.215]

Круг терминов, представленных в статье, происходит из разных источников, но, прежде всего, из последних изданий словарей иностранных слов, словарей экономических терминов, экономических энциклопедий, толковых и стилистических словарей. Материал отобран методом сплошной выборки. Основной метод исследования – метод стилистического анализа. В работе исследуются системные отношения в экономической терминологической сфере. Задача термина – назвать заимствованный предмет, поэтому подавляющее большинство анализируемых терминов относится к классу существительных: *капитал, вексель, рента, процент*. Представлены только три термина, относящиеся к классу прилагательных: *паушальный, рентабельный, и шлюзовая (цена)*. Экономические термины в семантическом плане соотносятся со следующими группами:

- 1) Участники экономических отношений (физические и юридические): *абонент* (Abonnent), *агент* (Agent), *индоссат* (Indossat), *индоссант* (Indossant), *трассат* (Trassat), *трассант* (Trassant).
- 2) Названия типов экономических субъектов (государственные и коммерческие структуры): *биржа* (Borse), *ярмарка* (Jahrmarkt), *бундесбанк* (Bundesbank), *Райффайзен-банк* (Raiffeisen-Bank).
- 3) Названия лиц по социальному статусу, профессии: *бухгалтер* (Buchhalter), *банкир* (Bankier), *маклер* (Makler), *гастарбайтер* (Gastarbeiter), *штрейкбрехер* (Streikbrecher).
- 4) Названия денег, валюты, ценных бумаг: *доллар* (Taler), *грош* (Groschen), *марка* (Mark), *пфенниг* (Pfennig), *вексель* (Wechsel), *аккредитив* (Akkreditiv), *фридрихсдор* (Friedrichsdor), *крейцер* (Kreuzer).
- 5) Название меры веса, единицы массы, количества: *фунт* (Pfund), *центнер* (Zentner=50 кг), *дoppельцентнер* (Doppelzentner =100 кг), *карат* (Karat), *процент* (Prozent), *гросс* (Gross =12 дюжен=144 штуки).
- 6) Название помещений, документов: *контора* (Kontor), *цех* (Zeche), *пакгауз* (Packhaus), *гроссбух* (Grossbuch), *прейскурант* (Preiskurant), *циркуляр* (Zirkular), *штемпель* (Stempel), *формуляр* (Formular).
- 7) Название видов коммерческой деятельности, процесса, операции: *аукцион* (Auktion), *девальвация* (Devaluation), *крах* (Krach), *штраф* (Strafe), *рабат* (Rabatt), *декорт* (Dekort).

В плане словообразовательных возможностей экономических терминов-заимствований можно утверждать, что для русского языка характерно освоение немецких слов с помощью заимствования структуры слова, например, *агент* /Agent/, *эрзац* /Ersatz/, *артикул* /Artike/), а также пути использования морфологических средств русского языка: *вахта* /Wache/, *грюндерство* /Gründer/, *махинация* /Machenschaft/, *бухгалтерия* /Buchhaltung/. Для заимствованных терминов характерно использование в терминологических словосочетаниях имен собственных – фамилий немецких и австрийских ученых, экономистов: *закон Вагнера*, *закон Визера*, *закон Энгеля*; *индекс Пааше*, *индекс Ласпейрса*; *Райффайзен-банк*, *Райффайзен-касса*.

Термины не всегда однозначны и нейтральны. Например, экономический термин «*фрахт*» имеет по данным словарей следующие значения: 1) груз, кладь, тоннаж; 2) плата за провоз, фрахт, тариф; 3) сама такая перевозка. Семантическая структура термина «*биржа*» включает два значения: 1) регулярно функционирующий, организационно определенный оптовый рынок однородных товаров, на котором заключаются сделки купли-продажи крупных партий товара; 2) само здание, в котором функционирует этот рынок. Лексическая единица «*процент*» определяется как: 1) сотая доля числа; 2) плата за пользование деньгами, кредитом. В процессе функционирования экономический термин может приобрести дополнительное вторичное значение, которое закрепляется за неспециальной сферой общения. Происходит так называемый процесс детерминологизации

экономического термина. Это явление может быть проиллюстрировано на примере лексической единицы «девальвация». Первоначальное значение термина – понижение курса национальной валюты по отношению к иностранной валюте или золоту вследствие инфляции или дефицитности платежных балансов страны, а второе значение – обесценивание, утрата значения – возникло путем переноса значения по сходству.

При употреблении в принимающем языке заимствованные термины могут образовывать терминологические дублиеты и вносить дополнительные оттенки значения. Например, заимствование «*пакгауз*» – не просто склад, а закрытый склад для кратковременного хранения товаров и предметов на пристанях, железнодорожных станциях и на таможне. Под *фрахтом* понимается не только перевозка груза, а перевозка воздушным и водным путем. Термины *рабат* и *декорт* обозначают скидку, но первый употребляется в значении оптовой скидки в торговом мореплавании в размере около 3%, а второй – обозначает скидку за досрочное погашение долга, либо в связи с тем, что качество товара ниже предусмотренного договором. Таким образом, заимствованные термины уточняют и расширяют значение русского термина. [6, с.142]

Некоторые термины обладают определенной стилистической маркированностью и, кроме номинативной функции, могут передавать дополнительный национальный, исторический, временной, социальный или иной компонент значения. Термины «*бундесбанк, дойче марк, пфффених*» называют Немецкий федеральный банк, немецкую национальную валюту и поэтому передают немецкий национальный колорит. С эпохой нацистской диктатуры связаны термины «*рейхсбанк*» и «*рейхсмарка*». Терминологическая лексика как всякая лексическая система, подвержена процессам устаревания и выхода из сферы активного употребления. Историзмы, обозначая предметы и явления, связанные только с какой-то определенной исторической эпохой, выполняют не только функцию номинации, но и передают временной, хронологический оттенок значения. Термины «*аллод*» /*Allod*/ у германских племен обозначали свободно отчуждаемую индивидуальную земельную собственность, «*лен*» /*Lehn*/ - это земля и определенные доходы, которые вассал получал в средние века при условии несения военной службы, выполнении повинности. Лен мог передаваться по наследству, «*альменда*» /*Allmende*/ обозначал у германских народов в раннем средневековье земельные угодья, находившиеся в общем пользовании членов общины. Таким образом, вышеприведенные термины обозначали определенные земельные владения и угодья в эпоху феодализма и средневековья и в современном языке выступают в роли историзмов. Устаревшая лексическая единица «*грюндерство*» (массовое лихорадочное учредительство акционерных обществ, банков и страховых компаний; сопровождается эмиссией ценных бумаг, биржевыми спекуляциями, созданием дутых предприятий) вошла снова в активный оборот в 90-е годы XX столетия, когда происходило беспорядочное создание различных

коммерческих образований, акционерных обществ. На наших глазах происходит устаревание терминов «эрзац» и «контора» как следствие снижения актуализации.

Термины-заимствования могут передавать и новый временной колорит, как например, термин «нефтедоллар». Социальной и временной маркированностью обладает термин «гастарбайтер», эвфемистически обозначающий того, кто приезжает из экономически менее развитых стран на временную работу в какую-либо развитую страну. Эта единица возникла в Германии в 60-х годах XX века, когда на неквалифицированную, низкооплачиваемую работу приезжали турки, итальянцы, югославы. Эта единица имела завуалированную, сниженную оценочность из-за несоответствия смыслового компонента «Gast» (гость), соотносящееся со статусом гостя, которому предполагается предоставление все самого лучшего. Примечательно, что этот термин в русском языке в наши дни входит в этом же значении в языковую моду. Типичной стилистической, эмоциональной нейтральностью не обладают заимствования «гешефт» и «штрейкбрейхер». Первый термин имеет ироничную стилистическую окрашенность, так как обозначает не совсем честную коммерческую сделку, а второй термин реализует отрицательную оценочность действий, производимых работником, отказавшимся поддержать своих бастующих коллег и продолжающего работу на предприятии. [7, с.126]

Лексико-стилистический анализ немецких экономических терминов показывает, что они являются открытой, динамически развивающейся, стандартизированной группой в терминосистемах русского языка. Заимствованные экономические термины функционируют в системе современного русского языка вследствие грамматических, семантических, стилистических и словообразовательных преобразований, обусловленных как внешними, так и внутренними лингвистическими факторами. Предметная и понятийная абстрактность заимствованных терминов позволяет участникам коммуникации достичь наивысшей степени адекватности понимания в сфере делового и профессионального общения. Вне терминологической системы заимствованная лексическая единица детерминологизируется. Полисемия термина возникает в результате метафорических и метонимических переносов. Актуализация международных контактов России способствует не только росту экономических терминов-заимствований, но и увеличению интернационализмов, которые отличаются от других экономических терминов большей степенью стилистической нейтральности и отсутствием полисемии.

ЛИТЕРАТУРА

1. Айтбаев У. Основы казахской терминологии Алматы: // Арыс, 2000. 16- 114 с.
2. Айтбаев У. Қазақ терминологиясының дамуы мен қалыптасуы. Алматы: // Ғылым, 1988. 208б.
3. Лейчик В.М. Важный источник создания словесных товарных знаков. // Вопросы изобретательства. М., 1981, № 10, с.18-23.

4. Копыленко М.М. Проблемы лексикологии. Минск, 1973. 119с.
5. Акуленко В.В. Вопросы интернационализации словарного состава языка. Харьков, 1972. 215с.
6. Копылова М.Е. Статистическое описание текстов по бурению нефтяных и газовых скважин // Лингвистическое обеспечение автоматизированных систем управления и информационно-поисковых систем. Тюмень, 1974. 142с.
7. Копылова М.Е., Кравцова И.С. Частотный словарь по бурению нефтяных и газовых скважин (немецкий язык) // Новые методы обучения и управления в Вузе. Тюмень, 1973. вып. 18. 126с.

УДК 37.011.31

Ингамова Д.Г.

Атырауский государственный университет
им. Х. Досмухамедова город Атырау

ЛИЧНЫЕ КАЧЕСТВА УЧИТЕЛЯ, ИЛИ «LIVE AND LEARN»

***Аннотация.** В статье рассматриваются различные затруднительные ситуации, с которыми сталкиваются начинающие учителя, педагоги.*

«Человеку свойственно ошибаться» - эти слова в полной мере относятся и к начинающим учителям. Однако не следует чрезмерно опасаться возможных ошибок, ведь от них не застрахованы даже опытные педагоги. Когда школьный учитель впервые входит в класс, для него многое неожиданно. Но хотя новая окружающая его обстановка порой полна неясностей, решения он должен принимать незамедлительно. В этот момент учителя можно сравнить с водителем, впервые оказавшимся в оживленном транспортном потоке: его ошеломляют мчащиеся в разные стороны автомобили. Естественно, что в такой ситуации человек испытывает напряжение и состояние, близкое к паническому страху.

В педагогической работе можно допустить множество ошибок – как в преподавании, так и в межличностных отношениях. Мы рассмотрим лишь наиболее общие ошибки, характерные для школьных учителей. Эти ошибки сгруппированы вокруг таких вопросов, как личные качества учителя, условия обучения, дисциплина в классе, общеметодические подходы, оценка знаний учащихся, наиболее затруднительные ситуации, отношение к педагогической теории. Ошибки свойственны далеко не каждому начинающему учителю или даже большинству из них. Тем не менее они встречаются достаточно часто и поэтому требуют специального рассмотрения, а также практических рекомендаций в целях их избежания и преодоления.

Первопричиной разного рода оплошностей нередко оказываются индивидуальные особенности учителя. Лишь активная работа педагога над собой позволяет их избежать.

О постановке голоса. Многим учителям порой трудно судить объективно об особенностях своего голоса. Так, приходится сталкиваться с людьми, говорящими в классной комнате настолько тихо, что учащиеся с большим трудом разбирают сказанное или вовсе ничего не слышат. Педагогу не следует ждать, пока кто-нибудь из учащихся обратится к нему с просьбой говорить погромче, а ведь именно так порой и происходит. В отдельных случаях начинающий учитель по совету более опытных коллег намеренно понижает голос, надеясь тем самым заставить учащихся слушать его внимательнее. Ошибочный совет! Такой прием нежелателен, поскольку внимание учащихся должно быть сосредоточено на предмете объяснения, а не на голосе учителя.

Иногда педагог ведет урок так, что его голос гремит на весь класс. Хотя никаких затруднений в восприятии речи учителя у учащихся, казалось бы, не возникает, тем не менее такая манера ведения урока страдает не меньшими недостатками, чем вышеописанная. Обычно даже начинающий учитель способен управлять своим голосом надлежащим образом, если обратить на это его внимание.

Излишне усложненный словарь. Довольно часто начинающие учителя допускают общую для них ошибку, пересыпая свою речь оборотами и терминами, привычными для них, но непонятными для учащихся. Если только речь не идет о терминологии преподаваемого предмета, то учителю следует пользоваться более элементарным словарным фондом. Это отнюдь не означает, что учитель должен впадать в противоположную крайность и, подлаживаясь под своих учеников, искусственно делать свою речь примитивной в лексическом отношении. Немного практики и наблюдательности помогут начинающему учителю отыскать «золотую середину».

Коммуникативные ошибки. Общаясь с учащимися на занятиях в классе, учителя нередко говорят либо слишком быстро, либо слишком медленно. В первом случае учащиеся попросту не успевают вникнуть в сказанное учителем. Во втором – они с нетерпением ожидают, когда же преподаватель продолжит объяснение материала. В обоих случаях процесс обучения, по существу, срывается. Более опытные коллеги помогут начинающему учителю найти такой темп подачи материала, который соответствовал бы возможностям данного класса. Чаще наблюдается первая из двух ошибок: учитель стремится донести до учащихся чересчур обширную информацию в излишне быстром темпе.

На уроке учителю не следует держать себя так, как будто он выступает с ораторской трибуны. Он должен говорить просто, рассказывать, а не изрекать. Наиболее уместна непринужденная манера общения с классом. Обращаясь к учащимся, учитель должен смотреть на них, а не разглядывать доску, пол или потолок.

Из-за отсутствия коммуникативных навыков в речи начинающего учителя порой возникают ненужные паузы и разрывы. Может войти в дурную привычку заполнять их междометиями типа «э... э..., так..., ладно...».

Принято считать, что педагоги превосходно знают нормы грамматики и литературного языка. Однако случается, что учитель допускает грамматическую ошибку непосредственно в ходе общения с классом. Но даже поймав себя на этом, он не решается исправить свой промах. Просчет грубейший – в классе всегда отыщутся ученики, подметившие речевую ошибку грамотной формой устной речи.

Чувство такта. Время от времени начинающие учителя допускают неосторожные замечания и реплики перед классной аудиторией и вне ее. Одно неосторожно сказанное слово может получить чрезмерно широкий резонанс. Это негативно отражается на учащихся, непосредственно на самом учителе, педагогическом персонале школы, в которой он пробует свои силы, а порой и на микроклимате коллектива.

Недостаточное знание учащихся. Учитель, не зная индивидуальных особенностей своих учеников, не может рассчитывать на успех. Несмотря на то, что профессионально-педагогическая подготовка и повседневный труд учителя ориентированы на фронтальные формы работы с классом, ему не следует забывать об индивидуальном подходе к учащимся, об их личностных особенностях и проблемах. Некоторые начинающие учителя недостаточно осознают эту необходимость и рассматривают своих учеников скорее как безликую массу. Это безусловно ошибочный подход, ибо не кто иной, как школьный учитель, обязан помочь каждому ученику раскрыть свои потенциальные возможности как уникальной личности.

Профессиональная этика. В своем естественном стремлении понравиться классу начинающие учителя иногда переходят границы профессиональной этики, поддерживая фамильярные отношения с учениками. И тогда учителю некого винить, кроме самого себя, если за порогом классной комнаты он услышит, как к нему без тени смущения обращаются по имени. Хотя обычно учащиеся не решаются на это, однако излишняя фамильярность со стороны учителя может послужить для них тем толчком, который порождает неуважение к педагогу. Необходимо еще раз подчеркнуть, что при самых дружеских чувствах учитель должен соблюдать известную дистанцию с учениками во избежание панибратского отношения с их стороны.

Пагубность негативного подхода к учащимся. Некоторые учителя словно специально задаются целью строить взаимоотношения со своими учениками на одних запретах. Они сосредотачивают свое внимание на ошибках учащихся, крайне редко поощряют их добросовестные усилия и достижения. Этим отличаются натуры скептические, желчные и занудливые. От своих учеников они не ждут многого, и те в свою очередь полностью «оправдывают» эти заниженные ожидания. В таких случаях ученики не очень стремятся разубедить учителя. Будущий учитель должен

рассматривать свой труд как процесс содействия развитию личности, а само обучение как постоянное обогащение, а не иссушение человеческого ума. Педагог призван воспитывать, а не подавлять в ученике уверенность в собственных силах. Он не должен скупиться на одобрительные слова, если устный ответ или письменная работа ученика этого заслуживают. Если ответ ученика недостаточно точен, учитель должен попытаться помочь своему воспитаннику. Даже в том случае, когда ответ учащегося неудовлетворителен, а помощь со стороны учителя не дает результатов, то и тогда его реакция должна ободрять. Позитивный подход проявляется в поощряющих замечаниях типа: «Не совсем верно» или: «Кто еще добавит к ответу?». В результате у ученика сохраняется чувство активной причастности к работе класса. Большинство учащихся нуждается в одобрении и поощрении со стороны учителя. Испытывая в этом постоянный дефицит, слыша одни замечания и окрики, учащийся начинает отрицательно воспринимать учителя.

Эмоциональный самоконтроль. Поскольку учителю не чуждо ничто человеческое, ему порою свойственно состояние сильного эмоционального возбуждения. Но он не должен терять самоконтроль и поддаваться сиюминутным чувствам. Не надо забывать, что учащиеся – живые существа, озорные, своевольные, упрямые. Иногда они склонны до предела испытывать терпение своего наставника. Учитель должен уметь контролировать свои гневные порывы и обращаться со своими учениками на основе рациональных, а не эмоциональных реакций.

Эмоциональный контроль по сути своей является самоконтролем. Опыт такого рода приобретается лишь в практике межличностных отношений. Например, когда учитель чувствует, что его терпение вот-вот иссякнет, лучше постараться переключить внимание и мысли на что-то постороннее. Будет разумнее немедленно пресечь назревающую конфликтную ситуацию и предложить ученику явиться к нему для беседы после урока, но довести урок до конца нужно во что бы то ни стало. Если учителя почему-либо не устраивает такое решение, ему следует выдержать паузу и только потом обратиться к ученику, из-за которого он на грани срыва. Вполне достаточно несколько секунд для того, чтобы учитель смог собраться и продолжить общение с учащимися без лишних эмоций. Поступая так, он не только разряжает обстановку в классе, но и подает хороший пример. Учителю нечего ждать проявлений самоконтроля у своих учеников, если сам он в должной мере не обладает умением владеть собой.

ЛИТЕРАТУРА

1. ELT Journal. Volume 59/4.
2. «Педагогика для всех» С.Л. Соловейчик.
3. Internet resources

Атаханова Н.А.

Х.Досмұхамедов атындағы Атырау мемлекеттік университеті
Гуманитарлық ғылымдар магистрі, аға оқытушы.
Атырау қаласы

ӘДЕБИЕТТІ ОҚЫТУДАҒЫ ЖАҢАША ӘДІСТЕРІ ЖАЙЫНДА

НОВЫЕ МЕТОДЫ В ИЗУЧЕНИИ ЛИТЕРАТУРЫ

Түйіндеме. Мақалада әдебиетті оқытудағы жаңашыл әдістер қарастырылады.

Аннотация. В статье рассматриваются новые методы преподавания казахской литературы.

Ұстаздық киелі әрі өте қарапайым мамандық. Өмірдің ағымымен қоғамдағы саяси-әлеуметтік қарым-қатынас дамыған сайын, бүкіл дүние жүзінде мемлекетаралық интеграция күшейген сайын, ұстаздың қызметі де қиындай түседі. Соған қарамастан әрбір мұғалім өз кәсібінің шебері болуы үшін оқыту әдіс-тәсілдерін түрлендіруге тырысады. Президент Нұрсұлтан Назарбаев 2006 жылы мамыр айының 26 жұлдызында Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінде оқыған «Инновациялар мен оқу-білімді жетілдіру арқылы білім экономикасына» атты дәрісінде былай деп айтқан еді: «Жеке тұлғаны функционалдық әзірлеу тұжырымдамасынан жеке тұлғаны дамыту тұжырымдамасына көшу жүріп жатыр. Жаңа тұжырымдама білім берудің даралық сипатын көздейді, ол әрбір нақты адамның мүмкіндіктерін және оның өзін-өзі іске асыруы мен өзін-өзі дамытуға қабілеттілігін ескеруге мүмкіндік береді». Мұндай философиялық ұстаным бүгінгі күні бүкіл әлемде жүріп жатқан жоғары мектеп реформасының негізін құрайды. Бүгінде педагогикада тек сөз арқылы ғана үйрену мүмкін еместігі дәлелденіп отыр. Керісінше, білімді әрекет арқылы ғана игеруге болады. /2,46./Адам тек өз қолымен жасағанды жадында сақтап, осы әрекеттерінің негізінде туындаған білік пен дағдыларын күнделікті өмірде қолдана алады: «Менің өзіме жасатсаң – үйренемін!» (Конфуций). Сондықтан да әр сабақта үйренушілер бұрынғыдай тек тыңдап және көшіріп қана қоймай, белсенді әрекеттер атқаруы керек: ойлау, оқу, сөйлеу, талқылау, жазу, пікірлесу, пікір таластыру. Интербелсенді оқу/оқыту жоғары оқу орындарында келесі жұмыс түрлері мен әрекеттер арқылы жүзеге асырылады:

- бірлескен жұмыстар (жұптық, топтық, бүкіл аудиторияның),
- жеке және бірлескен зерттеу жұмыстары,
- рөлдік және іскерлік ойындар,
- пікірталастар,
- ақпараттың әртүрлі көздерімен жұмыс жасау (кітап, лекция, Интернет, құжаттар, мұражай, т.б.),
- шығармашылық жұмыстар,
- кейс-стади,
- презентациялар,

- компьютерлік оқыту бағдарламалары,
- тренингтер,
- интервью,
- сауалнама, т.б. .

«Білім берудің басты мақсаты - ешкімге ұқсамайтын дербестігі, рухани әлемі, шығармашылық потенциалы бар адамның қалыптасуы мен дамуы үшін орта құру» (С.Мирсеитова, 5, 5). Интербелсенді оқу/оқыту бірлесе үйрену идеяларын ұстанғандықтан, бұл жерде әсіресе бірлескен топтық жұмыс әдістерінің маңызын баса айту керек: олар өзін-өзі мен басқа адамдарды танудың тиімді құралы болып табылады, дүниетаным қалыптастырып, тұлғаның өзіндік дамуы мен басқалардың іс-әрекеттері мен олардың себептерін түсінуге ықпал жасайды. Топтық жұмыстар барлық үйренушілердің жұмысқа белсене қатысуын қамтамасыз етеді. Мұндай жұмыста шәкірттер өздерінің коммуникативтік дағдыларын (тыңдай білу, ортақ шешім қабылдау, жанжалдарды болдырмау) іс жүзінде қолданады, өздері «ойнап шығады». Интербелсенді оқу/оқыту әрбір үйренушінің талабы мен талпынысын, күш-жігері мен қайрат-энергиясын бірлесе білім алу процесін ұйымдастыру арқылы бірнеше есе ұлғайту мүмкіншілігін береді. Тұлға аралық танымдық қарым-қатынас пен студенттің оқу әрекеттерін біріктіру тамаша жетістіктерге жеткізетіндігі – дау туғызбайтын мәселе, оны тіпті аксиома деуге де тұрарлық. «Оқытушы – студент», «оқытушы – студенттер тобы», «студент – студент», «студент – студенттер тобы», «студенттер тобы - студенттер тобы» секілді өзара қарым-қатынас жүйесінде әрбір үйренушінің білімі мен түсінігі кең контекст аясында табылып, үнемі даму және тереңдеу бағытында болады. Әдетте дәстүрлі сабақта бірнеше үйренуші ғана әрекет жасайды: олар ұстаз талабы бойынша берілген тапсырманы жеке-жеке орындап, жасалған жұмысы бойынша есеп және жауап береді. Ал бұл мезетте қалған студенттер белсенді әрекеттер атқармайды. Бұған керісінше, топтық жұмысқа барлық дерлік студенттер қатысады, өйткені берілген тапсырма бірлескен жұмыс арқылы ғана орындалуы тиіс. Әр студент идеяларды келтіру мен оларды талқылау, таңдау және шешім қабылдау ісіне белсенді қатысады: топтық жұмыста әрбір пікір мен көзқарас құнды. Дәстүрлі сабақта үйренушілерді жұмысқа жұмылдыру ұстаз тарапынан қатаң талап қою арқылы жүзеге асырылады (мәселен, бұйрық, нұсқау, жарлық, үкім арқылы). Ал топтық жұмыста үйренушілерді белсенділендіру кеңес, сұраныс, ұсыныс арқылы жасалады. Дәстүрлі сабақта ұстаздың өзі үйренушілердің жұмысын бақылауға алса, топтық жұмыста бақылауды топ мүшелерінің өздері жүргізеді. Топтық жұмыс үйренушілерде ұжымдық сезім қалыптастырып, бірлескен жұмыстың қызықты әрі тартымды әрекет екендігін көрсетеді, студенттердің жалпы еңбекке деген ынтасын арттырады. Студенттер өмірде «МЕН» қағидасынан гөрі (эгоцентристік немесе эгоистік ұстаным) «БІЗ» тұжырымының (ұжымдық, жамағаттық, қоғамдық ұстаным, бірлік идеясы) анағұрлым пайдалы екендігін аңғарады, бұл позицияның зәулім гуманистік идеяларға негізделгеніне көздерін

жеткізеді. Елімізде болып жатқан саяси, әдеуметтік, экономикалық және басқа да өзгерістербілім беру жүйесіне әсерін тигізіп жатыр. Білімнің сапалы болуы тура мағынада ұстазға, оның білім деңгейі және іздену шеберлігіне тікелей байланысты. Жаңа заман ұстазы «дайын» білім қайнар көзі ғана болмай, балалардың танымдық іс- қимылының үйлестірушісі және ұйымдастырушысы бола білуі және жаңа әдіс- тәсілдердің жолдарын табуға негізделген маман болуы керек./4,180/

Қазақстанның еңбек сіңірген мұғалімі, КСРО Мемлекеттік сыйлығының лауреаты Бітібаева Қанипа Өмірғалиқызы ; «біздің бүгінгі негізгі мақсатымыз, қазіргі қоғамда болып жатқан түрлі өзгеріс, жаңалықтар көшінен қалмай, елімізді алға сүйрейтін білімді азаматтар дайындау. Ол үшін біз тілімізді – ұлттық қазына, ал әдебиетімізді- өнер деп оқытуымыз қажет» ,-дейді. Бұл, әрине сабақта қолданылатын педагогикалық технологиямен байланысты. Педагогикалық технология- педагогикалық мақсаттарға жетуде қолданылатын барлық әдістемелік құралдардың жинтығы, реттілігі. Осы технологияларды түрлендіру үшін білім беру жүйесінде сан алуан жұмыстар жүргізілуде. Соның бірі – оқытудың Кембридждік бағдарламасы. Аталған бағдарламаның негізгі міндеті – мұғалімдерге тәжірибелерін жетілдіру мен бағалауға көмектесу.Сыни тұрғыдан ойлау Қазақстандағы білім беруді дамыту үшін маңызды болып табылатын әдіс. Сын тұрғысынан ойлауды дамыту бағдарламасы – әлемнің түкпір-түкпірінен жиылған білім берушілердің бірлескен еңбегі./6.72/ Тәжірибені жүйеге келтірген Джинни Л.Стил, Куртис С.Мерedit, Чарльз Тэмпл. Жобаның негізі Ж.Пиаже, Л.С.Выготский теорияларын басшылыққа алады. Мақсаты барлық жастағы оқушыларға кез келген мазмұнға сыни тұрғыдан қарап, екі ұйғарым бір пікірдің біреуін таңдауға саналы шешім қабылдауға сабақтарда үйрету. Сын тұрғысынан ойлауды үйрету үшін мына төменгі шаралар орындалуы шарт:

- 1) сын тұрғысынан ойлауды тудыру үшін уақыт керек;
- 2) оқушыларға ойланып-толғануға, ойын ашық айтуға рұқсат беру;
- 3) әртүрлі идеялар мен пікірлерді қабылдау;
- 4) үйрену барысындағы оқу-шылардың белсенді іс-әрекетін қолдау;
- 5) кейбір оқушылар түсіп қалған қолайсыз жағдайларды әжуаға айна-лддырмау;
- 6) оқушылардың бір-бірінің жауа-бына жасаған сынының дәлелді, дәйекті болуын талап ету;
- 7) сын тұрғысынан ойлауды бағалау. Енді осы кезеңдердің мақсат-міндеттеріне толығырақ тоқталып өтейік.

І Қызығушылықты ояту. Үйрену процесі – бұрынғы білетін және жаңа білімді ұштастырудан тұрады. Үйренуші жаңа ұғымдарды, түсініктерді, өзінің бұрынғы білімін жаңа ақпаратпен толықтырады, кеңейте түседі. Сондықтан да, сабақ қарастырылғалы тұрған мәселе жайлы оқушы не біледі, не айта алатындығын анықтаудан басталады. Осы арқылы ойды қозғату, ояту, ми қыртысына тітіркенгіш арқылы әсер ету жүзеге асады. Осы кезеңге

қызмет ететін “Топтау”, “Түртіп алу”, “Ойлану”, “Жұпта талқылау”, “Болжау”, “Әлемді шарлау” т.б. деген аттары бар әдістер (стратегиялар) жинақталған. Қызығушылықты ояту кезеңінің екінші мақсаты – үйренушінің белсенділігін арттыру.

Мағынаны тану (түсіне білу). Бұл кезеңде үйренуші жаңа ақпаратпен танысады, тақырып бойынша жұмыс істейді, тапсырмалар орындайды. Оның өз бетімен жұмыс жасап, белсенділік көрсетуіне жағдай жасалады. Оқушылардың тақырып бойынша жұмыс жасауына көмектесетін оқыту стратегиялары бар. Соның бірі INSERT. Ол бойынша оқушыға оқу, тақырыппен танысу барысында V – “білемін”, — - “мен үшін түсініксіз”, + - “мен үшін жаңа ақпарат”, ? – “мені таң қалдырады” белгілерін қойып отырып оқу тапсырылады. INSERT – оқығанын түсінуге, өз ойына басшылық етуге, ойын білдіруге үйрететін ұтымды құрал. Бір әңгіменің соңына тез жету, оқығанды есте сақтау, мәнін жете түсіну – күрделі жұмыс. Сондықтан да, оқушылар арасында оқуға жеңіл-желпі қарау салдарынан түсіне алмау, өмірмен ұштастыра алмау жиі кездеседі. Мағынаны түсінуді жоғарыдағыдай ұйымдастыру – аталған кемшіліктерді болдырмаудың бірден-бір кепілі. Үйретушілер білетіндерін анықтап, білмейтіндерін белгілеп сұрауға әзірленеді. Бұл әрекет арқылы жаңаны түсіну үшін бұрынғы білім арасында көпірлер құрастыруға, яғни байланыстар құруға дағдыландырады.

Тақырып туралы *ой-толғаныс* – бағдарламаның үшінші кезеңі. Күнделікті оқыту процесінде оқушының толғанысын ұйымдастыру, өзіне, басқаға сын көзбен қарап, баға беруге үйретеді. Оқушылар өз ойларын, өздері байқаған ақпараттарды өз сөздерімен айта алады. Бұл сатыда оқушылар бір-бірімен әсерлі түрде ой алмастыру, ой түйістіру, өз үйрену жолын, кестесін жасау мақсатында басқалардың әр түрлі кестесін біліп болашақта қолданылатын мақсатты құрылымға жетелейді. Осы кезеңді тиімді етуге лайықталған “Бес жолды өлең”, “Венн диаграммасы”, “Еркін жазу”, “Семантикалық карта”, “Т кестесі” сияқты стратегиялар әр сабақтың ерекшелігіне, ауыр-жеңілдігіне қарай лайықтала қолданылады.

Сабақты жаңашыл үрдіспен өткізу- оқушылардың білім сапасын арттырып, олардың шығармашылық және ойлау қабілеттерін дамытып отырады, ал мұғалімдер үшін кәсіби шеберліктерінің өсуіне жәрдемдеседі. Көп ақпараттың ішінен жинақтай отырып, қажеттісін алуға үйретеді. Дәстүрлі өткізіп жүрген сабақтарды салыстыра отырсақ; мұғалім тақырыпты өзі түсіндіреді, тақырыпты талдайды, оқушыларға әртүрлі тапсырмалар беріп отырады. Ал, оқушы мұғалімнің айтқанын қайталайды, түсінгенін айтады, тапсырманы жеке орындайды. Ал Кембридж бағдарламасындағы сыни тұрғыдан ойлауға үйрету модулін енгізген сабақтарда мұғалім оқушылардың сыни ойлауын дамытатындай тапсырмаларға бағыттайды, ал оқушылар өз ойын еркін айтып, пікірлерін қорғауға, кез-келген мәселеге сыни көзқарастарын білдіре алады. Сыни тұрғыдан ойлауға үйретудің ассоциация, ЖИГСО, Венн диаграммасы, екі жақты күнделік, түртіп алу, соңғы сөзді мен

айтамын, еркін жазу, автор орындығы әдістерін тиімді пайдалану өз жемісін берері хақ.

Ұстаздың басты ұстанымы- көзбе-көз әңгіме, ойлы сұхбат, пікір еркіндігі, студенттің білімді өз еңбегімен алуына жағдай жасау. Ұстаз өтілетін жаңа тақырыпқа алдын ала тапсырма беріп, ой тастайды. Мақсатым- сабақты қызу еңбекке кұру, сабаққа оқушыларды тыңдаушы дәрежесінде емес, еңбек етуші, білімді өз еңбегімен алушы дәрежесінде қатыстыру. Олар пікір айтушылар, қызу айтысқа қатысушылар, көркем шығармаға деген өз көзқарасы бар азаматтар. Сол себепті де оларды сабақта үнемі іздендіріп отыруды мақсат етемін. Сонда бос отыратын, сабаққа селқос, тек орындаушы, дайынды қайталап айтушы оқушы болмайды. Ұстаз да, студент те жананы іздеуші, табушы бірлікте еңбек етуші дәрежесінде болады. Жаңа технологияның басты мақсаттарының бірі – баланы оқыта отырып, оның еркіндігін , белсенділігін қалыптастыру, өз бетінше шешім қабылдауға дағдыландыру.

ПАЙДАЛАНҒАН ӘДЕБИЕТТЕР

- 1.Назарбаев Н. Инновациялар мен оқу-білімді жетілдіру арқылы білім экономикасына. – Егемен Қазақстан, 2006, 27 мамыр.
- 2.2005-2010 жылдарға арналған Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың мемлекеттік бағдарламасы. – Астана, 2004. – 46 б.
- 3.Қазақстан Республикасының ақпараттық кеңістіктің бәсекеге қабілеттігін 2006-2009 жылдарда дамыту тұжырымдамасы. – presscenter.kz.
- 4.Жанпейісова М. Модульдік оқыту технологиясы оқушыны дамыту құралы ретінде. /Аударған Д.А.Қайшыбекова/. - Алматы, 2002. - 180 б.
- 5,Мирсеитова С.С. Становление и развитие философии учителя: гуманистическая парадигма. – Алматы: Верена, 2008.-5б.
- 6.Темпл Ч., Стилл Дж., Мередит К. Сыни ойлауды дамыту әдістері. «Сыни ойлауды оқу мен жазу арқылы дамыту» жобасы үшін әзірленген №2 оқу құралы. - Алматы, 1998. – 72 б.

5 – СЕКЦИЯ

КӨПТІЛДІ КЕҢІСТІКТЕ ПОЛИМӘДЕНИЕТТІ ЖЕКЕ ТҰЛҒАНЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ НЕГІЗДЕРІ

UDC 371.3

Abdrakhmanova N.B.
Kh.Dosmukhamedov Atyrau
State University, Atyrau

LEARNING ASSESSMENT TYPES

Key words: *assessment, levels of achievement, learning outcomes, self-assessment, methods, approaches, reflective practitioners, problem-solving skills.*

Abstract. *In this article the literature of classroom different assessment is reviewed. Several studies show firm evidence that innovations designed to strengthen the frequent feedback that students receive about their learning yield substantial learning gains. The perceptions of students and their role in self-assessment are considered alongside analysis of the strategies used by teachers and the formative strategies incorporated in such systemic approaches as mastery learning.*

Assessing students' progress is as necessary as planning engaging activities or building lessons around core themes. Without assessment teachers have no way of knowing what types of help their students need, and assessing students can also gauge their progress through a course of study. This is true in ESL classrooms as well as in single-language settings. There are a wide range of options for ESL educators to choose from when assessing their students' grasp of the English language. Diagnostic assessment is often undertaken at the beginning of a unit of study to assess the skills, abilities, interests, experiences, levels of achievement or difficulties of an individual student or a whole class. Diagnostic assessment is intended to improve the learner's experience and their level of achievement. However, diagnostic assessment looks backwards rather than forwards. It assesses what the learner already knows and/or the nature of difficulties that the learner might have, which, if undiagnosed, might limit their engagement in new learning. It is often used before teaching or when a problem arises.

Summative assessment assists you to make judgments about student achievement at certain relevant points in the learning process or unit of study (e.g. end of course, project, semester, unit, year) can be used formally to measure the level of achievement of learning outcomes (e.g. tests, labs, assignments, projects, presentations etc.) can also be used to judge programme, teaching and/or unit of study effectiveness (that is as a form of evaluation).

Formative assessment is the practice of building a cumulative record of student achievement usually takes place during day to day learning experiences and involves ongoing, informal observations throughout the term, course, semester

or unit of study is used to monitor students' ongoing progress and to provide immediate and meaningful feedback assists teachers in modifying or extending their programmes or adapting their learning and teaching methods is very applicable and helpful during early group work processes.

Informal assessment involves systematically observing and monitoring students *during* in class learning and teaching experiences interacting with students to gain a deeper knowledge of what they know, understand and can do circulating the classroom and posing questions, guiding investigations, motivating and quizzing students providing opportunities for students to present or report upon their learning and teaching experiences collecting, analyzing, and providing feedback on in and out of class work samples (e.g. how their group work projects are progressing).

Formal assessment involves the use of specific assessment strategies to determine the degree to which students have achieved the learning outcomes assessment strategies including: essays, exams, reports, projects, presentations, performances, laboratories or workshops, resource development, artwork, creative design tasks, quizzes and tests, journal writing, portfolio individual and/or collaborative tasks that usually attract a mark.

Peer assessment is becoming increasingly widespread in higher education as educators seek to diversify assessment methods and engage students in the assessment process. In simple terms, peer assessment refers to students assessing their peers' work and providing grades and/or feedback. There are a range of terms to describe the process, such as, peer tutoring, peer instruction, peer assisted learning, and so on. Topping (1998) defines peer assessment as, 'an arrangement in which individuals consider the amount, level, value, worth, quality, or success of the products or outcomes of learning of peers of similar status' (Topping 1998: 250).

Kollar and Fischer (2010) contend that peer assessment is 'an important component' of 'a more participatory culture of learning' aiding 'the design of learning environments', as well as being, 'fundamentally a collaborative activity that occurs between at least two peers'. Facilitating students to partake in some form of assessment interaction alters the balance of power and encourages some control over their own learning, where, as Vickerman (2009) notes, peer interaction of any form engages students in the development of their own learning, not only academically, but cognitively and emotionally.

Researchers make a variety of claims about self-assessment and the central role it plays in learning and academic achievement. Many of the claims are related to learner autonomy, including increases in metacognitive engagement. Similarly, our focus on self-assessment reflects our interest in academic self-regulation, or the ways in which goal-setting, planning, self-judgment and self-reaction can promote achievement (Zimmerman & Schunk, 2001). Studies of selfevaluation, or the correlation between self- and teacher ratings, are reviewed. Studies of the effectiveness of self-assessment, in contrast, are scarce. Stallings and Tascione (1996) employed student self-assessment in high school and college mathematics

classes and found, among other things, that most of the students checked their work more readily than students in previous classes who were not exposed to self-assessment practices. In a survey of undergraduates who had engaged in self- and peer assessment, Hanrahan and Isaacs (2001) report that students see benefits of, as well as difficulties with, self- and peer assessment. Benefits included gaining a better understanding of grading, developing critical thinking, developing empathy with lecturers and becoming motivated to do better work in order to impress one's peers. Some students reported difficulties with self- and peer assessment when they were 'not sure of standards' (p. 59). Taken together, the studies by Stallings and Tascione, and Hanrahan and Isaacs provide support for the hypothesis that self-assessment can promote the kinds of behaviors typical of self-regulated learners. However, not enough is known about what students actually do, think and feel when they are asked to self-assess, to enable researchers to construct a useful theory of self-assessment or to determine the most effective approaches to self-assessment in the classroom. Because, as Brookhart (2003) notes, 'student perceptions are inextricably tied to the classroom assessment experience and ultimately the meaning and use of the information it affords', more evidence of how students perceive of and use self-assessment is needed.

It is recognized that the main goal of professional higher education is to help students develop into "reflective practitioners" who are able to reflect critically upon their own professional practice.

Students in modern organizations must be able to analyze information, to improve their problem-solving skills and communication and to reflect on their own role in the learning process.

The need for lifelong learning in modern society will increase. It is more and more realized that the acquisition of knowledge and skills cannot be restricted to the phase of initial education; rather, it has to be a process continuing throughout one's entire working life. Traditional testing methods do not fit such goals as lifelong learning, reflective thinking, being critical, evaluates oneself, problem solving, etcetera.

Alternatives in assessment have received much attention in the last decade and several forms of more authentic assessment have been introduced in higher education. The skill of self-, peer- and co-assessment is very important in the development of lifelong learning and the development into autonomous individuals. Assessment procedures should not only serve as tool for crediting students with recognized certificates. Such procedures should also be used to monitor the progress and to direct students, if needed, to remedial learning activities. Research (Beckwith, 1991) showed that the nature of assessment tasks influences the approaches to learning which students adopt. The existing assessment approaches can have effects contrary to those desired.

The use of self-, peer- and co-assessment in higher education related to the first research question will be described as follows.

Self-assessment refers to the involvement of learners in making judgments about their own learning, particularly about their achievements and the outcomes of their learning.

Self-assessment is not a new technique, but a way of increasing the role of students as active participants in their own learning, and is mostly used for formative assessment in order to foster reflection on one's own learning processes and results.

Several studies obviously show that the ability of students to rate themselves improves in the light of feedback or development over time. Moreover, students' interpretations are not just dependent on the form of the assessment process, but on how these tasks are embedded within the total context of the subject and within their total experience of educational life.

In educational practice, we see that different instruments are used for self-assessment. Harrington (1995) used three different self-assessments. One is simply a listing of abilities with definitions and directions to indicate those areas you feel are your best or strongest. A second approach is to apply a Likert scale to a group of designated abilities ("in comparison to others of the same age, my art ability is excellent, above average, average, below average, or poor"). Another approach is, for each ability, to provide different examples of the ability's applications on which individuals rate their performance level from high to low, and subsequently these are summed to obtain a total score. The self-assessment forms Harrington described are cheaper and less time intrusive than traditional ways of assessing students.

Self-assessment is also important for successful language learning. McNamara and Deane (1995) designed a variety of activities that foster self-assessment. Three of them are: writing letters to the teacher, keeping a daily language learning log, and preparing an English portfolio. These activities can help students to identify their strengths and weaknesses in English, to document their progress and to identify effective language learning strategies and materials. They also become aware of the language learning contexts that works best for them and to establish goals for future independent learning. The idea of self-assessment for use in portfolio is described by

Generally, next to addressing the instruments used for self-assessment, the content could be addressed. At the content level, it is striking that self-assessments are mostly used to foster skills and abilities, next to knowledge and that assessments are used in a formative or diagnostic way. Since self-assessment is required to integrate into the students' problem solving process, faculties have found that students show increasing understanding of inter-relationships of ability, content, and context. Students take responsibility for their learning as a dynamic, continuing process. They gradually internalize their practice of both problem solving and self-assessment abilities.

Overall, it can be concluded that research reports positive findings concerning the use of self-assessment in educational practice. Students in higher education are well able to self-assess accurately, and this ability improves with feedback and

development over time. Moreover, students who engage in self-assessment tend to score higher on tests. Self-assessment, used in most cases to promote the learning of skills and abilities, leads to more reflection on one's own work, higher quality of products, responsibility of one's own learning and increased understanding of problem-solving.

LITERATURE

1. Angelo T. A., Cross K. P. 2nd ed. Jossey-Bass; San Francisco: 2003. Classroom Assessment Techniques: A Handbook for Teachers.
2. Assessment Reform Group 2002, Assessment for Learning: 10 principles research based principles to guide classroom practice, UK
3. Healey, M Reflections on engaging students in the process and product of strategy development for learning, teaching, and assessment: 2011
4. Topping, Classroom Assessment 1998, 250
5. Hanrahan and Isaacs Peer assessment, 2001
6. Zimmerman & Schunk, Self -assessment, 2001

УДК 37.013

Карташёва А.Н.

Атырауский государственный университет
им. Х.Досмухамедова, г. Атырау

ФОРМИРОВАНИЕ ПОЛИКУЛЬТУРНОЙ ЛИЧНОСТИ НА ЗАНЯТИЯХ РУССКОГО ЯЗЫКА

Ключевые слова: поликультурная, полилингвальная личность, межкультурная коммуникация, русский язык.

Аннотация. В статье рассматриваются вопросы формирования поликультурной личности студентов неязыковых специальностей.

В настоящее время одним из приоритетных направлений системы образования Республики Казахстан является формирование и развитие поликультурной и всесторонне гармоничной личности.

«Казахстан уникален и силен своей многонациональностью. На его земле сформировалось уникальное поликультурное пространство, в котором ведущими являются два потока. Один отражает возрождение казахской культуры и ее составных элементов, языка. Идет объективный процесс восстановления утраченного. Другой поток - русскоязычная культура, основой которой являются исконные традиции русского народа и все то, что они впитали в ходе многовекового развития. Признание самостоятельно существующих культурных потоков не отрицает их взаимодополняемости и взаимообогащаемости, что не означает ассимиляции. Поликультурность Казахстана - это прогрессивный фактор развития общества. Евразийские корни народов Казахстана позволяют соединить восточные, азиатские,

западные, европейские потоки и создать уникальный казахстанский вариант развития поликультурности» [1, с. 16-18].

Под поликультурной личностью понимается «индивид с развитым лингвистическим сознанием» [2, с.23-24]. Языковое образование в XXI веке должно быть ориентировано на поликультурное и полилингвальное развитие личности обучаемых. Основой формирования поликультурной личности является полиязычие.

Президент нашей страны Н.А.Назарбаев в 2007 году предложил начать поэтапную реализацию культурного проекта «Триединство языков». В своем Послании народу Казахстана «Новый Казахстан в новом мире» лидер государства отметил: «Казахстан должен восприниматься во всем мире как высокообразованная страна, население которой пользуется тремя языками. Это: казахский язык - государственный язык, русский язык - как язык межнационального общения и английский язык - язык успешной интеграции в глобальную экономику» [3].

В межкультурном общении необходимо учитывать традиции, обычаи, обряды, бытовую культуру, национальные характеры, разные языковые картины мира коммуникантов, так как культурные ошибки воспринимаются гораздо болезненнее, чем языковые и могут привести к непониманию и даже к конфликтным ситуациям между представителями разных культур.

В русле концепции поликультурного образования в Республике Казахстан разрабатываются стратегии обучения русскому языку студентов неязыковых факультетов. Основная цель курса русского языка - формирование у будущих специалистов межкультурно-коммуникативной компетенции. В понятие межкультурной компетенции входят лингвокультурологическая, социо-культурологическая, когнитивная, коммуникативная, профессионально-специализирующая компетенции, способствующие формированию человека, способного к активной жизнедеятельности в многонациональной среде, обладающего толерантностью, чувством уважения других культур, умением жить в мире и согласии с людьми разных национальностей, убеждений и верований.

При изучении русского языка происходит формирование социокультурной компетенции, при этом каждое занятие русского языка должно стать диалогом культур, практикой межкультурной коммуникации. Как отмечает профессор С.Г. Тер-Минасова, «преодоление языкового барьера недостаточно для обеспечения эффективности общения между представителями разных культур. Для этого нужно преодолеть барьер культурный» [4, с. 27]. Поэтому преподаватель русского языка должен взять на себя функцию посредника в передаче изучающим язык адекватных, не стереотипных сведений об иноязычной культуре.

По мнению исследователей, хорошие навыки межкультурной коммуникации в значительной мере зависят от наличия у коммуникантов не только устойчивых языковых навыков, но и достаточных социокультурных

фоновых знаний и адекватного представления о культуре и мире тех людей, где данный язык функционирует.

Большие возможности для развития межкультурной компетенции студентов, преодоления культурных барьеров дает речевой этнокультуроведческий материал курса «Русский язык», изучаемый в рамках самостоятельной работы студентов под руководством преподавателя.

Например, при изучении речевой темы «Праздники. Обычаи. Обряды. Традиции» студенты изучают слова с национально-культурным компонентом, знакомятся

1. с лексикой, обозначающей русские бытовые реалии:

- наименования пищи и напитков
(студень, окрошка, блины, кулебяка, кулич, бублик, каша, ватрушка, квас, кисель, сбитень, медовуха и др.);
 - наименования одежды, обуви, головных уборов
(зипун, салоп, шушун, косоворотка, полушубок, кокошник, армяк, толстовка, кафтан, понева, чепец, лапти, валенки и др.);
 - наименования орудий труда, домашней утвари
(веретено, коромысло, решето и др.);
 - названия жилища, хозяйственных построек
(горница, изба, светлица и др.);
 - названия музыкальных инструментов
(гусли, балалайка, гармонь и др.);
 - названия видов оружия, доспехов
(лук, стрела, палица, копье, кольчуга и др.);
 - названия мер длины, веса, денежных единиц
(вершок, сажень, аршин, копейка, гривна и др.);
 - названия родственников
(зять, теща, тесть, золовка, невестка, сноха, деверь, свекровь, свояк, сват и др.);
 - наименования слуг, работников
(ключница, горничная, извозчик, лавочник, кабатчик, коробейник и др.);
 - названия территориальных делений
(уезд, губерния, посад и др.);
2. с лексикой, связанной с культурой и религией русского народа
- названия праздников, обычаев
(рождество, масленица, венчание, молебен, крестины, святки и др.);
 - наименования игр и забав
(лапта, городки, казаки-разбойники, горелки и др.);
 - наименования суеверий, сказочных персонажей
(русалка, домовая, леший, водяной, кикимора, ведьма, дракон, снегурочка, жар-птица и др.);

Этнокультуроведческий материал целесообразно подавать в сопоставлении с текстами о родной культуре студентов.

При работе над понятием «обряд» сравниваются свадебные обряды (сватовство, свадьба) казахов и русских.

Изучение текста «Масленица» проходит в сопоставлении с текстом «Наурыз». Студенты определяют обычаи, связанные с Наурызом и Масленицей, которые кажутся им похожими, самостоятельно подбирают материал о русских народных играх и забавах.

Занятия по темам, на которых идёт постоянное сравнение культур, завершаются дискуссией. На обсуждение может быть вынесена какая-либо проблема. Например, по теме «Семья» может быть проведена дискуссия о межнациональных браках. В процессе обсуждения студенты учатся критически мыслить и вести диалог.

Работа по формированию межкультурной компетенции, проводимая на занятиях русского языка в казахских группах неязыковых факультетов, способствует пониманию и уважению друг друга людей разных национальностей, культур и религий.

ЛИТЕРАТУРА

1. Назарбаев Н.А. Стратегия трансформации общества и возрождения евразийской цивилизации.- М.: Экономика, 2000. -514 с.
2. Формирование и развитие языковой личности в условиях реформирования системы образования Республики Казахстан // Образованная страна.- № 5. - 2007. - с. 23–24.
3. Назарбаев Н.А. Новый Казахстан в новом мире // Казахстанская правда. - № 33(25278).- 2007.- 1 марта.
4. Тер-Минасова С.Г. Язык и межкультурная коммуникация.- М.: Слово, 2000.- 624 с.

УДК 811.581

Уәлібай Нұрбақыт
Х.Досмұхамедов атындағы Атырау
мемлекеттік университеті

ҚЫТАЙ ТІЛІНДЕГІ МӨЛШЕР СӨЗ ТІРКЕСТЕРІ

***Түйін сөз:** Қытай тіліндегі мөлшер сөздер, ерекшелігі.*

***Қысқаша мазмұны.** Мөлшер сөз – қытай тіліндегі ең негізгі грамматикалық категориялардың бірі. Қытай тілінде әдетте заттың сандық мөлшерін білдіру үшін сан есім мен зат есім бірден тіркесе алмайды, олардың арасында міндетті түрде мөлшер сөздер қосылып айтылады. Мыс.: 一个人[Yi ge ren] бір адам, 一本书[yi ben shu] бір кітап, 一辆车[yi liang che] бір көлік. Айталық, бір тұтам шөп, бір қазан ет, бір сауым сүт, бір орам жiп, бір атым насыбай, бір уыс тары т.б. Осындағы тұтам, қазан, сауым, орам, атым, уыс сөздері аталған тіркестердегі зат есімнің мөлшерін (шамасын) білдіріп тұр.*

Мөлшер сөздерекі типке бөлінеді: заттық мөлшер сөздер және етістікті мөлшер сөздер.

Заттық мөлшер сөздер адам не заттың санын білдіреді. Оның мынадай түрлері болады:

Көлемдік өлшемдер: 公里 [gong li]км 米[mi] метр 厘米 [li mi] см

Ақша өлшемдер: 元(块) [yuán (kuài)] 角(毛) [jiǎo (máo)] 分[fēn]

Уақыт өлшемдері: 点[diǎn] 分[fēn] 秒[miǎo] 刻[kè]

Жекелік мөлшер сөздер: 个[gè] 条[tiáo] 辆[liàng] 本[běn] 支[zhī]

Жинақтық мөлшер сөздер: 对[duì] 双[shuāng] 副[fù] 套[tào] 批[pī] **Белгісіздік мөлшер сөздер:** 点 [dian] 些[xie]

Етістікті мөлшер сөздер қимылдың жиі қайталануын көрсетеді. Мысалы: 次[ci], 回[huí], 下[xià], 番[fān], 通[tōng], 气[qì], 阵[zhèn], 遍[biàn], 趟[tāng], 场[chǎng], 顿[dùn] .

次 cì қимылдар мен жағдайларға қолданылатын мөлшер сөз. Мысалы: 参加三次[cānjiā sāncì] – үш рет қатысу.

遍 biàn басы мен аяғы бар іс-әрекетке қолданылады. Мысалы: 念一遍 [niàn yībiàn]– тағы бір рет оқу.

顿 dùn тамақ ішу әрекетіне қолданылады. Мысалы: 吃三顿饭 [chī sān dùn wǔfàn] – үш рет тамақтанды.

下儿 xiàr жасалған іс-әрекеттің санына байланысты қолданылатын мөлшер сөз. Мысалы: 敲了三下门 [qiāole sān xià mén] есікті үш рет қағу.

Мөлшер сөздер қазақ тілінде жеке сөз табы ретінде қарастырылмаған. Өйткені, біріншіден, олар жеке тұрғанда тілімізде басқа сөз табына (жоғарыда келтірілген сөздер зат есімге) тәуелді сөздер. Екіншіден, қазақ тілінде әдетте сан есім мен зат есім сөздері тікелей тіркесе береді. Мысалы: бір адам, екі үстел, үш орындық және т.б. Ал қытай тілінде олай емес, кей жағдайда болмаса, сан есім мен зат есімдер мөлшер сөздерсіз тіркесе алмайды. Қытай тіліндегі мөлшер сөздердің басқа тілдеріндегі мөлшер сөздерінен ерекшелігі осы. Қытай тіліндегі мөлшер сөздер кең мағынада қолданылады әрі саны жағынан басқа тілдердегі мөлшер сөздерден көп. Бұл сөздердің бәрін білудің қажеті жоқ. Көп кездесетін түрлерімен таныстырып өтейік.

把bǎ қолға ұстауға келетін нәрселерге қолданылады. Мысалы: 椅子Yǐzi – орындық, 刀子Dāozi – пышақ, 尺 Chǐ – сызғыш, 伞Sǎn – қолшатыр. 杯Bēi - мөлшер сөз. Бұл мөлшер сөз стақан деп аударылады. Су, шәй, кофе, шырынға қолданылады. Мысалы: 一杯水 [yī bei shuǐ] – бір стақан су, 一杯咖啡 [yī bei kāfēi] – бір стақан кофе.

辆 liàng – көліктерге, қозғалыстағы, дөңгелегі бар нәрселерге қолданылады. Мысалы: 一辆汽车[yī liàng qìchē] – бір көлік, 三辆自行车[sān liàng zìxíngchē] – үш велосипед.

口 **kǒu** — отбасы мүшелеріне қолданылатын мөлшер сөз. Мысалы: 我家有三口人 [wǒ jiā yǒu sān kǒu rén] — Менің отбасымда үш адам бар.

棵 **kē** – өсімдіктерге, талдарға қолданылатын мөлшер сөз. Мысалы: 一棵树 [yī kē shù] – бір тал, 一棵草 [yī kē cǎo] – бір тұтам шөп.

件 **jiàn** киімдерге, іске қолданылады. Мысалы: 一件衬衫 [yī jiàn chènshān] бір көйлек, 一件大事 [yī jiàn dàshì] бір жағдай.

根 **gēn** тамыры, түбі бар заттарға қолданылады. Мысалы: 一根管子 [yī gēn guǎn zi] бір тұрба, 一根头发 [yī gēn tóufa] бір тал шаш.

份 **fèn** (1) Құрамалы заттар мен түсініктерге қолданылады. 一份饭 [yī fèn fàn] бір порция, 一份礼 [yī fèn lǐ] бір сыйлық.

(2) Басылымдарға қолданылады. Мысалы: 一份报纸 [yī fèn bàozhǐ] бір дана газет, 一份杂志 [yī fèn zázhì] бір дана журнал.

只 **zhī** (1) Дара және дана заттарға, жануарларға, құстарға қолданылады, тек дәстүрлі түрде кейбір аңдар мен құстарға 匹 [pǐ], 头 [tóu], 峰 [fēng] және 条 [tiáo] қолданылады.

(2) Жұп заттарға қолданылатын мөлшер сөз. 两只手 [liǎng zhī shǒu] екі қол, 两只耳朵 [liǎng zhī ěrduo] екі құлақ.

支 **zhī** (1) Ұзын пішінді, қаламға ұқсас заттарға қолданылады. Мысалы: 一支笔 [yī zhī bǐ] бір қалам, 一支箭 [yī zhī jiàn] бір жебе.

(2) Ән-күйге байланысты қолданылады. Мысалы: 一支曲子 [yī zhī qǔzi] бір әуен, 一支歌 [yī zhī gē] бір ән.

Қорыта айтқанда сан есім категориясын үйрену кезінде шама есімдерді қолдану арқылы сан есімдердің қандай объектілерге қолданатындығын осы мөлшер сөздер арқылы анықтаймыз. Біз бұл жерде барлық шама есімдерді толық қамтыған жоқпыз. Оны жалғасты жинап, жүйеге келтіру бұдан кейінгі іздену бағытымыз бола бермек.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Әр жыл әр басылымдағы қытай тілі оқулықтары
2. A practical Chinese grammar for foreigners Пекин тіл университеті баспасы, 2008ж
3. Elementary Comprehensive Course (1) 2011ж

УДК-378:81,25

М.К.Кожаметова
Х.Досмұхамедов атындағы Атырау
мемлекеттік университеті

ЭКВИВАЛЕНТНЫЕ СООТВЕТСТВИЯ В ПЕРЕВОДЕ

Keywords: *the thoughts of the original, the content of the text, methods of translation information transfer, the adequacy and usefulness, translation quality, equivalents, similar value, polysemantic.*

Annotation. *The author in this article touches upon the problem of the equivalent matching in translation and reveals the difficulties in choosing alternative variants of translation; generalizes the main issue of equivalents.*

Перевод – это сложный процесс, связанный с воссозданием мысли оригинала, в осуществлении которого задействованы все мыслительные ресурсы переводчика. Ему приходится осуществлять огромную работу:

Ориентироваться в содержании текста и критически его осмысливать, использовать разнообразные приёмы перевода и контролировать полученный результат, сверяя перевод с оригиналом. «Переводчик не был бы творцом, если бы он ограничился текстом и не оживил бы в своём воображении то, что автор видел в свое время. Именно от авторского видения идёт переводчик. Слова текста служат для проникновения в действительность, за которой переводчик должен видеть опосредованную подлинником живую жизнь.» (Г. Гачечиладзе).

Перевод – это передача текста письменной или устной речи средствами другого языка. Перевод – передача информации, содержащейся в данном произведении речи, средствами другого языка. При переводе с одного языка на другой необходимо учитывать действие одних и тех же логико-семантических факторов для передачи смыслового содержания текста, сохранив при этом его стилистические, экспрессивные и другие особенности в соответствии с нормами данного языка. Качество перевода определяется его адекватностью, или полноценностью. Для достижения адекватности при переводе текста с одного языка на другой переводчик должен использовать эквивалентные соответствия в языке, на который делается перевод.

Эквивалентом является равнозначное соответствие, независящее от контекста. Эквиваленты играют роль катализаторов в процессе перевода. Их значение очень велико, особенно при устном переводе. Именно эти единицы перевода, имеющие постоянное соответствие в родном языке, прежде всего проясняются в сознании переводчика и помогают ему понять значение окружающего контекста и всего высказывания в целом. В специальном переводе многие эквиваленты выступают в роли терминов.

Полноценность перевода означает исчерпывающую точность в передаче смыслового содержания подлинника и полноценное функционально-стилистическое соответствие ему. Следует помнить, что при переводе отдельные лексические и грамматические элементы подлинника могут передаваться различными вариантами, если они приемлемы с точки зрения адекватности оригинала. Для того, чтобы сделать полноценный перевод, переводчику приходится преодолевать целый ряд трудностей. Решение вопроса о переводимости и трудностях перевода в

психолингвистическом плане связано с вопросом о взаимоотношении между языком, мышлением и ориентацией переводчика.

Английское и русское слова с одинаковым значением могут употребляться далеко не в одинаковых контекстах, что требует замен в переводе. Лексические трудности перевода в значительной степени сводятся к следующим трём явлениям: разнице в семантической структуре слова в двух языках, разнице в лексике - семантических вариантах и разнице в употреблении. Употребление следует понимать в очень широком смысле слова. Английское и русское слова с одинаковым значением могут употребляться далеко не в одинаковых контекстах, что требует замен в переводе. Употребление слов - клише — это лексически связанное употребление слова в словосочетании или даже в целом предложении. В некоторых случаях оно становится стереотипным выражением.

Например:

These countries account for 20 percent of the World Trade –

На эти страны приходится 20% всей мировой торговли.

Это предложение-клише можно перевести и другой употребительной «формулой»:

Доля этих стран в мировой торговле равняется(составляет) 20%. Слова, которые относятся к категориям как псевдоинтернациональными словами или «ложными друзьями» переводчика особенно опасны для переводчика, т.к. нередко вводят его в заблуждение и являются причиной грубых смысловых ошибок. Под «ложными друзьями» переводчика подразумеваются слова чаще всего латинского и греческого происхождения, имеющие сходное написание, но различное значение в английском и русском языках.

Например: *accurate-точный, а не аккуратный*

Actual- фактический, а не актуальный, Object- цель, а не объект

Prospect- вид, перспектива, а не проспект

Subject- вопрос, предмет, а не субъект

Technique – метод, методика, а не техника

Подавляющее большинство этих слов лишь в одном значении являются подлинно интернациональными. Например: *base* - база, имеет ещё около десяти других значений; *expert*- эксперт и знаток, специалист, *control*- контроль и руководство, управление, надзор.

«Ложные друзья» переводчика подразделяются на три группы:

1. Слова которые имеют внешнее сходство(звучание и написание) со словами русского языка, но значение которых не всегда совпадает.

Dramatic-драматический,неожиданный,впечатляющий,decade-

десятилетие, popular- народный, formal- формальный, официальный, sabotage- вредительство, диверсионный акт, crisis- кризис, конфликт, напряженная ситуация. Известно, что значение слов складывается из суммы всех его значений, которые выявляются в различных контекстах, и чем больше слово употребляется в разнообразных контекстах, тем шире

становится круг его значений. Широкая сочетаемость слова создаёт новые возможности его употребления в новых контекстах. Однако в ряде случаев такое расширение значения слова, увеличение его сочетаемости и его употребления самых разных контекстах приводит к известной зыбкости расплывчатости его смысловых границ.

Иначе говоря, это приводит к частичной десемантизации слова. Всякое десемантизированное слово может выступать как заместитель многих других слов. Процесс десемантизации наблюдается в целом ряде слов, таких как: *thing, point, case, affair*, Зыбкость и расплывчатость смысловых границ свойственна тем словам, которые приобрели много контекстуальных значений, например, слова: *challenge, services, facilities, pattern, center*, и др. Перевод этих слов всецело определяется контекстом. Типичным примером может служить слово **case** которое, с одной стороны, является многозначным, а с другой, десемантизированным, поскольку оно часто используется как слово заместитель. Различные случаи употребления слова **case**: 1.случай, обстоятельство, положение (дел).

That's the case – Да, это так. *This is another case* - Это другое дело.

2.доводы, доказательство, аргументы; 3.(юр.) судебное дело, случай в судебной практике; 4.случай (заболевание), 5. Больной, пациент;

Известную трудность при переводе представляют многозначные слова. Полисемантизм вообще характерен для английского языка, и нужно всё время иметь в виду, что любое, казалось бы, хорошо знакомое, слово в зависимости от контекста может иметь совсем иное значение. Контекст-синтаксический и лексический, узкий и широкий – служит тем средством, которое снимает у многозначной единицы все её значения, кроме одного. Чаще, однако, выбор эквивалента определяется лишь с учётом лексического Контекста данной единицы, однозначность которой устанавливается в пределах определённого лексического окружения.

Так, многозначного слово **attitude** актуализирует свое значение в узком лексическом контексте.

He has a friendly attitude towards us – Он к нам относится по- дружески.
He is known for his radical attitudes- Он известен своими радикальными взглядами. Слово **community** имеет следующие значения: 1) община, 2) общество, 3) населения, группа населения; 4) круги; 5) сообщество, объединение, 6) сотрудничество. Перевод слова зависит от того, в каком словосочетании оно встречается. Слово **facilities**, есть целый ряд английских слов, которые не имеют эквивалента в русском языке, и поэтому их приходится переводить по- разному, иногда, в зависимости от контекста, описательным путём. Одним из таких слов является слово **facilities**, которое обозначает предмет или обстоятельство, совокупность, предметов или обстоятельств, помогающих совершить действие.

Facilities for transport – средства передвижения

Facilities for studies - необходимые помещения и оборудования, наличие времени, необходимого для занятия.

Большой англо- русский словарь под ред. И. Р. Гальперина среди многочисленных значений даёт и следующие:

1) *благоприятные условия, льготы;* 2) *оборудование, приспособление, аппаратура;* 3) *средства обслуживания, удобства.* В зависимости от контекста *facilities* может переводиться и другими словами: *возможность, помещение.* Слово **law** может иметь в узком контексте значение *закон, право, правило, юриспруденция;* нередко оно требует в переводе и других соответствий: *законность, правовая норма, правопорядок.* Например: *law and order-* законность и порядок, *civil law-* гражданское право, *law court-* суд. Слово **pattern** – может переводиться на русский язык следующими словами: 1) образец, пример, 2) система; 3) путь; 4) характерное явления, характер; 5) форма, шаблон, модель; 6) формула. Интересно своей многогранностью и слово **public** приобретающее различные значения в переводе терминологических словосочетаний.

Словосочетания: *public figure-* общественный государственный деятель, *public image* – репутация, мнение общественности, *public service* – коммунальное обслуживание, услуги, *public relations-* связи
Общественностью.

Сложные слова отличаются от простых своей структурой, в большинстве случаев семантически мотивированной. Поэтому у переводчика возникает естественная тенденция к передаче слов этой категории способом калькирования. Наряду с этим среди английских сложных слов встречаются и такие, чья внутренняя форма может ввести переводчика в заблуждение:

Half- mast не половина мачты, а приспущенный в знак траура флаг, *half- pay* не только половина платы, но и офицер в отставке. Следовательно, не всегда можно переводить сложные слова по догадке, разлагая их на знакомые составные части. Все приведенные выше в качестве примеров сложные слова фигурируют в англо-русских словарях, так что переводчику, не знающему их значения, остается лишь обратиться к словарю.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

- 1.Латышев Л.К. Проблемы теории и практики перевода
- 2.Авдоница Л., Савостьянова Л, Теория и практика перевода
- 3.Алимов В.В., Перевод в сфере профессиональной коммуникации

УДК 811.581

Уәлібай Нұрбақыт
Х.Досмұхамедов атындағы Атырау
мемлекеттік университеті

ТАС ҰСТЫН МӘТІНІНДЕГІ МӘНГІЛІК ЕЛ БОЛУ ИДЕЯСЫ

Түйін сөз: Юллуқтагін, мәңгілік ел, ұлы аңсар.

Қысқаша мазмұны. Мақалада көк түрік дәуірінің тас ұстын мәтіндерінде көтерілген мәңгілік ел болу идеясы баяндалады.

Күлтегін тас ұстыны мәтінінде Юллуқ тегін өзінен ары қарай есептегенде 180 жыл бұрын өмір сүрген, Түркі қағанатының мәйегін ұйытып, қазығын қағып, империя дәрежесіне жеткізген Тумен, Естемий, Мұқан қаған (572 жылға дейін), Таспар қаған (579 жылға дейін) дәуіріндегі Түркі елінің бет-беделін, Азиядағы саяси аренада көшбасшылық орында тұрғандығын мынадай байымдаулар арқылы жеткізуге тырысады: «Олар дүние салғанда Табығаштан, Тибеттен, Апарлардан (Авар), Пұрымдардан (Рим), Қырғыздардан, Үш құрқандардан (Башқұрттар), Отыз татарлардан, Қытандардан, Татабылардан көп халық келіп жылап-сықтап, алтын-күмісті үйіп-төгіп көңіл айтыпты» (КТ шығыс беті) деп ауызша тарих арқылы жеткен шежірені еске алады. Айтса айтқандай, Тумен қаған тұсында Түркілер Жожан хандығының езгісінен құтылғандығы, Табығаштың батыс Уэй патшалығының ханы Туменге Шаңлы атты ханшасын ұзатқандығы, інісі Естеми темір қақпаға дейін жорық жасап жоңғария, жетісу және сырдария алабындағы Түркі тілдес тайпаларды бағындырғандығы, 568 жылы Шығыс Римнің императоры Жостин II-ге (Justin II) соғдылық көпес Моняхты елші етіп жібергендігі, эфталиттерді жеңіп (ақ хундар), парсылармен одақ жасап Әмударияны шекара еткендігі Қытай және Рим жазбаларында сақталған. Бұл тарихшыларға жақсы таныс. Юллуқ тегіннің жоғарыдағы ситатты келтіре кетуі оның шежіреге аса құнытты болғандығын көрсетеді. Ауызша тарихты жастайынан бойына сіңіріп өскен Юллуқ тегін Түркілердің кейінгі дәуірдегі азапты тарихнан да білері мол болып шықты.

Юллуқ тегін жазбасымен қашалған мәтін мазмұнынан біз мыналарды білеміз: Тумен, Естеми қағандар түркі елінің төрінде отырған дәуірде төңіректің төрт бұрышындағы халықтарды жиып-теріп басын біріктіргендігі; халықты шығыста Қадірқан тауынан батыста Темір қақпаға дейін қоныстандырғандығы; олар дүние салған соң кейінгі қағандардың ата-баба жолын ұстанбаудан; іні ағаның, бала әкенің айтқанына бағынбай төрге (таққа) таласудың салдарынан бірлігі сөгіліп, елдігі қожырап, берекесі ұшып, құты қашып, егестен ығыр болған халық қағанынан бет бұрып Табығаштың (қытай еліне) боданы болуға мойын ұсынғандығы айтылады. Табығашқа бодан болған соң түркі бектері ата-дәстүрді бұзғандығы соншалық өздерінің түркілік фамилиясы мен есімдерін тастап қытайша есімдерді қабылдап мәңгүрттесе бастағандығы; Табығаш қағаны беретін шен-шекпен, торғын-торқа, асыл бұйым, жұмсақ сөзге алданып еңбек көрсеткендіктері; сонау Тумен, Естеми қағандар дәуірінде Түркі территориясы болған ортөс үстіртінен темір қақпаға дейінгі жерлерді енді Табығаштың вассалдығына өткізіп бергендіктерін баяндай келе қан-тері босқа аққан намысты, ұятты халықтардың күрсіністі шерлі ішкі панасыздық жетім көңілін Юллуқ тегін былай жазады: «Елі бар халық едік, еліміз енді қайда? Қайсы ел үшін еңбек

етіп жүрміз? Қағаны бар халық едік, қағанымыз қайда? Қайсы қаған үшін қан-терімізді төгіп, білек күшін жұмсап жүрміз? Десіп Табығаш қағанымен жауласыпты, сөйткен ел басын біріктіре алмай Табығашқа қайта бағыныпты. Олар үшін ісін-күшін беріпті, ал Табығаш қағаны олардың сонша төккен қан-терін ойлап та қоймастан түркі халқын өлтірейін деп тұқымын құртпақшы болыпты» (КТ мәтіні шығыс беті 9.10 жол) дейді.

Юллуқ тегін Тумен, Естеми қағандар дәуіріндегі гүлдену мен Елтеріс қағанға дейінгі тоқырау кезеңін осылайша шебер шендестіре жазды. Екі тас ұстыны да бірінші жақтық тарихи хроникалық баяндау үлгісімен жазылды. Бұл сол кездің баяндау мәнері болса керек. Кейбір зерттеушілер орхон-енисей ескерткіш мәтіндерін «жыр» деп айтады. Бұған келісуге болмайды. Бұл жыр емес, ауыз екі баяндаудың ықшамдалған әдеби формасы ғана.

Юллуқ тегіннің жоғарыдағы шендестіріп баяндауынан кейін оның не айтқысы келгендігі біртіндеп белгілі бола бастайды. Бұл түркі бектері мен халқына үндеу мәнеріндегі сөз орамы. Осындай үндеу мәнеріндегі сөз орамын Юллуқ тегін Күлтегін мен Білгі қаған тас ұстынының бірнеше жерінде қолданады. Күлтегін құлпытасының оңтүстік беті бесінші жолынан тоғызыншы жолына дейінгі мәтінде үндеу, сақтану мазмұнындағы баяндаулар мынадай ой толғамымен айтылады: «Табығаш халқының сөзі тәтті, тарту-таралғылары бағалы екен. Тәтті сөздері, бағалы тарту-таралғылары арқылы қиыр қоныстанған халықтарды өздеріне тартады екен, жақындастырып алған соң жаман әдеттеріне басады екен, данышпан кісілерді, намысты батырларды көктетпейді екен. Бір кісі жаза басса оның әулеті, халқы, бесіктегілеріне (сәбилеріне) дейін өлтіреді екен. Олардың тәтті сөзіне, бағалы тартуларына қызығып талай-талай түркі халқы өлдіндер», «Түркі халқы сендер өте тоқпейіліңдер, тойсандар аштықты ұмытып кетесіңдер, сөйткендерің үшін асыраған қағандарыңның тілін алмай бет-бетіңе кеттіндер, әлсіредіндер, жақындарыңнан айырылдындар. Қалғандарың жан-жаққа қаңғып ажал аузында қалдыңдар». Бұл пайымдаулар Елтеріс қағанның қағандық төріне отырудан бұрынғы Түркі қағанатының тақ мұрагерлері мен ақсүйектері арасында жүз жылға жақын төрге таласқан аумалы-төкпелі саяси ішкі қырқысының зардабын жалпылай баяндап бергендігі деп түсінуіміз керек. Түркі халқында береке-бірлік болмай құт қонбайтындығын “алып бек болған ұлдары құл, пәк, бекзат болған қыздары күң болатындығын” ескерте отырып, Білге қаған тас ұстынының солтүстік беті 14 жолында: «Қағандарыңнан, бектеріңнен, жер-суларыңнан айрылмандар түркі халқы жақсылық көресіндер, үйлеріңе емін-еркін кіре аласындар, қам-қайғысыз боласындар» деп Білгі қаған атынан елге айтар аманатын қадап айтып кетті. Тәуелсіз ел ұстанымын ұстануды халықтық қасиетті жоймаудың өзегі ретінде уағыз етті.

Юллуқ тегін Қытай мәдениетінің көшпенділер тұрмыс салтына, әдет-ғұрпына енуіне қарсы позиция ұстанады. Тәтті сөз бен бағалы тарту-таралғы көшпенділердің береке-бірлігіне сына қағатынын, ынтымақтықты күйрететінін, бодандықты қабылдаған тайпалардың құрып-жоғалуының

басты себебі болып қалыптасатындығын айтады. Бағалы сыйлық пен торғын-торқа, жібек мата тәнінді жапқанымен ол мәңгілік рухани тоқтық сыйлай алмайды, «Кім үшін тер төгіп жүрмін?» деп рухани азап тартып, аңырап қаласың; қағандықтан айырылсаң тозасың, халықтық қасиетің қалмайды; өзге жұрт қанатына алғанымен төрін бермейді; қанша жарамсақтанғаныңмен дәнішпаның мен намысшыл ерлеріңді көктетпейді; «онда Табығашқа барсаңдар түркі халқы өлесіндер , Өтукен жерінде тұрып керуен және елшілерді жіберсеңдер елде қам-қайғы болмайды. Өтукен тауында тұра берсеңдер елді мәңгі ұстап отырасыңдар» (КТ оңтүстік беті 8-жол) деп идеялогиялық нақты тұғырнамалық идеясын ұсынады.

Ата-бабаның заң-жарғыларын қатаң ұстанбаудан көшпелілердің күйреуі ортасындағы себеп-салдарлық байланысты ашу арқылы Юллуқ тегін әкесі алып Елтеріс қағанның Түркі халқын құрып кетуден аман алып шыққанына көзіміз жете бастайды. Ұстын мәтінінде Елтеріс қағанның Табығаштардың қырғынынан қашып босқан халықты жинап-теріп басын қосқандығы, 47 рет жорық жасап 20 рет ашық айқасқа қатысқандығы; елді заң-жарғылар бойынша басқарғандығы, Төліс, Тардуш халықтарының басын біріктіріп олардың ел басыларына ябғу, шад лауазымдарын бергендігі айтылады. Сол тұста түркілерге басты қауіп төндіретін жаулары туралы : «Оңтүстікте Табығаштар , Солтүстікте Баз қағанның Тоғыз оғыз халқы жауы екен. Қырғыздар, Құрықандар, Отыз татарлар, Қытандар (Қидан), Татабылар бәрі жауы екен» деген деректі ұсынады.

Тарихшы Юллуқ тегін осы тұжырымдарын себеп-салдарлық логикалық ой формасына құру арқылы түркі халқының гүлденуі мен тозғындауының шежірелік дәлелдерін келтіреді. Ал, Құтылық Елтеріс қағаннан басталатын көк түркі қағанатының тарихын ғұмырнама үлгісінде Күлтегін мен Білге қағанның қай жастарында қандай елеулі оқиғалар орын алғанымен баяндап отырады. Бұл баяндаулар біздің оқиғалар жылнамасын есептеп шығуымызға көмектеседі. Сосын осы жылнамаларды қытайдың таң падшалығы кезіндегі мұрағаты «көне таңнамада» баяндалатын оқиғалармен текстологиялық салыстырсақ 680-745 жылдардағы шығыс азия мен орта азияның саяси әлеуметтік қайшылықтарынан мол мәлімет береді, әрі көк түркі қағанатының державалық келбеті көз алдымызға елестейді.

Жалпылай тас ұстын мәтіндерінде көрініс табатын идея түркілердің ұлы құндылықтарды бағалай білмеуден жіберген тәжірибе сабақтарды қортындылайды. Ел қорғаны есіл ерлердің жанкешті жорықтарын айту арқылы ұлы елдік құндылыққа қалай қол жеткендігін, әрі осы басты құндылықтан айырылмауды аманаттайды. Қағаннан, бектен, жер-аудан айырылмауды, жерді иесіз қалдырмауды, елді заң-жарғы бойынша басқаруды, қағанға адал болмаудың зардабы тозғындаудың себебі болып табылатындығын, көрші хандықтармен тым жақын қоян-қолтық араласпау, жалғынбау, алданбау, оларға елшілер жіберу арқылы алыстан сыиласатын дипломатиялық позиция ұстану; әскердің жауынгерлік жігерін шыңдап отыру үшін қағанааттан бет бұрған ұлыстарға және көрші елдерге

жорыққа шығып отыру, саяси орталық Өтукенде болу, Тәңірдің түркілерге берген елдік құндылық сыйын қори білу, елді мәңгі ұстап тұруды мұрат етуді аманаттайды, сонда ғана халықтық қасиеттің жоғалып кетпей ел мәңгі жердің иесі болып қалатындығын баса көрсетеді. Қалай дегеніменде бұл сол кездің тарихи сұранысымен, ел тағдырына деген алан көңілдің көрінісі еді.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР

1. «Жоңғуо (қытай) жлнамаларындағы қазақ тарихының деректері» 2013ж, гуандон баспасы.
2. Қаржаубай С., Мырзатай Ж., «Орхон ескерткіштерінің толық атласы», Астана «Күлтегін баспасы», Күлтегін, Білге қаған, Тоныкөк Тас ұстыны мәтіндері.

ӘӨЖ 372.881.111.1

Базарбаева А. Б.

Х.Досмұхамедов атындағы Атырау
мемлекеттік университеті

ЖОҒАРҒЫ ЖӘНЕ ОРТА ОҚУ ОРЫНДАРЫНДА ТЕХНИКАЛЫҚ ПӘНДЕРДІ АҒЫЛШЫН ТІЛІНДЕ ОҚЫТУДЫҢ ЖАҒЫМДЫ ЖАҚТАРЫ

Тірек сөздер: үштілділік, ғаламдандыру тілі, жоғарғы оқу орны, колледж, оқыту үрдісі, әлеуметтену, бәсекеге қабілетті маман, үштұғырлы мәдени жоба.

Ключевые слова: полиязычное пространство, язык науки и общения, высшее учебное заведение, колледж, образовательный процесс, социализация, востребованный специалист, трехязычие.

Key words: multilingual space, language of science and communication, higher education institution, college, educational process, socialization, popular specialist, trilingualism.

Аңдатпа. Бұл мақалада техникалық пәндерді ағылшын тілінде жүргізудің жағымды жақтары қарастырылған. Егер жоғарғы оқу орындарында немесе колледждерде арнайы пәндерді ағылшын тілінде үйретсе ол студенттің болашағына қандай жақсы әсер тигізеді, және мұндай оқытудың бәсекеге қабілетті, білімдар маманды дайындауда оң бастамаларға қол жеткізу мүмкіндігі туралы суреттелген.

Мақаланы елбасының Н.Ә.Назарбаев сөзімен бастаған жөн: “Тілдердің үштұғырлығы мәдени жобасын кезеңдеп жүзеге асыруды қолға алуды ұсынамын. Қазақстан бүкіл әлемге халқы үш тілді пайдаланатын мәдениетті ел ретінде танылуға тиіс. Бұлар - қазақ тілі - мемлекеттік тіл, орыс тілі - ұлтаралық қатынас тілі және ағылшын тілі - жаһандық экономикаға ойдағыдай кіру тілі”. [1] Бүгінгі таңда мемлекетімізде үштілділік мәселесін нақты іс түрінде жүзеге асыру керек пе? Әрине, керек. Еліміз бен жерімізге ие болатын жастар үш тілді де қатар меңгеруі тиіс. Бірақ бұл үш тілдің тұғыры бірдей деген сөз емес. Қазақстанда бір ғана тұғырлы тіл бар, ол мемлекеттік тіл – қазақ тілі. Тұғыр сөзі дінгек, қазық деген мағынада қолданылады. Бір шаңырақты көтеру үшін үш дінгек керек емес. Бір дінгекпен көтерген шаңырақтың жан-жағынан уықтар

қадалып, оның беріктігін қамтамасыз етеді. Біздің алтын діңгегіміз, тұғырымыз – қазақ тілі, ал жан-жағынан өзге тілдер мемлекеттік тілді қолдап уық секілді қадалады.

Әлемдік ғаламдандырудың өткізгіші, ғаламдандыру тілі болып танылған ағылшын тілін білу - ағылшын тілді елдермен тиімді байланысқа түскен әлемдік деңгейде өз орнын ойып тұрып ала бастаған Қазақстан үшін қажеттілік. Қиындық туғызатыны - аталған үш тілді меңгерген мамандардың кездесе бермейтіні. Ендеше, аталған компоненттерден тұратын, яғни қазақ, ағылшын, орыс тілі қатысқан үштілділік сөйлермендерін дайындау кезек күттірмейтін мәселе.[2]

Елбасымыздың міндет етіп қойған бәсекеге қабілетті мемлекет құруда жас ұрпақтың тигізер үлесі зор. Бүгінгі таңда орта және жоғарғы оқу орындарында шет тілін кәсіби деңгейде, атап айтқанда техникалық пәндерді ағылшын тілінде оқыту басты орында тұр. Оның мындай жағымды жақтары, оқытудың соңында төмендегідей жетістіктерге жетуіміз әбден мүмкін:

Бірінші жағымды жағы : Әрбір студент өз мамандығын байланысты шет тілін жетік меңгеріп, одан әрі қарай дамыта алады. Сонымен қатар шет мемлекеттерге шығып, мол тәжірибе жинақтауға мүмкіндігі зор. Мысалы, колледжде оқытушылар техникалық пәндерді ағылшын тілінде үйретсе, студенттер өздерінің тілге деген қабілеттері қандай деңгейде екеніне көзі жетіп, әрі қарай дамытып, өзінің мамандығы бойынша кеңінен білім алу үшін шетелге барып, білімін арттыруға, тәжірибе жинауға көптеп қызығады. Шетелде оқу үшін әрине қандай да бір бастапқы білімді игеруі керек, ол тіл бойынша, және өзінің мамандығы бойынша, сөйтіп колледжде алған білімін олар шетелде оқу үшін қолдана алады, сол білімнің бар екені оларға сенімділік береді. [3]

Екінші жағымды жағы: Тіл білуі барысында адамның қарым-қатынас жасау, әлеуметтену, білімін арттыру мүмкіндіктері екі-үш есеге дейін артады. Өйткені әр тіл - өзінше бір тұтас әлем. Тіл үйрену арқылы адам жаңа бір әлемнің, әлемдік өркениеттің тағы бір ғимаратының есігін ашып, ішіне кіріп, таныса бастайды. Бірінші кезекте адамның ақпараттық, мәдени және экономикалық кеңістігі кеңейіп, таным-түйсігі арта түседі. Ал оқытушылардың басты мақсаты жан-жақты дамыған, көзі ашық студенттерді тәрбиелеп шығу. [4]

Үшінші жағымды жағы: Соңғы кездердегі зерттеулер бірнеше тіл білетіндердің басқаларға қарағанда ұқыптырақ, ойын тез жинақтап айтуға қабілеттірек келетіндігін анықтап жатыр. Оның басты себебі адам бір тілден екінші тілге ойлауға көшкенде, оның миы ақпараттарды шапшаң реттеп, ең маңыздыларын тез іріктеп алуға машықтанады. Сөйтіп пәнді ағылшын тілінде үйретудің басты продукті: ол интеллектуал, білімдар студент. Ал бұл қасиеттер студенттерге өндіріске жұмысқа барған кезде керек, сапалы өмір сүруге де өте қажет. [5]

Төртінші жағымды жағы: Ғылыми-зерттеу жұмыстарын жүргізгенде, бұрын тек қана қазақ және орыс тілдеріндегі әдебиет көздеріне жүгінетін болсақ, енді ғылымы ілгері дамыған шетелдердегі мол мағлұматтарға қол жеткізе аламыз. Бұл студентке әбден керек дүниенің бірі. Не үшін? Себебі, колледжде студенттер оқу процесінің бір маңызды бөлшегі ретінде курстық жұмыс, ғылыми жобалар, дипломдық жұмыс, ғылыми мақалалар жазуға тиісті. Осы жұмыстарды жазу барысында, біз қазақша, тіпті орысша ақпараттардың тапшылығымен кездесеміз. Нақты айтсақ техникалық пәндер бойынша оқу әдебиеттерінің, мәліметтің тапшылығы бұл үлкен мәселе. Сол кезде студент оңайлықпен өзінің тақырыбын ағылшын сайттарынан немесе тақырыбы жетік меңгерілген ағылшын тіліндегі оқу әдебиеттерінен мағлұматты оқып, ізденіп, мағынасын түсініп, аударып өзінің мақсатына қолдана алады. [6]

Бесінші жағымды жағы: Генологиялық тұрғыдан жақындығы жоқ, мүлдем басқа мәдениет өкілімен тікелей, аудармашысыз, емін-еркін қарым-қатынас жасай аламыз. Оқытушылар әрине өздерінің студенттерінен үлкен жеңіс, жетістіктерді күтеді. Оқу орнын бітіріп, жұмысқа тұрып, жұмыс бабымен шетелге іс-сапармен барған кезде өзінің мамандығы бойынша әріптестерімен келіссөздер өткізген кезде, ешқандай аудармашының көмегінсіз өзі ағылшын тілінде сөйлеп тұрса, ол студент іштей оқу орнында білім берген оқытушыларына ризашылығын білдіріп тұрады, ал студентінің мұндай жетістігіне куә болған оқытушысы бақытты болады.

Алтыншы жағымды жағы: Өндірістің қай саласында болса да, ағылшын тілін немесе басқа да шетел тілін білетін маманның жалақысымен салыстыралы түрде алғанда, жоғарырақ. Ал жалақының көп болуы бұл адамның қажеттіліктерін қанағаттандырудың бірден бір құралы, сол үшін ағылшын тілін меңгеру бұл студенттер үшін күшті мотивация болып келеді. [7]

Қорытындылай келе, ағылшын тілі – байланыс тілі. Ағылшын тілі қазіргі заман талабына сай, кең ауқымда қолданылатын тіл. Жаһандық экономикадағы тіл десек, кем түспес едік. Ағылшын тілі заманымызда өте маңызды рөл алып отыр. Халықаралық сипаттағы ағылшын тілінің рөлі, қазіргі ХХІ ғасырда тереңдетілген, маңызды рөл болып саналуда. Колледжде техникалық пәндерді ағылшын тілінде үйретудің жоғарыда алты жағымды жағы көрсетіліп отыр. Бұл алты тұсы да студенттерге өте үлкен мотив болып табылады деп ойлаймын. Қазіргі заманда ағылшын тілін жетік меңгерген кадрлар да бағалы екендігі бәрімізге мәлім, бұл оқытушыларға жас ерекшеліктеріне қарамай ағылшын тілін меңгере бастау сапалы білім беру жүйесін құруға бірден-бір үлесін қосуы тиіс деген ойдамын.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР

1. Н. Назарбаев. Ұлы дала ұлағаттары. «Егемен Қазақстан», 03.11.2016

- 2.Г. Д. Алдабергенова. Явление билингвизма в перспективе исследования. В книге «Язык: система, функционирование». Алматы, 2007, 180-бет.
- 3.Ахметжанова З. Язык в социальном, культурном и коммуникативном контексте. Алматы, 2012, 472-бет.
- 4.Кирилл Стасевич. Иностранный язык помогает думать на любом возрасте. «Наука и жизнь», 2014, №7
- 5.Ж. Пиаже. Избранные труды. Психология интеллекта. Генезис числа у ребенка. Логика и психология. М., 1964, 659-бет
- 6.В. М. Алпатов. 150 языков и политика: 1917-2000. Москва, 2000, 11-12 беттер
- 7.Ахметжанова З. Язык в социальном, культурном и коммуникативном контексте. Алматы, 2012, 489-бет.

Гинаятова С. И.

Индер көп бейінді ауыл шаруашылық
колледжі, Ағылшын тілі оқытушысы

ҮШТІЛДІ ОҚЫТУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ ЖӘНЕ ОҚЫТУ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ

Мақсаты: Үш тілді оқытудың тиімділігін дәлелдеу. Білім алушылардың тілге деген қызығушылығын арттыруда оқыту технологиясын пайдаланудың маңыздылығы.

Міндеттері: Үш тілді оқытудың негізін қалыптастыру, әр түрлі оқыту технологияларын қолдану арқылы оқушының бойына тілге деген қызығушылығын, оны үйренуге деген құштарлығын арттыру.

Жеке тұлғаның болашақта заман талабына сай өмірге икемделуіне бағыттау және оның басқа елдің тілін, мәдениетін танып білуіне ықпал ету, оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту, ойлау дағдыларын қалыптастыру.

Күтілетін нәтижелер: Үш тілді оқытудың тиімділігі сол, оқыту тек тілдік білім жүйесін (фонетикалық, лексикалық, грамматикалық) оқытумен шектелмейді, ең бастысы ағылшын тіліндегі сөз әрекетін қарым-қатынас құралы ретінде меңгертіп, нәтижесінде көптілдік және көптүрлі мәдениетті түсінетін тұлғаны қалыптастыру.

«Өзінің тарихын,тілін, мәдениетін білетін, сондай-ақ заманына лайық, шет тілдерін меңгерген, озық әрі жиһандық көзқарас бар қазақстандық біздің қоғамымыздың идеалына айналуға тиіс» деп көрсетілген Жолдауда.

«Рухани жаңғыртудың» мән маңызы да нақ осында. Қазақстандықтардың болашағы-қазақ, орыс және ағылшын тілдерін еркін меңгеруінде. Бұл жолдау бізге қай салада болсын бәсекеге қабілетті маман дайындауға міндеттеуде. Тәуелсіз еліміздің болашағы- жарқын, білімді, парасатты, өз ана тілімен бірге шетел тілі «ағылшын тілінде» еркін сөйлеп, өз елін халқын, мәдениетін шетелге таныстыра алатын үш тілде еркін сөйлейтін азамат болып шығуы керек деген еді. Компьютерлік телекоммуникациялар бүгінгі қоғамда үлкен қолданысқа ие. Мәселен бизнесте, ақпараттық құралдарда, ғылым мен білімде.

«Ұрпағы білімді халықтың болашағы бұлыңғыр болмайды» дегендей, жас ұрпаққа саналы, мағыналы, өнегелі тәрбие мен білім беру бүгінгі күннің талабы. Тілдің адам өміріндегі ең шешуші рөл атқаратыны әркімге де түсінікті. Ол танудың, түсінудің, дамудың құралы. Ал үш тіл білу біздің мемлекетіміздің халықаралық байланыстарын дамытуға мүмкіндік беретін тұлғааралық және мәдениаралық қарым-қатынастардың аса маңызды құралы болып табылады. Қазіргі уақытта Қазақстан Республикасының шет елдермен халықаралық байланыстары күннен-күнге арта түсуде. Сол байланыстарды дамыту үшін көп тіл білетін жас ұрпақ тәрбиелеу қажет-ақ. Ендеше үш тілді білу бүгінгі заман талабы. Бір халықтың мәдениетін басқаларымен салыстыру арқылы ғана, әлем суретін әр қилы әрі тұтас көруге мүмкіндік беретін ұлттық мәдениеттің күллі ерекшеліктерін, барша құндылықтарын сезінуге болар еді. Турасын айтсақ, екінші бір тілде сөйлеу өзге тілді пайдалану ғана емес, басқа ұлттық мәдениеттің, психологияның аясына сыналап енуді де аңғартады. Еліміздің Президенті Н.Ә.Назарбаев Қазақстан халықтары Ассамблеясының сессиясында сөйлеген сөзінде: «Қазақстандықтардың жаңа ұрпағы ең кемі үш тілді болуы, қазақ, орыс және ағылшын тілдерін еркін меңгеруі тиіс. Еуропада көптілділік қалыпты нормаға айналған, біз де осы қатардан міндетті түрде табылуға тиіспіз. Ағылшын тілін кең тұрғыда білмей, ұлттың нағыз бәсекеге қабілеттілігі туралы айту қиын», - деген-ді.

Білім – теңіз, оның тереңіне жетік білетін, сырын меңгерген, құпиясын ашатындар ғана бойлай алмақ. Ондай адамдарды дайындайтын мұғалім. Ал, мұғалім білімді білім алушылардың санасына сабақ арқылы жеткізеді. Ол мұғалімнің бір-біріне ұқсамайтын жан-жақты өткізген сабақтары болса, өз тәжірибемде информатика пәнімен байланыстырыла өткізілген кіріктірілген ашық сабақты ұсынамын.

Ағылшын +информатика кіріктірілген ашық сабағы

Оқу тобы: 01-к- «Дәнекерлеу»

Оқытушылары: ағылшын тілі – Гинаятова С.И.,
информатика пәні:– Абдрахманова А.Б.

Индер көп бейінді ауыл шаруашылық колледжі

Тақырып: Ағылшын тілдес мемлекеттерге саяхат. Excel- де диаграммаларды құру

Сабақ түрі: Пысықтау сабағы

Пән мазмұны бойынша: пәнаралық /ағылшын тілі және информатика/

Өткізу орны бойынша: ашық түрде

Ұзақтығы: 45 минут

Мақсаты:

Білімділік

▪ Ағылшын тілдес мемлекеттер (Ұлыбритания мен Солтүстік Ирландия Корольдігі, Канада, АҚШ, Австралия, Жаңа Зеландия) тақырыбы бойынша студенттердің білім — білік, дағдыларын қалыптастыру

- Excel ЭК-де деректерді өңдеудің негізгі принциптерін, диаграммаларды өңдеу және безендірудің негізгі әдістерін қолдануды қалыптастыру;
- Компьютерлік технологияны қолдана отырып, студенттердің теориялық, шығармашылық ойлауын және өзіндік қабілеттерін дамыту мақсатында өзіндік ойын жеткізуге үйрету, білім білік дағдыларын жетілдіру
- Ағылшын тілінде алған білімдерін информатика сабағында практикада қолдану дағдыларын қалыптастыру

Дамытушылық

- Заман талабына сай жалпы ғылымилық және жалпы интеллектуалдық дағды мен біліктіліктерін қалыптастыру
- Ақыл -ой іс әрекеттерін, еске сақтау, талдау қорытынды шығару қабілеттерін дамыту

Тәрбиелік

- Студенттердің ақпараттық мәдениетін пәнге деген қызығушылығын арттыру
- Өз бетімен жұмыс істеуге, өзін өзі бағалауға, жауапкершілікке тәрбиелеу
- Студенттердің ауыз екі сөйлеу тілінде жаңа лексикалық материалдарды бекіту

Сабақтың міндеттері:

- Өздігімен жұмыс жасауды ұйымдастыру
- Жеке тұлғанын дүниетанымын, қызығушылығын арттыру, ақпараттық мәдениеттілікке тәрбиелеу
- Логикалық ойлауын және дүниетанымын, сөздік қорын кеңейту

<i>№</i>	<i>Кезеңдері</i>	<i>Мұғалімнің нұсқамасы</i>	<i>Оқу жабдығы</i>
1	Ұйымдастыру кезеңі	Good afternoon dear boys and girls. Today we have unusual lesson of English and computer.	Фильм 2 min
2	Тақырыпқа шығу	<ul style="list-style-type: none"> ü Yes we are going to speak about ü What did you see (diagramme) ü What do you think what we are going to speak about? 	2 min
3	Проблемалық сұрақ	Ü	1 min
5	Мақсат қою	ü What do you think are the aims of our lesson?	1 min

		<p>S1: to study English speaking countries</p> <p>S2: to study Excel diagrammes</p>	
6	<p>Жаңа сабақты ашу және меңгеру</p>	<p>I. Тест</p> <p>1. Электрондық кестеде пайдаланылатын ұғым :</p> <p>а) <u>Ұяшық</u></p> <p>ә) Алаң</p> <p>б) Идентификатор</p> <p>в) Кілт</p> <p>2. EXCEL – де диаграмма тұрғызу жағдайында экран бос қалды. Себебін түсіндір</p> <p>а) Оперативтік жады жетпейді</p> <p>ә) <u>Диаграмма типі дұрыс таңдалмаған</u></p> <p>б) Мәліметтері ұяшық бөліктері бөлінбеген</p> <p>в) Жады аумағында бөлінген мәліметтер өте аз</p> <p>3. Ұлыбритания мен Солтүстік Ирландия корольдігі неше бөлікке бөлінеді</p> <p>a. 3</p> <p>b. <u>4</u></p> <p>c. 5</p> <p>4. Электрондық кестеде өшіруге болмайды...</p> <p>a. баған</p> <p>b. жол</p> <p>c. <u>ұяшықтың аты</u></p> <p>4. Англияның символы</p> <p>a. жауқазын</p> <p>b. бәйшешек</p> <p>c. <u>раушангүл</u></p> <p>5. Электрондық кестедегі жолдар саны қанша болады</p> <p>a. 255</p> <p>b. 256</p> <p>c. <u>65536</u></p> <p>6. Excel. Жаңа кітапты әзірлеу үшін не істеу керек ?</p>	<p>Тест</p> <p>10min</p>

		<p>A) Файл менюінің Әзірлеу командасын орындау керек.</p> <p>B) Аспаптар тақтасында Қайтару керек ('Вернуть') батырмасын басу керек.</p> <p>B) <u>Файл менюінің Ашу керек ('Открыть') командасын орындау керек.</u></p> <p>C) Аспаптар тақтасында Ашу керек ('Открыть') батырмасын басу керек.</p> <p>7. Электрондық кестеге формулалар қалай жазылуы керек?</p> <p>a. <u>«=» теңдік белгісінен кейін</u></p> <p>b. «+» белгісінен кейін</p> <p>c. бос орыннан соң</p> <p>8.What is the official residence of the Prime Minister of the UK?</p> <p>A) Baker's street.</p> <p>B) No. 10 Downing Street.</p> <p>C) The Stock Exchange.</p> <p>D) Whitehall.</p> <p>E) The Supreme Court.</p>																															
7	Listening	Discussing gaps																															
8	Тапсырмамен жұмыс	<p>Берілген ақпараттар бойынша электрондық кестеде кестені толтырыңыздар</p> <table><tr><th colspan="5">English-speaking countries (Statistics)</th></tr><tr><th>USA</th><th>Canada</th><th>Australia</th><th>New Zealand</th><th>UK</th></tr><tr><td>Area (sq.km)</td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr><tr><td>Population</td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr><tr><td>Largest cities</td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr><tr><td>Capital</td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr></table>	English-speaking countries (Statistics)					USA	Canada	Australia	New Zealand	UK	Area (sq.km)					Population					Largest cities					Capital					
		English-speaking countries (Statistics)																															
USA	Canada	Australia	New Zealand	UK																													
Area (sq.km)																																	
Population																																	
Largest cities																																	
Capital																																	
		<p>Нәтижесі:</p> <p>Сабақты бекіту сұрақтарымен тапсырмалары:</p>	5 min																														

		<div>1. Диаграмма дегеніміз не?</div> <div>2. Диаграмма құру жолдары?</div> <div>3. Электрондық кестенің диаграмасының негізгі түрлерін атаңыз?</div>																																																													
9	Жеке лей жұмыс	<div>Берілген кестедегі ақпарат бойынша халық санын, территориясын, үлкен қалаларын анықтайтын диаграмма құрыңыздар</div> <div><table><tr><td colspan="5">Area (sq.km)</td></tr><tr><td>USA</td><td>Canada</td><td>Australia</td><td>New Zealand</td><td>U K</td></tr><tr><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr></table></div> <div><table><tr><td colspan="5">Population</td></tr><tr><td>USA</td><td>Canad a</td><td>Australi a</td><td>New Zealand</td><td>UK</td></tr><tr><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr></table></div> <div><table><tr><td colspan="5">Largest cities</td></tr><tr><td>US A</td><td>Canad a</td><td>Australi a</td><td>New Zealand</td><td>UK</td></tr><tr><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr></table></div> <div><table><tr><td colspan="5">Capital</td></tr><tr><td>US A</td><td>Canad a</td><td>Australi a</td><td>New Zealand</td><td>U K</td></tr><tr><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr></table></div>	Area (sq.km)					USA	Canada	Australia	New Zealand	U K						Population					USA	Canad a	Australi a	New Zealand	UK						Largest cities					US A	Canad a	Australi a	New Zealand	UK						Capital					US A	Canad a	Australi a	New Zealand	U K						5min
Area (sq.km)																																																															
USA	Canada	Australia	New Zealand	U K																																																											
Population																																																															
USA	Canad a	Australi a	New Zealand	UK																																																											
Largest cities																																																															
US A	Canad a	Australi a	New Zealand	UK																																																											
Capital																																																															
US A	Canad a	Australi a	New Zealand	U K																																																											
10	Сергіту.	Көз жаттығулары	2min																																																												
11	Dictation		5min																																																												
12	Практик алық	Диктантта берілген сандық ақпараттар бойынша электрондық кестеде диаграмма тұрғызу	7 min																																																												

	тапсырмалар		
1 3	R?	What did you like? What did you dislike?	3 min
1 4	Қорытынды	Сабақты қорытындылау, бағалау (жинаған жалаушалары бойынша)	2 min

Ағылшын тілін оқыту үрдісінде пәнаралық байланыстың маңызы зор. Әсіресе, информатика, химия, физика пәндерімен байланысы ерекше орын алады. Басты мақсаты – білім алушының ғылыми, термин сөздермен сөйлеу қабілетін жетілдіру болып табылады. Ағылшын тілін оқытудың басты мақсаты – оқушылардың бойына қарым-қатынас біліктілігін қалыптастыру, және қарым-қатынасты дамыту. Үш тілді оқытудың негізін қалыптастыру да шет тілді үйренудің басты мақсаты – оқушының іштей талпынысына, сана-сезіміне, ұмтылысына тікелей әсер ету. Осы тұрғыдан қарағанда «Интерактивтік әдіс» маңызды орын алады. Бұл әдіспен оқытудың басты мақсаты: өз бетінше ойын айтып, жауап табуға үйрету. Компьютерді пайдалану арқылы электрондық оқулықтарды қолдана отырып тест жүргізу тиімді әдістердің біріне айналды.

Қорыта келе, ХХІ ғасыр табалдырығын білім мен ғылымды инновациялық технология бағытымен дамыту мақсатымен аттауымыз үлкен үміттің басты нышаны болып табылады. Үш тілді оқытудың тиімділігі оқушылардың пәнге деген қызығушылығымен бірге сабаққа түгел атсалысатындығы, бәсекеге қабілеттілігі, бір-бірінен қалғысы келмей, ерін-еркін сөздерді қайта-қайта айтуда, бір-бірімен ықпалдарының әсер етуі жақсы нәтижеге жетелейді. Қазіргі таңда үш тілде оқыту – мектептегі оқу пәндерін екі немесе одан да көп тілде оқыту, жас ұрпақтың білім кеңістігінде еркін самғауына жол ашатын, әлемдік ғылым құпияларына үңіліп, өз қабілетін танытуына мүмкіншілік беретін ең басты қажеттілік. Көптілді білім беру – көптілді тұлғаны қалыптастырудың негізі. Елімізде үздіксіз жүргізілетін маңызды істердің бірі – ол тіл саясатын жүзеге асыру, тілді меңгеруге деген қызығушылықты ынталандыру, жан-жақты дамыған, бәсекеге қабілетті тұлға тәрбиелеу, үш тілді – қазақ, орыс және ағылшын тілдерін – жетік меңгерген қабілетті жас ұрпақтың даму жайы мен болашағын анықтау және қолдау деп ойлаймын.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР

1. Ағылшын тілі журналы. 2012/4
2. Информатика әдістемелік құрал. Жаратылыстану-математикалық бағыт. Б.Қ. Сапарғалиева, Н.Е. Масалимова 2014/5
3. Ағылшын тілі. 2012/5
4. Н.Ә. Назарбаевтың жолдауы 10 қаңтар 2018 жыл.
5. Мектептегі шет тілі 2012/3

Муқышева А.К.,

Адилбаева Э.Е.,

Кенжегалиева А.

Х.Досмұхамедов атындағы Атырау
мемлекеттік университеті, Атырау қаласы

ШЕТЕЛ ТІЛІН ОҚЫТУДА ЖЕКЕ ТҰЛҒАНЫҢ ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҒЫН АРТТЫРУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ

Ключевые слова: учебная мотивация, проблемы мотивации, методы обучения иностранного языка, цели изучения иностранного языка.

Аннотация. В статье рассматривается эффективность методов особенности мотивации студентов при изучении иностранного языка.

Keywords: educational motivation, motivation issue, teaching methods of foreign languages, objectives of studying the foreign language.

Annotation. The article considers the effectiveness of methods students' motivating features on studying of foreign language.

XXI ғасыр жастарын үш тілде оқыту мәселесі іске асуда. Шетел тілі ретінде ағылшын тілін оқытуға көп көңіл бөлінген. Шетел тілі қазіргі кезеңде заман талабына сай көптеген мектептерде бастауыш сыныптан бастап оқытылады. Бұл жеке тұлға бойында ерте кезеңнен бастап ұлтаралық, мәдениетаралық бірлестікке дайындықтың қалыптасуына тікелей ықпал етеді. Шетел тілін бастауыш мектептен бастап оқытудың артықшылығы әрбір баланың психологиялық ойлауына, шетел тілі сөзіне көңіл аударуына, түсінуіне оң әсер ететіндігі, содан соң негізгі мектепте білімін берік нығайтуын, білім сапасын арттырып, шетел тілінде қарым-қатынасқа түсіп, ерте мәдениетаралық қатысымға мүмкіндік беретіндігінде. Шетел тілін оқып үйрену бірден қалыптаса қалмайды. Әрбір оқушы ағылшын тілін оқи бастағаннан еркін сөйлеуге ынталанады, себебі ол қазіргі қоғамда үш тілде еркін сөйлейтін жастар үшін жарқын болашақ күтетінін, болашаққа ағылшын тілін меңгерген адам өте қажет екенін түсінеді. Ағылшын тілі оқытушылары үшін үлкен міндет осы жастардың қызығушылығын дамытудың бірнеше тәсілдерін зерттей отырып, оларды сабақта тәжірибе жүзінде қолданып, оқушыларды еркін сөйлеуге жеткізу. Шетел тілін оқытуда оқушылардың қызығушылығын арттыруда қолданылатын тәсілдерді зерттей отырып оқытушылар төмендегідей қорытындыға келді.

Еліміздің шет елдермен қарым-қатынасымыз күшейіп отырған қазіргі кезде оқушылардың шетел тіліне қызығуын, білімге құштарлығын ояту, танымдық белсенділігін арттыру әрбір шетел тілі оқытушысының міндеті. Оқушылардың сабақтағы белсенді іс-әрекеттерін ұйымдастыру, ойлау, шығармашылық-ізденіс қабілеттерін дамыту арқылы білім сапасын көтеруде

оқытудың жаңа технологияны пайдаланудың мәні өте зор. Ол оқушылардың шетел тілін үлкен қызығушылықпен тез арада үйренуіне ықпалы етеді. Сабақта слайдты пайдалана отырып, грамматикалық материалдарды тірек-сызбалар мен кестелер арқылы, лексикалық материалдар үшін суреттер, анимациялар пайдалана отырып, оқушылардың шетел тілін оқуға ынталандыру мен қызығушылын арттыруына көмектеседі. Сондай-ақ, интерактивті тақтаны, электронды оқулықтар дискілерін пайдалану арқылы видео, аудио материалдарды тыңдап түсінуге зейін салу және шетел тілінде фонетикалық дыбыстарды таза ағылшындар айтқандай айтуға еліктеу сияқты қызығушылығын арттыруына әсер етеді.

Ең тиімді тәсіл сабақта диалогты ойын түрлерінде өткізу болып табылады. Ол грамматиканы, лексиканы тез меңгеруге сөйлеу және есту қабілеттерін дамытуға тиімді және бұл тәсіл оқушы үшін де, оқытушы үшін де өте қызықты үрдіс. Ойын кезінде барлығы тең. Осы теңдік сезімі тілдік білім деңгейі төмен жеке тұлға немесе жақсы оқушы деген сезімді болдырмайды. Барлығы тек ойынның мақсатына жету үшін берілген тапсырманы ынта-жігерін салып орындайды. Ойын оларды ұйымшылдыққа, ойларын жеткізе алмай қысылу сезімдерін жойып, еркін сөйлей отырып ойын толық жеткізу деген жеңістерге әкеледі. Ойын ойнау арқылы оқушылар маңызды әдістемелік тапсырмаларды орындайды, яғни оқушылар тіл материалдарын табиғи түрде бірнеше рет қайталау қажеттілігі туындайды және оқушы өзіне тиімді сөйлеу үлгісін күтпеген жерден таңдап, еркін сөйлеуді жүзеге асырады. Белгілі ғалымдар Давид Сеймоур мен Мария Папованың “700 Classroom activities” атты ағылшын тілі оқытушыларына арналған кітабындағы тақырып бойынша әңгімелесуге арналған рольдік немесе диалогтық ойындар, топтық жұмысқа негізделген ойындар, бірнеше түрлі тақырыптар бойынша лексикалық, грамматикалық, фонетикалық, орфографиялық және шығармашылық ойындар категорияларын пайдалануға болады.

Сондай-ақ сабақта дискілерге жазылған электронды кітаптарды оқу немесе тапсырмаларды орындау және тапсырманы орындап бола салысымен бірден тексеріп, қателіктерін көру және түсіну оқушылардың шетел тілі тез үйренуіне, шетел тілін оқуға деген қызығушылықтарын арттыруға маңызы зор. Себебі ол оқушының танымдық көзқарасын қалыптастыруға ізденістерін ұлғайтуға, дамытуға, шығармашылық қабілеттің арттыруға өзіндік жұмыстарды тез орындауға көмектеседі.

Шетел тілін оқытуда оқушылардың қызығушылығын арттыруына ықпал ететін тәсілдердің бірі болып жобалау әдісі жатады. Бұл әдіс оқушылардың топтасып, берілген тақырып пен сабақта алған білімдерін ұштастырып, әртүрлі проблемаларды шешу барысында өз бетімен ізденіп, топта өз ойларын еркін дәлелдеуге, пікірлесуге үйренеді. Сонымен қатар, оқушының ағылшын тілінде материалдарды пайдалана отырып белсенділіктері мен танымдық, іскерлік т.б. қабілеттерін қалыптастырады. Жобалау әдісін модульдегі тақырыпты толық меңгерген кезде қорытынды сабақ ретінде

өткізсе оқушылардың қызығушылығы мен белсенділігін арттыруына тиімділігі зор болады. Әрине, ағылшын тілі оқытушыларының сабақты түрлендіріп өткізуі арқылы оқушылардың тілге қызығушылығын арттыру, оқушылардың ағылшын тілі білімі деңгейлеріне де байланысты болады.

Қорыта айтқанда, шетел тілін меңгеру өте маңызды. Ол оқушының ой-өрісін кеңейтіп және жеке тұлға ретінде ағылшын тілі білім деңгейін дамытуына, оның тілге қызығушылығының артуы әсерінің тиімділігінен туындайды. Ағылшын тілін тұлғаға жетік меңгерту, көптілді оқытуға көңіл бөлу бүгінгі заман талабы және оқытудың жаңа технологияларын қолдану басты міндетіміз. Бұл үш тілді білім берудің алдыңғы табалдырығы іспеттес. Үш тілді жетік меңгерген жастар болашақ білімді ұрпақ тәрбиелеуде таптырмас маман иелері болары сөзсіз.

ПАЙДАЛАНҒАН ӘДЕБИЕТТЕР

1. Давид Сеймоур мен Мария Папованың “700 Classroom activities”.
2. Мэри Спрат, Алан Пулвернесс, Мелани Виллиямс Кэмбридж “The TKT Course”
3. <http://Wikipedia.org>

УДК 372.881.111.1

Хайржанова А.Х., ф.ғ.к.

Х.Досмұхамедов атындағы мемлекеттік университеті

ШЕТЕЛ ТІЛІНДЕ ЛЕКСИКА МЕН ГРАММАТИКАНЫ БАЙЛАНЫСТЫРА ОҚЫТУ

Шетел тілінің әдістемесі оны оқытудың бастапқы кезеңінде лексика мен грамматиканы қоса қолдана білуге дағдыландырудың тиімділігін көрсетіп отыр, өйткені білім алушылардың алғашқы кезде үлкен лексикалық бірлікті меңгеруде ауызекі сөйлеу даярлығы мен зейінін қалыптастыру маңызды. Сөз - сөйлеудің маңызды алғышарты болып табылады, алайда репродуктивтік сөйлеу іс-әрекетінің түрлерінде сөздерді ғана білу жеткіліксіз. Бұл жерде сөздерді, олардың негізінде құрылатын сөзтіркестерін байланыстыра жеткізе білудің де өзіндік маңызы бар. Лексиканы грамматикамен тығыз байланыстыра отырып оқыту ғана оқушының сөзді дұрыс айта білуіне, оның маңызын түсінуге, өз ойын грамматикалық тұрғыдан сөйлемді дұрыс құрастырып жеткізуге жол ашады.

Мемлекеттік білім беру стандартында шет тілдері бойынша оқытудың мақсаты – оқушының шетел тіліндегі қарым-қатынастың кем дегенде сөйлеу, түсіну, жазу бағытындағы қарапайым коммуникативтік құзыреттілігі мен оқылымдағы озық коммуникативтік құзыреттілікті меңгеруіне көзделеді.

Оқу процесінде шетел тіліндегі сөйлеу қызметінің барлық түрлерін қалыптастыру және дамыту білім мен білік дағдыларын өзара байланыста жүзеге асыруды қажет етеді. Шет тілінде айтылым және оқылым жетекші

орындардың бірін алады. Мектеп түлегі продуктивті білік дағдыларды, оқылған тілдік лексикалық және грамматикалық материалды сөйлеу барысында үйлестіруі, нақты коммуникативтік міндеттерді стандартты жағдайлардағы қарым-қатынаста қолдана білуді тиіс.

Сөйлеу кезіндегі оқушының коммуникативтік құзыреттілігі - оның лексикалық және грамматикалық тараптарды, атап айтқанда, тілдік материалды түрлі іс-әрекетімен, ауызша сөйлеу дағдыларынан бастап, қарапайым білік пен білім дағдылары берік автоматтандырылып, күрделі шығармашылық іскерлігін қалыптастыру шеберлігі мен меңгеру деңгейінің сапасына тікелей байланысты.[1]

Тілдің лексикалық және грамматикалық бірліктері бастапқы және қажетті құрылым материалы болып табылады, оның көмегімен сөйлеу жүзеге асырылады, сондықтан тілдік материал шетел тілін оқытудың мазмұнын құрайтын негізгі компоненттердің бірі болып есептеледі. Оқу процесі тілді үйретуде жекелеген тілдік аспектілерді емес, тілдің жекелеген аспектілерін кешенді түрде қараудың тиімділігін тәжірибеде көрсетіп отыр. Бұл лексика және грамматикалық құбылыстарды жақсы меңгеруіне ықпал етеді және тілдік құзыреттілікті қалыптастыруға оң әсерін тигізеді.[2]

Грамматикалық және лексикалық бірліктерді орынды қолдану - күрделі құрылымнан тұратын оның бірнеше деңгейлеріне – фонетикалық, грамматикалық, лексикалық т. б. дұрыс түсінулеріне байланысты.Өзіндік тілдік бірлік әрбір деңгейіне сай келеді, оның ерекшеліктерін айқындайды және олардың қарым-қатынасы басқа бірліктермен байланыста тұрады. Негізгі мақсаттардың бірі оқушылардың нақты сөздік қорды меңгеруі және соның нәтижесінде олардың сөйлеу дағдыларын қалыптастыру.

Кез келген енгізілетін сөз:

- біріншіден, оқушы үшін коммуникативтік маңызды;
- екіншіден, басқа сөздермен семантикалық және грамматикалық байланысты болуы тиіс.

Ғалымдар пайымдағандай, демек, лексикалық материалдарды грамматикадан ажыратып игеру мүмкін емес. Вайсбурд М.Л. : «...жаңа сөзді үйретуде мәтіндегі немесе өлеңдегі жекелеген сөздерді емес, бірден ондағы шындыққа жанасатын сөз топтарымен таныстыру қажет" деп көрсетеді.[3]

Балаға «сөздерді жатта» деп тапсырма беруге болмайды. Жаңа лексика баланың санасында бірте-бірте, кезең-кезеңмен ойластырылған жаттығулар жүйесі арқылы бекітілуі тиіс. Осылайша, сабаққа қажетті мәтіндерді таңдай отырып, сөздерді түрлі көрнекіліктермен, рөлдік ойындармен, тіректермен қолдануда жас ерекшеліктері ескеріліп, шетел тілін сезінетіндей жолдарын басшылыққа алу маңызды.[4]

Пәндік оқу мазмұнында грамматика мен лексика шарты түрде байланыста тұруы қарым-қатынасқа ықпал етеді. Оқыту барысында коммуникативтік ойындардың рөлі басым. Коммуникативтік ойындардың әдеттегі жаттығулардан айырмашылығы мүмкіндік беретін баса назар

аударарды нысандары, оқушы назарын тілдік мазмұнға шоғырландырады, бұл барлық дағдылар мен біліктерді жаттықтыра отырып, тілдік нысандардың жиі қайталанып отыруын қамтамасыз етеді.[5,6]

Коммуникативтік ойындар жоғары деңгейдегі көрнекілікке ие, өйткені олар ойынға қатысушыларға тілдің қарым-қатынас құралы мүмкіндігін сезіндіреді.

Сабақ барысында төмендегідей ойын түрлерін қолдануға болады.

Devine, qui est-ce?»

Оқушылар өз достары арасынан сұрақтар қою арқылы кім екенін табу керек.

- Est-ce que c'est un garçon?
- C'est une fillette?
- Est-il (elle) blond(-e)?
- Ses cheveux sont noirs?
- Ses yeux sont verts (bleux, noirs, gris)?
- Est-ce qu'il (elle) est un (une) bon (-ne) élève?
- Est-ce qu'il (elle) fait du sport?
- Est-ce qu'elle porte des rubans rouges (bleus, blancs)?
- Est-ce qu'il a un pull-over gris? Etc.

Сондай-ақ, "Les images vivantes" атты ойын кейіпкерлермен өткізіледі, олар мұғалімнің алдын-ала берілген тапсырмасына сай әрекеттер жасайды және осы уақытта мұғалім сыныппен әңгіме жүргізіп тұрады. Бұл әңгіме тақырыптық немесе еркін болуы мүмкін.

«**Ma chambre**», бұл ойында басында бір оқушы болады.

Мысалы: Зара. Мұғалім сұрақ қояды, оқушылар жауап береді, Зара оны орындайды.

1. M. Que fait Zara?

E1. Aline prends le balai.

M. Que fait Zara?

E2. Zara balaie la chambre.

M. Que fait Zara

E3. Zara fait son lit.

M. Que fait Zara?

E4. Zara déjeune.

Etc.

2. M. Que fait Zara?

E1. Zara prends une tasse.

M. Que fait Zara?

E2. Zara s'assied à table.

M. Que fait Zara?

E3. Zara prend du thé avec une tartine.

Оқушылар Зараға сұрақ қояды, ол жауап береді. Ойынның мақсаты тақырып бойынша сөздерді және бірінші жақтың жекеше түрін қайталау, бекіту.

«**Je vais à l'école**» Бұл ойында оқушылар бір біріне сұрақ қойып, жауап беру барысында етістіктің осы шақта жіктелуін үшінші жақта қайталайды.

M. Que fait tu?

E. Je prends mon livre et je le mets dans ma serviette.

M. Pour quoi faire?

E. Pour lire dans la classe.

M. Et où est le stylo et ta gomme?

E. Mon stylo et ma gomme sont dans le plumier.

Сөйлеу актісінде лексика мен грамматика бір-бірінен ажырамайтын бөлік: грамматика сөздікті ұйымдастырады, нәтижесінде кез келген сөйлеу қызметінің негізі - бірліктің мағынасы құрылады, бұл аспектілер тілді оқытуда тығыз байланыста тұруы маңызды. Әрбір аспектінің ерекшелігіне мән берілуі қажет, өйткені олар коммуникативті-бағдарлы оқыту жүйесіне тікелей ықпал етеді. Грамматикаға тән маңыздылық, лексиканы игеруде де жоғары қойылады. Лексика өмірдің барлық салаларында ойды нақты жеткізуге жол ашады.

Барлық лексикалық жаттығулар екі санатқа бөлінеді:

1) сөздерді, оның семантикасын айтылу және грамматикалық түрінде есте сақтау;

2) сөздердің мағыналық байланысын қалыптастыру. [7]

Шет тіліне оқыту, қатаң шектелген тілдік материалда тұратындықтан, оның сапасын меңгертуде қажеттілігіне қарай мұқият жұмыс жүргізілуі тиіс.

- Шетел тілін оқытудың табысты факторы оқушылардың жас ерекшелігін есепке алу және олармен өзара қарым-қатынас әсерін тұрақты жетілдіріп отыру. Бұл оқушылармен жұмыс жүргізудің неғұрлым барабар жолдарын арттырып, оқу-жаттығу сабақтарында әдістер мен құралдарды дұрыс таңдай білуге жол ашады, оқушымен жеке жұмыс жолдары жүйеленеді.

- Лексика және грамматика оқыту тәсілдерін зерттеу жаңа материалды табысты меңгеруге ықпал етеді. Олардың ішінде оқытудың неғұрлым тиімді әдістері: түрлі ойын жаттығулары, сараланған және қайталанушы жаттығулар. Шет тілін оқытудың бастапқы сатысында оқушылар назары тұрақсыз және бейнелік ойлауы басым, сол себепті шетел тілі сабақтарында ойын сәттерін, көрнекі және дидактикалық материалдарды қолдану тиімді.

- Лексиканы қалыптастыруда сөздіктерді қолдану белсенділігімен қатар, оқыту үдерісінде шешілуі тиіс белгілі бір білім беру және тәрбиелік міндеттерді жүзеге асырады. Тіл - фонетикалық, лексикалық, грамматикалық бірліктегі бірнеше деңгейден тұратын күрделі құрылым.

- Лексика және грамматика оқыту негізінде жалпыдидактикалық принциптерді назарда ұстау, олар: ғылымилығы, қолжетімділігі және көрнекілігі, сыныппен ұжымдық жұмыс істеу кезінде оқушыға жеке көзқарас жасай біюілу.

- Шетел тілін оқытуда мотивация үлкен рөл атқарады. Ол оқыту қызметінің өнімділігі анықтайды. Әрине, оның орындалу сапасы және нәтижесі жеке тұлғаның қызығушылығына, қажеттіліктеріне, яғни, оның

мотивациясына тәуелді. Дәл осы мотивация, мақсатқа қол жеткізу үшін таңдалған құралдар мен тәсілдер айқындайтын, белсенділікті тудырады.

Сонымен, лексика және грамматиканы өзара тығыз байланыстыра оқыту оқушылардың дағдыларын қалыптастыруға және ауызша сөйлеуге оң ықпал етеді.

ҚОЛДАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР

1. Бухбиндер В.А. и др. Очерки методики обучения устной речи на иностранных языках. – Киев, 1980.
2. Вайсбурд М.Л. Использование учебно-речевых ситуаций при обучении устной речи на иностранном языке: Учебное пособие для проведения спецкурса по обучению иноязычному общению в системе повышения квалификации учителей – Обнинск: Титул, 2001.
3. Гальскова Н.Д., Гез Н.И. Теория обучения иностранным языкам: Лингводидактика и методика. – М.: Издательский центр «Академия», 2004.
4. Колкер Я.М. и др. Практическая методика обучения иностранным языкам: - М.: Издательский центр «Академия», 2001.
5. Щерба Л.В. Преподавание языков в школе: Общие вопросы методики: Учебное пособие для студентов филологического факультета. – СПб.: Филологический факультет СПбГУ; М.: И/ц «Академия», 2002.

УДК 371.4

Леонова А.И., к.ф.н., кафедры методики преподавания иностранных языков

Абдол Э.Д., к. п.н., заведующая кафедрой Методики преподавания иностранных языков, ст.преподаватель кафедры методики преподавания ин. языков, факультет Полиязычного образования

ПОЛИКУЛЬТУРНАЯ ЛИЧНОСТЬ В СОВРЕМЕННОМ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОСТРАНСТВЕ

Ключевые слова: культура, язык, поликультурная личность, традиции, ценности, полиязычное пространство.

Аннотация. Статья посвящена проблеме формирования поликультурной личности в современном образовательном пространстве. Рассматриваются различные пути формирования поликультурной личности. Отмечается важность изучения языков, культур, культурных традиций для успешной социальной и профессиональной адаптации молодежи в современном мировом пространстве.

Негізгі сөздер: мәдениет, тіл, көпмәдениетті тұлға, дәстүрлер, құндылықтар, көптілді кеңістік;

Аңдатпа. Мақала қазіргі заманғы білім кеңістігіндегі көпмәдениетті тұлға қалыптастырудың мәселесіне арналған. Көпмәдениетті тұлға қалыптастырудың әртүрлі жолдарын қарастырады. Шетел тілін, мәдениетін және қазіргі әлем кеңістігіндегі жастардың табысты әлеуметі мен кәсіби бейімделуі үшін мәдени дәстүрлерін оқып үйренудің маңыздылығын көрсетеді.

В связи с внедрением полиязычного образования встает вопрос формирования полиязычной личности, способной адаптироваться в современном мировом, полиязычном, многонациональном и поликультурном пространстве. Реализация полиязычного образования требует расширения образовательного пространства, обмена опытом, обогащения культурологических знаний. Интеграция в мировое экономическое пространство требует знаний английского языка и культуры народов. Актуальным становится формирование кросс-культурной, полиязычной личности, знающей и уважающей обычаи и традиции англо-говорящих народов.

Формирование поликультурной личности предполагает знание языков, знание, понимание и уважение культуры и традиций народов, говорящих на них. Этот процесс, несомненно, начинается в школе и продолжается в вузе. Задача педагогов подготовить молодежь, способную реализоваться и успешно социально адаптироваться в современном обществе. Этому и будет способствовать знание языков, культуры и традиций народов.

В рамках нашей специальности «Иностранный язык: два иностранных языка» процесс подготовки поликультурной личности начинается с первого курса на занятиях по Базовому английскому (B1), продолжается на 2-м курсе по Базовому английскому (B2). На занятиях по английскому языку большое внимание уделяется знакомству с английскими пословицами и поговорками, которые как микротексты, являются истинными хранителями ценностей, культуры народов, содержат культуро-значимую информацию, которая передается из поколения в поколение. Студенты подбирают русские и казахские эквиваленты английским пословицам, ищут точки соприкосновения и различия в культурах. Пословицы как раз и позволяют это сделать. На их примере можно четко проследить индивидуальность и различные нюансы культуры народов. Студенты придумывают ситуации, иллюстрирующие предложенные пословицы. На занятиях Лингвистического и Лингвокультурологического кружка студенты углубляют свои знания пословичного фонда. Им предлагаются различные задания: составить глоссарий пословиц по тематическому признаку, а студентам 3-го курса, которые прослушали курс Лексикологии, подготовить классификацию пословиц, идиом, фразеологизмов по структуре.

Чрезвычайно важным на наш взгляд представляется ознакомление студентов с системой норм и общечеловеческих ценностей, привычек и пристрастий в питании, системой школьного и вузовского образования, политической и законодательной системами, системой государственного управления, традициями в воспитании детей, отношением к старикам и домашним животным, семейным традициям, праздникам, особенностям национальной самобытности и национального характера. Важную роль в этом плане имеют занятия по Страноведению, в рамках которых обсуждаются большинство из этих вопросов. На занятиях Лингвистического и Лингвокультурологического кружка уделяем внимание развитию

живописи, знакомимся с творчеством известных английских художников и их шедеврами. На занятиях кружка по теме «В мире литературы» студенты делятся впечатлением о своих любимых произведениях английских, русских, казахских писателей. Мифы, легенды, народные сказки также являются значимыми для познания другой культуры. Студенты сравнивают разные культуры, культурные традиции, проводят анализ, отмечают сходства и различия между культурами. Подобные задания способствуют более глубокому осознанию культуры и традиций народа изучаемого языка.

На старших курсах, на семинарах по Стилистике обсуждаем языковые и стилистические нормы языка, различия между письменным и разговорным языком. Студенты знакомятся с особенностями индивидуального стиля автора, подбирают примеры, иллюстрирующие различные стилистические приемы, фигуры речи, интерпретируют, анализируют отрывки из художественных произведений английских авторов, обращая внимание на стилистические приемы и особенности индивидуального стиля автора. Многие студенты делают подборку стилистических приемов на трех языках: английском, русском и казахском, что позволяет им произвести кросс-культурные параллели между языками, отметить общие тенденции, выявить различия. Выполнение подобных заданий способствует формированию у студентов научного понимания, мировоззрения, осознания той или иной проблемы. Результатом этого становятся интересные выступления на студенческих научных конференциях и публикации статей студентами: Фразеологизмы с цветообозначением в английском и русском языках; Библеизмы как важный источник пополнения идиоматического фонда английского языка; Роль французского языка в создании балетной терминологии; Сопоставительный анализ концепта «Солнце» в пословицах, поговорках и идиомах английского и русского языков.

Большая творческая работа группы студентов завершилась научным проектом «Лингвокультурологическая интегрированность понятий «Солнце» и «Sun» в языковых системах русского и английского языков». Участники проекта собрали теоретический и практический материал. Был проведен сопоставительный анализ концепта Солнце в русском и английском фольклоре; сопоставительный анализ концепта Солнце в русской и английской прозе и поэзии. В работе делается вывод о том, что концепт Солнце является одним из важнейших поэтических символов как в английской, так и в русской поэзии и прозе. Солнце может быть светлым, нести человеку жизнь, но иногда оно может тьмой преграждать путь и меркнуть.

Исследование концептов «солнце» и «sun» в художественных текстах на английском и русском языках позволило проследить восприятие концепта «солнце» в разные периоды развития социума, определить степень его интегрированности в культуру и обусловленную ею культурологическую ценность изучаемых концептов.

Результаты исследования лингвокультурологического проекта Солнце могут быть использованы преподавателями и студентами на занятиях по Лексикологии, Страноведению, практике устной и письменной речи. Таким образом, формирование поликультурной личности проходит на занятиях, как в аудиторное, так и во вне аудиторное время. Насколько успешно и интересно мы будем это делать, зависит будущая социальная и профессиональная адаптация нашей молодежи в обществе. Знание английского языка и культуры открывает более широкие возможности для молодых людей в современном мире.

В настоящее время невозможно изучать язык в отрыве от культуры народа. Изучая язык, мы даем знания о стране, ее культуре и народе. Язык и культура находятся в тесном взаимодействии. Язык познается через культуру, а культура – через язык. Взаимодействуя, культуры влияют друг на друга. Перемещаясь люди, адаптируются в новой культуре значительно легче, зная ее особенности, традиции, приносят свою культуру в эти страны. Анна Павловская, руководитель Центра по изучению взаимодействия культур, доктор исторических наук, профессор, заведующая кафедрой региональных исследований факультета иностранных языков МГУ им. М.В. Ломоносова, в своей книге «Англия и англичане» отмечает, что «понять характер и душу народа всегда сложно» [1, с.6], но без этих знаний нельзя рассчитывать на межкультурное взаимодействие, на успешное международное сотрудничество и понимание в современном мире.

ЛИТЕРАТУРА

1. Павловская А.В. Англия и англичане. 2 изд. М.: Издательство Московского университета; Памятники исторической мысли, 2005. – 270 с.

УДК 378.147

Муратова Л.М.

Атырауский государственный
университет им. Х. Досмухамедова

МЕТОД ПРОЕКТНОЙ РАБОТЫ В ОБУЧЕНИИ ИНОСТРАННЫМ ЯЗЫКАМ

Key words: *polylinguism, project work, linguistic competence, search and study skills, project method, teaching technologies, communicative approach, motivation, presentation, speech activity, communication skills, learner.*

Abstract. *The method of project work as a kind of creative activity in studying foreign languages in higher education institutions is considered in the article. Highlights of the given technique are revealed confirming the effectiveness of the method of projects and results of the first-year students are shown. Analysis of the theoretical foundations of the method in practice shows that projects provide new opportunities for solving methodological problems.*

Поликультурное образование в Республике Казахстан на сегодняшний момент является одним из главных направлений в системе высшего образования. Одним из важнейших аспектов происходящей в казахстанском обществе экономической и социальной модернизации выступает политика в области языка. Сегодня политика Казахстана в области образования направлена на интернационализацию образовательного пространства и обеспечение подготовки конкурентоспособных специалистов, знающих несколько языков. В этой связи в настоящее время создаются условия для массового изучения казахского, русского и иностранного языков, в частности английского. Многие ВУЗы страны приступили к реализации программы полиязычного образования создаются полиязычные группы, в которых обучение ведется на трех языках.

Новое время, новые условия требуют немедленного и коренного пересмотра, как общей методологии, так и конкретных методов и приемов преподавания иностранных языков.

В современной методике преподавания иностранного языка важными являются вопросы повышения качества образования. Внедрение новых педагогических технологий в практику обучения представляет собой важное условие интеллектуального, творческого и нравственного развития личности. Современное обучение ориентировано на интересы и потребности обучаемых. Одной из главных задач по-прежнему остается поиск эффективной методики обучения. В современных условиях образование реализуется с помощью разнообразных технологий, целью которых является не только трансляция знаний, а выявление, развитие, рост творческих интересов и способностей каждого обучающегося, стимулирование его самостоятельной продуктивной учебной деятельности.

Одним из эффективных методов в обучении является метод проектов. Данный метод нашел широкое применение во многих странах мира, так как он способствует возрастанию коммуникативной компетенции обучаемых, развитию их языковой личности, высокой мотивированности. Выполнение проектных заданий и участие в проекте позволяет обучающимся видеть практическую пользу от изучения иностранного языка, что приводит к повышению интереса к учебному предмету.

Метод проектной работы дает студентам возможность проявлять свои языковые способности в соответствии с реальными ситуациями, углубить свои знания в области иноязычной культуры, самостоятельно развивать, планировать проектную работу и применять языковые компетенции на практике, сотрудничать в команде и принимать совместные решения. Предполагается, что в проектной работе слабые и сильные студенты совместно решают поставленные задачи. В процессе проведения проекта ведется соответствующая документация как результат проведенной работы: плакаты, тексты, картины, интервью, фотографии, коллажи, видеоматериал и т.д. Кроме того, проектная работа стимулирует творческие способности студентов и укрепляет познавательный интерес к языку. При использовании

метода проектов меняется и роль преподавателя. Она различна на различных этапах проектирования. Задача преподавателя состоит в руководстве и профессиональной помощи проведения процесса. Преподаватель интегрирует проект на занятии и осуществляет связь с основами грамматического и лексического материала, т.е. преподаватель выступает в роли консультанта, помощника, наблюдателя, координатора. Успех проекта зависит во многом от умения преподавателя создавать условия, стимулирующие формирование и развитие креативных, когнитивных, коммуникативных, организационно – деятельностных умений студентов.

Особенность проектной методики в том, что обучающиеся нуждаются в целом ряде определенных интеллектуальных, творческих, коммуникативных умений, необходимых и достаточных для самостоятельного решения проблемы, лежащей в основе проектной методики обучения иностранным языкам:

Интеллектуальные (умение работать с информацией, с текстом (выделить главную мысль, вести поиск информации в иноязычном тексте), анализировать информацию, делать обобщения, выводы и т.п., умение работать с разнообразными справочными материалами);

Творческие (умение генерировать идеи, для чего требуются знания в различных областях; умение находить не один, а несколько вариантов решения проблемы; умения прогнозировать последствия того или иного решения);

Коммуникативные (умение вести дискуссию, слушать и слышать своего собеседника, отстаивать свою точку зрения, подкрепленную аргументами; умение находить компромисс с собеседником; умение лаконично излагать свою мысль).

Определение цели, содержания, принципов позволило разработать методику использования проектов. Организация работы по проекту предполагает следующие этапы:

Подготовительный, целью которого является ориентировка учащихся в условиях осуществления деятельности, построение гипотез, разработка методов достижения цели;

Основной, связанный с осуществлением проекта (работа в группах над поиском фактов, аргументов, подтверждающей или опровергающей гипотезу);

Заключительный, целью которого является защита проекта, оценка результатов и выявление новых проблем.

Тематика может быть связана как со страной изучаемого языка, так и со страной проживания, учащиеся ориентированы на сопоставление и сравнение событий, явлений, фактов из истории и жизни людей разных стран.

В ходе проекта студенты совершенствуют навыки во всех четырех видах речевой деятельности - от чтения и аудирования на начальных стадиях проекта и до говорения на его финальных стадиях.

Проектная деятельность помогает воспитывать в студентах толерантное отношение к собеседникам, учит слушать и слышать, а также взаимодействовать друг с другом.

В процессе преподавания в Атырауском государственном университете имени Халела Досмухамедова мы постарались объединить традиционные и современные методы. В основе обучения лежит многоуровневый подход, который дает возможность развития отдельной личности, влиять на ее мировоззрение, систему ценностей, самоидентификации, умение мыслить. Проще говоря, во главу угла ставится личностно ориентированный подход. Личностно-ориентированный подход предполагает особый акцент на развитие социокультурной коммуникативной компетенции.

Этот подход определил содержание обучения. При отборе иноязычного содержания обучения основной упор делается на его практическую направленность с учетом будущей профессиональной деятельности студентов. Отбор материала характеризуется так же избыточностью и наличием различных уровней сложностей. При личностно-ориентированном подходе особую актуальность приобретает проблемность в подаче материала для побуждения студентов к самостоятельному поиску информации, выводам и обобщениям.

Примером такой деятельности является работа над проектом «Customs and Traditions».

Студенты 1 курса полиязычного факультета специальности «переводческое дело» должны были в группах (2-3 человека) подготовить презентацию-представление о традициях и обычаях и праздниках какой-либо страны. Они не были ограничены в выборе материала, но проект должен был отвечать следующим правилам:

1. Объем - не менее 15 слайдов.
2. Только 1/3 всего материала, представленного презентации, может быть информация из аутентичных источников и Интернет. Остальные материалы должны быть выполнены самими студентами (книжки, брошюры, плакаты, костюмы, блюда и тд).
3. В презентации должны присутствовать иллюстрации и фотографии.
4. По завершении работы подготовить устную презентацию проекта.

После презентации студенты обменялись материалами и подготовили письменный анализ работ своих одноклассников.

В завершении работы над проектом студентам было предложено ответить на следующие вопросы:

1. С какими трудностями в работе над проектом вы столкнулись?
2. Какую дополнительную информацию вы получили?
3. Что было самым интересным в работе над проектом?
4. Какие языковые навыки приобрели? Фрагменты ответов студентов 114 гр. специальности «переводческое дело».

Леонова А.: *«Гораздо интереснее было участвовать в этом проекте, чем просто обсуждать тему на занятии. Просмотрела много источников, что*

бы найти нужный материал, для написания статей. Смогу использовать эту информацию по неязыковой дисциплине».

Газимова Д.: *«Работа над проектом расширила мой словарный запас, умение четко формулировать и аргументировать мысль, я не просто заучивала материал, а представила свои идеи и высказала свое мнение».*

Кулимбетов Б.: *«Это было интересно, потому что отличалось от всего того, чем мы занимались раньше. Труднее всего было анализировать работу своих одноклассников, так как нужно было сделать критические замечания, чтобы не обидеть их».*

В курсе ИЯ метод проектов может использоваться в рамках программного материала практически по любой теме. Каждый проект соотносится с определенной темой и разрабатывается в течение нескольких уроков. Осуществляя эту работу, студенты могут, например, рассказывать и писать о собственной жизни, создавать собственный журнал и т.д.

В проектной методике используется весьма плодотворная идея. Наряду с вербальными средствами выражения, учащиеся широко используют и другие средства: рисунки, коллажи, картинки, планы, карты, схемы, анкетные таблицы, графики и диаграммы, а также видео- и аудиоматериалы. Таким образом, развитие коммуникативных навыков надежно подкрепляется многообразием средств, передающих ту или иную информацию.

В данной системе обучения широко используется произвольное запоминание лексических средств и грамматических структур в ходе решения проблемных задач, стимулируется развитие творческого мышления, воображения. Создаются условия для свободы выражения мысли и осмысления воспринимаемого.

При оценке готового проекта следует обращать внимание не только на правильное использование языка. Важным стимулом для развития личности учащегося является степень их творчества и оригинальности при выполнении проекта.

Контрольно-оценочная функция преподавателя заключается в оценивании проектной деятельности и подведении итогов. Исходя из нашей практики работы, мы хотели указать на возможные трудности, с которыми могут столкнуться преподаватели это:

Организация, сам процесс проектирования и презентация, без сомнения, занимают больше времени, чем традиционные виды деятельности. Но нужно помнить о двух моментах:

- 1 - не все проекты нужно готовить во время занятий, это может быть домашнее задание на СРС или СРСП;
- 2 - выбрав, метод проектной работы, как вид деятельности, вы делаете выбор в пользу качества реализации знаний, умений и навыков, а не в пользу количества выполненных заданий за время занятий.

Не всегда студенты готовы или способны осуществить проектную деятельность на иностранном языке: вести дискуссию, обсуждать организационные вопросы, излагать ход мыслей и т.д. Неизбежны и

языковые ошибки, так как часть дополнительной информации незнакома студентам и вызывает определенные языковые трудности. Поэтому повторение и обобщение необходимого грамматического и лексического материала должны предшествовать разработке проектов, а сами проекты целесообразно проводить на заключительном этапе работы над темой, когда уже созданы условия для свободной импровизации в работе с языковым и речевым материалом.

Использование родного языка вполне вероятно. Большинство студентов, работая над проектом, будут общаться на русском. Однако, вместо того, чтобы считать это проблемой, попробуйте рассмотреть и положительные стороны:

- 1- совершенно естественно использовать родной язык при работе;
- 2 - проект – это прекрасная возможность развития практики перевода: большинство используемых материалов (буклеты, карты, интервью, справочные материалы) на русском;
- 3- проект дает возможность развивать одно из самых сложных умений «письмо». Не следует волноваться, если студенты используют при этом родной язык.

Если говорить об оценивании проектов, то оценивать следует не только лингвистическую правильность, но и все в комплексе, т.е. творческий подход, аккуратность, простоту и четкость изложения, старание и т.д. Целесообразно организовать выставку всех или лучших проектов.

В результате проведенного исследования приходим к выводу, что использование метода проектов повышает мотивацию, интерес к английскому языку, стимулирует изучение грамматики и лексики, помогает вовлечь студентов в иноязычную речевую деятельность.

ЛИТЕРАТУРА

1. Байдунова Л.А., Шапошникова Т.В. «Метод проектов при обучении учащихся двум иностранным языкам» // ИЯШ 2002. №1 С.6
2. Белогородова В.П. «Об исследовательской деятельности учащихся в условиях проектного метода» //ИЯШ 2005.№8. С.7
3. Павленко В. Г. Использование проектного метода при обучении английскому языку в неязыковом вузе // Концепт. – 2015. – № 11 (ноябрь). – ART 15379. – 0,3 п. л. – URL: <http://e-koncept.ru/2015/15379.htm>. – ISSN 2304- 120X.
4. Битюк Л. Проектная методика как средство оптимизации обучения иностранному языку в неязыковом вузе. Адрес статьи: www.gramota.net/materials/1/2008/2-2/8.html
5. О.М. Иванова. Проектное обучение как одна из современных технологий обучения иностранному языку. Вестник СибАДИ, выпуск (1)15, 2010

УДК 81.342.4

Нұрғалиева М.М. ф.ғ.к.,
Утеуова А.Б. магистр
Х.Досмұхамедов атындағы Атырау

АҒЫЛШЫН, НЕМІС ЖӘНЕ ҚАЗАҚ ТІЛДЕРІ ДЫБЫС ЖҮЙЕЛЕРІНІҢ САЛЫСТЫРМАЛЫ СИПАТТАМАСЫ

Түйін сөздер: дыбыс жүйесі, ұқсас дыбыстар, фонетикалық белгілер, созылыңқы және қысқа дыбыстар.

Андатпа. Бұл мақалада қазақ оқушыларының шетел тілін үйренуде кездесетін дыбыстық жүйеге қатысты қиындықтарды жою жолдары карастырылған. Сонымен қатар неміс тілі мен қазақ тілінің фонетика саласындағы қысқаша салыстырмалы сипаттамасы беріледі. Бұл салыстыру неміс тілінің фонетикасын меңгеруге қазақ тілінің қай кезде тиімді, қандай жағдайда тиімсіз ықпал етуі мүмкін екенін көрсетеді.

Қазақ оқушыларының шетел тіліндегі дыбыстарды дұрыс меңгеруіне ана тілінің тиімді, тиімсіз ықпал ететін жақтары бар. Сондықтан шетел тілінің дыбыстарын тез игеру үшін қазақ тілінің тиімді ықпалын пайдаланып, оны көмекші ету керек те, оның тиімсіз ықпалына қарсы күресіп, қиындықтарды жеңу керек. Ол үшін қашан, қай жерде қазақ тілінің неміс, ағылшын дыбыстарын меңгеруге тиімді ықпал ететінін, қашан, қай жерде тиімсіз ықпал ететінін білген жөн. Оны табудың ең төте жолы — екі тілдің дыбыс жүйесін салыстыру. Бұл арқылы қандай дыбыстар екі тілде, қандай дыбыстар бір тілде бар, екінші тілде жоқ екені анықталады. Ұқсастық бар жерде қазақ тілі ағылшын, неміс тілінің дыбыстарын меңгеруге тиімді ықпал етеді.

Ал ерекшеліктер болса, бір тілдегі дыбыс екінші тілге тиімсіз әсер етеді. Осыларды анықтау үшін екі тілдің дыбыс жүйесі салыстырыла сипатталады. Бірақ бұл салыстыру сабақ үстінде емес, мұғалімнің сабаққа дайындалу барысында өтуге тиіс. Мұғалім салыстыру арқылы қиын, не жеңіл дыбыстарды анықтап алады да, соған байланысты сабағын жоспарлайды, жүргізеді. [1, 266.]

Сөздің айтылуын үйретуде мұғалімнің алдында екі әдістемелік мәселе тұрады:

1. жай еліктеуге арналған сөйлеу мүшелерін пайдалану;
 2. жаттығулардың түрлерін анықтап, оның орындалуын түсіндіру.
- Оқушыларды ағылшын тілі мен ана тіліндегі ұқсас дыбыстарды айырып, салыстыра білуге үйрету керек: [t]- [T], [n]- [н], [h]- [x]

Ағылшын тілі дыбыстарының айтылуында ұқсастық көп. Мысалы:

It-eat, spot-sport, wide-white, cut-cart, full- fool, boat-bought

Оқудағы айырмашылықтар аудио тыңдау арқылы беріледі немесе айырмашылығы бар дыбыстары бар сөздерді, заттарды көрсету арқылы беріледі.

1. **Ship- sheep**
2. Шс- қимылды көрсету арқылы. **He rides – he writes**
3. Карточка жазылған дыбыстың белгілері арқылы беруге болады.

[e] - [æ], [i] - [j], [a:] - [ʌ]

Ағылшын тілін үйретуші өзінің мүшелерін жаңа тілдің дыбыстары мен әуенін айтуға икемдейді. Мысалы: is –this, veal- wheel

Айтуға үйретуде еліктеудің маңызы зор, мұғалім балалардың еліктеушілік қабілетін толық пайдалануы керек. Бірақ, сөзді айту кезінде сөйлеу мүшелерінің орналасуын толық көрсету мүмкін емес. Әуенді де еліктеу арқылы оқытады, мұнда қимылмен түсіндіру де қолданылады.

Мұғалім дауыстың қозғалысын қолдың жоғары- төмен көтерілуімен көрсете алады. Сонымен бірге, үйретілген фонетикалық белгілерді де қолданады. Оқушылар тек қана мұғалімнің сөзіне еліктеп қоймай магнитофон таспасына, күй табаққа жазылған сөйлеу үлгісіне де еліктейді.

Неміс тілі мен қазақ тілінің дыбыстарын салыстыру нәтижесінде неміс тілінің дыбыстары негізінен үш топқа бөлінеді: 1) неміс тілінде де, қазақ тілінде де бар, айтылуы екі тілде бірдей, немесе өте ұқсас дыбыстар: (б), (д), (г), (к), (м), (н), (ң), (с), (ш) т. с. с. дыбыстар; 2) неміс тілінде бар, қазақ тілінде жоқ дыбыстар: (θ), (v), (G), африкаттар (pf), (ts), (tS); 3) екі тілде де болғанмен неміс тілінде айтылу ерекшеліктері бар дыбыстар: (l), (h) сияқты дауыссыздар мен (a:), (ø:), (y:), (e:) сияқты созылыңқы дауыстылар және солардың келте айтылатын сыңарлары.

Бірінші топқа жататын дауыссыз дыбыстарды айтып үйрену қазақ оқушыларына пәлендей қиындық келтірмейді. Тек оларды жіңішке дауыстылардың алдында жұмсартпай айту керек.

Екінші топтағы дыбыстарды алсақ, олар қазақ тілінде орыс тілінен немесе орыс тілі арқылы өзге тілдердегі енген кірме сөздердің құрамында кездеседі (f), (v) (ts), (tS). Ал дауыссыз дыбыс (G) және африкат (pf) мүлде жоқ.

Қазақ тілінде кірме сөздер құрамында кездесе тін (ф) дыбысының орнына (п), (в) дыбысының орнын; (б) дыбысын айта береді: багон, пәбірік т. б. Одан сезді(мағынасына ешқандай нұқсан келмейді. Сол сияқты (ts) африкатының орнына (с) дыбысын, (tS) африкатының орнына (ш) дыбысыш айтқаннан сөздің мағынасы өзгермейді. Осыған дағдыланған қазақ оқушылары неміс тілінде сөйлегенде (ts), (tS) африкаттарының орнына (с), (ш) дыбыстарын айтқаннан сөздің мағынасына нұқсан келмегенмен, дыбыстауда қате бары көрініп тұрады. Бұл қателерді жоғарыда айтылған аппроксимация принципін сүйеніп, ескермесе де болады, өйткені олар сөйлеушіні ойын түсінуге кедергі келтірмейді.[1, 296]

Ал қазақ тіліндегі дағды бойынша неміс тілінде (f) дыбысының орнына (п), (v)дыбысының орнына (б) дыбыстарын айтса, онда сөзді мағынасы мүлде өзгеріп кетеді. Бұл соңғы қателер фонемалық қателер.

Мысалы, неміс тілінде сөйлеп тұрып, оқушы fahren (fa:rən) сөзінің орнына рааген (ра:rən) сөзін қолданса, онда ол көлікке мініп жүру, бір жаққа бару деген мағынаның орнына қосарлау, жұптау деген мағыны береді. Сол сияқты fassen — ұстап алу дегеннің орнын passen — тура келу,

дәл келу деген сөзді қолдануы мүмкін Сондай-ақ (v) дыбысының орнына (б) дыбысын айтқанд да сөздің мағынасы өзгеріп отырады: wir— біз, Bier -сыра; Wald — орман, bald — жуық арада т. б. Сондықтан: оқушыларды бұл дыбыстарды бір-бірінен ажыратуға жат т ы қ т ы р у қ а ж е т .

Үшінші топқа жататын дауыссыз дыбыстардың қаза тіліндегі ұқсас дауыссыздардан ерекшелігі: (1) дыбысы қазақ тіліндегі жуан (л) дыбысынан жіңішке, (ль) дыбысынан жуанырақ, айтылады, бұл дыбысты айтқанда да тіл үш альвеолға тіреліп тұрады. Ал қазақ тіліндеі (h) дыбысы неміс тіліндегі (h) дыбысына ұқсас бол тұрса да, ол тек екі дауыстының ортасында кездеседі сөздің басында болмайды, неміс тілінде, керісінше, те сөздің басында ғана айтылады, екі дауыстының ортасынд h әрпі оқылмайды.

Осы ерекшелік нәтижесінде неміс тілін дегі gehen, sehen етістіктеріндегі екі дауысты дыбысты ортасындағы созылықылық белгісі болып тұрған оқылмайтын «h» әрпін қазақ оқушылары оқиды. Мұғалім бұл қатенің алдын алуға тиіс, Ал дауысты дыбыстарға келсек, олардың жасалуы қазақ оқушыларына қиындық келтірмейді, өйткені олардың ана тілінде ұқсас дауысты дыбыстар бар: (a), (ө), (ү), (е) — Бірақ ерекшелік мынада: неміс тіліндегі дауысты дыбыстардың әрқайсысының созылықы және қысқа варианттары бар. Сөзде дауысты дыбыстың созылықы немесе қысқа айтылуы оның мағынасын өзгертеді. Мысалы, Staat «мемлекет»— Stadt «қала», Ofen «печь»— offen «ашық», Beet «жүйек, атыз»— Bett «төсек» т. б.

Қазақ тілінде дауыстының созылықы немесе қысқа айтылуы сөздің мағынасына ешқандай әсер етпейді. Сондықтан оқушылар созылықы дауыстылар мен қысқа дауыстыларды бірдей етіп айта береді. Бұл фонемалық қате, оны түзету керек. Оқушыларға олардың айырмашылығын айқын, жеткізе түсіндіріп, оны дағдыға айналғанға дейін автоматтан-дырып жаттықтыру керек.

Бұл айтылғаннан шығатын қорытынды: бірінші топқа жататын дыбыстардың айтылуын үйреткенде, оқушылардың ана тіліндегі дағдыларына сүйеніп, транспозицияны пайдаланған жөн. Ал басқа дыбыстарға келгенде, әсіресе фонемалық қателер болатын дыбыстарды үйреткенде, ана тілінің интерференциялық ықпалының алдын алуға, сол қателерді болдырмауға тырысу қажет. Бола қалған күнде, оларды түзетіп, әбден автоматтандырғанша көптеген жаттығулар жасау керек.

Бірақ қиындық тек жекелеген дыбыстарды айтуда емес, сол дыбыстарды сөз құрамында, сөз тіркесінде, сөйлемде дұрыс айту оқушылар үшін көп қиындық келтіреді. Жекелеген дыбыстарды дұрыс айтып отырған оқушы сол дыбысты сөз құрамында, сөйлемде қате айтуы ға жап емес.

Сондықтан ол дыбыстарды жеке-жеке айтқызып жаттықтырғаннан гөрі, оларды сөз, сөйлем құрамында айтқызып дағдыландырған дұрыс.

Тағы бір ескеретін жай: екі тілдегі дыбыстардың тіркесу заңдылықтарының бірдей еместігі. Мысалы, қазақ тілінде сөз басында екі дауыссыз дыбыс қатар тіркесіп келмейді, мұндай жағдай тек орыс тілінен немесе сол арқылы басқа тілдерден енген кірме сөздерде кездеседі: стакан, шпион, шпана, шляпа т. б. Мұндай сөздерді айтқанда, қазақтар екі дауыссыз дыбыстың арасына немесе сөздің алдына тиісті дауысты дыбыс қосып айтады: (ышпана немесе шыпана, ыстакан).

Неміс тілінде мұндай тіркестер жиі кездеседі: stehen, spielen, das spiel т. б. Осындай сөздерді айтқанда, қазақ оқушылары екі дауыссыз дыбыстың тіркесін жеңілдетіп айтады, яғни сөздің басына немесе екі дауыссыз дыбыстың арасына бір дауысты дыбыс қосып айтады: istehen, ispielen, ыstand т. б. [2, 356]

Қазақ тілінде жазылуы «л» және «р» әріптерінен басталатын сөздердің алдында белгілі бір дауысты дыбыс айтылады: лақ (айтылуы ылақ), леген (айтылуы ілеген) рас (айтылуы ырас).

Демек, қазақ тілінде «л», «р» әріптернен басталып жазылатын сөздер .болғанмен, (л), (р) дыбыстарынан басталатын сөздер жоқтың қасы, тек кейбір кірме сөздерде ғана кездеседі. Қазақ тілінде «л», «р» әріптерінен басталатын сөздерді айтқанда сөздің басында (ы), (і), (ұ), (ү) сияқты дыбыстар қосылып айтылады.

Неміс тілінде (l), (r) дыбыстарымен басталатын сөздер өте көп. Оларды айтқанда оқушылар қазақ тілінің ықпалы мен (l), (r) дауыссыздарының алдына бір дауысты дыбыс қосып айтуы мүмкін. Бұл қателерді де жоюға тырысқа жөн.

Қазақ тілінде дауыссыз дыбыстар жуан дауыстылардың алдында келгенде жуандап, жіңішке дауыстының алдында жіңішке айтылады.

Неміс тілінде мұндай ассимиляция болмайды. Дауыссыз дыбыс жуан дауыстының алдында да жіңішке дауыстының алдында да бір қалыпты айтылады.

Қазақ тілінің ықпалымен оқушылар неміс тіліндегі дауыссыз дыбыстарды жіңішке дауыстының алдында жіңішкертіп айтуы мүмкін. Бұған қарсы шаралар қолдану мұғалімнің міндеті.

Екі дауысты дыбыстың ортасында келгенде қазақ тілін, (b) дыбысы ағылшын тілінің (w) дыбысына ұқсас айтылады, яғни ол екі еріннің бір-біріне тимей, тек жанасу: арқылы жасалады.

Неміс тілінде олай етуге болмайды. Бірақ қазақ тілінің ықпалымен оқушылар неміс тілінде – aber, Abend, eben сөздерінде екі дауыстының ортасындағы (b) дыбысының орнына (w) дыбысын айтады. Бұл қатені де жою керек.

Міне, неміс тілі мен қазақ тілінің фонетика саласындағы қысқаша салыстырмалы сипаттамасы осындай. Бұл салыстыру неміс тілінің фонетикасын меңгеруге қазақ тілінің қай кезде тиімді, қандай жағдайда тиімсіз ықпал етуі мүмкін екенін көрсетеді.[2, 90]

1. С. Абдіғалиев Неміс тілінде оқытудың негіздері, Алматы, 1992. 136б.
2. Амандыкова Г., Мұхтарова Ш., ... Шетел тілін оқыту әдістемесі, 2010.260б.
3. М.Ғ. Арынов Неміс тілі грамматикасы, Алматы, 1998. 122б.
4. Kusain Irisaldi Kontrastive Grammatik, Алматы, 2003. 124б.

Г.Қ.Кайреденова

Х.Досмұхамедов атындағы Атырау
мемлекеттік университеті

КОГНИТИВТІ МЕТАФОРА – ТІЛДІК ТҰЛҒА ТІЛІН ТАНЫТАТЫН БІРЛІК

***Резюме.** В статье рассматривается роль когнитивной метафоры как единицы выражающий языка языковой личности.*

***Resume.** The article examines the role of cognitive metaphors as a unit expressing the language of the language person.*

Тіл білімінің дамуы жалпы лингвистикаға «тілдік тұлға тілі» деген ұғымды алып келді. Бұл мәселелер ежелден сөз болып жүрген келелі сұрақтар болатын, сол себепті «Тілдік тұлға тілі» деген ұғым, тек стилистика, тіл мәдениеті ғана емес, лингвомәдениеттану мен когнитивті тіл білімінің өзекті сұрағына айналды.

А.С. Самигуллина метафоралар арқылы кез келген индивидтің тілдік тұлға емес екендігін білуге болатынын атап өтеді. Ол былай дейді: «Метафора в контексте пространственности сближает языковую личность со средой в аспекте ценности, что последовательно изучается в рамках биокультурной теории значения: когда значение представляется как экологический концепт в том смысле, что оно не чисто субъективно («в голове») и не объективно («в мире»), но характеризуется взаимодействием между организмом и средой, а потому метафору в общем и пространственную метафору в частности можно вполне оправданно квалифицировать как способ достижения этого взаимодействия, то есть как способ познания» [1, 32 б.].

Тілдік тұлғаның ерекшеліктерін көп зерттеген Ю.Н.Караулов оның мынадай екі аспектісі болу керектігін айтады: 1) Философиялық; 2) Психологиялық [2, 56 б.]. Осыдан барып, тілдік тұлғаның құрылымдық деңгейлері шығатынын көрсетеді. Оның ойынша, тілдік тұлғаның философиялық аспектісін тіл, интеллект, болмыс құрайды. Осыған, біздіңше, ұлттық танымды қосуға болады, себебі, лингвомәдениеттанушы В.А.Маслова: «тілдік тұлға – бұл сөйлеуші тұлғалардың көпқабатты және көпсыңарлы парадигмасы. Соның ішінде, сөйлеуші тұлға – бұл болмыстағы, нақты тілдесуде парадигмасындағы тілдік тұлға», - деп көрсетеді [3, 119 б.]. Ал, Ю.Н.Карауловтың көрсетуінше, психологиялық аспекті басты үш деңгейден тұрады: яғни семантикалық, когнитивті және прагматикалық деңгейлер. Тілдік тұлғаның құрылымдық деңгейлері осы деңгейлерге

орайласа сәйкестенеді. Семантикалық деңгейге вербалды-семантикалық құрылым сәйкестенеді де сөздерден тұрады, яғни вербалды-семантикалық құрылым сөздер жиынтығынан тұрады. Бұған әр қабаттағы сөздер мен лексикалық бірліктер енеді. Ал когнитивті деңгейге тезаурустық құрылым сәйкестенеді де, ұғымдар немесе, бүгінгі терминологиямен айтқанда, идея, концептілерден тұрады. Бұл иерархиялы құрылымдардан тұрғандықтан дүниенің бейнесінен, ең аз дегенде семантикалық өрістен тұрады. Дүниенің бейнесі көп сатылы құбылыс болғандықтан тілдік тұлғаның құрылымы да көп сатылы іспетті болады. Бұл туралы қазақ тіл білімінде зерттеулер баршылық, атап айтқанда, Ж.А.Манкеева, Н.Уәли, Қ.Жаманбаева, А.Ислам, Қ.Рысберген, Э.Оразалиева, А.Әмірбекова т.т. зерттеушілер өз еңбектерінде әртүрлі концептілер мен жеке бір тұлғаның ұлттық танымын, концептосферасын кеңінен қарастырған. Прагматикалық деңгейге уәжділік сай келеді де мынадай деңгейлік бірліктерден құралады: коммуникативті қызмет, сөйлесу аумағы, бейнелер мен символдар, лингвомәдени бірліктер. Тілдік тұлғаның құрылымдық деңгейлерінің бірліктеріне сөз тіркестері мен сөздер, диалогтар мен монологтар, символдар мен метафоралар, авторлық қолданыстар мен автордың дискурсы т.т. жатады.

Енді осыларды жекелей түсіндірелік.

1. Тілдік тұлғаның семантикалық деңгейі.

Бұған тілдік тұлғаның вербалды-семантикалық құрылымына жататын сөздер молынан енеді. Тілдік тұлғаның осы бір өлшемге сай келетінін айқын көрсететін осы бір лексикалық бірліктер. Тілдік тұлғаның семантикалық базасының қалыптасуына келсек, оның негізінде мыналар жатады: дүниенің қарапайым бейнесі; дүниенің көркем бейнесі, дүниенің когнитивті бейнесі, дүниенің ғылыми бейнесі. Бұл басқыштардың барлығы дерлік тілдік тұлғаның санасында орын теуіп, оны осы бір жоғары дәрежеге көтереді.

Тілдік тұлғаның когнитивті деңгейі. Бұл деңгейді иерархиялы құрылымдардан тұратын ұғымдар не тұжырымдар немесе басқаша айтқанда концептілер құрайды. Бұл жерде айта кететін бір жайт, концепті мен мағынаны шатастырып алмау керек. Жазушының тілдік тұлғасының деңгейлері көп тарамды және көп салалы сипатта келеді. Осыған орай, тілдік тұлға атану үшін ақын, жазушы не ғалым, шешен болу керек екендігі түсінікті. Тілдік тұлғаның тілін көрсететін категориялар – когнитивті метафоралар. Танымдық әрекеттің жүзеге асуы негізінде тек ана тілі арқылы ғана қалыптасатын тілдің қарапайым, іріленген концептілік жүйесінде бала санасында дамитын сөздер, сөз тіркестері, тұрақты тіркестер жатады. Бұл концептілік жүйе ғаламның тілдік бейнесінің қарапайым формасының көрсеткіші болғандықтан, өзі де күрделі мазмұнда болмайды. Бұл индивидтің танымдық әрекетінің нәтижесі болады. Когнитивті лингвистиканың басты бірліктері, яғни категориялары когнитивті лингвистиканың негіздерін құраса, олардың бәрі осы танымдық әрекеттің жемісі деп білген жөн. Әрине, танымдық әрекет те индивид жеке тұлғаға айналған сайын күрделене береді де, оны тілдік тұлғаға ұластыруға өз әсерін тигізеді. Тілдік таным, яғни

когниция терминінің мәніне жақын келетін осы қызмет қарапайым мазмұн, жеңіл танымдық әрекетте ғана танылады, сондықтан адамды жеке тілдік тұлғаға көтеретін басты тетіктердің бірі болады. Ә. Кекілбайдың поэзиясында оны тілдік тұлға көрсететін тың ойлар көптеп кездеседі. Мысалы:

*«Дарига, осы күндер өтеді ме,
Дедектеп жабысып ап етегіме,
Қаскүнем ай, жыл деген жынды кезбе,
Алысқа алыақтатып кетеді ме?!» (21 б.).*

Осындағы «Қаскүнем ай, жыл деген жынды кезбе» деген когнитивті метафоралар жалпы санадан туатыны, одан соң ұлттық санадан туатыны анық.

Мысалы, мына шумақтардағы когнитивті метафоралардан ақынның жалпы адамдық санасы көрінеді:

*Мына толқын, бұла толқын көрсетті әбден сазаны,
Жер бейшара осыниама болды неден жазалы?
Былқ етпестен жатыр әні, моп момын,
Түкірсең де, тепсең дағы оған бар зой аз әлі (59 б.).*

«Концептуалды сана адамды рухани және материалды дүниеде бағдарлап отырса, тілдік сана оның тілдік әрекетін жүйелеуде маңызды роль атқарады. ...Тілдің танымдық қызметінің жүзеге асуы, ең алдымен, сол тілде қарым-қатынас жасайтын адамдардың сөйлесім әрекеттеріне тәуелді болады, себебі тілдік сананың өзін үш түрлі бағытта түсіндіруге мүмкіндік бар», – деп тұжырымдаған Э.Н. Оразалиева бұл үш бағытты былайша атап көрсетеді:– «...біріншіден, тілдік сана мағыналар тізбегін қамтамасыз ететін «әлемдік бейненің» ажырамас бөлшегі деп танылса, екіншіден, ол қарым-қатынас негіздерін толық жүзеге асыра алатын құрылымдардың бірі ретінде қарастырылады, үшіншіден, тілдік сананы тілдік таңбалардың құрылатын, сақталатын және өңделіп отыратын орталығы әрі олардың қолданылуын, іске асуын, ережеге сай тіркесіп отыруын қадағалайтын, тіл мен тілдік бөлшектер туралы көзқарастар жиынтығы деп дәйектеу де кездеседі» [4, 265 б.]. Осы жіктеудің ішіндегі үшінші бағыт, яғни сананы когнитивті бірлік ретінде ұғыну, когнитивті метафора туғызатын тілдік сана болып табылады. Ә. Кекілбайдың ұлттық санасы осындай метафораларды туғызады. Мысалы:

***Бұл дүние әулиесі алдында**
Тізе бүгін жалбарынын жатпадым.
Өзім де одан сүюдің де, зардың да
Өзіңе ұқсап еш нышанын таппадым(27 б.).*

Когнитивті метафораның негізінде білім ұғымы басты болады. Мысалы, мына шумақтардағы когнитивті метафоралардан ақынның жалпы адамдық санасы көрінеді:

*Мына толқын, бұла толқын көрсетті әбден сазаны,
Жер бейшара осыниама болды неден жазалы?
Былқ етпестен жатыр әні, моп момын,*

Түкірсең де, тепсең дағы оған бар ғой аз әлі (59 б.).

«Концептуалды сана адамды рухани және материалды дүниеде бағдарлап отырса, тілдік сана оның тілдік әрекетін жүйелеуде маңызды роль атқарады. ...Тілдің танымдық қызметінің жүзеге асуы, ең алдымен, сол тілде қарым-қатынас жасайтын адамдардың сөйлесім әрекеттеріне тәуелді болады, себебі тілдік сананың өзін үш түрлі бағытта түсіндіруге мүмкіндік бар», – деп тұжырымдаған Э.Н.Оразалиева бұл үш бағытты былайша атап көрсетеді:– «...біріншіден, тілдік сана мағыналар тізбегін қамтамасыз ететін «әлемдік бейненің» ажырамас бөлшегі деп танылса, екіншіден, ол қарым-қатынас негіздерін толық жүзеге асыра алатын құрылымдардың бірі ретінде қарастырылады, үшіншіден, тілдік сананы тілдік таңбалардың құрылатын, сақталатын және өңделіп отыратын орталығы әрі олардың қолданылуын, іске асуын, ережеге сай тіркесіп отыруын қадағалайтын, тіл мен тілдік бөлшектер туралы көзқарастар жиынтығы деп дәйектеу де кездеседі» [38, 265 б.]. Осы жіктеудің ішіндегі үшінші бағыт, яғни сананы когнитивті бірлік ретінде ұғыну, когнитивті метафора туғызатын тілдік сана болып табылады. Ә.Кекілбайдың ұлттық санасы осындай метафораларды туғызады. Мысалы:

Бұл дүние әулиесі алдында

Тізе бүгін жалбарынын жатпадым.

Өзім де одан сүюдің де, зардың да

Өзіңе ұқсап еш нышанын таппадым(27 б.).

Когнитивті метафораның негізінде білім ұғымы басты болады.

Бірқатар тілшілер соңғы кезде концептінің құрамдас бөліктері болып жүрген сызба, картина, фрейм, сценарий, скрипт, гештальт сияқты бірліктерді білімді көрсетудің типтері деп есептейді. Мәселен, В.А.Маслова бұл бірліктерді жалпы білімнің әр алуан типтері деп санайды [3, 35 б.]. Ал З.Д.Попова, И.А.Стернин, Г.Г.Слышкин, Е.В.Рахилина өз зерттеулерінде бұларды концептінің құрамдас бөлшектері екенін дәлелдейді. Біздіңше, когнитивті метафораларда концептінің осы құрамдас бөліктері белсенді қызметке ие болады. Сана мен білімнен, ұлттық когнициядан когнитивті метафора жасалады. Бұл метафораның мазмұны дәстүрлі метафорадан әлдеқайда кең болады. Мысалы:

Арман дейтін арғымақ

Шыңдық дейтін шабан ат,

Үстіне жатсын жар құлап,

Шабатын әлін шамалап

Сезім дейтін –сел нөсер,

Төзім дейтін –қара жер.

Әулекі келер жәрмес ер.

Әуреке түспей қала гөр(81 б.).

Бұдан басқа ақын тіліндегі когнитивті метафоралардың үнемі туып отыруына ұлттық мәдени кеңістік деген категория өз әсерін тигізеді. Тілдің когнитивтік ерекшелігін тануда адамның өмір сүріп жатқан өзіндік ортасы да бұл үрдіске өз ықпалын тигізетіні сөзсіз, сол себепті когнитивистер бұл ұғымды ұлттық

мәдени кеңістік деп атайды. В.А.Маслова оны былай анықтайды: «Ұлттық мәдени кеңістік – бұл ұғымның аясы мен негізгі айырым белгілері өзге мәдени құбылыстармен бетпе-бет келгенде ғана айқындалатындықтан, оның мағыналық ерекшелігін информациялар мен эмоциялар тізбегі, адам өмір сүретін және қызмет ететін виртуалды әрі шынайы шарттар құрайды» [3, 32 б.]. Мәселен:

*«Маңдайым – асқар, маңайым – шалқар,
Жан-жағым – жақсы жарандар» (89 б.).*

Сондай-ақ, категория деген ұғым өз ықпалын тигізеді. Категория – адам ойының танымдық түрі. Э.Н.Оразалиева бұл туралы: «Ол – адам тәжірибесін жалпылауға, жіктеуге мүмкіндік беретін ерекше ұғым. Бүгінгі күні танымдық категория негізгі ерекшеліктеріне қоса, жаңа мүмкіндіктермен қамтамасыз етіліп, адамның когнитивті әрекетімен, яғни әр түрлі заттарды белгілі бір қасиеттеріне орай жіктеу, топтау негіздерімен, материя мен оның қимыл-әрекеттерін сипаттар көп қырлы формаларды объективті түрде кластарға, топтарға біріктіру мүмкіндіктерімен сабақтаса дамып келеді», – деп ойын сабақтайды [4, 270 б.].

«Дүние суреті (картина мира)» когнитивті лингвистикадағы ең басты бірлік болып табылады, кейде «ғалам бейнесі» терминінің орнына «дүниенің суреті», «ғалам образы», «ғалам моделі» немесе «ғалам туралы білімдер жүйесі» ұғымдары қолданылады. Ресей семантикасының көрнекті тілшілері З.Д.Попова, И.А.Стернин алдымен ғаламның тікелей бейнесі және тікелей емес бейнесін көрсетіп, одан ғаламның когнитивті бейнесі, одан ғаламның тілдік бейнесі туындайды деп көрсетеді. Олардың жазуынша, ғаламның когнитивті бейнесі негізінде адам санасында ғаламның тілдік бейнесі жасалады. Олар: «ғаламның когнитивті бейнесі» – адамның немесе халықтың когнитивті санасында құрылған сезу мүшелері арқылы шындық болмыстың бейнеленуінің нәтижесі болатын шындық болмыстың менталды бейнесі. Ғаламның когнитивті бейнесі – бұл мәдениетпен берілген сананың концептосферасы мен стереотиптерінің жиынтығы», – деп анықтайды [5, 52 б.]. Сонымен қатар, олар мүлде қарастырылмаған «ғаламның тілдік бейнесі» ұғымынан туындайтын «ғаламның көркем бейнесі» мәселесін қозғап, оның «ғаламның тілдік бейнесінен» басты ерекшелігі суретшілер мен ақын-жазушылардың санасында қалыптасатыны және индивидтің өзіндік амал-тәсіл, құралдармен бейнелеуіне мүмкін болатындығы [5, 56 б.]. Мысалы, ақында ол мына бір когнитивті метафорадан көрінеді деуге болады:

*«Жымиып жыртық дүниеге өтем білем,
Жылпосқа іш бұрса өзі жаратқанның» (75 б.).*

Жалпы алғанда, адам әлемді өз ана тілі арқылы таниды да, сол негізде ұлттық мінезді бойына қабылдай бастайды. Бұның негізінде «ғаламның ұлттық бейнесі» жатса керек, сондықтан «ғаламның тілдік бейнесі» бала санасында қалыптасқанда «ғаламның ұлттық бейнесі» бірге қабысып қалыптасады. Кезінде Э.Сепир, Б.Уорф ұсынған болжамда адамдар әлемді өздерінің ана тілінің призмасы арқылы қабылдап, көретіні айтылған еді. Тілдік тұлғаның

сөйлеу, ойлау қызметінің базасы ретінде ғаламның жеке және субъектілік бейнесін қарастырған өзіндік нәтижелерін беретіні сөзсіз. Мәселен, Әбіш жырларында:

«Шерменде емен ешкімге есем кетіп,

Жетіп жатырқуғам бақ, жесем несіп,

Дәлі де емен дау қуған тепеңдесіп,

Жетім де емен: әкем – көк, шешем – бесік» (122 б.)» дегендегі *әкем – көк, шешем – бесік* дүниенің ақын санасындағы бейнесі деп тануға болады.

Ақын тіліндегі дүние суреті көбіне метафоралардан байқалады да отырады.

Мысалы:

Мандайымнан адам өтсін, күлкі өтсін,

Желе – жортып үйір - үйір жылқы өтсін,

Менен шошып, түн ішінде дүрліксін,

Тұяқтардан үстіме кеп шаң қонсын,

Шаңы қонсын қырымдағы тірліктің (16 б.).

Концептілік жүйенің қызметі – ұлттық нақыштағы күрделі ұғымдарды бір мазмұнға реттеп топтастыра отырып, жүйелеу. Жалпы, бұл мәселені қазақ тіл білімінде қарастыру енді ғана қолға алынғандықтан, концептілік жүйе, оны құраушы бөліктер мәселесі әлі де зерттелу үстінде екенін айта кету керек.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР

1. Самигуллиная А.С. Метафора в когнитивно-семиотическом освещении. Автореф. ...дисс. на соискание докт. филол. наук. – Уфа, 2008. – 51 с.
2. Караулов Ю.Н. Русский язык и языковая личность. – М.: ЛКИ, 2007. – 264 с.
3. Маслова В.А. Введение в когнитивную лингвистику. – М.: Флинта: Наука, 2007. – 296 с.
4. Оразалиева Э. Когнитивтік лингвистика: қалыптасуы мен дамуы. – Алматы: Ан-Арыс, 2007. – 312 б.
5. Попова З.Д., Стернин И.А. Когнитивная лингвистика. – М: Восток-Запад, 2007.
6. Кекілбайұлы Ә. Дүние ғапыл. Өлеңдер мен драма. – Алматы: Арыс, 1999.

МАЗМҰНЫ

1 СЕКЦИЯ

ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ КӨПТІЛДІ КЕҢІСТІК, ПЕРСПЕКТИВАЛАР ЖӘНЕ МАҚСАТТАР

Талтенов А.А. Кіріспе сөзі.....	4
Utemissova E.K. Peculiar features of multilingualism in Kazakhstan	5
Каваклы М. Оқушылардың тілге құндылық бағдарын қалыптастырудың танымдық маңызы	8
Mukhtarova S.K Multilingual Education in Kazakhstan as the Innovation process	12
Габдешева А. Е. Көптілділік жоғары білім беру контекстінде	15
Қожахметова Г. Б. «Оқу мен жазу арқылы сын тұрғысынан ойлауды дамыту»технологиясының тиімділігі	20
Доукариева Ұ.Қ., Төреғали К.Е. Тіл білімінің қазіргі жағдайы жаһандау үрдісіндегі білім берудің жаңа	26
Кушкарова Г.К. Полиязычное образование, как действенный инструмент подготовки молодого поколения к жизнедеятельности в условиях глобализации.....	30
Камелова С.И. Полиязычное образование – веление времени.....	34
Толемысова К.М., Смаилова Б.К. Полиязычие как один из приоритетов современного образования Казахстана.....	38
Алекешова Л.Б., Жалмуханова З.Т., Кабдулова Г.М. Особенности терминологического двуязычия в преподавании русского языка.....	42
АманғалиеваМ.Ж. Үш тұғырлы тіл заман талабы.....	48
Бердиклышова А.С., Насимуллина А.Б. “Үш тұғырлы тіл” бағдарламасы бойынша мектепте ағылшын тілін оқытудың маңызы мен жолдары.....	51
Исаева Ж.А., Инновационный подход в преподавании юридических дисциплин.....	55
Байниева К.Т. Применение информационно-коммуникативных технологий вполиязычномобразовании.....	60
Усербаева М.К., Бисембаева Р.Н. Үш тілді меңгеру – жарқын болашақтың кепілі.....	63
Амирова А.И. «Көптілділік – заман талабы».....	69
Қырықбаева Ж.М. Оқылым әрекеті арқылы тіл дамыту.....	72
Балгожиев Ф. Х. Көптілді білім – заман талабы.....	79

2-СЕКЦИЯ

ПӘНДІК-ТІЛДІК КІРІКТІРІЛГЕН ОҚЫТУ: ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТІ ДАМУДАҒЫ ЖАҢА ҚАДАМ

Уразаев Э.У., Кожаметова А.С. Обучение иностранному языку с учетом национально-культурного компонента	83
Мұратбекқызы Н., Лысенко Н.К. Мектептердегі CLIL технологиялары.....	87
Қыпшақбай Н. К. Жаңартылған мазмұнды оқу бағдарламасындағы диалогтік оқытудың маңызы.....	90
Султангубиева А. The aspects of “strong, courage, hearted, heroic, inspiration” in the concept of <i>Heart</i> (on the materials of Kazakh, Russian and English languages).....	94
Нургалиева М.М., Утеуова А.Б. О проблеме обучения второму иностранному языку в школе.....	99
Аташев С.М. Сөйлемнің мазмұндық құрылымындағы морфемалар	104
Ингамова Д. Г. Перевод стилистически ограниченной лексики.....	110
Кемешова А.Ш. Активизация речевой деятельности и повышение функциональной грамотности учащихся.....	113
Аташев С.М., Жолдасова Г.Т. Тұлғалық сөз таптары синтаксисіндегі морфемалардың орны.....	120
Рысмагамбетова С.Б., Гилязова С.М. Средства обучения иностранным языкам	124
Kabosheva A. Difficulties of writing essays in English	128
Хайржанова А.Х., Мустағалиева Г.С. Интеграция письменных работ с домашним (дополнительным) чтением	132
Рысмагамбетова С.Б., Гилязова С.М. Аспекты обучения иностранному языку	137
Кожаметова М.К. Эквивалентные соответствия в переводе	142
Туленова Г.А. Интегрированное обучение иностранным языкам.....	146
Куджанов А.Р. О теории и практике интегрированного обучения английскому языку	150

3 – СЕКЦИЯ

STEM – БІЛІМ БЕРУДІҢ ЖАҢАРТЫЛҒАН МАЗМҰНЫ

Буканова Д.Е. Применение интерактивных методов обучения в процессе преподавания дисциплины «Военная Психология» в военном ВУЗе.....	155
Садықова А.Т. Көркем шығармалардағы тарих тағылымы.....	159
Куанбаева Б.У., Мураткалиева А. Н., Сақтағанова Д. «Қысымның қатты денелер арқылы берулуі» тақырыбын моделдеу көмегімен түсіндіру.....	163
Сладкова М.Ю., Габдулова А.Е., Орынғалиев А. Создание тестов и онлайн тестирование с помощью программы INDIGO	168
Кенжебаев А.А. Философия XXI века: актуальные проблемы	174
Сладкова М.Ю., Габдулова А.Е., Турмуханова Г.Б. Проверка умения учащихся в практических занятиях В ПРАКТИЧЕСКИХ ЗАНЯТИЯХ	177
Temirtassova A.T., Bekkhozhayeva I. Overview of assessment tools for designing teaching materials for intercultural communication course	181
Temirtassova A.T., Sharapova Zh., Difficulties in teaching English speech listening	184
Аимова А. Әйел басшыларының басқару ерекшеліктері	191
Нурмаганбетова А. Ғұмар қараштың еңбектеріндегі тәлім-тәрбие мәселелері.....	194
Каримова З.Н. Особенности иноязычного обучения.....	197
Gabdullina Zh. Structure of speech acts	201

4 – СЕКЦИЯ

БІЛІМ БЕРУ ҮРДІСІНДЕГІ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР

Байтемирова Н. Б. Подключение светодиода к ARDUINO	205
Рахымжанова Ө. Қ. Білім беру үрдісіндегі инновациялық технологиялар.....	209
Қайырсапарова А.Е., Насимуллина А.Б. Шет тілін оқытуда дәстүрлі әдісті қолданудың басымдылығы	214
Дутбаева С.С. Практико-ориентированные технологии в образовательном процессе	218
Жанбулатова Г.А. Реализация предметно-языкового интегрированного обучения на уроках химии.....	223
Тлеугалиева А.Т. Обзор новых направлений в английской литературе ...	228
Нурмуқашева С. Қ. Оқыту процесінде жобалап оқыту технологиясын қолданудың тиімділігі	230
Кожаметова М.К. Ағылшын тілі сабағында дидактикалық ойындарды пайдаланудың мүмкіндіктері.....	235
Тлеугалиева А.А., Айбатова Д. Методы обучения письму на английском языке	238
Кенжегалиева С.К. Формирование профессиональной языковой компетенции у студентов неязыковых факультетов	241
Боранбаева Г.А. «Потерянная» Россия в литературе русского зарубежья.....	247
Нургалиева М.М., Бижанова А.С., Кунасова А.Н. Терминологическое варьирование в процессе заимствования в межкультурной коммуникации	251
Ингамова Д.Г. Личные качества учителя, или «Live and learn»	260
Атаханова Н.А. Әдебиетті оқытудағы жаңаша әдістері жайында	264

5 – СЕКЦИЯ

КӨПТІЛДІ КЕҢІСТІКТЕ ПОЛИМӘДЕНИЕТТІ ЖЕКЕ ТҰЛҒАНЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ НЕГІЗДЕРІ

Абдрахманова Н.Б. Learning Assessment types.....	269
Карташёва А.Н. Формирование поликультурной личности на занятиях русского языка.....	273
Уәлібай Нұрбақыт Қытай тіліндегі мөлшелер сөз тіркестері	276
Кожаметова М.К. Эквивалентные соответствия в переводе	278
Уәлібай Нұрбақыт Тас ұстын мәтініндегі мәңгілік ел болу идеясы	282
Базарбаева А. Б. Жоғарғы және орта оқу орындарында техникалық пәндерді ағылшын тілінде оқытудың жағымды жақтары	286
Гинаятова С. И. Үштілді оқытудың тиімділігі және оқыту технологиялары.....	289
Мукышева А.К., Адилбаева Э.Е., Кенжегалиева А. Шетел тілін оқытуда жеке тұлғаның қызығу шылығын арттырудың тиімділігі	296
Хайржанова А.Х. Шетел тілінде лексика мен грамматиканы байланыстыра оқыту	298
Леонова А.И., Абдол Э.Д., Поликультурная личность в современном образовательном пространстве	302
Муратова Л.М. Метод проектной работы в обучении иностранным языкам.....	305
Нұрғалиева М.М., Утеуова А.Б. Ағылшын, неміс және қазақ тілдері дыбыс жүйелерінің салыстырмалы сипаттамасы.....	310
Кайреденова Г.Қ. Когнитивті метафора – тілдік тұлға тілін танытатын бірлік.....	315

